МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ

Ч. 1. КИТАЙ ТА ЯПОНІЯ

ХУДОЖНЬО-ІСТОРИЧНА ХРЕСТОМАТІЯ

ОДЕСА
2020

УДК 94 (510+520)

ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ. Ч. 1. КИТАЙ ТА ЯПОНІЯ. Художньо-історична хрестоматія. – Одеса : Ун-т Ушинського, 2020. – 378 с.

Укладач – д. філос. н., професор Ю. А. Добролюбська

Друкується згідно
з рішенням Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
від 24 вересня 2020 р.
(протокол № 2)

Рецензенти:

Луговий О. М.,
к. іст. н.,
доцент кафедри всесвітньої історії
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Кузовков В. В.,
к. іст. н.,
доцент кафедри історії
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського

З м і с т

Вступ 5

Китайська народна поезія 11

Цао Цао
Хоч і довго живе черепаха 12

Цао Пі
Світило закрив кіноварний серпанок 12

Цао Чжи
Вірш семи кроків 13

Жуань Цзі
Про почуття й ідеали 13

Тао Юань-мін
Із циклу <<П'ю вино>> 14
Під південною горою саджу біб 15
Із циклу <<Повертаються птахи>> 15
Цикл <<Як минають пори року>> 16
З <<Дев'яти віршів,
які імітують давнину>> 17

Юефу Південних династій
Осіння пісня 18
Пісня Січжоу 18

Ван Вей 20
Мелодії безтурботної весни 24
Осінні думки 24
Засмучений сивим волоссям 25
Проводи 25
Зимової ночі пишу про свої почуття 36
Несподівано написаний вірш 26

Лі Бо
В зимовий день повертаюсь
до своєї старої хати в горах 27

На мотив «Діндуху» 29
Весняної ночі в Лоані чую флейту 29
Осінні почуття 30
Жартома присвячую
моєму другові Ду Фу 30

Ду Фу
Погляд навесні 31
Піднявся на міську стіну 31
Стомлена ніч 32
Сідає сонце 32
Чотири вірші під настрій 33

Китайські середньовічні
повісті хуабень 35
Фен Менлун
Легенда про білу змійку 41
Двічі небіжчиця 107

Японські народні казки
Журавка 135
Портрет дружини-красуні 139
Момотаро 143
Каті-каті яма – гора трісь-трісь 149
Кагуя-хіме – діва місячного сяйва 158
Сніговиця 166

Цукурі моноватарі 170
Такеторі моноватарі 172
Отікубо моноватарі 210

Ута моноватарі 249
Ісе моноватарі 259
Ямато моноватарі 276

Ніккі (щоденники) 287
Тоса ніккі 293
Мурасакі сікібу ніккі 326

Гендзі моноватарі 347

Вступ

Літературно-художня спадщина як джерело історичної інформації

Історія взаємин історичного знання та художньої літератури має свій «родовід», коріння дерева якого йдуть в історію взаємин літератури, історичної науки та філологічних дисциплін. У методологічному плані джерелознавчі аспекти вивчення художньої літератури перебувають у прямій залежності від вихідної установки дослідника на традиційну проблему «мистецтво та життя» й від ступеня подолання ним явного або уявного протиріччя між історичним характером дослідження і літературно-художнім матеріалом.

Доревольоційна академічна школа в дусі традицій позитивістського літературознавства ототожнювала історію літературних типів з історією реальних людей.

Радянське літературознавство, наслідуючи ідеї реалістичної естетики минулого століття, які ототожнювали літературний твір з реальністю, породило безліч концепцій щодо ролі літератури в суспільстві, які в загальному випадку зводилися до наступних варіантів: література є відображенням суспільства, література є засіб впливу на суспільну свідомість, література є засіб соціального контролю. Позиція радянського академічного джерелознавства щодо художньої

літератури тривалий час була цілком однозначна: в якості історичного джерела розглядалися тільки літературні тексти давнини. Питання про право історика використовувати художню літературу як історичне джерело при вивченні нової і новітньої історії довгий час замовчували, хоча в історичних роботах твори цього періоду нерідко використовувалися в якості коментаря до подій і явищ суспільного життя.

Вперше питання про право історика використовувати художню літературу в якості історичного джерела було поставлене у 1964 році в статті А. В. Предтеченського <<Художня література як історичне джерело>> (Предтеченский). Автор звернув увагу на розширення меж джерелознавства за рахунок виділення з циклу допоміжних історичних дисциплін самостійних галузей науки. Посилаючись на досить великий ряд висловлювань діячів громадської думки XIX–XX століть, А. В. Предтеченський робить висновок про ідентичність пізнавальної ролі художньої літератури та історичного джерела як такого, бачачи закономірну відмінність однієї категорії від іншої в приналежності їх до явищ різної соціальної природи. Так, для обґрунтування наукової істини потрібна система доказів, в той час як в мистецтві <<нічого доводити не потрібно>>, оскільки критерієм <<істини>> твору мистецтва є його <<художня переконливість>> (Предтеченский, с. 81).

Прикладом традиційного для вітчизняної історичної науки 1970-х років підходу до аналізу джерелознавчого потенціалу художньої літератури є робота Л. Л. Миронець «Художня література як історичне джерело». Незважаючи на «ідеологічні шуми», які з неминучістю супроводжували в тій чи іншій мірі практично всі роботи радянського часу, наукова цінність даного дослідження полягає в тому, що в ньому міститься ряд положень, що й сьогодні не втратили своєї актуальності, з приводу об'єктивних чинників, які зближують інтереси історичної науки та художньої літератури. Зокрема автор статті зазначає, що найчастіше проблеми, що знаходяться «на стику» історії, філософії, психології, досить важко вирішити без залучення художньої літератури, а часом й зовсім неможливо. Підкреслюючи, що для історика художня література в першу чергу – джерело для вивчення історії культурного життя країни, Л. Л. Миронець робить спробу сформулювати загальні вимоги до цього специфічного джерела, в числі яких – виявлення авторської позиції, прямо або побічно вираженої в літературному творі.

На тлі наведених вище прикладів, безумовно, виділяється знаменита стаття Л. М. Гумільова «Чи може твір красного письменства бути історичним джерелом?». У цій роботі Л. М. Гумільов, відповідаючи на винесене ним в заголовок запитання, зазначив, що «кожний

великий і навіть малий твір літератури може бути історичним джерелом, але не в сенсі буквального сприйняття його фабули, а сам по собі, як факт, що знаменує ідеї та мотиви епохи. Змістом такого факту є його сенс, спрямованість та налаштованість, причому випадка грає роль обов'язкового прийому>> (Гумилев).

Нова віха в еволюції джерелознавчого <<образу>> художньої літератури пов'язана з постструктуралістськими ідеями. Введення Ю. Кристевою і Р. Бартом в широкий науковий обіг поняття <<інтертекстуальність>> по суті позбавило літературний текст – <<мозаїку цитацій>> <<несвідомих і автоматичних>> – як реальних, так і віртуальних меж. Заперечуючи волю автора і стверджуючи свою – читацьку, постструктуралізм викрив претензії мови на <<істинність>> зв'язку з <<імюзорним характером будь-якого висловлювання>> (Ильин, с. 4). Так, <<текст-лист>>, трансформуючись у <<текст-читання>>, придбав незліченне число варіацій, залежних від смакових асоціацій та тезаурусу <<читача>>.

Постмодерністські тенденції в розвитку світової культури XX століття, які потягли за собою кардинальне зрушення в методології гуманітарного знання, призвели до усвідомлення нездоланності одвічного бар'єру в будь-яких системах соціальних комунікацій. Звернення європейських гуманітаріїв нового покоління до

культурно-антропологічного, соціально-психологічного, лінгвістичного виміру минулого активізувало прагнення вітчизняних істориків до нового герменевтичного прочитання історичних текстів. Актуалізація досвіду французької школи «Анналів», що орієнтує на вивчення історичної епохи як історії ментальностей, стимулювало активне проникнення в вітчизняну науку методів психологічної реконструкції суб'єктивних моделей буття – поведінки, мислення, почуттів видатних та незнаних «творців» історії. «Вживання» дослідника у внутрішній світ творців текстів історії сприяло, в свою чергу, формуванню нового методологічного кругозору щодо джерельної бази історичних досліджень і перегляду «історично сформованої» в середовищі вчених значеннями інформаційним потенціалом суб'єктивних «продуктів» художньої творчості.

Хрестоматія покликана ознайомити українського читача, передусім студентів, викладачів і науковців-сходознавців, з частиною багатющої культурної та літературної спадщини середньовічного Китаю та Японії.

Відбір художніх текстів до хрестоматії здійснювався досить ретельно, з урахуванням максимально можливого «вживання» читача у внутрішній світ творців текстів історії. Важливими й цінними для означеного періоду є нерозривний зв'язок поетичних та прозових творів.

У вступних статтях до окремих розділів хрестоматії наводиться компаративний аналіз художніх творів, написаних у різні історичні періоди. Матеріал такого плану покликаний представити ту чи іншу пам'ятку в контексті літературної традиції та порівнять її з подібними явищами в минулому, що має сприяти осмисленню студентами закономірностей розвитку історії та художньої літератури.

Гумилев, ЛН, 1972, Может ли произведение изящной словесности быть историческим источником? Русская литература, № 1, с. 73–82.

Ильин, ИП, 1996, Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. Москва.

Миронец, ИИ, 1976, Художественная литература как исторический источник (к историографии вопроса), История СССР, № 1, с. 125–141.

Предтеченский, АВ, 1964, Художественная литература как исторический источник, Вестник Ленинградского университета, № 14, с. 76–85.

Китайська народна поезія

Китайський термін <<юефу>> на позначення народної поезії має три значення:

1) імператорська Музична палата (II ст. до н. е. – VI ст. н. е., з перервами), створена імператором Хань Уді, яка до реорганізації на рубежі I ст. до н. е. – I ст. н. е. збирала і записувала народні пісні;
2) китайські народні пісні, записані в часи Музичної палати;
3) імітація народних пісень юефу поетами подальших епох (Цао Цао, 155–220, Цао Пі, 187–226, Цао Чжи, 192–232, Лу Цзі, 261–303, Бао Чжао, 414?–466, Лі Бо, 701–762, Ду Фу, 712–770, Бо Цзюй-і, 772–846, Лі Хе, 790–816, Вень Тін-юнь, 812?–866, та ін.).

За традицією, народні пісні юефу, яких донині збереглося кілька сотень, поділяються на юефу періоду Хань (III ст. до н. е. – III ст. н. е.) та юефу Північних і Південних династій (317–589).

У цих піснях звучать мотиви швидкоплинності життя (ханьські юефу), любові (народні пісні Південних династій), зображуються війни і народні нещастя. У коротких афористичних піснях на кшталт частівок яскраво виражений національний менталітет, а також вчувається критика існуючого ладу. Пісні оповідають про життя простого народу, військові походи й подорожі по чужих землях, про життя покинутих дружин, кохання і родинне щастя.

Цао Цао
(155–220)

Хоч і довго живе черепаха

Хоч і довго живе легендарна ота черепаха,
Їй приходить кінець, як і всьому живому
на світі.
Змій священний туман осідлав –
ген під хмарами лине,
Та і він перетвориться в порох.
У конюшні лежить колись гарна й проворна
стара конячина,
Її думи за тисячу лі хутко плинуть.
Вольова і сміливa людина у пізні роки
Ідеали плекає найвищі і прагне
до цілі неспинно.

Шлях життєвий людини
Не лише в чистім неба народжується на віки.
Твоє щастя в плеканні могутнього духу –
Тоді небо тобі подарує тривалі роки.

І початок життя може бути щасливий –
Славить піснею чисті свої устремління.

Цао Пі
(187–226)

Світило закрив кіноварний серпанок

Світило закрив кіноварний серпанок,
Барвиста веселка схилилася й дише.

Зі дзвоном водиця біжить із долини,
І листя з дерев опадає поспішно.
Самотня пташина ватагу згубила,
Між хмарами кличе печально, невтішно.
А місяць уповні ясу проливає,
Квітки не такі, як раніше, не пишні.
Із давніх-давен і донині так є,
Зітхаю – і що говорити у тишу?

Цао Чжи
(192–232)

Вірш семи кроків

Біб готується; палять бобові стеблини,
Потім сік для приправи зчавити повинні.
Стебла бобу горять під малим казанком,
В казанку гірко плачуть бобини:
<<Ми і стебла із коріння разом зросли,
Чом же мукам таким піддаємося нині?>>.

Жуань Цзі
(210–263)

Про почуття й ідеали

Опівночі спати не можу,
Піднявся – й на цитрі зіграю.
А місяць мле світло крізь шторки кришталькі,
Мій одяг легкий вітерець овіває.
У полі кричить дика гуска – від зграї відбилась;

Птахи подають голоси і над лісом північним кружляють.
Літають вони, метушаться – що ж бачать?
Самотнє серце думки сумні крають.

Тао Юань-мін
(365–427)

Із циклу «П'ю вино»

IV

В неспокої пташка – відбилась від зграї,
На заході днини самотньо літа.
Ширяє, кружляє – ніяк не присяде,
У криках щоночі росте гіркота.
Засохли дерева від сильного вітру,
І тільки сосна не всихає.
Пташина знайшла собі прихисток тихий,
На тисячу років разом –
їх ніхто уже не роз'єднає.
Хатину звів собі межи людей,
Проте возів, іржання коней тут немає.
Себе питаю, як же можна так?
Безлюдне місце тут, від метушні серденько спочиває.
Під огорожею південною я хризантеми рву,
Без поспіху Південну гору споглядаю.
У горах гарно, коли сонечко сіда,
Птахів гурти додому вже вертають.

Я бачу істину у краєвиді цім,
Кортить її словами описать, та мову одібрало.

Під південною горою саджу біб

Біб я саджу під горою Південною.
Сходи бобові ріденькі, натоміть буя бур'янина,
Їх (бур'яни) я полю, лиш запалиться днина.
З сапкою при місяченьку додому
приводить стежина.
Стежка вузенька, травиця й дерева високі.
Зрошують роси вечірні мою одежину.
Мокра вона, та не шкода у сюю годину,
Хочу любити роботи щоденної плин.

Із циклу «Повертаються птахи»

І Птахи вертаються, махаючи крильми, –
Уранці-бо із лісу полетіли.
На вісім боків світу, в далечі вони;
А скоро спочиватимуть в підхмар'ї,
на вершинах.
Весняний вітер повіва не гармонійно,
Назад вертають – серцю мило щоб було.
Одна до одної кричать постійно,
Їх тіні оперізують дерев густії тіні.

IV

Птахи вертаються, махаючи крильми,
Згорнули крила на холодних гілочках рясних.
Не долетіти їм до лісу величавого –
Заночували на деревах самітних.

Прозоро, чисто повіва ранковий легіт,
Птахи загомоніли – свіжі звуки, голосні.
Чи можна пташку вцілити із лука?
Даремна праця – поховалися вони!

Цикл «Як минають пори року»

I

Минають пори року.
Красивий, світлий час-година.
Вдягаю свій весняний одяг,
Їду на міста східний край один я.
На Лу-горі над стійбищем худоби
туманцю багато.
Теплінь у небі, у серпанок світ поринув.
Із півдня дме приємний вітер,
Голубить паростки, неначе віяла пір'їни.

II

Широке озеро гладеньке,
У ньому милося – хлюсь-хлюсь.
Далекий краєвид прослався,
Душа радіє – в даль дивлюсь.
Якраз під настрій мого серця
Так легко вдовольнити люд.
З вином цей келих підіймаю –
І сам себе так веселю.

III

Дивлюсь на середину річки.
Все думи про воду прозору Їшуй –

і спокійні, й багаті.
На юнь поглядаю – купається в річці,
Розкуто співає, вертає до хати.
Любию безкорисливі думи, цей спокій і тишу,
Удень і вночі в мене настрій ошатний.
Шкодую: не в ті ми часи проживаєм –
Далеко вони, і не може наздогнати.

IV

Увесь день від світанку й до вечора
В цьому домі я відпочиваю.
Квіти й трави лікарські на стежці лежать,
Я сховався у бамбуковім лісі безкраїм.
Цитра витончена, та ще ліжко одне,
І вина я простого півчайника маю.
У наш час не сягнути того,
що було за часів Хуанді і Тан'яо,
Сам собі в самотині зітхаю.

З «Дев'яти віршів, які імітують давнину»

VII

Удень і увечері жодної хмарки на небі,
А ніжний весняний вітрець повіває помалу.
Красуня милується ніччю прозорою,
тихо зітхає.
Сиділа; вже й сонце зійшло: попивала вино
і співала.
Аж раптом замовкла і тяжко зітхає
без ліку:

Розчулено дума про речі звичайні,
Ясний місяченько між хмарами сяє,
Між листя квітки вогневіють яскраво.
Та лиш тимчасово навколо так гарно,
Недовго буятиме цей краєвид –
що ж робити зосталось?!

Юефу Південних династій

Осіння пісня

Осінній вітриськo влітає в віконце,
Фіранки мені розвіває.
Я голову вгору – на місяць поглянy,
Любов подорожньому в даль передам, але як? –
Я на місяць надію плекаю!

Пісня Січжоу

Згадую сливи пелюстки, які опадали в Січжоу.
Сливу ламаю – в Цзянбей посилаю Вам
квіти червоні.
Мов абрикоса, та майка червона моя,
Наче народжений ворон – у скронь такий колір.
Де ж те Січжоу, що Ладо в нім перебуває?
Кілька разів від містoчка змахнути веслом –
і вже там я.
День догора, і пташина болаo літа,
Дерево сальне легесенько вітер хитає.
Просто під деревом двері – прості, рипуваті;

Мила голівка з прикрасою з яшми зеленої
глянула з хати.
Двері відчинені – Ладо ж додому не йде.
Вийду червоній лотоси в річці збирати.

Лотоси в озері рву, а вже й осінь на білому світі.
Мужа мого квіти теж виглядали все літо!
Низько схиляюсь і лотоса сім'я беру –
Наче вода, смарагдове насіння і чисте.

Лотоси гарні ховаю у пазуху і в рукава;
Зверху донизу червоні серденька у квітів.
Милого я пригадаю, та все не вертається він.
В небо дивлюсь: чи летять дикі гуси за вітром?
Гуси летять, над Сіжоу багато їх лине.
Сходжу на Чорную вежу – побачити,
де ж мій єдиний.
Вежа висока, не бачу я мужа свого;
Сумно стовбичу, на поручні спершись,
всю днину.

Поручні ті мають вигинів плавних дванадцять,
Руки звисають її, такі світлі, мов яшма ясна.
Небо високе, коли підіймає фіранки тонкі,
Ген даленіє смарагдом морської води далина.

Сни, наче хвилі морські, такі довгі й спокійні.
Тужите Ви, мій коханий, і я – сум сховався
під вії.
О якби вітер південний дізнався про мрії мої,
Він би мій сон до Сіжоу охоче повіяв.

Переклад Я. Шекери

Ван Вей

Видатний китайський поет Ван Вей жив в епоху Тан, і його творчість, поряд із творчістю трьох інших велетнів цієї епохи – Лі Бо (701–162 рр.), Ду Фу (712–770 рр.) і Бо Цзюйї (772–846 рр.), є окрасою золотого віку китайської поезії.

Розглядаючи творчість Ван Вея, слід хоча б побіжно зупинитися на основних принципах естетики чань. Більшості з них Ван Вей поклав початок, деякі розвинув у своїй творчості. Треба одразу відзначити, що мистецтво (поезія, живопис, каліграфія) вважалося в системі чань якщо не основним, то в усякому разі важливішим джерелом пізнання істини, ніж канонічні тексти. <<Істина поза словами>>, – говорили чанські митці, і цей постулат реалізувався в поезії Ван Вея завдяки величезній значимості паузи, а в живописі – незаповненої білої поверхні. В принципі, майже після кожного рядка, а нерідко й після цезури, читач віршів Ван Вея подумки повинен ставити три крапки і переходити до наступного рядка після значної паузи. Оцей принцип недомовленості залучає читача до співтворчості, і його активність в ідеалі повинна дорівнювати активності творця. Інший важливий принцип естетики чань виражає ідею, згідно з якою пізнання істини потребує якихось виняткових умов, і, отже, предметом художнього освоєння може бути надзвичайнісеньке

явище, будь-яка, здавалося б, дрібниця. Цей принцип чанської естетики пов'язаний з попереднім, як і взагалі всі її принципи поєднані між собою. <<Одна квітка краще, ніж сто, виражає суть квітки>>, – говорив пізній спадкоємець цієї традиції японський письменник Кавабата Ясунарі. А один з чанських висловів гласить: <<В одній порошинці – вся велика земля; цвіте одна квітка і цілий всесвіт підводиться з нею>>. Тому, вважали чанські митці, авторові достатньо в своєму творі виявити суть одиночного, а суть Всесвіту (Єдиного) сама постане в душі читача, якщо, зрозуміло, він виявить активне бажання до співтворчості. Отже, головне – не який об'єкт мистецтва, а який суб'єкт, тобто творець і читач. Головне – не що намалювати, а як намалювати, і як сприйняти це намальоване. Нібито й неоригінальний художній принцип? Для XX століття – так, але в середні віки мало велике значення не тільки як, але й що малювати й описувати. В цьому відношенні чанські митці були справді великими реформаторами. Більше того, вони висунули принцип абсолютного злиття суб'єкта з об'єктом мистецтва. <<Щоб намалювати сосну, треба стати сосною>>, – говорив великий японський поет Мацуо Басьо (1644–1694).

Яскравою ілюстрацією цієї думки є рядки з двох віршів Ван Вея. В одному з них поет пише: <<І серце моє, як і річка, не має турбот>>, а в другому – <<Ця чиста вода така ж безтурбот-

на, як серце>>. Митцеві однаково близькі обидва ці рядки – коли злиття суб'єкта з об'єктом повне, абсолютне, то не має значення, що з чим порівнювати: воду з серцем чи серце з водою. Можна й взагалі не порівнювати – головне, що серце поета, злившись з водою, виявило її суть – безтурботність: адже <<в творчому процесі найважливіше – побачити, створити образ у своїй душі, а втілити його – справа другорядна>> (Є. В. Завадська). Мацуо Басьо навіть говорив: <<Вірш, знятий зі столу, – це вже непотрібний папір>>. Для поета – так, але для читача цей вірш може стати такою ж реальністю, як для поета – те, що він описав!

Думки поета спрямовані на розв'язання вічних питань життя і смерті, буття і небуття, свободи і поневолення. Митець, який, здавалося б, відмовився від усього <<земного>>, все одно не байдужий до добра і зла. Він продовжує викривати недосконалість світу, і, як поет, прагне бути вільним не лише від служби і чиновницької кар'єри, а й від будь-якої визначеної філософії, чи то буде конфуціанство, буддизм чи даосизм. У своїй творчості він втілює великі культурні традиції китайського народу.

Слід наголосити, що кардинальним, всеохопним, з якого випливають всі інші засади естетики чань, є принцип природності. Митці запозичили у даосизму ідею природності (<<цзижань>>) і метод недіяння (<<увей>>). Щодо останнього треба

зауважити, що цей термін не означає <<нічого не робити>>, його смисл інший: <<не втручатися у природний рух речей>>. В мистецтві і <<цзижань>>, і <<увей>> реалізуються в естетичному принципі невимушеності, легкості, ненавмисності створення художнього твору. Навіть не створення! Якщо бути послідовним, то треба сказати, що в межах цієї естетики твір не <<створюється>>, а виходить, виникає. Техніка чанського мистця – невигадлива, нештучна, безпосередня, нехитра, проста; її майстри постулювали широку доступність свого мистецтва. Але це, звичайно, не значить, ніби таке мистецтво сумісне з примітивністю – навпаки, воно розраховане на тонкий смак і естетичну освіченість; воно зрозуміло втаємничене, але втаємниченим може бути кожен, хто виявив нахил до співтворчості і співпереживання.

Якими рядками Ван Вея проілюструвати цей основний, всеохоплюючий естетичний принцип невимушеності і природності? Сама суть підказує висновок: можна будь-яким рядком, а краще – всіма. Уважний читач, щирий поціновувач поезії з більшою охотою робив це сам. До того ж, перед ним у цій збірці постане все ж не послідовник буддизму і навіть не реформатор мистецьких засад, а в першу чергу – великий поет, одна з найвидатніших поетичних особистостей на тисячолітніх шляхах китайської літератури.

Мелодії безтурботної весни

1

О, скільки їх тут, абрикосів на березі річки!
І знов розцвіли під теплим нічним вітерцем.
Заповнився сад квітками всіляких відтінків,
Які відбиваються в темно-зеленій воді.

2

У двірцевому парку дерев – неможливо злічити!
І квіти на них все нові і нові розцвітають.
Карети – напахчені, вершники – в пишних едвабах.
Вітерець хоч і тихий, та трохи здіймає пилюку.

Осінні думки

1

Стою на веранді, і свіжий вітрець
колихає легенький одяг.
Вночі – немов воскресає слух:
вдивовижу і звуки клепсидри!

Переплив через Річку небесну місяць –
і сяйво стало вологим.

Сороки зметнулися з дерева раптом –
листя летить водоспадом.

2

З палацу дивлюсь на ставок Тайє,
на блакитну його поверхню.
Хоч літня спека й не зовсім пройшла,
та осінніх думок вже багато.

Всю ніч починався легенький вітрець
і ледь-ледь колихав листочки.
І все ж на лотоси, що на ставку,
поздував всі перлисті росини.

11

Засмучений сивим волоссям

Ах, роки мої,
занадто ви затягнулись!
Волосся на скронях
щодня все біліше й біліше.
Моя поведінка
лежить між землею і небом.
А здібності маю,
як усі тимчасові гості.
Сиджу і сумую
за хмарами рідного краю.
А вечір настане –
іду просто так поблукати.
Бо чим же мені
з сучасниками зайнятись?
З кінця в кінець –
по місту цілими днями?!

Проводи

Проводжаю тебе на південний берег.
Шовковинки сліз на обличчі.
Ти звідси їдеш у східні краї –
і примусив мене сумувати.

Повідом таштешніх: <<Ваш давній приятель
зовсім змарнів і постарів.
У ньому впізнати тепер неможливо
того, що був у Лояні>>.

Зимової ночі пишу про свої почуття

Узимку ночі
холодні і дуже довгі.
З палацу линуть
удари нічної варти.
Трава побіліла,
серпанком-інеєм вкрившись.
Дерева поникли,
освітлені місяцем чистим.
Зморшки обличчя
між барвами пишного вбрання.
І сиве волосся
під сяйвом багатої лампи.
В палаці тепер
молодим віддають перевагу.
У дзеркало глянув:
це ж сором – прибутки до трону!

Несподівано написаний вірш

Старість прийшла –
і вірші писати лінуюсь,
Бо тільки старість
у мене тепер в голові.

Я в цьому житті
поетом зробився помилково.
В минулім житті,
напевне, художником був.
А що не зумів
позбутись колишніх звичок –
То раптом відомий
у колі сучасників став.
Ім'я й псевдонім
хвалять усі віддавна,
Серця ж мого –
не розуміє ніхто!

Л і Б о

В зимовий день повертаюсь до своєї старої хати в горах

З очей моїх втомлених
ще не зітер я сльози,
Ще пил на одежі чиновницькій
стьмарює взори.
Єдину стежину
обплутали пліті лози,
У небі високому
сяють засніжені гори.
Вже листя опало,
гуде під ногами земля,
І хмари завмерли,
і вітер віщує негоду.

Бамбук молодий
піднімає зелене гілля, –
Дерева старі
погнили і попадали в воду.
Собака прибіг і загавкав,
напевно, з села.
Давно вже замшіли
руїни моєї хатини.
З розбитої кухні
фазан полетів, як стріла.
Плач мавпи старої
нагадує голос дитини.
А птаство мовчить,
не щебече на голих гілках,
Звірюжки якісь
протоптали сліди біля хати.
Книжки розгортаю
вже міль розплодилась в книжках,
Під ліжком моїм
завелися малі мишенята.
Слід жити по правді –
вся мудрість у цьому, вся сіль.
Про світ я замислююсь,
і про життя і людину.
Якщо доведеться
рушати мені і відціль, –
Я краще навіки
живий схоронюсь в домовину.

На мотив «Діндуху»

Вирушаю в Юньян
по широкій ріці.
Осідлали цю річку
заможні купці.
Коли буйволам спека
ламає хребти,
Важко людям човна
на колодах тягти!
І води не нап'ється –
вода тут брудна,
І твій чай в чайнику
скаламутивсь до дна.
А як пісню бурлак заспіває –
«духу»,
Серце рветься від болю
на довгім шляху.
Над рікою у скелях
раби-рубачі
Дикий камінь ламають
удень і вночі.
Кинеш погляд на гори,
на Дан і на Ман,
І на очі сльоза напливе, мов туман.

Весняної ночі в Лоані чую флейту

Чути з дому чужого в темряві
флейти ніжної тихий спів.

Вітерець весняний мелодію
<<Верб поламаних>> підхопив.
Над Лояном вона колишеться,
а в душі моїй постає
Рідний край за дальніми далями
в білім цвіті рідних садів.

Осінні почуття

Скільки днів ми в розлуці,
а серцю немає розради.
Рис давно уже встиг
прорости біля наших воріт.
У кущах не змовкають –
від холоду плачуть цикади,
І все нижче схиляється
в хмарах густих небовид.

Жартома присвячую моєму другові Ду Фу

На гірській верховині,
де вибійли сосни на схили,
Випадково зійшлися
ополудні наші стежки.
– Ох, шановний мій друже,
та й як же ви зблідли й змарніли!
Чи важка ж то робота –
Складати у віршах рядки?

Ду Фу

Погляд навесні

Чан'ань у рухнах, та гори і ріки живуть,
У місті – дерева й напровесні трави глибокі.
Сумую. А квіти забачу, то сльози проллю.
Розлука нестерпна. Співають птахи –
моє серце в турботі.

Три місяці поспіль палає запекла війна;
Листи з Батьківщини для мене дорожчі
від золота
Волосся коротке, на скроні сивини лягли,
Рідке воно, шпильками – не заколоти.

Піднявся на міську стіну

Моє серце скривавлюють квіти
навколо високого муру.
Навкруг мене руїни війни;
прозираю у синь далини.
Коло річеньки Цзінь полонила весна
землю й небо;
Над горою Юйлей плинуть хмари
з віків давнини.

Імператорський двір сяє вічно –
як зірка полярна;
В горах плем'я туфанів...

Не йдуть в наші землі вони.
Імператор Лю Чань залишив у країні
лише храми предків.

Заспіваю <<лянфу>>, коли день догора,
так співали Вітчизни сини.

Стомлена ніч

Від бамбука тремка прохолода
у спільню ввійшла,
Пстать чинного дому залив
дикий місяць високий.
Крапелинками впала рясна
споважніла роса;
То втопають, то знов виринають
зірки одинокі.
Світляки осявають у темряві свій
втаємничений лет,
Перегукуються на ночівлі птахи
у водиці, в осоках.
Всяка справа сховалась у зброї,
в війні захрясла...
Проминає з печаллю в повітрі
прозориста ніч сумноока.

Сідає сонце

Призахідне сонце вчепилось
за ніжну фіранку-весну;
Струмок дзюркотить. Сутінковий пейзаж
на кону.
А похощі квітів і трав залили тихий берег,
В долині ріки добуваю живого вогню.
Сперечки ведуть горобці, на гіллі люто б'ються,
Комахи твочуться, і двір в їх полоні заснув...

Хто в біса придумав тебе, о вино каламутне?
Терпітиму тисячу смутків,
дістану все ж склянку одну!

Чотири вірші під настрій

I

В очах у весни я в полоні самотньої смути.
Вона вже прийшла до альтанки над річкою –
як тут сумним мені бути?
Вона спонукала квітки розпуститися пишно,
А вивільгами заспівала так щиро, розкуто!

II

Ці руки старечі ростили грушки,
ніжно пестили персики;
У мене садиба – низенька стіна лиш,
а все ж таки дім!
Весняний той вітер мене ображає,
чи грається так? –
Ночами шалено зриває квітки
у садочку моїм.

III

Хто віда про те, що хатина моя
і низенька, й мала?
Набридли аж ластівки –
наче навмисне шугають;
У дзьобі в них – мул,
він на цитру і книжку мою кап та кап;
В лету здоганяють комах, ті – втікають,
відтак на людей налітають.

IV

І лютий минув, якось березень
тихо прилинув.
Старію. Ще скільки разів мене
стріне весна?
Геть думи похмурі про сотні подій,
що навколо вирують!
У рештках життя лиш чекає на мене
чарчина вина.

V

Сумний ходжу – над річкою весна
вже одцвітає;
На хворостину спершися, блукаю
в квітів раї,
Неспинно крутиться за вітром
та й вербовий пух,
Пелюстки персика в воді
одна по одній відпливають...

VI

Тонкі вербички між дворами посхилялись, –
Немов п'ятнадцять то дівчат звабливих стало.
Хто ж знав – підкрався ранок і не дивись на них,
Вітри скажені гілочки найдовші поламали.

Переклад Я. Шекери

Китайські середньовічні повісті хуабень

Повість хуабень належить до найцікавіших явищ китайської літератури. Кращі зразки цього жанру створювались на межі XVI–XVII століть – доволі незвичайного періоду в історії Китаю. Династія Мін, що панувала в країні з XIV ст., наближалася до свого занепаду. Немало цьому посприяло вторгнення в країну напівкочових маньчжурських племен, які заснували нову династію (Цін – «Чисту»), перемінивши політичне правління, але зберігши й законсервувавши суспільні відносини. Зміни у політичному та суспільному житті Китаю не могли не позначитись на духовному житті країни, її літературі й мистецтві. Розвиваючись у двох головних напрямах – ортодоксальні жанри (висока проза, поезія) та простонародна література, що створювалась мовою, близькою до розмовної, – китайська література зазнає на межі XVI–XVII ст. відчутних якісних змін. На авансцені літературного життя дедалі частіше з'являються романи, повісті, інші розповідні твори. Відбиваючи смаки міських непривілейованих прошарків (своєрідного «третього стану», котрий саме в цей час починає відігравати дедалі помітнішу роль у житті суспільства), названі жанри визначають літературне обличчя епохи.

Китайська повість хуабень – яскравий взірець простонародних, демократичних жанрів літератури. Зародилась вона як напівусна література вуличних оповідачів ще в танську і сунську епохи, тобто у VIII–XII ст. З часом за писаними взірцями утвердилась назва хуабень, що означає <<основа оповіді>>. Усні історії записувались, оброблялись і під талановитим пером нерідко перетворювались на справжні шедеври. Відстань між напівфольклорним оригіналом і остаточним варіантом була подекоми настільки велика, що йшлося, по суті, вже про цілком різні твори.

Кращі зразки повісті хуабень, створені у XVI–XVII ст., дійшли до нас у численних збірниках. Передусім слід згадати велетенську колекцію (сто двадцять творів) Фен Менлуна під назвою <<Троєслів'я>> та не набагато від неї меншу збірку Лін Менчу, а також <<Беззвучні п'єси>> і <<Дванадцять веж>> Лі Юя. Взагалі, такої велетенської кількості творів жанру хуабень китайська література до XVII ст. не знала.

Фен Менлун (1574–1646) вважається упорядником трьох збірок повістей і <<редактором>> безлічі оповідань, що існували до нього в усній формі. Сьогодні відомі джерела майже всіх його творів – давні легенди, історичні мініатюри й життєписи, літературні замальовки тощо. А проте всі вони своєю естетичною цінністю завдячують передусім Фен Менлунові,

його літературній майстерності, яскравій мистецькій індивідуальності.

Вже замолоду він прославився письменницьким хистом і незалежною вдачею. Ортодокси називали його «непутящим», іноді навіть «безумним», але сам Фен полюбляв інше найменння – «цао-манчень» – «чиновник у травах». Так прозивали тих, хто, покинувши офіційну службу, ставав свого роду опозиціонером. Характер його думок і вчинків справді мало сприяв його службовій кар'єрі. Лише в шістдесят один рік він отримав доволі низький учений ступінь гуншена. Обійнявши ненадовго посаду начальника повіту, він урешті покинув службу, щоб, повернувшись у рідні місця, віддатись літературній праці і скромним життєвим утіхам. У час маньчжурської навали він узяв участь у боротьбі патріотів і помер через рік після загарбання країни чужоземцями.

Велика й різноманітна літературна спадщина Фен Менлуна зіграла значну роль у формуванні всієї літератури тієї доби, а його світогляд вплинув і на розвиток неортодоксальної думки наступних епох. Фен Менлун проявив себе як талановитий прозаїк і драматург, есеїст і поет, а крім того – він став одним з перших збирачів і редакторів народних пісень, укладачем збірок народних оповідань і повістей, свого роду пропагандистом народної творчості. Чимало середньовічних творів, таких як, наприклад,

<<Повість про Розділені царства>> та цілий ряд інших, стали відомі саме завдяки письменницькому таланту Фен Менлуна.

<<Троєслів'я>> – найвідоміший твір видатного китайського літератора. Прочитавши дві повісті хуабень, читач, очевидно, й сам відчує художню своєрідність цього жанру. А проте, деякі його особливості варто відзначити окремо. Передусім – стиль повістей, що відбиває поетику усної оповіді. Кожна повість має пролог (його розповідав оповідач, щоб привернути увагу слухачів), перед прологом і основною оповіддю, як правило, ідуть вірші. Вірші трапляються і в самому тексті, де служать для характеристики персонажів, для художніх описів тощо. При усному виконанні вони декламувались, а іноді й співалися під музичний супровід. Від мистецтва усної оповіді збереглися й численні кліше, що мали пожвавлювати оповідь. Як свого часу Боккаччо довірливо бесідував з читачами, так і китайські оповідачі (а за ними й <<співавтор>> повістей – Фен Менлун) зверталися до слухача-читача: <<Ну, а тепер ми розкажемо...>>, <<Шановний читачу, чи відомо тобі...>>.

У сюжетотворенні поетична фантазія Фен Менлуна (і його попередників) воістину невичерпна. Весь реальний та ірреальний світ, у якому жив середньовічний китаєць, дивовижний калейдоскоп подій, облич, образів постає перед нами у повістях <<Троєслів'я>>. Знайдемо

тут характерні для китайського середньовіччя розповіді про історичних осіб – царедворців, воєначальників, учених, поетів – та про події, з ними пов'язані (нерідко – легендарні). Знайдемо й повісті любовного жанру – так звані оповіді про <<красунь та обдарованих юнаків>>. Близькі до них і побутові історії, де любовна інтрига залишається головною рушійною силою оповіді, а також повісті, де змальовуються звичаї найрізноманітніших станів і прошарків китайського суспільства. Чимало з цих оповідей позначені сильним демократичним пафосом.

Заслуговують на увагу й твори так званого <<судового жанру>> – своєрідні кримінальні повісті, сюжети яких засновані на судових справах. Величезну популярність мали в китайському суспільстві різноманітні чарівні повісті, де правда й вигадка переплітаються найнеймовірнішим чином, що цілком відповідало світоглядові середньовічної людини. Взагалі, авантюрний, шахрайський, пригодницький елементи властиві майже всім творам цього жанру, що, зокрема, видно і з опублікованих тут повістей.

Кожна з них по-своєму розкриває специфіку жанру. <<Легенда про Білу змійку>> – чарівна повість. Взята вона з фольклору: ще й до сьогодні образи цієї легенди використовуються у прозі, драматургії, піснях і музиці. Попри елемент релігійної дидактики (буддійський монах карає злу силу, уособлену Білою змійкою), повість при-

вабить реалістичним змалюванням людських почуттів і звичаїв епохи.

Інша повість – «Двічі небіжчиця» – може бути означена як твір побутовий, з сильним пригодницьким струменем. Життя постає тут у натуральному вигляді, невибагливе, а подеколи й грубе й жорстоке.

За життя письменник наслухався немало докорів щодо недостатньої «витонченості» і надмірного захоплення грубими сторонами людського буття. Його повісті нерідко протиставлялись новелам епохи Тан, написаним у суворішому й піднесенішому стилі. Фен відповідав на ці докори: «Дехто вважає, що моїм оповідям бракує танської витонченості. Яка помилка! Той, хто їсть персик, не викидає абрикоса!».

Хай ці мудрі слова допоможуть і нам відчути чарівний смак старовинної китайської прози.

Фен Менлун

Легенда про Білу змійку

За горами – гори, будинки й палаци,
Пісні на Сіху, а на березі – танці.
І вітер духмяний, і збуджені лиця, –
Ханчжоу такий, як Бяньчжоу-столиця.

Можна довго розповідати про неповторну красу озера Сіху, про мальовничі гори, що обступають його, та про дзюркотливі річки, які несуть у озера свої чисті води. В часи Сянь-хе, коли правили імператори з роду Цзінь, у горах пройшли великі дощі, річки повиходили з берегів, і в місто Ханчжоу через західну браму ринув бурхливий потік. Дивляться люди: між хвилями – рогата голова. А то буйвол пливе, і шерсть у нього виблискує щирим золотом. Невдовзі вода почала спадати, і потік поніс буйвола до Північних гір. Куди він потім дівся, ніхто не скаже.

Ця подія схвилювала все місто. Городяни, вирішивши, що це було чудо, збудували кумирню і нарекли її молитовнею Золотого буйвола. А біля Західної брами, яку нині – це всім відомо – звуть брамою Золотий вир, спорудили храм Злотовінчаного полководця.

Одного разу в ці краї завітав мандрівний чернець на ім'я Хунь Шоуло. Він довго придивлявся до навколишніх гір, а потім сказав:

– Колись у горах Чудотворного орла несподівано зникла одна з вершин. Тепер я певен, що вона переміститася саме сюди!

Люди не повірили ченцеві, але він продовжував наполягати:

– Ні, саме так. Пам'ятаю, що в тій горі була печера, де жила біла мавпа. Хочете, я зараз її викличу?

Він гукнув, і на його оклик справді з печери вибігла біла мавпа.

Унизу, біля самої води, стояла альтанка Студеного джерела, а посеред озера височіла Самотня гора, на якій у давнину проживав пустельник Лінь Хецін. Мешканці міста та довколишніх сіл свого часу за його наказом наносили глини та каміння і спорудили греблю; на сході вона досягала Обірваного моста, а на заході підходила до самого підніжжя гори Притулок вечірньої зорі, тому греблю і назвали Шляхом до Самотньої гори.

За часів династії Тан поет Бо Цзюйї що служив у Ханчжоу начальником округи, збудував на озері ще одну греблю – від Бірюзових гір до Притулку вечірньої зорі. Вона так і звалась греблею Бо Цзюйї. Хвилі час від часу розмивали обидві споруди, їх пробували ремонтувати за казенний кошт, та на той час, коли за доби Сун правителем округи було призначено Су Дунпо, від обох гребель майже нічого не залишилось. Новий правитель заготував лісу та каміння, скликав майстрів, і греблі були відбудовані. На шести мостах було поставлено яскраво-червоні поручні, а греблі обсадили персиками та вербами. З настанням весни оточене горами озеро так милує око, що хоч картини з нього малюй.

Минали роки, і за греблею поступово закріпилося ім'я її відновлювача – Су Дунпо. Згодом на Шляху до Самотньої гори над водою повисло два кам'яні мости: Обірваний та Сімін.

Ховаються храми
на схилах зелених гори.
Легкі, наче хмари,
два мости видніють вгорі.

Я розповів вам про чудові краєвиди озера Сіху та про стародавні споруди, пов'язані з іменами великих людей. А зараз хочу повідати історію одного молодика, який, гуляючи понад озером, зустрів двох жінок, і розказати, що з ним сталося потім. Ця дивовижна історія стала широко відомою в усьому Китаї, її розповідали в містах і селах, обговорювали на квіткових вулицях та вербових провулках. Вона не тільки цікава, а й дуже повчальна, і саме тому я хотів би привернути до неї вашу увагу.

Одначе, перш ніж розповісти вам, хто був той юнак, як його звали, з ким він зустрівся та які були наслідки того випадкового знайомства, послухайте вірш, який ніби є заспівом до нашої оповіді:

Цінмін святкували,
і дощ накрапав,
Їшов мандрівник по
розгрузлій дорозі.
<<Чи є тут шинок?>>, –
пастуха запитав.

<<Ходіть он туди,
де густі абрикоси>>.

Розповідають, що в роки Шао-сін, коли імператор Гао-цзун переніс свою резиденцію на південь, до міста Ханчжоу, в провулку Чорних перлів, що край мосту Ратників, жив чиновник на ім'я Лі Жень. Він був скарбничим на військових складах і служив під началом тайвея Шао. В його домі жив менший брат його дружини Сюй Сюань, двадцяти двох років. Хлопець рано осиротів, і йому довелося піти працювати до аптеки дядька Лі, яка була на розі завулку Чиновників. Їхній батько, поки був живий, теж тримав аптеку.

Якось одного разу, коли Сюй, як завжди, стояв за прилавком, на порозі з'явився буддійський чернець. Склавши докупи долоні, він вклонився юнакові і сказав:

– Я бідний чернець з обителі Баошута. Пам'ятаєте, я приходив до вас, приносив пампушки, читав молитву. Незабаром дні поминок, треба відслужити молебень по батьках. Сподіваюсь, ви завітаєте до нас, запалите запашні курива. Приходьте неодмінно.

– Гаразд, прийду, – пообіцяв Сюй Сюань.

Вертається він увечері додому і каже сестрі:

– Сьогодні до аптеки заходив чернець із Баошута, нагадав, що нам слід батьків пом'янути, принести жертви. Думаю завтра сходити до храму.

Вранці наступного дня він накупив паперових коників, свічок, стрічок із закликаннями та по-

минальних грошей, зв'язав усе це в хустку, попоїв, перед тим як вирушати, одяг святкове вбрання. Дорогою завернув до аптеки.

– Куди це ти зібрався? – спитав дядько.

– Та треба сходити до обителі Баошута, пом'янути батьків. Ви дозволите відлучитись на один день?

– Їди, але щоб завтра був на роботі, – відповів дядько.

Вийшовши з аптеки, юнак попростував торговими кварталами Довголіття та Спокою, потім Квітковою вулицею, через міст Цзінтін вийшов до брами Цяньтанмінь, що в кінці вулиці Чистого ручаю. Невдовзі позаду залишився і Міст з написом на камені і стела Відродження до життя. Скоро перед ним постали будівлі обителі Баошута. Там він розшукав ченця, що заходив до нього в аптеку, той прочитав молитву і спалив поминальні гроші. Потім юнак зайшов до Зали Будди, де ченці саме читали сутри. На закінчення він покуштував пісної чернечої їжі, попрощався із знайомим ченцем і подався в обитель Чотирьох мудреців. Там постояв біля могили пустельника Лінь Цехіна, поблукав біля джерела Шестеро з одним. Раптом невідомо звідки взялася хмара, все довкола огорнув туман і сипонув, поступово набираючи сили, дрібний дощик. У день поминок Володар Неба завжди посилає весняний дощик, густі цівки якого спускаються на землю, мов шовкові нитки. Боячись намочити святкові

черевики, Сюй роззувся і бігцем до озера: може, хтось перевезе його на той бік. Та, як на гріх, на озері не було ні душі. На мить юнак розгубився, коли ж бачить із-за рогу показалась джонка.

– Гей, дідусю Чжан! – радісно загукав Сюй, впізнавши старого, що сидів на веслах. – Візьміть мене з собою!

Старий почув його і пристав до берега.

– А, це ви, молодий пане! – сказав він, побачивши Сюя. – Що, намочило? Куди ж вас везти?

– Висадиш мене біля брами Золотий вир.

Старий допомів Сюю зійти на човен і відштовхнувся від берега. Та не встигли вони відпливти і кілька десятків саженів, як з берега загукали:

– Дідусю, візьміть і мене!

Просилася жінка. Її смолисто-чорне волосся було зібране в простий, схожий на жалобний, вузол і заколоте білим гребінцем та шпильками. На ній була біла шовкова кохтина та спідниця тонкого полотна. Поруч з нею стояла служниця в темній сукні. Волосся у дівчини було пов'язане червоними стрічками у два схожих на ріжки пучечки і заквітчане різними прикрасами. В руці вона тримала вузлик.

– Люди кажуть: як вітер подув, розпалити вогонь неважко. Коли їм по дорозі, то, може, візьмемо? – спитав старий.

– Хай сідають, – погодився Сюй.

Човняр повернув до берега, і жінки посідали в човен. Та, що була в білому, привітно усміх-

нулась юнакові, і між її червоних уст зблиснули два разки сніжно-білих зубів. Сюй хутко підвівся і відповів поклоном. Пасажирки поховалися від дощу під намет. Та, що в білому, час від часу позирала в бік Сюй Сюаня. Очі в неї були гарні-прегарні, чисті й прозорі, мов осінні хвилі погожої днини. Серце у простодушного юнака від цих поглядів забилося як навіжене. Та й не дивно! Адже перед ним сиділа схожа на квітку чи вирізьблену з нефриту прикрасу красуня, а поруч з нею – гарненька служниця.

– Дозвольте спитати, шановний добродію, як ваше високе ім'я? – поцікавилась красуня.

– Моє нікчемне ім'я Сюй Сюань. У сім'ї я найстарший син.

– А де ви живете?

– Моє вбоге житло – в провулку Чорних пермин, що край мосту Ратників, а працюю я в аптеці.

«Чому б і мені не поцікавитись, хто вона?», – подумав Сюй.

– То дозвольте й мені спитати, як вас звати, шановна пані? – мовив він, шанобливо підводячись.

– Я молодша сестра охоронника Бая з палацової варти. Була видана за пана Чжана, та, як на лихо, чоловік мій помер, і його поховали ось тут, на Громовій горі. Ми з служницею прийшли сьогодні прибрати його могилу та пом'янути небіжчика. А тут недумано-негадано сипонув дощ. Коли б не ви, не знаю, що й було б з нами.

Вони розмовляли, поки джонка не пристала до берега.

– Ой, я сьогодні так поспішала, що забула взяти гроші, – спохватилася молода вдовиця. – Будьте ласкаві, виручіть мене, заплатіть човняреві. Якщо це, звичайно, вас не обтяжить.

– Не турбуйтесь, пані. Я залюбки зроблю це сам, чи варто говорити про такі дрібниці!

І Сюй Сюань простягнув човняреві гроші.

А дощ не вщухав. Сюй допомів жінці зійти на берег, і вона сказала йому:

– Я живу в Чайному провулку біля мосту Лучників. Якщо ви не дуже поспішаєте, то, може, зайдете до мого вбогого житла та вип'єте чашечку чаю? Я заодно і борг вам віддам.

– Чи варто згадувати про таку дрібницю! Я б з радістю зайшов до вас, але сьогодні вже пізно. Дозвольте іншим разом.

І вони попрощались. Сюй Сюань хутко проминув міську браму і, ховаючись від дощу під широкими дахами будинків, незабаром уже був на вулиці Трьох мостів, де була розташована аптека молодшого брата його хазяїна. Біля дверей він побачив самого власника аптеки.

– Сюй! – окликнув його той. – Звідки це ти так пізно?

– Ходив у обитель Баошута батьків поминати. А там дощ линув. Чи не позичите мені парасольку?

– Агов, Чень! – гукнув молодий Лі свого прикажчика. – Принеси парасольку панові Сюю.

За хвилину до них вийшов прикажчик Чень.

– Пане Сюй, – сказав він, розкриваючи парасольку. – Ця парасолька зроблена відомим майстром

Шу. У неї, як бачите, вісімдесят чотири спиці і ручка з фіолетового бамбука. Вона зовсім ціла, тож глядіть, будьте обережні, щоб не поламали.

– Не турбуйтесь! – заспокоїв його Сюй, беручи парасольку.

Він попрощався з господарем аптеки та його прикажчиком і рушив додому, але на перехресті вулиці Вечірнього торговища його раптом погукали:

– Пане Сюй!

Він озирнувся – на розі, під дашком невеличкої чайної стояла його сьогоднішня знайома.

– О, пані Бай, як ви тут опинились? – здивувався Сюй.

– Дощ усе лив та лив, і в мене змокли ноги. От я й попросила Цінцін збігати додому за сухими черевиками та парасолькою. А тепер бачу, що вже смеркає, то чи не провели б ви мене хоч трохи?

Сюй прикрив її своєю парасолькою, і вони пішли.

– Вам куди? – спитав юнак, коли вони підійшли до греблі.

– До мосту Лучників.

– А мені до мосту Ратників. Вам трохи далі, тож візьміть парасольку, а я завтра зайду за нею.

– Я вам дуже вдячна, але мені не зовсім зручно...

Сюй Сюань звернув на свою вулицю і, ховаючись під виступами дахів, почимчикував далі. Біля самих воріт їхнього будинку він побачив служника Ван Аня. Зять послав його з парасоль-

кою та черевиками на товстій підошві зустріти Сюя, той довгенько блукав міськими вулицями, а молодого пана так і не зустрів.

Сюй швиденько повечеряв і пішов спати, проте не міг заснути майже до самого ранку. Перекидався з боку на бік, а перед очима все стояла та красуня і приязно йому усміхалася. Так тривало, доки півні заспівали. Намріявся, надивився снів наяву, як той правитель краю Наньке.

Серце б'ється, як мавпа в клітці,
Мчать думки учвал шалено,
Метелі в очах кружляють,
В голові гудуть мені бджоли,
Сон тікає всю ніч од мене.

Коли розвиднілось, Сюй Сюань умився, причесав волосся, поснідав і подався в аптеку. Він стояв за прилавком, а думки його літали десь далеко. Лише по обіді згадав про чужу парасольку. <<Як би її забрати? Доведеться, мабуть, щось збрехати панові Лі>>. Він несміливо підійшов до господаря аптеки:

– Зять просив прийти сьогодні додому трохи раніше – треба порозносити людям поминальні дарунки. То я просив би вас підпустити мене.

– Гаразд, іди, але завтра приходь на роботу раніше, – сказав аптекар.

Юнак вклонився йому і подався у бік мосту Лучників, де мав бути дім красуні Бай. Проте скільки не розпитував у людей, де її садиба, ніхто

не знав, навіть чути не чули про таку пані. Вкрай здивований, Сюй зупинився, коли ж бачить, до нього поспішає служниця пані Бай Цінцін.

– Сестрице, то де ж ваш дім? Я прийшов парасольку забрати.

– Та зовсім поруч. Ідіть за мною, – відповіла дівчина.

І справді, за хвилину служниця зупинилась і сказала:

– Ось він.

Сюй Сюань підвів очі: він стояв перед великою брамою, позад якої височів будинок із двома ганками, на вулицю виходило четверо вікон, запнутих червоними фіранками. Служниця відчинила двері, і Сюй побачив у кімнатах з десяток лакованих крісел, а на стінах – чотири чудові старовинні пейзажі.

– Заходьте, будь ласка, – запросила його служниця і зникла за завіскою.

Сюй Сюань переступив через поріг і почув, як дівчина тихим голосом доповіла господині:

– Пані, до вас пан Сюй.

– Запрошуй його і подай гостеві чаю, – звеліла та.

Служниці довелося припрошувати кілька разів, перш ніж зніяковілий Сюй зважився увійти до кімнати. За завісою із синьої тканини був невеликий кабінет, там на столі у вазі стояло схоже на тигрові вуса листя запашної лепехи. На стінах у кабінеті також висіли чотири картини – зображення вродливих красунь та якогось

святого. На окремому столику гість помітив стародавню мідну курильницю та вазу для квітів. З кабінету йому назустріч вийшла господиня і, низько вклонившись, сказала:

– Учора ввечері ви, пане, були такі люб'язні, так виручили мене, що я навіть не знаю, як і дякувати! А ми ж з вами зовсім чужі люди.

– Та що ви, чи варто про це згадувати?

– Сідайте, будь ласка, та випийте чаю.

Після того, як випили по чашці чаю, вдовиця запропонувала:

– А тепер мені б хотілося пригостити вас вином.

Сюй хотів було відмовитись, але метка служниця вже ставила на стіл овочі та фрукти.

– Велике вам спасибі, але я не заслуговую такої честі!

Вони все ж таки випили по кілька чарок вина, і Сюй, підводячись, мовив:

– Уже смеркає, а додому мені далеко, тож мушу прощатися.

– Пробачте, але вашу парасольку вчора увечері взяв один з моїх родичів, – спохопилася раптом пані Бай. – Давайте вип'ємо ще по чарочці, а служниця тим часом збігає, принесе її.

– Ні, вже пізно, мені час додому.

– То ще хоч чарочку!

– Ні, вельми вдячний, більш не можу.

– Якщо вже ви так поспішаєте, то парасольку доведеться повернути вам лише завтра.

Сюй Сюань попрощався і пішов додому.

Наступного дня він знову під якимось приводом відпросився у аптекаря і майже в той час, що й напередодні, уже був у красуні. Пані Бай і цього разу запропонувала йому випити.

– Не смію більше завдавати вам клопоту, – відповів Сюй. – Поверніть мені парасольку, і я піду.

– Який там клопіт! Уже все на столі, то, може, зробите ласку? Хоч одну чарочку! – припрошувала господиня.

Довелося гостеві сісти. А молода вдова наповнила тим часом чарку вином і подала її Сюю. З-під напіврозтулених червоних, мов вишні, уст визирали густі, ніби гранатові зернятка, білі зуби, обличчя її сяяло радістю.

– Молодий пане, – звернулася вона до нього ніжним голосом, – скажу вам щиро – перед чесною і благородною людиною хитрувати негоже – мій чоловік, я певна, помер саме тому, що ми з вами ще в попередньому житті були призначені одне одному. Тож і закохалися, як тільки зустрілись. Хотіла б просити вас, найдіть сваху, і ми з вами довіку проживемо у злагоді та любові.

Слухаючи її, юнак подумав: «І справді, з якого боку не глянь, про таку наречену можна тільки мріяти. Не гріх з такою побратись, і я б з радістю взяв її, але ж що потім з нею робити такому злидареві, як я. Всі дні в аптеці, на чужій роботі, а на ніч іду спати до зятя. Хоч дещо за душею у мене вже є, але цього вистачить хіба що на новий одяг для весілля, а за які кошти саме весілля

справлять?>>. Поринувши у свої сумні роздуми, він ні слова не сказав їй у відповідь.

– Чого ж ви мовчите, пане? – трохи почекавши, спитала вдовиця.

– Я глибоко зворушений вашими словами і щиро вдячний за ваші почуття, але, чесно кажучи, не можу погодитись. Річ у тому, що я бідний.

– То й що ж? Зате у мене багато грошей. Було б про що турбуватись. Цінцін! – гукнула вона служницю. – Принеси-но зливок срібла!

Тримаючись рукою за поручень, дівчина зійшла східцями нагору, а за хвилину спустилася вниз і передала господині пакунок.

– Візьміть, молодий пане, це срібло і витрачайте його, як вам заманеться. Мало буде – приходьте ще, – сказала вдова.

Юнак взяв пакунок, розгорнув його і побачив зливок сніжно-білого срібла вагою в п'ятдесят лянів. Він заховав гроші в рукав, підвівсь і розкланявся. Цінцін подала йому парасольку. Повернувшись додому, Сюй, не сказавши нікому ні слова, сховав срібло.

Вранці наступного дня він збігав у провулок Чиновників і віддав парасольку молодому Лі. Потім купив смажену гуску, свіжої риби, м'яса, молоде курча, фруктів, не забув прихопити і пляшку вина. Віддав усе це служниці та няньці і наказав приготувати обід.

Того дня зять лишився дома. Коли обід був готовий, Сюй запросив його та свою сестру до своєї кімнати пообідати. Зять здивувався не на жарт.

– Що це з тобою сьогодні сталося? Чого ти так розщедрився? Досі жодного разу не бачив, щоб ти хоч чарку коли-небудь випив, а тут раптом вирішив гульнути!

Вони втрьох посідали за стіл – кожен на належне йому місце – і почали трапезувати. Після двох чи трьох чарок зять поцікавився:

– А тепер, дорогий шурине, признавайся, що тебе примусило так труснути гаманцем і влаштувати цю гулянку?

– Зараз я вам усе скажу, тільки, будь ласка, не смійтесь наді мною. Ви з сестрою стільки піклувалися про мене, що не знаю, як вам і віддячувати за вашу турботу. Та, як кажуть, одному гостеві не слід набридати двом господарям одразу. Я вже став дорослим, тож час подумати й про те, щоб забезпечити себе супутницею життя, яка стала б мені підпорою в похилому віці. Хотів би поговорити з вами про шлюб, вислухати вашу мудру пораду, може вона принесе мені щастя на все життя.

Сестра та її чоловік перезирнулися, проте нічого не сказали у відповідь, а про себе подумали: <<Досі з нашого хлопця бувало, як кажуть, і пір'їни не вискубеш, а тут раптом стільки грошей викинув! Певно сподівається, що ми справимо йому весілля>>.

Після обіду Сюй Сюань пішов на роботу. Минуло днів зо три, а сестра все мовчить. <<Що ж це вона нічого не каже?>>, – занепокоївся він і нарешті зважився спитати:

– То ви говорили з чоловіком про моє одруження?

– Ні.

– Як так?

– Не так усе це просто, як ти гадаєш. До того ж чоловік останніми днями чогось не в настрої, то я й не смію його зачіпати.

– Скільки ж можна зволікати, сестро? І які труднощі лякають тебе? Чи ти, певно, боїшся, що вам доведеться розкошелюватись на мене? То даремні ваші турботи.

Сюй Сюань схопився з місця, побіг до своєї кімнати, дістав із шкатулки срібло, яке йому дала пані Бай, і показав його сестрі.

– Як бачиш, вам нема чого хвилюватись. Мені потрібна лише ваша згода.

– О-о! То це ти стільки встиг назбирати, поки служив у дядька в аптеці? Я бачу, ти справді зібрався женитись. Ну гаразд, іди поки, а я все влаштую.

Невдовзі і господар прийшов додому.

– Слухай, чоловіче! – звернулася до нього сестра Сюя. – Мій брат, виявляється, недарма заводить розмову про одруження: встиг уже наскладати добрячу купу грошей. Сьогодні і мені дещо дав на домашні витрати. То давай допоможемо йому.

– Он воно як. Це добре, що він зумів набити гаманця. Ану покажи мені, що в нього там за гроші.

Дружина принесла йому зливок. Чоловік довго вертів його в руках і раптом на одному з боків побачив вибиту позначку.

– Ой лишечко! – вигукнув він. – Кінець нам!

– Що сталось? – злякалася дружина.

– Кілька днів тому із скарбниці мого начальника, тайвея Шао, зникло п'ятдесят зливків срібла. Всі печатки на місці, замки теж цілі і підкопу ніде не виявлено. Наказали вповимати злочинця. По всьому краю нахапали силу людей, а толку ніякого. Скрізь порозвішували об'яви про розшук, в них зазначено кількість зливків та їхні номери. <<Кожен, хто затримає крадіїв срібла, отримає в нагороду п'ятдесят ланів. Того ж, хто переховує злочинців, або знає, де вони, але мовчить, буде суворо покарано, всю його сім'ю зішлють на каторгу>> – ось що написано в тій об'яві. Бачиш ось тут номер на зливку. Збігається з одним із тих, що зазначені в об'яві. Тож немає сумніву, що зливок цей із скарбниці тайвея Шао. Слід зараз же піти й заявити. Сама знаєш: <<Коли спалахнула пожежа, рятуйся спочатку сам, лише потім про рідню згадуй>>. А раптом завтра все викриється, як нам виправдатись? Яке нам діло, чи він сам крав срібло, чи позичив у когось? Хай він за це відповідає, а ми мусимо доповісти. Як тільки срібло знайдеться, з нас уся вина спаде.

Дружина ніби язик проковтнула. Вона стояла перед чоловіком, злякано витріщившись на нього, і мовчала. А він тим часом схопив зливок і помчав до крайової канцелярії. Правитель краю, довідавшись про знахідку, не зміг до ранку склепити очей. А на світанні одразу ж послав на-

чальника відділу розшуку Хе Лі з цілим загоном проворних стражників з наказом негайно схопити грабіжника Сюя. Примчавши на провулок Чиновників, де була аптека Лі, вони з громоподібними вигуками увірвалися до приміщення, зв'язали юнака і під гуркіт барабанів та гонгів потягли його в крайову канцелярію. Правитель Хань на той час уже встиг прибути туди. Стражники одразу ж ввели заарештованого до судової зали і поставили на коліна.

– Бити його палицями! – звелів правитель.

– Вельмишановний пане, не бийте мене, – почав благати Сюй Сюань, – бо я не знаю за собою ніякої вини.

– Злодюго безсовісний! – заволав Хань. – Та як ти смієш говорити, що не знаєш за собою ніякої вини? Тоді послухай: у тайвея Шао викрадено аж п'ятдесят зливків срібла, хоч усі печатки на місці і замки на дверях цілі. Виявилося, що один із крадених зливків був у тебе. Немає сумніву, що й решту ти теж прибрав до своїх рук. Подумати тільки, печатки на місці, а срібло щезло! Стривай, а ти часом не чаклун? Заждіть-но хвилину! – наказав він стражникам, що вже занесли свої палиці. – Зараз перевіримо, чи не відьомська у нього кров.

– Я не чаклун! – застогнав Сюй Сюань, зрозумівши нарешті, в чому річ.– Дозвольте, я все розповім.

– Признавайся, звідки в тебе це срібло взялося!

Сюй Сюань детально розповів панові Ханю про парасольку, яку він брав у аптекаря Лі, а потім дав молодій удові.

– А хто вона така, та пані Бай, і де живе? – спитав Хань.

– Казала, що вона молодша сестра охоронника Бая з палацової варти, а живе в Чайному провулку, що біля мосту Лучників, якраз навпроти хоромів князя Сю.

Правитель звелів начальникові відділу розшуку Хе Лі заарештувати жінку, а Сюй Сюаню – показати їм дорогу. Хе Лі зі стражниками негайно вирушили до Чайного провулку, де стояли хороми князя Сю. Знайомі Сюй Сюаню ворота та вікна будинку за ними були навхрест позабивані бамбуковими жердинами, а східці перед дверима завалені сміттям. Хе Лі спочатку розгубився, а потім вирішив розпитати у сусідів. Стражники миттю привели квітникаря Цюда та чинбаря Суня. Але у старого чинбаря від страху зарізало в животі, і він гепнув на землю, а квітникареві відібрало мову. На щастя, позбігалися інші сусіди, вони й пояснили:

– Ніякої пані Бай тут немає й не було. Років зо п'ять чи шість тому в цьому будинку жив окружний ревізор Мао, а потім він і вся його сім'я водночас померли. Відтоді там поселилася якась нечисть. Часом навіть серед білого дня показується, певно, виходить, щоб дещо купити. А люди не сміють там жити. Правда, кілька днів тому

біля воріт бачили якогось дурника: стояв там і комусь кланявся.

Хе Лі наказав людям повідривати жердини, якими було забито ворота. Подвір'я позаростало бур'янами. Нараз подув вітерець, потягло якимсь смородом. Стражники злякано позадкували. Сюй Сюань не мій і слова вимовити, лише здивовано глипав очима. Проте в числі стражників знайшовся один сміливець на прізвище Ван. За те, що він полюбляв випити та закусити, його прозвали Ваном Випивакою.

– За мною! – крикнув Випивака і кинувся до будинку.

Слідом за ним побігли й інші. Всередині ще добре зберігися і дощаті переборки між кімнатами і столи та стільці, тільки на всьому цьому товстим шаром лежала пилюка. Ван перший вибрався по східцях на другий поверх. Стражники розчинили двері і побачили велику кімнату. Там стояло ліжко під запоною, поруч стояли скрині, кошики, а на самому ліжку сиділа красуня, вся в білому, гарна, мов вирізьблена з яшми квітка.

– Жінко, хто ти, дух святий чи нечиста сила? – спитали її стражники, боячись ступити далі порога. – Правитель наказав нам привести тебе до суду, як свідка в справі Сюй Сюаня.

Жінка навіть не поворухнулась.

– Та ви що, боїтеся до неї підступити?! – вигукнув Ван Випивака. – Ну ж бо дайте мені пляшку вина! Як вип'ю, то власними руками приволочу її до суду!

Двоє стражників збігли вниз і принесли йому пляшку. Випивака вибив корок і вилив усе до дна.

– Тепер мені і сам чорт не страшний!

І він шпурнув порожню пляшку в запону над ліжком.

Коли б не це, то, можливо, цим справа і закінчилася б. Та ледве він випустив пляшку з рук, як щось загуркотіло, ніби грім по небу прокотився. Люди з переляку попадали на підлогу, а коли зрештою отямились та попідводили голови, красуні на ліжку вже не було, натомість лежала купа срібних зливків.

– От так штука! – загукали стражники, підходячи ближче. Вони перелічили гроші – виявилося рівно сорок дев'ять зливків.

Забравши срібло, Хе Лі повернувся до управління і доповів панові Ханю про все, що з ними сталося.

– Це справді якась мана була, – зробив висновок правитель. – Ну гаразд, усе скінчилося добре. Сусіди ні в чому не винні. Хай собі йдуть.

П'ятдесят зливків віднесли панові Шао і розповіли, де їх пощастило знайти. Що ж до Сюй Сюаня, то було вирішено не бити його і не таврувати йому чоло, але за те, що він <<перейшов межу дозволеного>>, вислати на примусові роботи у підлеглі Сучжоуському управлінню поселення, а після закінчення строку примусових робіт дозволити йому повернутись додому.

Тепер, коли Сюй Сюаня засудили, його зятеві стало совісно за те, що він доніс на свого шуря-

ка, тому п'ятдесят ланів срібла, які дісталися йому в нагороду від пана Шао, він повністю віддав юнакові, аби хоч цим трохи полегшити його долю. Аптекар Лі дав Сюй Сюаню два листи: один наглядачеві в'язниці Фаню, а другий – панові Вану, власникові заїзду в Сучжоу. Заливаючись сльозами, Сюй попрощався з сестрою та її чоловіком, потім у супроводі двох стражників, з колодкою на шиї залишив місто і біля Східного мосту сів у човен.

Минув не один день, поки їхній човен дістався до Сучжоу. Сюй Сюань одразу ж передав рекомендаційні листи наглядачеві в'язниці Фаню та панові Вану – власникові заїзду. Ван зумів задобрити місцеве начальство, тож стражникам, які супроводжували засудженого, без затримки видали документ про благополучну доставку злочинця, і вони поспішили додому.

Фань та Ван взяли юнака на поруки, і він, замість в'язниці, оселився у Вана – в будиночку неподалік від брами заїзду. Здавалося б, усе влаштувалося, але Сюй Сюань ніяк не міг заспокоїтись і якось, узявши пензлика, написав вірша:

Сиджу самотою в кімнаті
й дивлюся журливо,
Як призахідне сонце до мене
в вікно зазира.
Все життя я прожив своє чесно,
немудро й щасливо,
Погубила мене й мою душу
нечиста мара.

Я згадав, що красуню зустрів,
та чи знов її стріну?
Де поділась вона? З нею зникла
й служниця Цінцін.
Я прибув до Сучжоу, залишив вітчизну
й родину,
Рідний згадую дім, сльози лию
між чужинницьких стін.

Час мчить, мов стріла в польоті, дні та місяці миготять, ніби човник у ткацькому верстаті. Сюй прожив у Вана вже понад півроку. І от на початку останнього тижня дев'ятого місяця, коли Ван стояв якось біля брами свого заїзду, вдалині показався паланкін. Поруч з ним ішла служниця. Коли вони наблизились до брами, дівчина звернулась до господаря заїзду:

– Дозвольте спитати, ця садиба часом не пана Вана?

– Так, його. А хто вам потрібен?

– Ми шукаємо пана Сюя з Ліньані.

– Постривайте хвилиночку, я зараз його покличу.

Паланкін зупинився, а Ван тим часом побіг у дім.

– Брате Сюй! Там тебе питають, – гукнув він.

Сюй Сюань зразу відгукнувся на його голос, і вони вдвох вийшли на вулицю. Там на них чекала Цінцін. А в паланкіні сиділа сама красуня Бай.

– Ах ти ж дурисвітка! – закричав на неї Сюй. – Всучила мені крадене срібло! Через тебе я стільки лиха натерпівся, колодником став! І все через тебе! І після всього цього у тебе вистачило

совісті ще й сюди приїхати? Чого тобі від мене треба? Та як ти смієш мені у вічі дивитись?

– Ой, пане, не дорікайте мені, – відповіла Бай. – Я приїхала сюди, щоб усе вам пояснити. Тож ходімте в дім і там поговоримо.

Пані Бай звеліла служниці вибрати з паланкіна її речі.

– Ти привид, а не людина! Не смій заходити в дім! – закричав юнак і заступив їй дорогу.

– Розсудіть ви нас, пане господарю, – звернулася вдовиця до Вана, низько кланяючись. – Який же я привид, коли на сукні у мене є шви, а як стою проти сонця, від мене тінь на землю падає. Бідна я, бідна! Відтоді, як стала вдовою, стільки лиха від людей зазнала. А в тому, що з ним сталося, винен мій покійний чоловік. Я ж ні сном ні духом нічого не знала. І от щоб мене не обдріхували, я оце приїхала сюди все пояснити. Хочу затулити рота тим, хто розказує про мене всяку бредню.

– Тоді запрошуй пані до господи, – сказав Ван. – Там посидите, погомоните.

– Давай зайдемо, – сказала пані Бай Сюю. – Поговоримо в присутності господаря та його матінки.

Вони зайшли в дім. Юрба цікавих, що почала була збиратись, розійшлася.

– Через неї мене звинуватили в крадіжці срібла із скарбниці і притягли до суду, – мовив Сюй, звертаючись до Вана та його матері. – А тепер, бачите, вона примчала сюди. Та що її слухати?

– Срібло мені дісталось у спадок від першого чоловіка. Хотіла добро тобі зробити, коли давала. А звідки воно взялося, я навіть уявити не могла.

– Чому ж стражники, коли прийшли тебе брати, побачили перед дверима лише велику купу сміття? Так ніби в домі ніхто й не жив. А потім, як торкнулися запони над твоїм ліжком, пролунав грім, і ти кудись зникла.

– Коли я дізналась про твій арешт і про те, що срібло крадене, страшенно злякалась. Боялась, щоб ти не виказав мене. Якби й мене схопили, я б не знесла подібної ганьби! Тож подумала, подумала і вирішила сховатись у тітки, що живе неподалік від храму Хуацзян. А сусідів попросила скрізь понасипати сміття, поскладати на ліжку срібло і сказати, що тут уже давно ніхто не живе.

– Виходить, ти сама втекла, а мене залишила напризволяще!

– Сподівалась, що коли гроші знайдуться, все владнається. Звідки було знати, що справа повернеться зовсім інакше. Коли ж довідалась, що тебе заслали аж сюди, зібрала все, що в мене залишилось, і подалась услід за тобою. Ось так було. А тепер бачу, що доведеться мені назад повертатись. Певно, не судилося нам стати чоловіком та дружиною.

– Як, ви вже збираєтесь їхати назад? – вигукнув Ван. – Стільки добиралися сюди, так стомилися. Та поживіть у нас хоч кілька днів, а за цей час, будемо сподіватись, усе з'ясується.

– І справді, пані, давайте залишимось на день-два, якщо сам господар пропонує, – заходилася вмовляти вдову її служниця Цінцін. – Та й панові Сюю ви не стороння людина – адже він до вас колись навіть сватався.

– Як тобі не сором про це згадувати? – обірвала її пані Бай. – Я не задля цього сюди приїхала. Мені хотілося лише пояснити панові Сюю, як усе це сталося.

– Ну, якщо ви заручені, то тим більш вам нічого їхати. Залишайтесь тут, пані, погостюйте у нас. – І Ван відпустив паланкін.

Минуло кілька днів. Увесь цей час удовиця з усіх сил старалася піддобритись до матері господаря, і та вмовила Вана стати сватом. Для весілля вибрали щасливий день – одинадцятий день одинадцятого місяця, – щоб подружжя прожило в мирі та злагоді до глибокої старості.

Дні бігли за днями, і ось настав призначений день. Красуня Бай дала Ванові грошей на весільний бенкет. Після частування молодята вклалися спати в шлюбну постіль. Сюю здалося, що поруч з ним не жінка, а якась небесна чарівниця, і він дуже шкодував, що не пізнав її раніше. Вони ще не встигли натішитись одне одним, як заспівали треті півні, і на сході почало сіріти небо. Правду кажуть:

Як весело тобі,
То й ніч коротка буде,
Та їй кінця нема,
Як тисне сум на груди.

Відтоді молоде подружжя було нерозлучне, мов риба з водою. Жили вони у того ж Вана радісно та щасливо, мов у солодкому сні. Хутко летіли дні, котилися місяці, не встигли й оком змигнути, як минуло півроку. Дедалі частіше повівали веснянi вітри, і, нарешті, все довкола, мов узорчата парча, засяяло квітами. На вулицях стало більше селянських возів, у торгових рядах – людей.

Якось Сюй Сюань спитав господаря заїзду:

– Чого це сьогодні такий гамір на вулицях?

– Та сьогодні ж середина другого місяця, і люди квапляться побувати біля Сплячого Будди. І тобі б не завадило сходити у храм Ченгтянь.

– І справді. Піду дружині скажу.

Сюй Сюань пішов на горішній поверх.

– Сьогодні середина другого місяця, люди поспішають до Сплячого Будди. Мені б теж хотілося подивитись на нього. Якщо мене хто питатиме, скажеш, що немає дома, а сама з дому нікуди не виходь.

– Таке придумав. Що ти там цікавого побачиш? Невже тобі погано тут зі мною?

– Я швиденько, туди й назад.

Вийшовши з заїзду, Сюй Сюань зустрів знайомих і разом з ними попростував до храму. Там він подивився на Сплячого Будду, пройшовся відкритими галереями, зазирнув у сам храм і вже на виході побачив ченця у лаоському халаті, підперезаному жовтим шнуром. Голова у нього

була пов'язана хусткою, а на ногах – плетені з конопляних мотузок капці. Він продавав цілющі трави, роздавав святу воду. Сюй Сюань зупинився біля нього.

– Я бідний чернець з Південних гір, мандрую з місця на місце, роздаю людям святу воду, яка рятує від недуги та всілякої напасті. Підходьте до мене, на кого хвороби напали чи кого лихо спіткало! – вигукував чернець.

Раптом його погляд зупинився на Сюй Сюані, що стояв неподалік у юрбі. Над головою у нього чернець помітив чорну хмаринку.

– Гей, хлопче, а йди-но сюди, тебе не інакше, як нечиста сила причарувала! – сказав він. – Страшна біда може приключитися з тобою. Візьми ось ці два чародійні талісмани, і вони врятують тебе. Один спалиш уночі, під час третьої варти, а другий – заховаєш у себе в волоссі!

Сюй Сюань узяв талісмани і вдячно вклонився ченцеві. <<Я й сам подумував, що моя дружина – перевертень, аж воно так і є>>, – міркував він, повертаючись додому.

Пізно вночі, коли пані Бай та служниця Цінцін вже міцно спали, Сюй Сюань підвівся з ліжка. <<Певно, вже є третя варта>>, – подумав він, засунув один талісман собі в волосся, і вже зібрався був іти палити другий, як раптом почув голос дружини:

– Скільки вже часу ми живемо вкупі з тобою, а ти все ще не віриш мені! Прислухаєшся до

того, що люди плетуть. От і зараз – хочеш спалити цього папірця, щоб вивести мене на чисту воду! Що ж, пали свій талісман, побачимо, що з цього вийде.

Сюй сторопів від несподіванки, а вона вихопила папірця у нього з рук і спалила.

– Що ти тепер скажеш? Терзатимеш і далі мене своїми підозрами, чи, нарешті, заспокоїшся? – спитала вона, коли папірець догорів до кінця.

– Пробач, що так вийшло, але не моя в тім вина. Біля храму Сплячого Будди мені трапився мандрівний чернець, от він і сказав, що ти перевертень, – пробував виправдатись Сюй.

– Завтра підемо туди вдвох. Хочу сама подивитись на того ченця.

Як тільки настав ранок, красуня Бай розчесалася, заколола волосся шпильками, одягла просту сукню, наказала служниці доглядати будинок і разом з чоловіком пішла до храму Сплячого Будди. Довколо ченця, що продавав ліки, талісмани та воду вже юрмилися люди.

– Ах ти ж негідник! – закричала Бай, пропікаючи ченця лютим поглядом. – Як ти посмів сказати моєму чоловікові, буцімто я перевертень? Та ще й талісманів йому надавав, щоб нашкодити мені!

– Я знаю п'ять способів виганяти нечисту силу. Як тільки перевертень проковтне моє закляття, то одразу ж набуде свого справжнього вигляду, – заперечив їй чернець.

– Гаразд, пиши своє закляття. Я ось тут, при людях, проковтну його, – випукнула пані Бай.

Чернець написав на папірці закляття. Пані Бай схопила паперову смужку й проковтнула її. Люди довкола завмерли, втупилися в жінку, широко розплющивши очі. Але з нею нічого не сталося.

– Та це звичайна жінка. Навіщо ти обізвав її перевертнем? – почувся з натовпу обурений голос, і тут на ченця з усіх боків посипалися лайка та докори.

Чернець мовчав і тільки розгублено поводив очима.

– Ви самі бачили, що цей чернець нічого не зміг зі мною зробити,– сказала пані Бай. – Тепер моя черга. Я змалку була трохи знайома з штукарством, тож погляньте, добрі люди, на цього ченця тепер.

Бай щось забурмотіла собі під носа, і чернець враз зіщулився, ніби хтось натиснув на нього, і... піднявся в повітря. Люди злякано поточилися назад, один лише Сюань стояв на місці мов стовп.

– Коли б не ви, шановні люди, то він у мене провисів би в повітрі цілий рік, – промовила пані Бай і дмухнула на ченця. Той знову опустився на землю і, як тільки доторкнувся ногами твердої поверхні, враз кинувся тікати, шкодуючи, що батьки не наділили його крильми. Юрба поволі розійшлася, мовчки подалась додому і Сюй з дружиною.

Життя знову пішло своєю звичною колією. Молоді, як і досі, були веселі й щасливі. Але слід

зазначити, що гроші на повсякденні витрати завжди давала пані Бай. А час летів мов стріла, і ось настав восьмий день четвертого місяця – день народження Будди. Люди на вулицях щедро роздавали милостиню, тут і там виднілися зображення Будди в кипарисових рамках.

– А у вас тут усе, як в Ханчжоу, – зауважив Сюй Сюань, звертаючись до господаря заїзду.

– Пане Сюй, – почув він у відповідь голос сусідського хлопця, прозваного Залізним чолом, – сьогодні в храмі Чентянь свято Обмивання Будди. Ви підете?

Сюй Сюань подався до своєї кімнати і сказав про це дружині.

– Чого ти там не бачив? Краще відпочинь, – сказала Бай.

– Мабуть, таки сходжу. Все-таки якась розвага.

– Якщо вже надумався, то хоч одягнися пристойно, а то на тобі все старе та брудне.

Пані Бай гукнула служницю, і та за хвилину принесла новий, ніби щойно пошитий халат. Сюй приміряв – сидить так, ніби на замовлення зроблено. На голову йому надягли капелюха чорного шовку з двома яшмовими кільцями ззаду, на ноги – чорні черевики. Убір доповнювало віяло тонкої роботи з малюнками красунь, до ручки віяла було прикріплено коралову підвіску.

– Тільки не затримуйся там, щоб я даремно не хвилювалась, – лагідно напучувала чоловіка пані Бай.

Сюй Сюань гукнув сусідського хлопця, і вони разом подалися до храму. По дорозі Сюй Сюань

не раз чув, як люди з захопленням вихваляли його вбрання. Почув також, як хтось розповідав, що минулої ночі у заставній коморі пана Чжоу зникло чотири чи п'ять тисяч в'язок монет, перли та деякі інші коштовні речі.

– Сьогодні вранці Чжоу доповів про грабунок начальству і подав список украденого. Призначили слідчого, почали розшуки, але поки що нічого не знайшли, – розповідав далі якийсь перехожий.

Проте Сюй Сюань не дуже прислухався до цих балачок. Разом з хлопцем вони зайшли до храму. Тут було повно людей. Прочани ходили від святого до святого і курили перед ними фіміам.

– Дружина веліла мені не затримуватись. Ходімо додому, – запропонував Сюй Сюань хлопцеві.

Проте той йому не відповів. Озирнувшись, Сюй побачив, що хлопця вже немає біля нього. Він вирішив не гаяти даремно часу і рушив до дверей. На виході стояло п'ять чи шість стражників, у кожного з них на поясі висів службовий знак. Помітивши у юрбі Сюя, один з них закричав:

– Гляділь! У цього молодчика одяг схожий на той, про який у заяві написано, і віяло таке ж саме!

– Пане Сюй! – покликав інший стражник, що добре знав Сюя. – Дайте мені ваше віяло.

Сюй спокійнісінько простягнув йому віяло.

– Погляньте, така ж самісінька підвіска, як у списку краденого.

– Хапаймо! – загукали стражники в один голос і миттю зв'язали Сюя.

Чорні шуліки напали на ластівку,
Тигри ягня розірвали
у затінку.

– Це помилка, я ні в чому не винен, – заперечував Сюй.

– Винен чи не винен, розберуться потім, а поки що ми доправимо тебе в управу. Хай Чжоу сам подивиться. У нього в заставній коморі пропало золото, перли та всякі інші коштовні речі, в тому числі білі яшмові кільця і віяло тонкої роботи, до ручки якого припасовано коралову підвіску. А ти тут нам торочиш: <<Не винен, не винен!>>. Розбійник ти і злодюга, от і все! Та що з тобою розмовляти? Тільки голову нам морочиш. Думав, що ти розумник, а ми так собі. Погляньна себе пильніше: на тобі все з голови до п'ят чуже, крадене! Бачили таке нахабство! Вирядився і походжає тут!

Сюй Сюань здивовано вирячив очі на стражників, а потім, нарешті отямившись, сказав:

– То он воно що... Гаразд, мені боятись нічого. Я знаю, хто це все вкрав.

– Тож ходімо до управи, там розберуться!

Наступного ранку, як тільки правитель Сучжоуського краю прийшов до суду, йому показали затриманого Сюя.

– Де золото, перли та інші коштовності, які ти викрав із комори Чжоу? – почав допит правитель. – Якщо признаєшся чесно, катувати не станемо.

– Високошановний пане правителю, – відповідав Сюй, – усе, що зараз на мені, я отримав від своєї дружини. А звідки вона взяла, ні сном ні духом не знаю. Сподіваюсь тільки, що ваша мудрість та ваш досвід, пане правителю, допоможуть вам вирішити цю справу справедливо.

– А де твоя жінка зараз?

– Ви її знайдете в заїзді пана Вана, біля мосту Удачі.

Правитель звелів стражнику Юань Цзиміну піти разом із обвинуваченим до мосту Удачі і негайно знайти ту жінку. Побачивши Сюя в супроводі стражника, господар заїзду Ван здивувався.

– Що сталося? – спитав він.

Замість пояснення Сюй запитав Вана:

– Пані Бай дома?

– Невдовзі після того, як ви з хлопцем подались до храму, пані Бай сказала мені: <<Мій чоловік пішов у храм, щоб там трохи розважитись, а мені із служницею наказав дивитись за домівкою. Минуло вже стільки часу відтоді, а його все немає. Ми з Цінцін підемо йому назустріч – чи не сталося чого-небудь з ним? Прошу вас, доглядьте за нашими кімнатами>>. І от з учорашнього вечора її й досі немає. Я подумав, чи не поїхали ви з нею до яких-небудь родичів та й гостюєте там.

Стражник, переконавшись, що знайти жінку немає ніякої змоги, звелів Вану також іти до правителя.

– То де ж поділася та Бай? – спитав його правитель.

Власник заїзду докладно переповів йому, як вона зникла, і додав:

– Чесно вам скажу: пані Бай перевертень.

Після допиту правитель звелів:

– Сюй Сюаня посадити до в'язниці!

Але господар заїзду Ван умовив його віддати заарештованого під заставу і негайно вніс за нього гроші.

Поки правитель вів допит, власник заставної комори Чжоу сидів у чайній, що навпроти канцелярії, і чекав наслідків розслідування. Коли ж бачить, до чайної біжить його служник.

– Пане господарю! Золото, перли і все інше знайшлося. Все, виявляється, лежало у порожній скрині!

Чжоу подався додому. Прибій, бачить – і справді, все на місці. Немає тільки капелюха з яшмовими кільцями та віяла з коралловою підвіскою.

– Ой лишечко! – заволав Чжоу. – Звів наклеп на Сюй Сюаня. Ні за що ні про що занапастив людину.

Він вирішив негайно йти в управу й просити, щоб Сюя хоч частково виправдали.

Майже в той же час тайвей Шао послав свого скарбничого Лі Женя, зятя Сюй Сюаня, в Сучжоу з якимись дорученням. Лі зупинився у Вановому заїзді, і господар розповів йому про все, що тут у них сталося. <<Все-таки він мені не чужий. Не слід же полишати його напризволяще>>, – подумав Лі. Він пошептався з деякими чиновниками, а декому і грошенят тицьнув.

Настав день суду. Взявши до уваги свідчення Сюй Сюаня, а також зважившись на всі інші обставини, правитель звинуватив у крадіжці пані Бай, а Сюй Сюаню поставили за вину лише те, що він приховував від влади плутні перевертня. За це йому дали сто нагаїв і присудили до заслання на примусову роботу в Чженьцзянський край, за триста шістдесят лі від Сучжоу.

– Це непогано, що в Чженьцзян, – сказав Лі, вислухавши вирок. – У мене там є названий дядько на ім'я Лі Кеюн. Біля Стрільчатого мосту у нього аптека. Не турбуйся. Я напишу йому листа, і він допоможе тобі.

Сюй Сюань позичив у зятя грошей, купив на дорогу харчів та вина собі і двом стражникам, які мали його супроводжувати, потім склав свої пожитки, з вдячністю вклонився зятеві та господарю заїзду Вану і поїхав. Ван та Лі провели його, а потім розійшлися, куди кому треба.

Дорога до нового місця випала дуже тяжка: і наголодувались і намучились від спраги. Зупинялися на нічлій дуже пізно, а як тільки починало сіріти – вирушали в дорогу. Минув не один день, поки вони нарешті дісталися Чженьцзяна. Сюй Сюань вирішив насамперед розшукати Лі Кеюна. Разом із стражниками вони подались прямо до Стрільчатого мосту. Біля дверей аптеки вони побачили прикажчика, що продавав ліки з лотка. Сюй попросив гукнути господаря. Як

тільки Лі Кеюн вийшов на поріг, обидва стражники і Сюй Сюань низько йому вклонилися.

– Я родич скарбничого Лі Женя з Ханчжоу, – сказав Сюй. – Ось вам лист від нього.

Прикажчик взяв листа і передав його аптекареві. Той розпечатав його і прочитав.

– То це ви Сюй Сюань?

– Так, це я, нікчемний, – відповів Сюй.

Лі Кеюн запросив Сюя та обох стражників до столу, а по обіді наказав прикажчику провести їх до управи. Там стражники здали супровідні документи, а прикажчик від імені аптекаря вніс заставу і взяв в'язня на поруки. Стражники, отримавши відповідного папірця, подались додому, а Сюй Сюань з прикажчиком повернулись до аптеки. Юнак щиро дякував Кеюну та його старій матінці за турботу.

– То ти, виходить, колись в аптеці торгував? – спитав Кеюн, ще раз перечитавши листа.

Він вирішив узяти Сюя до себе прикажчиком, а оселитись пораяв йому у продавця соєвого сиру Вана, що мав садибу у провулку П'яти гілок.

Сюй Сюань взявся до роботи дуже старанно, і Кеюн тільки радів, дивлячись на нього. Досі в аптеці служило два прикажчики. Один з них, Чжао, був людина чесна, щира. Інший, Чжан, навпаки, був хитрий, жорстокий. Вважаючи себе старшим, він зневажливо ставився до всіх інших. Поява третього прикажчика в аптеці, звичайно, не дуже йому сподобалась. Боячись, коли б часом

його не вигнали, Чжан став заздрити Сюю і всіма засобами намагався звести на нього наклеп.

– Як там наш новенький? – спитав його якось аптекар.

«Нарешті трапилась нагода», – подумав Чжан і відповів:

– Непогано, але...

– Що саме? Кажи прямо!

– Бачите, любить тих, хто купує багато ліків. З такими дуже люб'язний, а на інших і дивитись не хоче. Люди обурюються. Я не раз казав йому, а він і слухати не хоче.

– Це невелика біда. Я сам з ним поговорю, мене він послухає, – сказав Лі Кеюн.

Як тільки аптекар пішов, Чжао, що чув усю цю розмову, зауважив своєму колезі:

– Хіба ж так можна? Сюй Сюань новенький у нас, і ми повинні допомагати йому, поки освоїться. Якщо й помилився в чомусь, треба йому віч-на-віч сказати, а не нашіптувати аптекареві. Довідається і ще подумає, що ми йому заздримо.

– Що ти, хлопчисько, розумієш? – огризнувся у відповідь Чжан.

Надвечір, після роботи, Чжао зайшов до Сюй Сюаня додому.

– Чжан наговорив аптекареві всілякої всячини про тебе, – сказав він Сюю. – Тепер тобі треба працювати ще краще. Багато ліків бере людина чи мало, а люб'язним треба з кожним бути.

– Велике спасибі тобі за науку. А тепер ходімо, я пригостити тебе хочу.

Вони пішли до харчевні, посідали один проти одного. Служник приніс їм вина, фруктів.

– Господар у нас крутої вдачі, не любить, щоб йому перечили, – пояснював Чжао. – Тож завжди слухайся його і роби все так, як він велить.

– Спасибі, брате, за турботу! Довік пам'ятатиму!

Тим часом почало сутеніти.

– Уже пізно. Чого доброго ще додому не втраплю. До завтра, – сказав Чжао.

Сюй розплатився, і вони розійшлись. Боячись, щоб сп'яну не налетіти на кого-небудь, Сюй вирішив триматися подалі від середини дороги. Неквапним кроком він просувався попід стінами будинків та мурами, і раптом в одному з будинків розчинилося вікно на другому поверсі, і звідти прямо йому на голову висипали попіл з праски.

– Що за нахабство? Вам що, позасліплювало чи совісті зовсім немає?

Коли ж бачить, східцями вниз поквапно спускається якась жінка.

– Не лайтесь, паночку. Я таки винна. Пробачте!

Голос жінки видався Сюю знайомим. Він підвів голову, придивився пильніше – перед ним стояла пані Бай. Юнак відчув, як у нього в душі могутньою хвилею наростає гнів. Не маючи сили стримати себе, він закричав:

– То це ти, злодійко проклята, це ти, нечиста сило! Скільки через тебе я лиха натерпівся. Вже двічі мене судили через тебе!

Недаром кажуть, як не вмієш гніватись, – то не гідний і чоловіком зватись, а як зовсім не гніваєшся, ти зовсім не чоловік.

Сховалася кривдниця – важко знайти,
І легко стоптать черевики залізні.
Якщо вже впіймав, то як слід відплати
Підступній за кривду, за витівки різні.

– Ти й тут мене знайшла, та ти ж сущий диявол, а не людина! – репетував Сюй. Він кинувся до дружини і вхопив її за руку. – То як, нехай начальство нас розсудить, чи самі якось розберемося?

– Дорогий мій чоловіче, хіба ти забув, що одна ніч, проведена з дружиною укупі, на сто ночей серце зігріває, – ніби нічого й не сталося, засміялася пані Бай. – Та що довго говорити. Хотілося б тільки, щоб ти ще про одне дізнався: те вбрання дісталося мені від покійного чоловіка. Я віддала його тобі, щоб висловити свою глибоку шану. Що ж тепер виходить? За мої почуття ти платиш мені лютою ненавистю.

– Того дня я прийшов додому, а ти вже встигла кудись зникнути. Ван пояснив, ніби ви з Цінцін пішли мені назустріч до храму. Як же ти тепер тут опинилася?

– Біля храму ми почули, що тебе схопили стражники. Я послала Цінцін розпитати у

людей, що і як, а вона нічого ладом не довідалась, хтось їй збрехав, ніби ти зумів вислизнути з рук стражників. Я злякалася, коли б часом мене не забрали, і наказала служниці негайно найняти човна до Цзяньканського краю, там живе материн брат. От ми й пливемо туди, вчора лише сюди дістались. Так, тебе справді двічі судили через мене, і тепер мені соромно навіть у вічі тобі глянути! Прошу тільки, не дорікай мені. Я не збираюсь заперечувати свою вину, але ж до того ми жили так мирно, так щасливо, то навіщо ж нам розлучатись? Моя любов до тебе така ж велика, як гора Тайшань, а відданість моя така ж безмежна, як Східне море. Заприсягаюся, що ладна прожити з тобою все життя і померти разом. Не жени мене, а забирай до себе, і ми житимемо вкупі в мирі та злагоді, як і годиться доброму подружжю.

Принадне щебетання таки вплинуло на Сюй Сюаня, гнів у його душі почав поволі вщухати. Правда, деякий час він ще зітхав, бубонів щось собі під носа, але зрештою мало-помалу піддався хтивим почуттям. Додому він не пішов, а залишився на ніч у красуні Бай.

Наступного ранку Сюй попрямував на провулок П'яти гілок, де він знімав кімнату.

– Із Сучжоу приїхала моя дружина з служницею, – сказав він старому Вану, потім, помовчавши, додав: – Я б хотів забрати їх сюди, щоб укупі жити.

– Яка може бути мова, коли тобі так хочеться, – відповів старий, і Сюй того ж дня перевіз до себе і дружину, і її служницю.

А ще через тиждень він запросив сусідів на чашку чаю. Сусіди у відповідь запросили їх до себе. Випили за знайомство і порозходились, але нашої оповіді це вже не стосується.

На четвертий день після нової зустрічі з пані Бай Сюй прокинувся рано, вмився, причесався і сказав дружині:

– Спочатку завітаю до сусідів, подякую за учту, а потім піду в аптеку – уже час ставати до роботи. А ви з Цінцін господарюйте тут і нікуди не виходьте.

Віддавши таке розпорядження, він пішов. І потекли дні за днями. Сюй рано вставав і йшов на роботу, пізно повертався додому. Час летів непомітно. Не зчулись, як і місяць проминув. От тоді Сюй і сказав дружині, що не завадило б сходити у гості до аптекаря, провідати його матінку.

– Аякже, адже ти у нього служиш. Треба неодмінно провідати. І тобі від цього користь буде, – підтримала чоловіка пані Бай.

Вранці Сюй найняв паланкін для дружини, а старого Вана попросив нести коробку з гостинцями. Слідом за паланкіном дибала і вірна служниця пані Бай, Цінцін. Коли вони дістались садиби аптекаря, Лі Кеюн вийшов їм назустріч. Пані Бай низько вклонилася йому, а потім двічі

вклонилася його матері і побажала їм та всій їхній родині щастя та всілякого благополуччя.

Треба сказати, що Лі Кеюн, хоч був уже й не молоденький, та все ще проявляв неабияку цікавість до осіб іншої статі. Побачивши пані Бай, врода якої, як кажуть, могла б стерти на порох навіть цілу країну, не мав сили відвести від неї очей. Прямо, як у тому вірші:

Він розум загубив,
І враз нечиста сила
Його в полон взяла,
Красою полонила.

Тим часом на столі з'явилися всілякі страви та вино.

– Поглянь, яка красуня! – шепнула мати аптекареві, – і на обличчя вродлива, і вдачі, видно, лагідної, а тримається з такою гідністю.

– Нічого дивного. Адже вона родом з Ханчжоу, – відповів син.

Коли обід скінчився і гості почали прощатися, Лі Кеюн подумав: <<Як би його хоч одну ніч з такою переспати?>>. Він наморщив чоло і почав міркувати: <<Тринадцятого числа шостого місяця у мене день народження. Не хочу дуже поспішати, але сподіваюсь, що наші доріжки з часом самі зійдуться!>>.

Летіли дні за днями, мов птахи золоті, і ночі збігали, мов прудконогі зайці. Не змигнулись, як і свято Початку літа минуло. На порозі став шостий місяць.

– Матусю, тринадцятого – день мого народження, – з такими словами звернувся аптекар до своєї матері, – то, може, гостей скличемо? Запросимо родичів та декого із друзів. І їм приємно буде, і нам радість.

Того ж дня розіслали картки з запрошеннями родичам, друзям, прикажчикам, а назавтра Лі Кеюн отримав у відповідь подарунки – свічки, локшину, носовички та інші речі. Тринадцятого зібрамися одні чоловіки і просиділи за столом аж до вечора. А наступного дня привітати іменинника прийшли жінки, серед яких була і пані Бай. Цього разу вона вирядилась, як ніколи: синя, гаптована золотом кофта і червоно-гаряча шовкова спідниця, волосся було переплетене низками перлин та самоцвітів, заколоте золотими та срібними шпильками. У супроводі служниці пані Бай увійшла до кімнати, вклонилася господареві та його матінці. У східній кімнаті для гостей було накрито стіл з усілякими стравами.

Принагідно скажемо, що Лі Кеюн за своєю вдачею був неабияким скнарою, як кажуть: на обід йому і блохи вистачало, ще й на вечерю стегенце залишав. Але пані Бай справила на нього таке враження, що цього разу він вирішив не скупитись, тільки б домогтися свого. Він пильно стежив, щоб у гості не порожніла чарка, весь час припрошував її та пригощав, і красуня невдовзі захмеліла. Ось вона підвелася із-за столу, щоб сходити до вітру. Завбачливий аптекар

тільки цього й чекав. Він заздалегідь попередив стару служницю:

– Як тільки пані Бай справить нужду, ти проведи її до дальньої кімнати, щоб вона там помила руки.

Тим часом він збирався прослизнути туди ж. Як у тому вірші сказано:

Підкопу не робив,
не лазив через стінку,
А хитрістю забаг
він спокусити жінку.

Спочатку все йшло так, як і було задумано. Коли красуня Бай схотіла помити руки, стара служниця провела її в дальній кінець будинку. Знемагаючи від бажання, Лі Кеюн теж подався туди, але ввійти одразу до кімнати не наважився, а вирішив спочатку зазирнути в щілинку. Коли б він цього не зробив, то наша повість, можливо, на цьому б і закінчилась. Та тільки аптекар припав до шпарини, як усе його тіло враз затремтіло від страху, він поточився назад і, ледве переставляючи ноги, поплівся геть.

Що з ним таке? Не знаємо того ми!
Чому ж у нього погляд непритомний?

А сталося ось що: Лі Кеюн замість схожої на квітку або з яшми різьбленої красуні побачив величезну, товщиною з добру цеберку, змію. Страховисько лежало, згорнувшись у клубок, і тільки очі, мов два каганці, горіли золотавим

промінням. Наполоханий аптекар мало не вмер від страху: обличчя у нього враз посірішо, а губи стали зовсім білі. Раз по раз спотикаючись, він дибав подалі від страшної кімнати. На щастя його помітили служниці і підхопили під руки. Прикажчики зразу принесли заспокоюючих ліків, і Лі Кеюн поступово прийшов до тями.

– Що з тобою, сину? – з тривогою кинулась до нього мати. – Що тебе так налякало?

Кеюн побоявся сказати правду.

– Та нічого. Мабуть, я дуже стомився за останні дні, а сьогодні встав ще вдосвіта, от від перевтоми і запаморочилося в голові.

Аптекаря поклали в ліжко, а гості тим часом знову посідали до столу і ще випили по кілька чарок. Зрештою жінки, подякувавши за гостинність, порозходились.

Прийшовши додому, красуня Бай гарненько обміркувала все, що сталося, і, боячись, коли б Лі Кеюн не розповів завтра в аптеці Сюй Сюаню, в якому вигляді він її бачив, вирішила повернути все на свій лад. Роздягаючись перед сном, вона час від часу сумно зітхала.

– Ти ж сьогодні у гості ходила, там, певно, було дуже весело, а ти чомусь так тяжко зітхаєш.

– Краще не питай, чоловіченьку! Видно, неспроста влаштував пан Лі свої іменини. Коли я пішла до вітру, він подався за мною і спробував збезчестити мене: зірвав з мене спідницю, шаровари і мало не повалив. Я хотіла була

вже кликати когось на допомогу, та побоялась розголосу – адже там гостювали люди з усього міста, – і тільки відштовхнула його. Він упав і зробив вигляд, що знепритомнів, – певно, совість таки в нього прокинулася. А я з переляку не знала, що й робити...

– Що ж ти вдієш? Доведеться мовчати, я ж у нього працюю, та й до біди все-таки не дійшло.

– Он який ти! Мало того, що не бажаєш заступитися за мене, так ще й його хочеш виправдати! – закричала пані Бай.

– Схаменися, що ти верзеш! Це ж до нього написав мій зять листа з проханням допомогти мені, і Лі Кеюн, на щастя, зустрів мене привітно і навіть прикажчиком узяв до себе в аптеку! То як тепер я мушу до нього ставитись?

– Кваша ти, а не чоловік. Лі зазіхнув на мою честь, а ти ладен і далі йому служити!

– Куди ж ми подінемося? Треба ж мати якийсь заробіток.

– Невелика честь бути прикажчиком. Краще б свою аптеку відкрив.

– Поради легко давати, а звідки я грошей візьму?

– Про це ти не турбуйся. Гроші будуть завтра, а ти поки що піди та пошукай приміщення.

Недарма кажуть: як колись, так і тепер світ на добрих людях тримається. Неподалік від них жив простий чолов'яга Цзян Хе, відомий тим, що завжди охоче допомагав людям. Як тільки Сюй Сюань отримав від дружини обіцяні гроші,

він попросив Цзяна Хе сходити на пристань, що біля Чженьцзянської переправи, і найняти там будинок, а сам подався шукати прилавок для нової аптеки та цілющі трави. До Лі Кеюна Сюй більше не ходив, а напомоханий аптекар і не кликав його.

Коли настав десятий місяць, Сюй Сюань, у якого уже все було приготовано, вибрав щасливий день і розпочав свою власну торгівлю. На новому місці справи у Сюя пішли дуже добре з перших днів. І ось одного разу, коли він узяв лоток і розіклав свої товари прямо на вулиці, до нього підійшов чернець з книгою, до якої записують пожертвування.

– Я з монастиря Золотих гір, – мовив чернець, кланяючись. – На сьомий день сьомого місяця ми святкуємо різдво Повелителя драконів, то, може, шановний пан завітає до нас, щоб поставити свічку та пожертвує нам якусь дещицю на запашні курива?

– У мене є чудове куриво, і я охоче пожертвую його вам, але записувати мене до книги не треба. – З цими словами Сюй дістав шматок запашної смоли і віддав її ченцеві.

– Сподіваюсь, що й сам пан побуває в нашому храмі, – сказав чернець і, вклонившись, пішов.

Красуня Бай, що чула всю цю розмову, вибігла до чоловіка.

– Дурило! – визвірилася вона на нього. – Віддати цьому жебракові, цьому лисоголовому

здирникові таку річ! Та він одразу ж поміняє твоє чудове куриво на чарку горілки та шматок м'яса.

– Я від душі пожертвував, а коли поміняє благочестивий подарунок на вино – то гріх на його душу впаде, – відповів Сюй.

Настав сьомий день сьомого місяця. Відчинивши двері аптеки, Сюй зауважив, що на вулиці панує пожвавлення. Незабаром до приміщення зайшов Цзян Хе, він дуже полюбляв усілякі свята та розваги.

– Ви, пане, здається, нещодавно пожертвували куриво монастиреві Золотих гір, то чому б і самому не сходити туди сьогодні?

– А ти зачекай хвилинку, я ось тут наведу порядок і підемо разом.

– Що ж, я, нікчемний, піду з великою радістю.

Сюй Сюань похапцем зібрав свій товар і зайшов до дружини:

– Я піду в монастир Золотих гір поставити свічку, а ти порядкуй тут без мене.

– І чого б ото я ходив? Хіба ти не знаєш прислів'я: без потреби до храму не ходять?

– Я, по-перше, ніколи цього храму не бачив, тож хочу піти й подивитись. А по-друге, я дав пожертву і мушу поставити там свічку.

– Якщо вже тобі так кортить, то можеш іти. Я тебе не тримаю, але, хотілося б, щоб ти зважив на три моїх прохання.

– Які саме?

– Перше – не заходь у келію до ігумена, друге – не встрявай у розмови з ченцями, а третє – скоріше повертайся додому. Якщо затримаєшся, то я кинуся тебе шукати.

– Гаразд, зроблю все, як ти просиш.

Сюй вирядився в усе святкове, сховав у рукаві коробочку з свічками і в супроводі Цзяна Хе спустився до переправи. Там вони найняли човна і попливли до монастиря. Поставивши свічки в залі Повелителя драконів, вони вирішили пройтися монастирською садибою і незабаром опинилися перед келією ігумена.

Сюй зупинився. <<Дружина просила мене не заходити сюди>>, – згадав він.

– А як вона дізнається, адже вона дома сидить? – почав умовляти його Цзян Хе. – Скажете, що не заходили, і все.

Вони оглянули келію і вийшли на вулицю. Слід сказати, що в келії на кріслі сидів якийсь чернець. На ньому була кругла шапка, простий халат, але очі світилися мудрістю та проникливістю. Кожному було ясно, що це воістину праведна людина. Помітивши, що Сюй вийшов з келії, він гукнув прислужникові:

– Мерщій поклич того молодого пана до мене.

Хлопчина вибіг на вулицю, та стежками снували тисячі прочан, а яким був на вигляд той пан, він не запам'ятав.

– Не знаю, куди він подівся, – доповів прислужник, повернувшись.

Тоді чернець узяв свою патерицю і сам вийшов з келії. Сюя справді ніде не видно. Чернець спустився до річки. Біля води юрбою купчилися люди, чекаючи, коли вщухне вітер, щоб посідати на човни. Але вітер усе дужчав, і хвилі здіймалися вище й вище.

– Доведеться, мабуть, чекати погоди! – перемовлялися прочани.

Раптом посередині річки з'явився невеличкий човник, він хутко мчав до берега. Сюй Сюань, що стояв у натовпі на березі, сказав Цзяну Хе:

– Поглянь, як швидко пливе! Дивно! При такому вітрі та таких крутих хвилях і на доброму човні нелегко пливти, а йому хоча б що.

Човник тим часом пристав до берега, і з нього вийшло дві жінки: одна в білій сукні, друга – в темній. Сюй придивився пильніше – так і є: його дружина з служницею! Красуня Бай підійшла до переляканого чоловіка:

– Ну, чого стоїш? Мерщій сідай у човен!

Сюй уже ладен був рушити слідом за нею, як раптом позаду хтось вигукнув:

– А що ти тут робиш, клята прояво?

Сюй озирнувся.

– Панотець Фа Хай! – залунало з усіх боків.

– Погань! Ти знову посміла сваволити, хочеш згубити безневинну душу! Тож знай, що я прийшов сюди лише задля того, щоб тебе викрити!

Угледівши черниця, пані Бай відштовхнула човен від берега, але він одразу ж перекинувся, і обидві жінки зникли під водою.

– Святий отче, – став благати Сюй. – Порятуйте мене бідолашного!

– Де ти здибався з цією жінкою? – поцікавився чернець.

Сюй розповів йому всю свою історію.

– Це не жінка, а перевертень, – сказав чернець. – Постарайся якомога скоріше повернутись до Ханчжоу, і якщо вона знову спробує заманити тебе в свої сіті, приходь до храму Чистого милосердя, що на південному березі озера Сіху, і спитай мене.

З цього приводу було написано такого вірша:

З'явився дух і обернувсь на жінку,
Красиву, схожу на живу картинку,
Чарівним голосочком він манив
На озеро Сіху чоловіків.
Юнак не відав хитрощів лукавих
І ледь не постраждав од слів ласкавих.
Ченця поклич, як прийде знов мара, –
Дідусь її навіки покара.

Сюй Сюань подякував ченцеві, сів з Цзяном Хе у човен і, переправившись на інший берег, повернувся додому. Красуні Бай та її служниці Цінцін там не було, і тепер Сюй остаточно переконався, що його дружина – перевертень.

Коли звечоріло, Сюй попросив Цзяна Хе залишитись у нього на ніч. Той охоче погодився. Сюй до самого ранку не міг склепити очей – так сумно було у нього на душі. Вранці він залишив Цзяна Хе вдома, а сам подався до Стрільчатого мосту,

зустрітися з Лі Кеюном. Коли він розповів йому все, що сталося напередодні, той сказав:

– А в день мого народження трапилася ось яка історія. Пані Бай вийшла з кімнати, я назирцем. А потім побачив таке диво, що з переляку мало не вмер! Тоді я тобі нічого не розповів – не посмів, а тепер, коли все так склалося, перебирайся назад до мене, разом поміркуємо, як нам бути далі.

Сюй подякував аптекареві і переїхав до нього.

Минуло понад два місяці. Якось, стоячи біля воріт, Сюй побачив старосту їхнього околотку. Той ходив із двору в двір і збирав квіти, свічки, ліхтарики та хлопавки, щоб відзначити свято імператорського прощення минулих гріхів. Виявляється, імператор Гао-цзун прийнав рішення передати престол Сяо-цзуну, і з цієї нагоди по всій Піднебесній було оголошено помилування. Всі засуджені, окрім убивць, звільнялися з-під варти і могли повертатися додому. Від такої новини Сюй неймовірно зрадів, і в голові в нього сам собою склався вірш:

Імператору дякую вельми,
Що помилував, давши волю.
Повернуся на рідну землю,
Поверну собі людську долю.
Там до смерті я буду жити,
Далі в думах людських лишуся.
Як позбутися того насланння,
Від якого тремчу й журюся?

Тож поїду і куриво всюди
Запалю, щоб прогнати ганебу.
І за їх милосердя велике
Поклонюся землі та небу.

Сюй кинувся шукати аптекаря, почав його благати, щоб він труснув гаманцем та підкупив чиновників. Ті допомогли Сюю потрапити на прийом до правителя краю і дістати дозвіл на повернення в Ханчжоу. Нарешті настав щасливий день, коли Сюй вклонився на прощання аптекареві Лі, його матусі, всім сусідам та знайомим, не забув і про двох прикажчиків, з якими працював тривалий час. Послужливий Цзян Хе на його прохання накупив йому на згадку про Чженьцзян всіляких дрібничок.

Повернувшись до рідного міста, Сюй, як і слід було чекати, одразу ж пішов до рідної сестри. Зять зустрів його без особливої радості, навпаки, почав дорікати:

– Що ж це ти мені морочиш голову? Я двічі писав тобі рекомендаційні листи, просив людей допомагати тобі, а ти он що робиш! Одружився, а мені й словечка про це не сказав. Ні сорому, ні совісті! Віддячив, як кажуть.

– Та я не одружувався! – заперечив Сюй.

– Як не одружувався? Два дні тому прийшла до нас якась жінка з служницею і заявила, що вона твоя дружина. Каже, що на сьомий день сьомого місяця ти пішов до монастиря Золотих гір поставити там свічки і не вернувся. Де вона

тебе не шукала, а тут раптом прочула, що ти незабаром маєш повернутись додому. От вона разом з служницею вирушила в дорогу і ось уже два дні чекає на тебе тут.

Зять покликав служника і звелів йому привести гостю. Сюй побачив пані Бай та Цінцін, і в нього очі полізли на лоба, а язик кілком став. Та незважаючи на страх та обурення, розказати родичам усю правду він не наважився. Зять виділив Сюю та його дружині окрему кімнату. В міру того, як день наближався до вечора, страх усе більше заполонював Сюєві душу. Нарешті він не витримав, упав перед дружиною на коліна і почав благати:

– Не знаю, хто ти, чи дух святий чи нечиста сила, але, молю тебе, не губи моєї душі!

– Та що ти вигадуєш! Хіба я хоч раз скривдила тебе за той час, поки ми живемо вкупі? Навіщо ж таке говорити?

– Скривдила! Після того, як ми з тобою познайомились, мене аж двічі судили! А потім, коли заслали до Чженьцзянського краю, ти знову знайшла там мене. А не так давно, коли я пішов до монастиря Золотих гір помолитись і там трохи затримався, ти зі своєю Цінцін кинулася розшукувати мене. Та як побачила на березі ченця, стрибнула в воду і зникла. Я був певен, що ти потонула, а, виявляється, ти жива і примчала сюди раніше за мене. Благаю тебе, змилуйся, не губи моєї душі!

– Дорогий мій чоловіче, я весь час намагалася робити все якнайкраще і ніколи не сподівалась, що мені за це дорікатимуть! – Очі у пані Бай закруглились від подиву. – Ми з тобою не чужі, спали, як кажуть, на одній подушці, вкривалися однією ковдрою, любили й поважали одне одного. А тепер ти, наслухавшись всіляких балачок, хочеш гайнути від мене. Що ж, скажу тобі прямо: слухатимешся мене – в усіх справах щаститиме тобі, надумаєшся порвати зі мною – зроблю так, що все місто заллється кров'ю! Борсатиметесь поміж хвиль, здійматимете руки до неба і всі загинете наглою смертю!

Сюй Сюань затремтів від жаху і деякий час не міг і слова мовити. Цінцін заходилася й собі змовляти його:

– Пане, моя господиня покохала вас за вашу вроду та за ваше добре серце. Послухайте мене, відкиньте всі ваші сумніви і живіть з нею тихо та мирно й далі.

Але Сюй, який уже двічі поплатився за свою легковірність, з жахом закричав:

– Ой лишечко! Рятуйте!

Ці вигуки почула його сестра, що саме вийшла на подвір'я подихати свіжим повітрям. Вирішивши, що молоді, певно, сваряться, вона вбігла до їхньої кімнати і, вхопивши брата за руку, повела з собою. Красуня Бай тим часом замкнула двері на засув і лягла спати. Сюй Сюань не міг більше мовчати і розповів сестрі про всі свої злигодні. В

цей час додому прийшов зять і здивовано спитав, що сталося.

– Та ось посварилися, – схитрувала дружина. – Сходи та подивись, чи пані Бай уже спить.

Пан Лі підійшов до дверей кімнати, де була Бай, там було зовсім темно. Тоді він посмоктав пальця, провертів ним у папері, яким були заліплені рами, дірку і припав до неї. Коли б він цього не зробив, то наша історія на цьому, певно, і закінчилася б. Та він усе-таки подивився і побачив, що на ліжку головою до вікна, звідки повівав нічний вітерець, лежала товста, мов цеберка, змієюка, її луската шкіра мерехтіла білим сяйвом, тому в кімнаті було видно, як удень. Зять перелякався і кинувся геть від дверей.

– Мабуть, спить, бо в кімнаті темно, – сказав він. Ні розповідати про те, що він зараз побачив, ні розпитувати шурина не став.

Сюй Сюань сховався в сестриній кімнаті і до ранку не сміх і носа на подвір'я висунути. Вранці зять покликав Сюя у далекий закуток і спитав:

– Де ти здибав цю жінку? Розкажи мені все по правді, нічого не приховуй. Коли я вчора увечері зазирнув до вашої кімнати, то побачив величезну білу змієюку. Не хотілося лякати твою сестру, тому я вам нічого не сказав.

Сюй докладно розповів йому всю свою історію.

– Тоді не страшно, – заспокоїв його Лі. – Біля кумирні Білого коня сидить заклинач змій Дай, він володіє мистецтвом виганяти їх. Я зведу тебе з ним.

Не гаючи часу, вони подались до кумирні і біля входу зустріли Дая.

– Ми до вас з уклінним проханням, – сказали вони.

– З яким саме? – поцікавився заклинач.

– У нашому домі завелася величезна змія, – сказав Сюй. – Ми просимо вас її вигнати.

– А де ви живете?

– У провулку Чорних перлин, біля мосту Ратників, будинок скарбничого Лі. – Сюй дістав лян срібла. – Візьміть ці гроші. А коли звільните нас від змієюки, я ще дещо дам.

– Ідіть додому, а я, нікчемний, невдовзі буду слідом за вами, – пообіцяв заклинач, ховаючи срібло в рукав халата.

Сюй та його зять пішли додому, а заклинач налив у пляшку якоїсь жовтуватої рідини і попрямував до мосту Ратників. На розі провулку Чорних перлин він запитав, де живе скарбничий Лі.

– У тому високому будинку, – показали йому люди.

Заклинач підійшов до дверей, розсунув бамбукову завісу і кашлянув. Ніхто не відгукнувся. Він постукав у двері. На стук вийшла молода жінка – це була пані Бай.

– Хто вам потрібен?

– Пан Лі тут живе?

– Тут.

– Мені сказали, що у вас завелася величезна змія. Сьогодні вранці приходило двоє добродіїв і просили її вигнати.

– Яка змія може бути в нашому домі? Ти щось переплутав! – вигукнула жінка.

– Вони дали мені лян срібла і обіцяли дати вдвічі більше, якщо я вижену змію.

– Дурниці! Вони пожартували! – відповіла на це жінка.

– Навіщо їм такі жарти?

Як не намагалася красуня Бай спровадити заклинача з двору, він не йшов. Зрештою її охопила злість:

– То кажеш, що вмієш змій виганяти? Гляди, коли б не пошився в дурні.

– Та всі мої предки до сьомого, чи, може, й до восьмого коліна виганяли й ловили змій, чому ж я не справлюсь з якоюсь там одною?

– Хвастаєшся, що виженеш, а чи не доведеться тобі самому тікати?

– Щоб я тікав? Нізащо! – мовив з запалом заклинач. – А якщо втечу, то віддам вам зливок чистого срібла.

– Ну що ж, ходімо зі мною.

Вона вивела заклинача на подвір'я, а сама повернулась до кімнати. Заклинач стояв посеред двору з пляшкою в руці, як раптом невідомо звідки налетів холодний вихор, і в тому місці, де цівкою потягнулася догори пилюка, він побачив величезну, завтовшки не меншу від цеберки, змію. Вона хутко повзла до нього. Як у тому вірші:

Мисливець і не думав тигра вбити,
А тигр за ним скрадавсь несамовитий.

Кажуть, що заклинач враз пополотнів, поточився назад і впав, пляшка з жовтою рідиною розбилась. А змія тим часом роззявила пащу, в якій заблищало два ряди білих зубів. Ще якась мить і вона б проковтнула заклинача. Дай схопився і, проклинаючи батьків, що вони дали йому лише дві ноги, притьма кинувся з двору. За один дух домчав до мосту і тут натрапив на Сюй Сюаня та його зятя.

– Що з тобою? – здивувався Сюй.

– Зараз усе поясню!

Заклинач розповів, яке лихо з ним скоїлось, дістав з рукава лян срібла і повернув його панові Лі.

– Коли б не мої прудкі ноги, бути б мені вже мертвим! Шукайте іншого заклинача, шановні панове, – сказав він на закінчення і подався геть.

– Що тепер, зятю, я маю робити? – в розпачі випукнув Сюй.

– Тепер немає сумніву, що вона перевертень, – відповів Лі. – Біля пристані під Червоною горою живе мій боржник Чжан Чен: позичив у мене тисячу в'язок монет. Йди до нього і потихеньку влаштуйся там на квартиру, а перевертень побачить, що ти у нас більше не живеш, і піде собі геть.

Іншого виходу не було, Сюй згодився, і вони з Лі навшпиньки прокралися до свого будинку. Зять написав рекомендаційного листа, поклав його в конверт. І раптом почувся голос красуні Бай. Вона кликала чоловіка до своєї кімнати.

– Що, сміливцю, прислав заклинача, щоб змію вигнав? Попереджаю тебе ще раз і прошу запам'ятати: любитимеш мене, шануватимеш, я платитиму тобі тим самим, підеш проти мене – все місто спилюндрую, весь тутешній люд занапащу.

Вислухавши її, Сюй затремтів від страху і, не сказавши ні слова у відповідь, схопив у зятя конверт і поплівся до пристані. Без особливих труднощів він знайшов Чжан Чена і хотів був дістати з рукава конверт, але виявилось, що його там немає. Сюй повернув назад, думаючи, що, мабуть, загубив конверт десь дорогою. Проте, скільки не шукав, так і не знайшов. Похнюпивши голову, він у відчаї брів вулицею і раптом зметикував, що опинився перед храмом Чистого милосердя. Пригадалося, як ще в обителі Золотих гір чернець Фа Хай напучував його: <<Якщо вона знову спробує заманити тебе в свої сіті, приходь до храму Чистого милосердя, що на південному березі озера Сіху, і спитай мене>>. <<Далі зволікати нікуди, треба сьогодні неодмінно його знайти>>, – подумав Сюй і звернув у бік храму. Він спитав у сторожа:

– Скажи, панотець Фа Хай у себе?

– Ні, він ще не прийшов, – відповів сторож.

Від цих слів Сюю стало ще тяжче на душі. Він повернувся і пішов до мосту. <<Навіщо мені таке життя, коли ні щастя немає, ні долі?>>, – подумав він, сумно позираючи на прозору воду

в озері. Але у вірші про подібні випадки сказано дуже мудро:

Володар пекла кару шле жорстоку
Тим, хто туди з'явився раніше строку.

Отож, коли Сюй уже зібрався був кинутись у озеро, ззаду пролунав чийсь голос:

– Бачу, юначе, що життя тобі не миле, смерті соб шукаєш. Якщо вже тобі так тяжко на цьому світі, то чому ж не звернешся до мене?

Сюй Сюань озирнувся – перед ним стояв паномець Фа Хай з патерицею в руці, за спиною у нього висів згорнутий у вузол чорнечий одяг та патра – миска для милостині. Він, певно, тільки-но підійшов. І треба сказати, що вчасно, бо затримався б ще на якусь мить, і Сюя б не стало.

– Врятуйте мене, паномче! – став благати, низько кланяючись, Сюй.

– Де зараз ця клята проява?

Сюй розповів про все, що сталося останніми днями, і під кінець сказав:

– Я приходив до храму просити у вас допомоги, паномче.

Фа Хай дістав свою миску для милостині і віддав її Сюй Сюаню.

– Як прийдеш додому, зненацька накрий цією мискою голову дружині. І тисни, не відпускай. А тепер іди.

Сюй вклонився ченцеві і попростував додому. Красуня Бай уже давно чекала на нього. Тільки

він переступив через поріг, вона одразу ж накинулася на нього з докорами:

– Хотілося б знати, хто це намовляє мого чоловіка проти мене. Як тільки дізнаюсь – я йому покажу.

Правильно кажуть: коли щось надумав, то не подавай виду. Сюй ні слова не сказав їй у відповідь. З байдужим виглядом він зайшов їй за спину, і патра миттю опустилася на голову перевертня. Тепер він, скільки було сили, натискав на миску. Жінка прямо на його очах корчилася, горбилась і присідала до землі, поки зовсім не зникла під патрою.

– Та відпусти ти мене, дай хоч руку простягти! – почулося з-під миски. – Стільки років з тобою прожили, а ти за моє добро так жорстоко мені платиш.

Не встиг Сюй відповісти їй, як з подвір'я почувся голос зятя:

– Тут якийсь чернець тебе питає. Каже, що прийшов перевертня ловити.

Сюй крикнув зятеві, щоб той скоріше вів ченця до кімнати. Як тільки Фа Хай переступив через поріг, Сюй гукнув йому:

– Порятуйте мене, грішного!

Чернець щось прошепотів і підняв патру. І що ж? Красуня Бай так скорчилася, що стала схожою на лялькузаввишки вершків сім-вісім. Вона тихенько лежала на підлозі з заплющеними очима.

– Клятий перевертню, признавайся, чого ти з'явилася поміж людей і навіщо ти їх збиваєш із путі істини?

– Панотче, я зроду-звіку була змією. Та одного разу під час бурі прибило мене разом з Цінцін до берега озера Сіху. Зовсім несподівано я побачила там Сюй Сюаня, в душі спалахнуло кохання, і я забула про закони Неба. Але на життя людське я не зазіхала, тому сподіваюсь, що панотець змилується наді мною.

– А хто така Цінцін?

– Цінцін – це риба чорний амур. Тисячі років жила вона в озері Сіху під третім мостом. Зустрілись ми, і я подружилася з нею. В її житті не було жодного радісного дня, змилуйся над нею, панотче!

– Ось мій вам вирок: тисячу років ти каратимешся за свій вчинок. Життя тебе не позбавляю, але станеш тим, ким ти є насправді.

Красуня Бай була невдоволена таким суворим рішенням. Чернець спалахнув від гніву, щось пробубонів собі під носа, потім уголос додав:

– О покровителю віри, зроби так, як я скажу.

– Хай ці два перевертні стануть тим, ким вони були.

Не встиг він це сказати, як у кімнаті закружляв страшний вихор, потім щось тріснуло, і звідкись згори упала риба із сажінь довжиною. Вона підстрибувала, дедалі меншала і незабаром стала звичайною рибиною, не довшою пів-аршина.

Красуня Бай також набула свого справжнього вигляду: стала білою змійкою довжиною арши-на з півтора. Вона все ще високо тримала голову і не зводила погляду з Сюй Сюаня. Фа Хай поклав обох тварюк у патру, накрив її полою халата і попрямував до храму Громового шпиля. Там він поставив патру на землю і наказав звести над нею вежу. За його велінням люди понаносили цегли та каміння, а згодом Сюй Сюань на зібрані пожертвування збудував семиярусну пагоду, під якою на довгі роки замурували і білу змійку і чорну рибину.

Покаравши перевертнів, чернець Фа Хай склав такого вірша:

Коли озера висохнуть до дна,
Оголиться річкова мілина.
І вежа на шпилі впаде міцна, –
Тоді дві бранки вийдуть із неволі.

А в напучення нащадкам він додав:

Ми радим берегтись кохання чарів, –
Хто полюбив, той розум свій затьмарив.
Лиш духом сильні вміють шал бороть,
А зло не заплямує чисту плоть.
Та юний Сюй Сюань піддався чарам,
За це його судили незабаром.
Якби чернець тоді не врятував,
То хлопець Білій змійці б догоджав.

Вислухавши вірша, люди порозходились. А Сюй Сюань висловив бажання відійти від мирської

суєти. Він упросив Фа Хая взяти його учнем до себе і після постригу став ченцем монастиря Громового шпилю. Протягом багатьох років він був пустельником, поки не настав день, коли опочив вічним сном. Ченці купили труну, спалили його останки і на тому місці в його честь поставили невеличку вежу. Незадовго до смерті Сюй Сюань написав вірша, щоб наставити на праведну путь близьких і далеких нащадків.

Ось цей вірш:

Старець мене врятував великий –
Витяг з червоної куряви.
Дерево знову цвіте залізне,
Знов я радію весні новій.
У світовій круговерті вічно
Все тут на коло своє верта.
Все перероджується на інше,
Давши новому нове життя.
Хочеш пізнати жагу кохання,
Зважс, чим вона повернеться знов.
Пристрасті наші – це все марнота,
Марно страждаєм через любов.

Двічі небіжчиця

Дні, як свято, довгі й милі,
Коли мир панує всюди.
Всюди музика лунає,
І пісень співають люди.
Кажуть – скоро імператор
Сам оце сюди приїде, –
Всі його чекають дуже
І на шлях ідуть зустріти.

В цьому вірші йде мова про імператорські виїзди. З давніх-давен повелося, де б Син Неба не заснував своєї столиці, як місця довкола неї одразу ж починали славитися своєю мальовничістю, а люди – хистом. І природно, що високі гори та бурхливі річки поблизу нової столиці радували людям серця і звеселяли їхні душі.

Якщо за часів династії Тан основною прикрасою столиці вважався Цюйцзянський ставок, то в роки Сунської – ставок Золотого світанку. Він був чарівний будь-якої пори року, і всюди зі всіх кінців міста сходились обдаровані талантами юнаки та вродливі дівчата, щоб тут погулять, повеселитись. Траплялося, що й сам Син Неба зазирав сюди, бажаючи розважитись укупі з народом. Зараз у нас піде мова про ті часи Сунської династії, коли країною правив імператор Хуей-цзун.

Так от, на березі ставка Золотого світанку в Східній столиці стояв шинок під назвою Терем за

огорожею. Господарем його був Фань. Взагалі його називали Фанем Старшим на відміну від його меншого брата, ще молодого і нежонатого. Весна вже наближалась до кінця, і на порозі стояло літо. Біля ставка щодня збиралося багато людей, тут завжди бувала тиснява, мов у мурашнику. Якось вийшов погулять і Фань Менший. Спочатку він захоплено розглядав охатно вдягнених юнаків та дівчат, а потім зайшов випити чаю і тут побачив дівчину років вісімнадцяти, гарну, мов квітка. Фань довго стояв, затамувавши подих, і дивився на красуню.

Ну й вродлива! Від вроди такої
Втратиш голову й серце умить.
Заховайте красуню в покої
Чи у вежі далекій замкніть.
Слід її – наче лотос – не в'яне,
В неї талія – ніжна й тонка,
В неї личко, як персик, рум'яне
І від яшми біліша рука.
Вабить здалеку, вабить і зблизу,
І вродлива й засмучена теж.
З нею б разом – за гарну завісу,
Тільки ж де тут завісу знайдеш!

Звісно, ми не владні над нашими серцями. Досить було юнакові та дівчині лише один раз зазирнутися очима, як вони відчули, що закохались одне в одного. Дівчині стало так радісно на душі, і вона подумала: «Оце так хлопець! Вийти б за-

між за такого. Хоч би познайомитися з ним, поки він тут. Бо потім де його шукати? Поговорити б з ним та розпитати, чи не одружений часом>>. А як це зробити, дівчина не знала. Підіслати б до нього служницю чи мамку, з якими вона прийшла, та чи багато вони тямлять. На її щастя за дверима раптом почулося гримотіння цеберок водоноса. Дівчина зосереджено насупила брови, а потім радісно вигукнула:

– Гей, водоносе! Налий мені води з медом!

Водонос зачерпнув корячком солодкої води, перелив її у мідний кухоль і подав дівчині. Красуня взяла кухоль, піднесла до рота і одразу ж кинула його на землю.

– Ти що, хотів мене зі світу звести, харцизяко? Та чи ти знаєш, хто я така?

<<Цікаво, хто ж вона така?>>, – подумав Фань, а дівчина тим часом повела далі:

– Я дочка шановного Чжоу з Цаоминьлі, звати мене Шенсянь. Вісімнадцять років прожила, і досі ще ніхто не замишляв проти мене чогось поганого, а ти вирішив бідну, беззахисну дівчину занапастити!

<<Навіщо вона це каже? – здивувався Фань. – Не інакше, як хоче, щоб я почув>>.

– Та що ви, дівчино, чи посмію я, нікчемний, якесь вам лихо заподіяти? – почав був водонос.

– Кажеш, що не смієш, а звідки ж травинка в кухлі взялася?

– Та що ж у тім страшного?

– Хотів, щоб я вдавилася, он що. Шкода, що мого батька зараз немає дома, він би тебе миттю потягнув до суду!

– Ах ти ж харцизяко! – вилаялася мамка дівчини, що стояла поруч.

Зачувши гамір у чайній, із задньої кімнати вийшов служник.

– Піди, водоносе, та проціди свою воду! – крикнув він.

«Треба й мені відповісти їй тим же», – подумав Фань.

– Налий, водоносе, і мені чашечку! – гукнув він.

Водонос наповнив кухоль водою і подав Фаню. Той узяв, зробив ковток і теж кинув кухоль на землю:

– Та ти що, негіднику, хотів і мене згубити? А чи знаєш ти, хто я такий? Мій старший брат Фань тримає шинок Терем за огорожею, а сам я – Фань Менший. Мені дев'ятнадцять років, вмію добре стріляти з лука та самостріла, але досі жодній людині ніякої шкоди не заподіяв. До того ж я неодружений.

– Химерники! – здивувався водонос. – Та навіщо мені все це знати? Коли тобі щось потрібно – кажи прямо. Не хочеш казати – подавай на мене в суд! Я всього-навсього водонос і зла проти вас не маю, навіщо ж мені чинити комусь із вас лихо?

– Кажеш, навіщо? То чому ж і в моєму кухлі була травинка?!

Почувши ці слова, дівчина неймовірно зраділа. А водоноса служник вишитовхав за поріг.

– Ну, нам час додому, – промовила дівчина підводячись. – А ти не збираєшся йти слідом за мною? – кинула вона вслід водоносу.

<<Ха! Та це ж вона мені натякає, щоб я рушив услід за нею>>, – здогадався Фань.

Важко повірити, але ця його здогадливість та кмітливість стали причиною надзвичайно заплутаної судової справи. Правду ж кажуть:

Мовчати краще, щоб собі ж біди
Не намолоти язиком;
Хто б не покликав – спершу помізкуй,
Чи треба йти за ним слідком.

За хвилину Фань вийшов з чайної і на певній відстані подався слідом за красунею. Та ось вона стишила крок, і у Фаня радісно закалатало серце в грудях: це її дім. Дівчина зайшла в будинок, але на мить озирнулась і, відсунувши занавіску на дверях, глянула на юнака. Фань зрадів ще дужче. Потім дівчина зникла, а юнак, мов заворожений, ще довго то стояв, то походжав біля воріт, і лише надвечір повернувся додому.

А дівчина після повернення з чайної несподівано заслабла. Вона перестала їсти і навіть від ласощів відмовлялась. Занепокоєна мати почала розпитувати служницю:

– Ін'ер, вона часом чогось там холодного не з'їла?

– Та ні, пані, і в рот нічого не брала! – відповіла служниця.

Дівчина кілька днів не вставала з ліжка. Мати підходила до неї, питала:

– Що з тобою, доню?

– Усе тіло ламає, голова болить, а часом і кашель рве груди.

Мати хотіла була запросити лікаря, але не наважилась, бо чоловік був у від'їзді, а без його згоди вона побоялась кликати чужого в дім.

– Через одну садибу від нас живе бабуся Ван, – сказала Ін'ер, – давайте її гукнемо. Адже її недарма називають Ван-всезнайка. Вона і бабка-повитуха, і шити вміє, і в свахи її кличуть, і лікує. Коли у когось на кутку якась хвороба, відразу біжать до неї.

Мати послухалась служниці і послала її до старої Ван, а коли та прийшла, розповіла їй, як дочка ходила до ставка Золотого світанку, а коли повернулась, одразу ж і занемогла.

– Так-так. А тепер дозвольте мені пройти до дівчини, помацати їй пульс.

– Гаразд, будь ласка, – погодилася мати.

Коли Ін'ер провела стару до кімнати хворої, та саме спала, але, зачувши голоси, прокинулась і сказала:

– Пробачте, що не можу підвестись вам назустріч.

– Нічого, нічого, лежи спокійно, я тільки руку помацаю.

Дівчина простягла їй руку.

– У тебе болить голова, ломота по всьому тілу, часом нудити починає?

– Так, так.

– А ще що?

– Інколи кашляю.

– Це ж треба було такому лихові статись! – вигукнула стара, їй відразу все стало ясно. – Погуляла трохи, повернулась додому і злягла. Вийдіть, – наказала вона Ін'єр та матері. – Я хочу поговорити з дівчиною наодинці.

Ін'єр та мати поквапно вийшли.

– Ну, дочко, розпізнала я твою хворобу, – сказала стара дівчині.

– Що ж зі мною, бабусю? – спитала Шенсянь.

– Туга на серці.

– Яка ще там туга?

– Всі дівчата рано чи пізно зустрічають якого-небудь юнака, закохуються в нього, звідси й туга. Правду я кажу?

– Нічого подібного!

– Не крийся, дівчино, від мене. Я порятую тебе доброю порадою.

Дівчина повірила старій і розповіла про свою зустріч у чайній.

– Його звати Фань Менший, – сказала вона під кінець.

– Брат господаря шинку Терем за огорожею?

– Саме він.

– Тоді нічого тобі тужити, красунечко моя! Кого-кого, а цю родину я знаю, як свою власну. Знайома і з старшим братом і з його дружиною. Дуже хороші люди! Та й сам Фань Менший – хло-

пець славний, його брат нещодавно просив мене підшукати для нього наречену. Так от послухай, що я тобі скажу: виходь за нього заміж. Згодна?

– Чому ж не згодна? – засміялась дівчина. – Боюсь тільки, що мама заперечуватиме.

– Про це не турбуйся, покладись на мене, і все буде гаразд.

– Якщо вийде так, як обіцяєте, бабусю, я буду вам дуже вдячна.

Стара Ван попрощалася з дівчиною і подалась до пані Чжоу.

– Ну от, я з'ясувала, від чого захворіла ваша донька, – сказала вона.

– І що ж у неї? – нетерпляче спитала мати.

– Зараз усе скажу, та спершу налийте мені чарку вина.

– Ін'ер, скоріше налий матінці Ван чарку, – звеліла пані Чжоу. – То все-таки яка хвороба у моєї доньки? – почала допитуватись вона, пригощаючи гостю, і стара повідала їй усе, що почула від дівчини.

– Що ж тепер нам робити? – сплеснула руками мати.

– Що робити? Та віддайте її заміж за Фаня. А як не віддасте, то поставити її на ноги вам не вдасться. Це я вам кажу.

– Воно то так, але ж немає чоловіка дома, а я одна не смію вирішувати таку справу.

– Тоді, пані, давайте зробимо так: поки що справимо заручини, а як приїде ваш господар –

тоді вже й весілля відгуляємо. Тільки таким чином можна врятувати життя дівчини.

– Гаразд! – погодилася мати. – Проте, як же нам із заручинами бути?

– А я зараз схожу до Фанів і, як домовлюсь, повернуся до вас.

З цими словами стара Ван вийшла з будинку пана Чжоу і попрямувала до шинку Терем за огорожею. Старшого Фаня вона побачила одразу ж, як увійшла, він стояв за прилавком. Стара привіталась і, склавши руки, злегка вклонилась.

– Матінка Ван! – радісно вигукнув, кланяючись їй у відповідь, господар. – Як добре, що ти прийшла. А я вже хотів когось посилати.

– Навіщо ж це я вам так знадобилась?

– Та бачите, позавчора мій менший брат пішов погулять і повернувся додому сам не свій. Навіть від вечері відмовився. Каже, що занедужав. Питаю, де був. Ходив, каже, до ставка Золотого світанку. Відтоді і не їсть, і не п'є, і з ліжка не підводиться. От я й хотів посилати по тебе. Подивись, що з ним.

Тим часом із задньої кімнати вийшла господиня. Побачивши стару Ван, вона й собі попросила:

– Подивись, матінко, нашого хлопця, будь ласка, подивись.

– Гаразд. Тільки я піду до нього одна і розпитаю про все, а ви мене тут почекайте.

– Іди, іди, а ми почекаємо.

Коли стара зайшла до кімнати Фаня, той саме спав.

– Молодий пане, це я, стара Ван, прийшла до вас, – обізвалася вона до юнака.

– А, матінка Ван, давно тебе не бачив... А мені, здається, вже не жити на світі.

– Помирати зібрався. З якої ж причини?

– Та щось голова болить, весь час мене нудить, і кашель мучить, правда, не дуже сильний.

Стара посміхнулась.

– Я захворів, а ти сміешся.

– Тому й сміюся, що знаю, від чого ти захворів. Сталося це з тобою після того, як зустрів дочку шановного Чжоу з Цаоминьлі, чи не так?

Юнак аж підскочив від несподіванки:

– Ти звідки знаеш?

– Пані Чжоу послала мене до вас домовитись про заручини.

Фань спочатку не повірив тому, що почув від старої, а потім одразу ж забув про свою хворобу і аж заплигав від радості. Недаремно кажуть:

Узнав ти гарну звістку
І звеселів душею:
Вона тебе кохає,
Ти будеш вічно з нею.

Слідом за старою Ван він вийшов до брата та невістки.

– Ти ж тяжко хворий, чого ж підвівся з ліжка? – здивувався брат.

– А я вже видужав!

– Родина шановного Чжоу з Цаоминьлі просила мене поговорити з вами про одруження вашого брата, – сказала стара господарям.

Старший брат та його дружина були страшенно задоволені, почувши таку новину. Проте, ми не будемо стомлювати нашого читача розповіддю про всілякі подробиці, а скажемо лише, що родичі нареченого та нареченої хутко про все домовились і обмінялися подарунками.

Досі Фань Менший, як тільки траплялася вільна хвилина, ішов гуляти, але тепер, після заручин, взагалі перестав ходити на вулицю і весь час допомагав старшому братові в його роботі. А Шенсянь, яка досі і голки ніколи в руках не тримала, тепер захопилася шитвом. Щасливі закохані чекали й не могли дочекатися, поки повернеться пан Чжоу: весілля мало відбутися по його приїзді.

Заручини справили третього місяця, а господаря довелося чекати аж до одинадцятого. Тільки він приїхав, одразу ж позбігалася рідня, сусіди, щоб випити по чарці, тобто, як кажуть, змити дорожню куряву. Але не про це мова.

Наступного дня пані Чжоу розповіла чоловікові про заручини. Він спочатку тільки очі вирячив на неї, а потім як гаркне:

– Та тебе, стара нікчемо, вбити за це мало! Хто тебе просив давати згоду? Адже ти знаєш, єдине, на що вони здатні, – це тримати шинок. Нашу ж дочку з охотою візьмуть у будь-який багатий дім. Ну й наробила ж ти клопоту! І ти не боїшся, що після цього нас люди засміють?

Розкричавшися, він не звернув уваги на те, що до кімнати вскочила служниця.

– Пані, – кинулася Ін'ер до господині, – скоріше рятуйте вашу дочку!

– Що з нею? – скрикнула мати.

– І сама не знаю! Вона там, за ширмою... непритомна лежить...

Мати метнулася до дочки. Шенсянь непорушно лежала на підлозі.

Все одно, як у тому вірші:

Сказати важко, чи жива вона –
Лежить без руху, зблідла, мов стіна.

Споконвіку вважалось, що з усіх недуг найстрашніша – це відчай. Виявляється, що в той час, коли пан Чжоу лаяв свою дружину, дівчина сиділа за ширмою і все чула. Коли вона зрозуміла, що батько не згоден віддати її заміж за коханого, у неї перехопило подих, і вона, мов мертва, впала на підлогу. Мати кинулася їй на допомогу, але пан Чжоу зупинив її:

– Не поспішай! Хай помирає, погань така. Ославила наш дім на все місто.

Він схопив дружину за руку, не пустив до дочки. Тоді Ін'ер сама підбігла до дівчини, та пан Чжоу одважив їй такого ляпаса, що вона відлетіла до стіни. Пані Чжоу зомліла. Служниця насилу привела її до тями. Пані Чжоу заридала. Сусідки почули плач в домі, і невдовзі до кімнати збілося повно жінок. Господаря, чоловіка пиха-

того й зарозумілого, сусіди не любили, зате його дружину дуже шанували за її лагідну вдачу.

– Це наша сімейна справа, і нічого вам сюди втручатись! – гримнув пан Чжоу на сусідок, і ті миттю порозбігались.

Тим часом у дівчини встигли захолонути і руки й ноги. Мати обхопила її безживне тіло і заридала знову.

– Душогубець проклятий! – крикнула вона чоловікові. – Убив рідну дочку! Пошкодував грошей на посаг!

– Це я пошкодував? Та як ти смієш таке казати? – гримнув пан Чжоу і пішов з дому.

Пані Чжоу була у розпачі. Адже втратила одну-єдину доньку, та ще й яку – розумну, роботящу, добру, мов сама богиня Гуаньїнь.

Через деякий час пан Чжоу повернувся. Разом з ним прийшло вісім носіїв: вони принесли труну. Побачивши цю процесію, пані Чжоу залилася гіркими сльозами.

– Ти докорила мені, що я пошкодував грошей на посаг. Йди до її кімнати, візьми все, що там є найкращого, принось сюди і клади в труну, – наказав чоловік.

Після цього він привів чиновника з міського управління засвідчити смерть і послав за братами Чжан – наглядачами кладовища.

– Викопайте могилу для моєї дочки, – звелів він їм.

Не будемо забирати часу зайвиною, скажемо тільки, що на другий день дівчину поховали без

будь-яких молитов та відправ. Пані Чжоу благала чоловіка залишити труну хоч на день-два дома, та той і слухати про це не хотів. Вранці небіжчицю віднесли на кладовище, похапцем опустили в могилу і розійшлись.

Висока виросла могила
Там, де закохана спочила.

А тепер ми облишимо на деякий час наших знайомих і поведемо мову про одного пройдисвіта на ім'я Чжу Чжень. Років було йому за тридцять, а жив він з того, що влаштовував усілякі оборудки. Так от, цей Чжу Чжень частенько допомагав чиновникам з управління, коли вони оглядали мертвяків, а часом наймався й могили копати. Коли померла дочка пана Чжоу, його теж покликали. І от, повернувшись з похорону, він сказав матері:

– Нарешті путяще діло до рук іде. Скоро я розбагатію.

– Про що це ти? – спитала мати.

– Чудасія. Сьогодні ховали дочку пана Чжоу з Цаоминьлі. Мати з батьком сварились. Вона кричить, що це він загнав дочку на той світ, пожаліївши грошей на посаг, а він у відповідь поклав увесь її посаг в труну. А він не маленький – вартий кількох десятків тисяч в'язок монет. Отож я й кажу, що багатство саме до рук пливе.

– Так то воно так, але ж за подібні діла карають. І не батогами, а куди суворіше. Це тобі не жарт. Згадай хоча б свого батька. Років двадцять

тому він теж хотів був пограбувати могилу. Розкопав, відкинув віко, а небіжчик розплющив очі, подивився на нього і ну реготати. Батько зі страху насилу доплівся додому, а днів через п'ять богові душу віддав. Ні, синку, краще не треба, бо тут пахне смаленим.

– Годі вам страхати мене, мамо, – відмахнувся Чжу Чжень.

Він засунув руку під тапчан і витяг звідти мішок з причандаллям.

– Облиш! – випхнула мати. – Батько твій колись узяв його, і чим це все скінчилося?

– Це вже як кому судилось. Я цього року ходив до ворожки кілька разів, і мені все випадало, що маю розбагатіти. Тож не втримуйте мене.

Що ж то було за причандалля? В мішку лежала сокира, ніж, каганець з міхура, пляшка з олією для каганця та накидка з соломи.

– А навіщо ти накидку береш? – спитала мати.

– Вночі знадобиться.

Була ще тільки середина одинадцятого місяця, але снігу навалило багато. Чжу Чжень прикріпив ззаду до накидки сплетений з бамбукових галузок щиток, щоб замітало сліди на свіжому снігу.

– Коли повернусь, постукаю в двері, і ви одразу ж відчиняйте, – наказав він матері.

До півночі ще було далеко, і на вулицях ходили люди, але за міським муром у полі стояла мертва тиша: ніде ні душі. Сніг під кінець другої варти пішов ще густіший, і охочих до прогулянок за містом у такий час не було.

Вийшовши в поле, Чжу Чжень озирнувся: все гаразд, слідів не видно. Він пробрався до кладовища з того боку, де були могили роду Чжоу, і переліз через огорожу. Та в цю хвилину, як на гріх, зачувши чужого, з будки виліз сторожів пес і загавкав. Та Чжу Чжень узяв на цей випадок намоченого в отруті коржика і кинув його псові. Той підбіг, понюхав і миттю проковтнув. А за хвилину заскавулів і впав на землю. Чжу Чжень попрямував до могили, та раптом із сторожки почувся голос одного із сторожів:

– Чуеш, брате, що це з собакою сталося? Заскавчав і раптом затих. Дивно! Чи не злодій часом заліз? Сходи та подивись.

– А що тут у нас красти?

– Чого ж тоді собака затих? Не інакше, як злодюга десь лазить. Якщо ти не хочеш, я сам піду.

Сторож накинув на плечі теплий халат, узяв списа і вийшов з хатини.

Поки сторожі перемовлялися між собою, Чжу Чжень скинув накидку і сховався за товстою вербою, що росла неподалік, поклавши накидку поруч.

Двері у сторожці розчинились.

Гей, пустобрех, чого ти там розгавкався? – крикнув сторож.

Поки він стояв, нашорошивши вуха, дошкульний вітер закружляв довкола нього цілу хмару снігу. Сторожеві, який щойно підвівся з теплої лежанки, враз стало холодно, він зіщулився і вскочив назад до кімнати.

– І справді нікого немає. – Він хутко скинув халата і шмигнув під ковдру. – Ну й мороз! – буркнув він, дрібно клацаючи зубами.

– Я ж тобі казав, що там нікого немає, – сказав його товариш.

Вони погомоніли ще трохи і на початку третьої варти замовкли.

<<Не попрацюєш – багатим не станеш>>, – сказав сам собі Чжу і вийшов із-за верби. Насунувши на голову капелюха й надягнувши накидку, він підступив до могили і почав розгрібати промерзлу землю. Обміркувавши все заздалегідь, він застромив ножа під кам'яну плиту, підняв її і одсунув убік. Капелюх та накидка заважали йому, він поскидав їх. Потім дістав із мішка два довгі металеві прутки, просунув їх у щілину поміж цеглинами і повісив на них свій ліхтар. В бамбуковій трубці у нього було сховано жевріючий гніт. Він облив його олією з пляшки, роздмухав і засвітив ліхтаря. На черзі була труна. Чжу просунув ножа під віко і без особливих труднощів відкрив труну.

– Не ображайся, красуне, що я позичу у тебе частину твого багатства, зате я помолюсь за твою душу, – промовив Чжу Чжень і почав знімати з дівчини низки перлів та золоті прикраси. Потім поздирав з небіжчиці одяг, підняв дівчину, і раптом... Що за чудасія! Небіжчиця розплющила очі й обняла його. Виходить, недарма у вірші сказано:

Говорить книга <<Віщувань>> про те,
Що Доля по землі людей веде.

А сталося ось що: покохавши всім серцем Фаня Меншого, дівчина не могла перенести батькової відмови і від горя упала на підлогу наче мертва. Весь цей час вона була непритомна, а тепер, коли її притисли до живого тіла, отямилась.

– Ти хто? – спитала вона грабіжника.

Долаючи страх, що скував йому все тіло, Чжу Чжень промимрив:

– Я прийшов тебе врятувати.

Дівчина підвелася, озирнулась довкола. Неподалік від могили лежав її одяг, а поруч сокира та ніж. Вона подумала, що Чжу Чжень хотів її вбити, та, мабуть, пожалів.

– Коли ти справді хочеш мене врятувати, то відведи мене до Фаня, в шинок Терем за огорожею, і я тебе щедро обдарую.

Проте грабіжник міркував інакше: <<Посаг її уже в моїх руках. І скільки не шукай, навряд чи знайдеш собі дружину, гарнішу від неї. Я врятував дівчину, то з якої речі мушу віддавати її комусь іншому?>>.

– Стривай, не будемо поспішати. Спочатку підемо до мене додому, а потім я вже тебе й до Фаня відведу, – сказав він.

– Якщо обіцяєш відвести, то я піду з тобою.

Чжу Чжень віддав їй сукню, і дівчина одяглася. Решту нарядів та всі коштовності Чжу Чжень зв'язав у вузол, загасив ліхтар, олію злив назад у

пляшку і зібрав увесь свій інструмент. Потім допомій дівчині вибратися з могили, виліз і сам, а яму знову накрив кам'яною плитою. Щоб остаточно приховати сліди свого злочину, він насипав на могилу сніжу. Грабіжник посадив дівчину собі на плечі, накрив зверху накидкою, в одну руку взяв мішок, в іншу – вузол з коштовностями та одягом і вибрався на дорогу. Коли дістався додому, тричі постукав у двері. Мати вже чекала його і хутко відчинила.

– Сину, та ти що? – злякано закричала вона, як тільки Чжу Чжень зайшов до кімнати. – Ти часом не небіжчицю приволік додому?

– Цить, не твоє діло! – гримнув той на стару і, поклавши речі біля порога, поніс дівчину до своєї кімнати.

– От тепер давай поговоримо, – сказав він Шенсянь і вийняв великого блискучого ножа. – Зробиш так, як я тобі скажу, – побачиш свого Фаня. А не зробиш – розітну тебе навпіл. Бачиш цього ножа?

– Все зроблю, все зроблю! Тільки скажи, що саме.

– По-перше – нікому ні слова, по-друге – за порій ні ногою. Слухатимеш мене, днів через два-три вже милуватимешся зі своїм Фанем. Не слухатимеш – порішу тебе.

– Слухатиму!

Не будемо розповідати, як там було далі, скажемо тільки, що тієї ночі Шенсянь спала з Чжу Чженем.

Минув день, другий, а дівчина все сиділа в кімнаті. Нарешті вона набралася сміливості і спитала Чжу Чженя:

– Ти бачив Фаня Меншого?

– Бачив. Він так побивається за тобою, що аж захворів. Доведеться почекати, поки видужає.

Минув місяць, потім другий, нарешті настав п'ятнадцятий день нового року. Коли смеркло, Чжу Чжень сказав матері:

– Стільки доводилося чути про Ліхтарну гору, а бачити жодного разу не бачив. Сходжу сьогодні подивлюсь. Дома буду аж під ранок.

Чжу Чжень подався у місто. І дуже добре, що пішов, бо десь у другій половині ночі мати почула крик на вулиці: <<Пожежа, пожежа!>>. Вона кинулась до дверей, прочинила їх, горіла харчевня, що була від них дворів через п'ять. Стара злякалась, заскочила до кімнати і заходилася збирати домашнє начиння. Шенсянь теж почула крик на вулиці і подумала: <<Якщо зараз не втечу, то, може, довіку доведеться тут сидіти>>.

– Скоріше, матусю, скоріше! – сказала вона старій, а сама, скориставшись замішанням, непомітно вислизнула з двору. Дороги вона не знала, тож часто питала у людей:

– Як пройти на Цаоминьлі?

– Іди прямо! – відповідали їй люди.

– Де тут шинок Терем за огорожею, – спитала вона через деякий час.

– Та ось, перед тобою.

Шенсянь схвильовано зупинилась. Якщо вона піде в місто, то, чого доброго, ще натрапить на ЧжуЧженя. Тоді не минути біди. А шинок зовсім поруч. Нарешті вона набралася сміливості і підійшла до шинку. Там на дверях стояв служник. Дівчина вклонилася йому, той теж відповів поклоном і спитав:

– Вам чого?

– Це шинок Фанів?

– Так.

– Тоді дозвольте спитати, Фань Менший зараз там?

<<От тобі й тишко, наш молодий господар, прямо додому заманив крамечку>>, – подумав служник, а дівчині відповів:

– Так, тут.

Дівчина зайшла всередину і, наблизившись до стойки, привіталась:

– Бажаю щастя молодому панові!

Зачувши голос, Фань підійшов до стойки, та, побачивши гостю, злякано поточився назад і прошепотів:

– Згинь, згинь!

– Я не привид, я жива, – сказала йому на це дівчина.

– Згинь, згинь! – шепотів Фань, не вірячи своїм очам. Його рука тим часом мацала ззаду на ослінчику, де стояли кухлі з гарячою водою підігрівати вино. Ось він схопив одного з них і жбурнув у дівчину. І треба ж було статися такому лихові:

кухоль влучив їй прямо у скроню. Дівчина зойкнула і впала на підлогу. На крик визирнув один із служників, бачить, дівчина лежить на підлозі, а що з нею, важко сказати. Ніби в тому вірші:

Глухої ночі східний вітер
Розбушувавсь, мов на біду,
Ламав на сливах квіти й віти
І розкидав їх у саду.

Коли служник наблизився до дівчини, вона вже була мертва, а Фань усе злякано шептав: <<Згинь, згинь!>>. Старший брат почув шум у залі і вискочив із задньої кімнати.

– Як це сталося? – випукнув він за хвилину, отямившись від переляку. – За що ти її вбив?

– Це нечиста сила! – бурмотів Фань Менший. – Дочка купця Чжоу з Цаоминьлі.

– Та яка там нечиста сила? Бачиш, вона вся в крові, а у нечистої сили крові не буває. Що ж нам тепер робити?

А тим часом біля дверей уже зібралася ціла юрба, чоловік із тридцять. Потім до шинку зайшли стражники і скрутили Фаня Меншого.

– Брат каже, що це нібито не людина, а нечистий, тому він і пошпурив у неї кухоль, – пробував пояснити людям Фань Старший. – Він каже, що це, мовляв, дочка купця Чжоу з Цаоминьлі, а вона померла ще в одинадцятому місяці. Я ж поки що не знаю, хто вона, людина чи дух нечистий. Ви вимагаєте, щоб брата заарештували. Дозвольте

мені збігати до купця, нехай він сам огляне її тіло.

– Гаразд, біжи; тільки скоріше.

Фань Старший притьма помчав у Цаоминьлі. Біля воріт садиби Чжоу він побачив мамку Шенсянь.

– Тобі чого? – спитала вона.

– Я Фань Старший... Із шинку... У дуже пильній справі... Треба з господарем побачитись.

Мамка зникла в домі, і незабаром звідти вийшов купець Чжоу. Фань розповів йому про випадок у його шинку.

– Смію просити вас, чи не будете ви ласкаві оглянути тіло вбитої. Буду довіку вам вдячний, – сказав він на закінчення.

Купець не дуже вірив тому, що розповів Фань, але не схоже, щоб той і брехав, тому він зрештою згодився сходити до шинку.

– Як же це так? – здивувався він, прибувши на місце. – Моя ж дочка давно померла, не могла ж вона воскреснути!

Стражники не захотіли слухати дальших пояснень, а одразу ж закували вбивцю в кайдани і на ранок допровадили його до карної канцелярії столиці.

Ознайомившись із справою, суддя Бао від подиву вирячив очі й звелів поки що посадовити Фаня до в'язниці. Тіло небіжчиці наказано було ретельно оглянути і всі обставини справи пильно розслідувати. Стражників негайно послали на кладовище, і коли могилу розкопали, виявилося, що труна порожня. Сторожі в один голос показали:

– Якось в одинадцятому місяці, коли на вулиці саме сипав густий сніг, посеред ночі чомусь загавкав собака. На ранок ми повиходили із сторожки, собака, бачимо, валяється дохлий на снігу. Що тоді сталося, ми й досі не знаємо.

Коли судді доповіли про наслідки розслідування, він страшно розгнівався і наказав за три дні спіймати справжнього злочинця. Та потім довелося додавати ще й ще по три дні, а злочинець ніби крізь землю провалився. Саме в таких випадках кажуть:

Впустив ти кухлик золотий –
В криниці легко віднайти.
А щоб зробити голку з піки,
Для цього треба хист великий.

А тепер повернемося до Фаня Меншого, який сидів у в'язниці. Від суперечливих думок він місця собі не знаходив.

<<І треба ж було такому лихові статись! – міркував він. – Ні, не людина то була, адже дівчина давно померла! Всі ж бачили, як її до труни клали. І чиновник з управи там був... Потім опустили в могилу і засипали. Коли ж то був злий дух, звідки ж тоді кров узялася і тіло не зникло, як це буває з нечистою силою?.. Тепер же виявляється, що й труна порожня...>>.

Скільки він не мізкував, а прийти до якогось певного висновку не міг.

<<А яка ж дівчина була, – думав він далі, – прямо тобі квітка. Якщо в її подобі з'явилась якась

нечисть, то шкодувати нічого, а коли ні, то за які ж гріхи я занапастив її душу?>>.

Він перевертався з боку на бік, а сон усе не йшов. Пригадалася їхня перша зустріч у чайній.

<<Не інакше, як вона причарувала мене того дня! Дивились ми тоді одне на одного, а не перекинулися жодним словом... Ким би вона не була, чи духом чи не духом, а мені слід було діяти розважливо, спокійно вислухати її, я ж зопалу кинув кухля і збавив дівчині віку. Хіба це не злочин? Сиджу тепер у кайданах і караюсь. А каятись, видно, вже пізно!>>.

Пробили другу варту, а сну все не було. Коли ж юнак нарешті задрімав, йому приснилася Шенсянь – ошатно вдягнена, мов небожителька.

– То ти жива? – здивовано вигукнув Фань.

– Так. Ти не вмучив. Хоч я і впала, але вижила. Уже двічі я була на волосинку від смерті, і обидва рази через тебе. А сьогодні дізналася, що ти тут, і прийшла, щоб задовольнити твоє палке бажання. Не жени мене і не соромся – така вже наша доля.

Фань забув про всі свої злигодні й тривоги. І вони розділили ложе, віддалися одне одному. Щастю їхньому не було меж, та коли скінчилася радісна мить, вони розпрощались... Прокинувшись, юнак зрозумів, що все те сталося уві сні, і йому зробилося ще тяжче й гірше на душі. Проте наступної ночі Шенсянь прийшла знову, і сталося те ж саме. Фань відчув ще біль-

ший потяг до дівчини. Але третьої ночі, перед тим, як іти, вона сказала йому:

– От і настав кінець моєму життю на цьому світі. Воєвода п'яти шляхів велить мені прибути до нього. Я призналася йому, що всією душею тягнуся до тебе, він пожалів мене і дав мені ці три дні. Сьогодні кінчається строк. Якщо затримаюсь хоч трохи, мене покарають. Прощай, розлучаємося навіки. Я розповіла Воєводі про твої злигодні. Доведеться тобі потерпіти ще, але через місяць усе владнається.

Сумно стало юнакові, і він заплакав... Прокинувся, згадав свій сон і не знав, вірити чи не вірити тому, що сказала на прощання Шенсянь.

Настав тридцятий день першого місяця. Двері в'язниці несподівано розчинились, і на порозі з'явилися два наглядачі, яким суддя наказав привести в'язня на допит. Виявляється, що за цей час з'ясувалися нові обставини справи.

Жив у столиці лоточник Дун Гуй, що розносив товари по місту, йде він якось із своїм кошелем, бачить, біля одних воріт стоїть стара і махає йому рукою. Він підійшов. Вона йому каже:

– Може, купиш ось це.

Дун Гуй подивився. Бачить прикрасу: квітку гарденії, зроблену з перлин. Цю прикрасу Чжу Чжень загубив тієї ночі, коли повернувся з кладовища. Його мати побачила її і сховала. Справжньої її ціни вона, звичайно, не знала і радна була віддати за дві, а то й за одну в'язку монет.

– Скільки хочеш? – поцікавився торговець.

– Скільки даси, – відповіла стара.

– Дві в'язки монет, згодна?

Стара не заперечувала. Дун Гуй віддав їй гроші і мерщій у місто. Знайшов там слідчу канцелярію і все розповів. Слідчий, не гаючи часу, подався в Цаоминьлі показати зроблену з перлин квітку купцеві Чжоу та його дружині. Вони обоє впізнали цю прикрасу, бо дочка надягла її на себе в останній день перед смертю. Слідчий наказав привести стару.

– Сина немає дома, – сказала вона.

Чжу Чженя й справді дома не було. Невдовзі його знайшли у веселому закладі Санцзява, там і взяли. Коли привели до канцелярії, суддя Бао наказав учинити допит. Довго відмовчувався Чжу Чжень, а потім усе-таки признався. Судове засідання вів суддя Сюе, і він спочатку ухвалив такий вирок: Чжу Чженя за пограбування могили покарати на смерть, а Фаня вислати на каторгу. Та не встиг він доповісти начальству про своє рішення, як тої ж ночі йому приснився Воєвода п'яти шляхів.

– За що ти засудив Фаня до заслання? Який він злочин учинив? – грізно спитав Воєвода суддю. – Накажи негайно випустити його на волю!

Суддя прокинувся і змінив своє рішення. <<Фань Менший цілив не в людину, а в перевертня, – було сказано тепер у вироку, – а оскільки справа ця за своєю суттю належить до

числа загадкових і дивовижних, то Фаня випустити на волю>>. Суддя Бао схвалив це рішення, і Фань, веселий та радісний, повернувся додому.

Згодом він одружився, але про своє кохання до чарівної Шенсянь не забував ніколи: щороку ходив у храм Воєводи п'яти шляхів, палив там поминальні гроші і приносив жертви.

На завершення нашої історії скажемо так:

Навіки щиро покохались двоє –
Через любов спізналися з бідою.
Ні, мабуть, легше жити без кохання:
Нема любові, то нема й страждання.

Переклад Ю. Чирко

Журавка

Жив собі був колись один бідний, але порядний парубок. Одного погожого літнього дня він працював на своїй невеликій ділянці, намагаючись одержати хоч яке-небудь збіжжя рису на харчування. Як раптом із неба стрімко спустилася неподалік біла, як сніг, журавка. Широко розставивши свої гарні крила, вона накульгуючи простувала до парубка. Ледве дошкандибавши, птаха безсило повалилася просто йому під ноги.

<<Е-е, сердешна, та з тобою щось негаразд>>, – подумав він, а далі обережно розгорнув крила і побачив, як під одним крилом стримімо древко стріли.

– Он воно що! Жаль, жаль тебе, сердешну. З цією стрілою під крилом далеко не полетиш, – забідкався молодий чоловік. Він обережно витягнув стрілу і промив рану чистою джерельною водою.

Видно було, що журавці зробилося легше, вона вся ніби збадьорилася, стала підстрибувати і махати крилами.

– Ну що? Тепер з тобою все гаразд? Та щоб не було такого лиха, не потрапляй більше мисливцям на очі, – сказав парубок і відпустив журавку.

А птаха, ніби дякуючи йому за доброту, піднялася в повітря, зробила три кола над своїм рятівником і тричі вдячно прокричавши <<кру! кру! кру!>>, зникла високо у небі.

– Як гарно робити добро, як радісно після цього на душі, яка легка тепер стала мотика!

Цілий день молодий чоловік порався на рисовому полі. А коли настав вечір і небо замерехтіло зорями, він вирушив додому. Він ще не знав, що вдома на нього чекала приємна несподіванка. Підійшовши до свого будиночка, парубок побачив, що біля воріт стоїть якась гарна дівчина. Вона люб'язно зустріла його, і він геть розгубився, на хвилю навіть подумав був, що помилився садибою. Та вона шанобливо сказала:

– Дякую за нелегку працю на полі. Це ваш будинок, а я – ваша дружина.

– Та ви жартуєте зі мною! Я бідний парубок і заробляю занадто мало, так що зі мною ніхто не бажає одружуватися, не те, що така красуня, як ви. Та й справді, якщо я візьму дружину, то рису на обох не вистачить, – понуро сказав молодий чоловік.

– Про це не турбуйтеся, рис у мене є, – сказала дівчина і, набравши з торбини за спиною миску рису, стала промивати його водою під навісом. – Зачекайте трішки, зараз я зготую вечерю.

– Ну що ж, хай буде по-вашому.

<<Що за дивна дівчина? Сама набивається бути жінкою такого незаможного господаря, як я>>, – спантеличено подумав він.

Так дівчина стала його дружиною, і зажили вони собі тихо та мирно. На дивину, у торбині, що її принесла дівчина, рис ніколи не закінчувався, тож вони завжди мали що поїсти.

Спливло чимало часу. Одного прекрасного дня дружина звернулася до чоловіка з проханням:

– Маю до вас прохання. Прошу вас, збудуйте мені приміщення для ткання.

– А й справді, якщо в господарстві нема приміщення для ткання і ткацького верстата, то жінка почуває себе не дуже затишно. Він метнувся, негайно роздобув потрібні кошти і прибудував до хатини ще одне приміщення, для ткання. Зраділа дружина, відразу сіла за ткацький верстат, але йому сказала:

– Будь ласка, не заходьте сюди і не підглядайте протягом семи днів. І з цього часу протягом семи днів зранку до вечора з приміщення долинали звуки ткацького верстата. Чоловік чув їх, але, як і обіцяв, жодного разу не заглядав туди. Ось минуло сім днів, і дружина, трохи змарніла від безперервної роботи, вийшла із приміщення, тримаючи в руках прекрасну тканину, яку йому ще жодного разу не доводилося бачити.

– Мій коханий! Ось я виткала тканину поки що тільки один тан завдовжки. Ця тканина називається <<парча>>. Прошу, віднесіть до міста на торг і продайте її. Гадаю, що вона коштуватиме 100 рьо [1].

– Невже аж 100 рьо?!

Він був просто приголомшений такою великою вартістю, та наступного ж дня поніс сувій до міста, де його відразу купили за 100 рьо, так

[1] Рьо – старовинна крупна японська грошова одиниця.

як і казала дружина. <<Неймовірно!>>, – тільки й розвів руками чоловік.

Повертається він додому, і вже здалеку чує знайомий стукіт ткацького верстата: знову дружина тче парчу.

<<Цікаво, як же можна ткати таку прегарну тканину, яка називається „парча", адже жодних ниток немає?>>, – зачудовано розміркував чоловік. І закортіло йому тишком-нишком піддивитися, як же це вона робить. Піднявся він сходами, тихенько відчинив двері та й зазирнув до того приміщення. Вигук крайнього здивування вирвався в нього: у приміщенні не було його вродливої дружини, натомість за ткацьким верстатом стояла біла журавка і, вискубуючи дзьобом ніжний пух із своїх крил, пір'їну за пір'їною, ткала.

– Ах, коханий мій, – сказала вона засмучено, – навіщо ви не послухали мене і зайшли сюди? Тепер, коли ви побачили мене у моїй справжній подобі, я більше не можу тут залишатися. Так, я та журавка, яку ви порятували. Я набула людської подоби, щоб віддячити вам за вашу доброту. Це тканина, яку я розпочала ткати, хай вона залишиться у вас на згадку про мене. Прощайте назавжди!

Так вона сказала сумно, махнула крилами і полетіла. Вискочив чоловік на двір, і довго дивився на небо, аж поки біла журавка не зникла в імлистій далині.

Цю казку записано у місті Кітакамі префектури Івате

Портрет дружини-красуні

Жила-була колись в одному селі під горою неподалік столиці дуже гарна дівчина. А на горі жив один парубок-лісоруб. Побачив він цю дівчину й відразу закохався в неї. Довго він ходив і милувався нею, а потім насмілився і запропонував їй свою руку і серце. Невдовзі вони й одружилися.

Молодий чоловік так сильно кохав свою дружину, що не міг бути без неї ані хвилини. Тільки вирушить на гору ліс рубати, пройде трохи та й повертається назад, щоб знову й знову милуватися своєю дружиною. Так минув тиждень, другий. Робота стояла, а чоловік не міг відвести очей від обличчя дружини. Вона вже занепокоїлася:

– Чоловіче любий, ми потрапимо у велику скруту, коли ти тільки дивитимешся на мене. Ось завтра нам вже не буде чого й поїсти. А знаєш що? Я намалюю свій портрет, і ти, працюючи, зможеш дивитися на нього.

Дружина-красуня досить швидко намалювала свій портрет, і він вийшов чудовим. Це була просто її жива копія, так і здавалося, що от-от обізветься з портрета. Чоловік залюбки взяв його і, віднісши на гору, повішав на дереві поруч, аби будь-якої миті можна було поглянути на приголомшливу вроду дружини. Він рубав грубі стовбури височенних сосон, час від часу позираючи на портрет.

Одного разу здійнявся великий вітер. Пориви його з шумом шарпали гілля дерев, ганяли сухе

листя по усьому лісі. Одним із різких поривів вітру портрет піднямо в повітря, підхопило іншим, ще міцнішим поривом і понесло високо в небо. Лісоруб був просто у розпачі. Мало не плачучи, він прибій додому і розповів дружині про біду.

– Не турбуйся, коханий, я можу легко намалювати ще один такий же портрет.

Та чоловік подумав: <<Ні, тут річ не тільки в цьому. Адже хтось із можновладців, гляди, тепер дізнається про таку гарну жінку, прийде до мене додому і викраде її. Ні, не буду я тепер спокійний, треба переховати її у якесь затишніше місце для обачності. Зараз же візьму її та й перенесу!>>, – вирішив він.

Взяв дружину на плечі і вийшов з нею з дому в гори. Так дійшли вони до лісу Сендабаясі, де росло багато каштанів. Опалі каштанові горішки товстим шаром покривали землю. <<Жаль, жаль таке добро втрачати, треба їх позбирати>>, – подумав лісоруб, опустив дружину на землю та й заходився збирати каштани. Так збирав він їх, збирав, відходячи все далі й далі.

Тим часом, портрет дружини-красуні довго крутило в повітрі, аж поки не занесло вітром у сад до знатного вельможі – управителя провінції. Подивився він на портрет, який знайшли і принесли його слуги, побачив вражаючу вроду жінки і притьмом захотілося йому мати таку дружину. Покликавши своїх самураїв, він наказав:

– Якщо є портрет, то повинна бути десь і красуня, зображена на ньому. Ви повинні негай-

но вирушити, будь-що розшукати її і привести сюди. Я візьму її за жінку.

Отож, його кераї[2] негайно вирушили на пошуки, взявши портрет. Багато чи мало часу збігло, вони переходили від одного села до іншого і так дійшли, нарешті, до лісу Сендабаясі і, звичайно, побачили, що там сидить та сама красуня, яку вони шукають.

– Ба! Це ж та сама жінка, яку ми шукаємо! Але ж які красуні є на світі!

Вони сказали їй:

– Управитель провінції дав нам наказ негайно доставити вас до нього в палац.

І без зайвих розмов, посадивши її на коня, вони швидко поскакали з нею до палацу.

Чоловік же, врешті, зауважив, що заглибився вже занадто далеко в ліс, залишивши кохану дружину саму. Він повернув назад, та його дружини ніде не було. <<Ой леле! Де ж вона?! Який же я телепень! Погнався за каштанами і втратив кохану! – захвилювався чоловік. – А все ж вона десь має бути, треба тільки відшукати її>>. І почав він її шукати по всіх-усюдах. Тільки через деякий час поголос доніс йому, що вона в палаці управителя у столиці Кіото[3].

Минув майже рік. Чоловік від розпачу ніяк не міг придумати, що ж йому робити? Як потра-

---

[2] Керай – васал великого японського князя або мікадо, у ширшому розумінні – слуга взагалі.

[3] Кіото – стародавня столиця Японії, зараз центр префектури.

пити до палацу знатного вельможі? Та коли людина вельми палко бажає, вона здатна подолати всі труднощі.

Ото вирішив він стати вуличним торговцем і так рухатися до столиці. Накупив він на всі кошти, які мав, глиняних кип'ятильників і став їх продавати дорогою до Кіото. Так він добувся до столиці, так через недовгий час розшукав і палац управителя. З трудом йому вдалося переконати варту пропустити його з крамом за браму.

– А ось глиняні кип'ятильники! Кому прекрасні глиняні кип'ятильники! – закликав він дзвінким голосом так, як виправлявся про цей випадок на горі.

Дружина, що сиділа в цей час у покоях вельможного управителя, почула знайомий голос і, впізнавши в ньому свого чоловіка, посміхнулася. За весь час перебування в палаці це сталося вперше. Побачив управитель, що жінка посміхається на закликання торговця, та й каже:

– Якщо тобі так до вподоби торговці глиняними кип'ятильниками, я теж можу переодягнутися для твоєї великої втіхи.

Підкликав вельможа до себе торговця і, помінявшись із ним одягом та навантаживши сяким-таким крамом, став ходити по двору й кричати:

– Ось глиняні кип'ятильники! Продаю глиняні кип'ятильники! Купуйте глиняні кип'ятильники!

Коли жінка побачила таку чудасію, вона справді дзвінко розсміялася. Це ще більше під'ю-

дило нерозважливого вельможу. Кричав він, кричав, аж поки сторожі це не набридло, і вона не випхнула його в спину на вулицю:

– Ото клятий брудний торговець глиняних кип'ятильників! Скільки шуму та гаму наробив!

Вельможа, звісно, дуже здивувався і почав був протестувати:

– Я ваш хазяїн! Я господар цього маєтку!

Та з маєтку вийшли слуги з кийками, і вельмозі довелося рятуватися втечею.

Так знатний вельможа став торговцем глиняних кип'ятильників, а чоловік, що раніше був лісорубом, став вельмишановним управителем. У розкішному палаці, в оточенні вірних слуг вони разом із коханою дружиною-красунею довго-довго прожили в достатку та злагоді.

Ось і вся казка.

Цю казку записано в повіті Хіно префектури Тотторі

Момотаро

Жили-були собі дід та баба. Дід рубав на горі ліс та продавав на дрова, а бабуся займалася домашнім господарством. Ось і цього разу дід пішов на гору рубати, а бабуся прала на річці білизну. От пере вона, пере, як раптом бачить, вниз рікою пливе великий гарний персик. Бабуся й каже:

– Персику, персику, приплинь до мене!

Персик хлюп-хлюп та й підплив. Бабуся підібрала його, покуштувала. Ой який смачний він

був! Забаглося старенькій і дідуся почастувати, вона й каже:

– Хай ще один персик припливе, почастую ним дідуся. Хай ще один персик припливе, почастую ним дідуся.

Щойно кілька разів так проказала, як бачить, справді, пливе ще один персик. Зраділа бабуся, спритно дістала його, принесла додому та й поклала до шафи. На дідуся чекає.

На обід з гори приходить дідусь. А бабуся відразу йому:

– Сьогодні я принесла великий персик. Давайно поласуємо разом. Дістає вона його з шафи і тільки намірилася розрізати, як він сам собою трісь! – і розпався на дві половинки, а з нього голосно плачучи вийшов хлопчина.

– От тобі й раз! Я думала, що це персик, а з нього, чудасія якась, вийшов хлопчик...

– Та це ж дуже добре, дбайливо доглядатимемо його й виховуватимемо.

– Так, звичайно, адже в нас не було дітей, і ми дуже раді такому несподіваному дарункові. А назовемо ми його Момотаро. Адже він вийшов з персика.

– Момотаро, Момотаро – а що, файне ім'я! Ну-бо дай мені його потримати.

Так навпереміну тримаючи його на руках, дід та баба все пестили його та приказували. Стали кормити вони його рисом та рибою. Це була поживна їжа, бо Момотаро швидко ріс і

набирав вагу. Через кілька місяців він мав вигляд доладно збитого, міцного та ставного юнака, якому саме впору попрацювати. Одного погожого дня до діда та баби зайшов сусіда, побачив міцного юнака та й каже:

– Момотаро-сан! Момотаро-сан! Ходіште разом на гору працювати.

– Ні, сьогодні я не можу, сьогодні мені треба сплести наплічники, – каже Момотаро. І довелося сусідові одному йти. Наступного дня сусід знову заходить до нього й каже:

– Момотаро-сан! Ходім же но на гору, працювати треба.

– Ні, і сьогодні не можу. Мені треба сплести солом'яні сандалі, – знову відмовляється Момотаро. І втрете приходить сусід та й знову звертається до Момотаро:

– Ходімо, врешті, на гору!

– А сьогодні я точу серп, – відказав знічев'я Момотаро і ані руш.

<<Е-е, хлопче, та ти добре ледащо>>, – стали думати про нього сусіди. Та на четвертий день, нарешті, Момотаро, заходився збиратися і таки пішов на гору. Піти то він пішов, але до праці не квапився: як вліся, то майже цілий день і проспав. Прокинувся вже під вечір, зголоднівши.

– Ну що, розпочнемо працювати? – запитує Момотаро.

– Е-е, хлопче, вже час додому рушати, – з посмішкою відказав сусіда.

Тоді Момотаро позіхнув на всю губу, потягнувся по-богатирськи і раптом схопив величезне дерево, напружився та й висмикнув його з корінням!

Приходить ввечері додому з тією деревиною на плечі:

– Бабусю! Я вже повернувся! Почула баба голос Момотаро, вийшла на двір, дивиться – нема Момотаро, натомість величезна деревина біля воріт стоїть.

– Де його покласти, бабусю? Може там скраю в саду? Зупиняє баба Момотаро, бо якщо покласти це дерево скраю в саду, то воно потрощить усі вишні, що якраз там ростуть!

– Тоді, може, покласти його край даху?

Та знову баба не дозволяє, бо ця деревиняка розверне весь край даху.

Крутив-крутив Момотаро цю деревину в руках, а далі як шпурне її на гірську річку, що у всій окрузі аж земля затряслася.

– Але ж і величезна деревина! Але ж і моцак Момотаро!

Дід, баба, сусіди були просто вражені.

Через деякий час до цього села прибув посланець від управителя провінції:

– Повелінням його ясновельможності я прибув сюди дізнатися, що тут трапилося, що це за гул та землетрус тут були?

Коли ж від свого посланця управитель дізнався, що цей гул і землетрус спричинив хлопець-силач

Момотаро, висмикнувши величезне дерево і пожбуривши його на гірську річку, він негайно наказав Момотаро йти приборкувати анциболотів[4], що вже давно чинили наругу у цьому краю.

Дід та баба збентежилися, і баба вирішила для такого випадку приготувати найкращі в Японії коржики з пшона. Розтовкла пшоно в ступі, замісила тісто і спекла три великі коржі. Момотаро взяв їх, примоцював ліаною до паска і вирушив на ратну справу.

Йде він, іде, як назустріч собака:

– Момотаро-сан! Момотаро-сан! Куди ваш шлях пролягає?

– Та йду на острів анциболотів, аби їх приборкати.

– А що це у вас біля паска висить? – став принюхуватися собака. – Та що ти, не бачиш? Це найкращі у всій Японії коржі з пшона.

– Ну так почастуйте мене одним коржем, тоді я піду з вами.

– Один корж – це забагато, ось тобі половина.

І собака отримав половину коржа із пшона.

Йдуть вони вдвох. А назустріч мавпа.

– Момотаро-сан! Момотаро-сан! А куди ваш шлях із собакою пролягає?

– Їдемо на острів анциболотів, аби їх приборкати.

– А що це за речі у вас до паска примоцьовані?

[4] Анциболот – велетенська казкова потвора з вибалушеними червонавими очима, рогами та іклами.

– Це найкращі у всій Японії коржі з пшона.

– Ну так почастуйте мене одним коржем, тоді я теж піду з вами.

– Один корж забагато, ось тобі половина.

Одержала мавпа половину коржа, і ось ідуть вони вже втрьох. Йдуть, ідуть, як назустріч фазан.

– Момотаро-сан! Момотаро-сан! Куди це ви прошкуєте з собакою та мавпою?

– Йдемо на острів анциболотів, щоб приборкати їх.

– А що це у вас біля паска теліпається?

– Це найкращі у всій Японії коржі з пшона.

– Почастуйте ж і мене одним коржем, тоді я піду разом із вами.

– Один корж забагато, ось тобі половина.

Таким чином, ще одну половину коржа віддав Момотаро фазанові.

Йдуть вони вже вчотирьох, йдуть навпростець і випукують бойові кличі.

Аж ось і острів Анциболотів. Грізно здіймаються звідусіль фортечні мури. Надійні брами замкнені. Як же увійти? Задумався Момотаро. Та тут фазан злетів, перелетів через браму і, відчинивши її зсередини, гукнув:

– Давайте, заходьте!

Усі троє не зволікаючи зайшли до фортеці. Анциболоти, побачивши хлопця з тваринами, тільки реготали, вважаючи, що така дрібнота просто хизується і не здатна нічого серйозного їм вчинити. Звідки їм знати, що усі четверо з'їли

найкращі у Японії коржі з пшона, тож сили їм додалося в тисячу разів більше.

Розвернулися наші герої – і ну трощити нечисть погану! Фазан дзьобав анциболотів у вічі, мавпа шкрябала їм черево, а собака гриз ноги. Недовго анциболоти чинили опір. Незабаром головний анциболот зі сльозьми на очах уклінно став прохати вибачення:

– Даруйте нам життя, а за це ми віддамо вам всі наші скарби.

Навантажив Момотаро з друзями на воза чимало скарбів, і всі вони, разом із собакою, мавпою та фазаном, штовхаючи перед себе великого вщерть наповненого воза, після славної перемоги щасливо повернулися додому.

Ось і закінчена казка.

Цю казку записано в повітах Кавакамі та Атецу префектури Окаяма

Каті-каті яма – гора трісь-трісь

Жили собі, були собі колись дід та баба. Жили вони бідно, зате у злагоді й пошані. Однієї погожої днини, наводячи лад у садку, баба випадком знайшла три крупних бобових зерна.

– Дідусю, а що скажеш? – показала вона дідові зерна в жмені. – Давай-но змелемо з них борошно, спечемо смачненькі коржики та й поласуємо.

– Та нібито й жаль усі ці боби пускати на борошно. Краще-бо половину бобів розмелемо на

борошно та з'їмо, а половину залишимо на насіння, – запропонував дід.

Розрізала вона один біб на дві частинки. Одну половину бобового зерна підсмажила і ну товкти у ступці. Товче баба половинку бобового зерна, товче, а кількість бобової маси все збільшується, збільшується, аж поки маса не заповнила собою всю ступку, а це, між іншим, цілий один сьо [5]! Зраділи дід та баба і, не зволікаючи, тут усе й з'їли.

Решту зерен вони пішли сіяти на полі. Баба сіє та приказує:

– Хай половина боба стане цілим зерном боба.

Дід сіє та приказує:

– Хай одне бобове зерно стане тисячею бобових зерен.

Сіють вони та приказують, сіють та все приказують. А тут якраз підходить до них борсук Танукі [6]. Підійшов і присів на пеньок неподалік. Слухав, слухав, а потім, відбиваючи такт хвостом, почав теж уїдливо приказувати наперекір старим:

[5] Сьо – старовинна японська міра об'єму = 1,8 л.

[6] Танукі – букв.: <<єнотовидний собака>> (загальна назва). Ця тварина поширена в Японії. Частий, переважно негативний герой японських народних казок, що своєю поведінкою нагадує лисицю і вовка в українських народних казках, але, на відміну від них, танукі приписують здатність набирати будь-якої подоби, у тому числі й людської. Традиційно перекладається як борсук.

– Хай половина боба зійде!

– Хай одна бобина залишиться однією бобиною!

Обурився дід, як поженеться за Танукі:

– Ах ти, триклятий собацюго! Зараз я тобі покажу, де раки зимують!

Та осоружний псяюха прудко втік на гору, став там, і вимахуючи хвостом, показав дідові велику дулю.

– Тьху, капосний! – спересердя сплюнув дід.

Захотілося старому за будь-яку ціну зловити нахабу. Роздобув він у мисливця на птахів клею і добре вимастив ним той пеньок, на який сідав Танукі.

А що бобів вже не було, то дід тільки робив вигляд, що сіє, а сам краєчком ока поглядав на пеньок:

– Хай із однієї зернини виросте 1000 зерен, хай дві посіяні зернини дадуть дві тисячі зерен!

Танукі не довелося довго чекати. Він знову нахабно усівся на пеньку і став, відбиваючи такт хвостом, брати на кпини:

– Хай із однієї посіяної зернини виросте одна зернина, хай дві посіяні зернини дадуть дві зернини.

Дід чимдуж метнувся до нахабного борсука. Танукі смикнувся було навтіки – та ба! Клей для ловлі птахів міцно тримав його. Він скавчав і вперто намагався звільнитися – марна річ!

– Ах ти, триклятий собацюго, нарешті, я тебе запопав! – кричав дід, зв'язуючи Танукі мотузком.

Приніс його до хати і сказав бабі:

– Зготуємо суп із цього негідника, раз він такий. З'їмо все, до останнього цурпалка.

І підвісивши Танукі в хаті на бантині, пішов до міста зробити потрібні закупи.

А баба тим часом подумала: «Поки дідусь повернеться, я зготую чумизний [7] коржик, що так йому подобається». Стала баба в діжі тісто місити. А Танукі висить, згори спостерігає. Дивився, дивився, а потім каже:

– Бабусю, бабусю, ви вже старенька, важко вам місити тісто на коржик, давайте я допоможу вам, розв'яжіть мене.

– Е ні, – відказує стара, – якщо дідусь повернеться і побачить, що я тебе відв'язала, він дуже розгнівається.

– Та що ви, бабусю! Я швидко вам вимішу тісто, і ви мене знову назад прив'яжете, дідусь і не здогадається.

«А що, – міркує стара, – і справді важко мені тісто місити, хайно допоможе». Спустила баба Танукі та й розв'язала. Взяв Танукі качалку для розкачування тіста та щосили лусь бабу по голові! Повалилася стара, тут її і скін настав. Злочинний же Танукі швиденько зодягнув бабине вбрання, приготував із баби суп і став чекати на діда. А тут якраз і дід нагодився.

– Бррр! Яка холоднеча!

– Дідусю, а я гарячень кий супчик із м'ясцем приготувала.

---

[7] *Чумизний – роблений з чумизи (волосянки, або італійського проса) – трав'янистої злакової рослини, найпоширенішої на Далекому Сході, що вживають для приготування каші і для годівлі худоби.*

– А нумо куштувати! Бабусю, а що в тебе з голосом?

– Та простудилася я трішки.

Став дід їсти суп, ніяк не може розжувати м'ясо:

– Щось м'ясо це занадто жорстке.

– Та той борсук, мабуть, старуватий був, – сказав Танукі ухильно.

Поїли Танукі з дідом та й спати полягали. А коли настав ранок, Танукі прокинувся першим та й каже дідові:

– Але ж і смачний був вчора суп із твоєю бабою! У мене ще он досі в кутніх зубах позастрягали шматочки з її смачного м'ясця!

– Казна-що верзеш! – ніяк не збагне спросоння дід.

– Он піди подивися, в кутку саду лежить її одяг, а кістки – під кухонною раковиною.

Так ще покепкував над небораком злий Танукі та й побіг собі.

Зблід дід із переляку, хутко метнувся до раковини – так і є, купа бабиних кісток. Мерщій побіг у куток саду – так і є! Одяг баби валяється. Став дід голосно ридати з такого горя та кривди.

Почув дідів лемент заєць і прискакав з гори.

– Дідусю! Чому ви так плачете? Що трапилося? – запитав він співчутливо.

– Борсук Танукі забив мою бабусю, та ще й до всього накормив мене супом із її м'яса. Просто розпач мене бере! – відповів дідусь.

– Дідусю, не плачте, не побивайтесь, я неодмінно відомщу за таку злу наругу, – намагався заспокоїти і підбадьорити діда заєць.

<<Ну, борсучиську, ну поганцю, я тобі влаштую, начувайся>>, – подумав заєць і повернувся додому на гору. Потім він узяв косу, пішов на гору Кая-яма і став косити міскант [8]. Саме в цей час перевальцем, не поспішаючи, підійшов Танукі.

– Куме зайцю, навіщо ти міскант косиш?

– Та, кажуть, що ця зима дуже холодна буде, то я зібрався покрити дах сіном із місканту, аби тепліше зимувати було.

– Он воно що... А давай я допоможу тобі косити міскант, тільки цур, тоді пустиш мене до хати перезимувати.

– А чого ж, я згоден.

І вдвох вони по черзі накосили багато сіна. Потім завдали один одному снопи місканту на спину і рушили назад. Борсук іде попереду, заєць ззаду. Ось спускаються вони вузькою гірською стежиною. Заєць тихенько висік кресалом вогонь та й підпалив сіно, яке міс на спині борсук. А Танукі почув та й питає:

– Що воно за звуки такі <<клац-клац>>?

– Та на цій горі мешкає такий птах, ото він так співає, – відповів заєць, а сам почав роздмухувати полум'я, щоб добре розгорілося: <<фу-фу>>!

[8] Міскант – япон.: <<кая>>, звідки й назва гори Кая-яма (гора, де росте міскант); ця назва вживається в Японії і на позначення конкретної рослини, і як загальна назва трав'янистих рослин, вживаних для покриття даху.

Почув Танукі та й знову запитує:

– Куме зайцю, а що воно за звуки такі <<фу-фу>>?

– А-а, та на цій горі мешкає ще й інший птах, ото він так кричить.

Тим часом міскант розгорівся і став палати, потріскуючи <<трісь-трісь>>.

– Куме зайцю, а це що за звуки <<трісь-трісь>>?

– Та на цій горі мешкає ще й третій птах, то він так співає <<трісь-трісь>>.

А вогонь все розгорався, вже й до живого дістав, так що й шерсть на борсучій спині зайнялася.

– Ой-ой-ой, куме зайцю, горю! Горю! Погаси вогонь! Та заєць втік, залишивши Танукі напризволяще.

Наступного дня заєць пішов уже на іншу гору, Таде-яму [9], де росла гірчична трава. Нарвав він листя гірчичної трави і заходився його розтирати. А борсук вже тут як тут. Побачив зайця і люто накинувся на нього:

– А зайцю, чорти б тебе побрали! Ти, що, вчора надумав на горі Кая-яма познущатися наді мною?!

– Гм... З якого приводу шановний Танукі так лається? Знати нічого не знаю, відати не відаю, адже то був заєць з гори Кая-яма, а я заєць з гори Таде-яма, – схитрував заєць.

---

[9] Таде-яма – гора, де росте гірчична трава, від япон.: <<таде>> – <<гірчиця>> (споріднена з гречкою) і <<яма>> – <<гора>>.

Борсук подумав: <<А й справді, то був інший заєць. Вони всі такі схожі один на одного>>, – і вже лагідніше запитує:

– А навіщо ж це ти, куме зайцю, з гори Таде-яма, розтираєш гірчичне листя?

– Та це я ліки від опіків роблю.

– О! В самий раз! Чи не намастиш мені бодай трохи цими ліками спину?

– З превеликим задоволенням, шановний Танукі.

І заєць щедро пошмарував попечену в міхурах і кривавих виразках спину Танукі їдким гострим соком гірчиці.

– Ай-ай-ай! Зайцю, що ти зробив! Ой болить, болить!

Поки барсук скиглив з болю, качаючись по землі, зайця й слід простив.

Наступного дня той самий заєць з'явився вже на іншій горі, Мацу-ямі[10], де був густий сосновий бір. Заходився він там рубати сосну. Розлючений борсук, стогнучи, усе ходив, шукав зайця, аж поки не застав його на горі Мацу-яма.

– Ну зайцю, чорти б тебе побрали, ну зайцю, зараз я, нарешті, з тобою поквитаюся за таку наругу на горі Таде-яма! – люто загарчав Танукі і схопив зайця за хвіст.

Заєць зробив вигляд, ніби нічого не сталося, і спокійно відказав, не перестаючи рубати:

– Не збагну, про що це ви торочите, шановний Танукі. Знати нічого не знаю, відати не відаю,

[10] Мацу-яма – власна назва гори, де ростуть сосни, від япон.: <<мацу>> – <<сосна>> і <<яма>> – <<гора>>.

адже то був заєць з гори Таде-яма, а я – заєць з гори Мацу-яма.

<<А й справді!>>, – подумав Танукі, трохи поостигши, вже лагідніше запитує:

– А навіщо ж це ти, куме зайцю з гори Мацуяма, рубаєш сосну?

– Та кажуть, що цієї зими буде багато сніґу, і гірської поживи не вистачатиме, то й збираюся я зробити човна і ловити рибку в морі.

<<Ти диви! – подумав Танукі, – а й справді заєць діло каже>>. І вирішив він попрохати зайця:

– А зроби лишень і мені човна!

– Ну, гаразд, гаразд. Я зроблю собі дерев'яного човна, а тобі – глиняного. Тільки принеси мені глею.

Приніс борсук глею, і заєць, змішавши його з сосновою живицею, зробив човна.

Ось вони вирішили випробувати свої човни. Човен зайця відплив від берега, і заєць став наспівувати:

Хай дерев'яний човник швидко плине,
Ха, енара, корасано-е [11].
Хай човник із глею розколеться навпіл,
Ха, енара, корасано-е.

Човен із глею теж відчалив від берега. От запливли вони вже на велику глибину, далеко від берега.

– Дерев'яний човник йде вперед,
Човник із глею йде вперед.

[11] Ха, енара, корасано-е – випук, яким японці супроводжують дію, що виконується у швидкому темпі, ритмі.

Так відбиваючи такт, заєць бив веслом по борту.

– Куме зайцю! Навіщо ти б'єш веслом по борту? – запитує Танукі.

Заєць відповів:

– Коли так бити, то багато риби принадиш. <<Ти диви! – подумав Танукі. – Усе цей заєць знає>>. І почав Танукі щосили бити веслом по борту свого човна, щоб побільше риби принадити. Та для човна з умею це було занадто – розколовся він навпіл!

– Зайцю, рятуй, рятуй! – заволав Танукі.

– Оце тобі, негіднику, кара за те, що заморду-вав бабусю і позбиткувався над старим! – тільки й сказав заєць.

Борсався, борсався борсук та й пішов на дно! Тільки бульки схопилися...

Ось і казці щасливий кінець.

Цю казку записано у повіті Мотойосі в префектурі Міяві

Кауя-хіме – діва місячного сяйва

Давним-давно, в глушині бамбукового лісу жили-були собі дід та баба. Незважаючи на захоплюючу красу місцини, де стояла їхня хатинка, життя для стареньких здавалося смутним і нецікавим. Не було в них ані грошей, ані дітей. Тому почували вони себе самотніми й нікому не потрібними.

Дід цілими днями невтомно рубав бамбук, з якого потім робив кошики, капелюхи, всіляке начиння та інший корисний у домашньому господарстві крам. Продавав його на міському торзі – з цього й жили. Зараз уже й не пригадаєш, яке було справжнє ім'я діда, бо в ті давні часи його звали просто <<різальник бамбука>>. Ось яка дивовижна історія трапилася з ним та його жінкою.

Одного разу дід продирався крізь темні густі хащі в пошуках товстого прямого бамбука, як раптом зауважив, що в темряві щось світиться. Срібляste сяйво йшло від стрункого товстого стовбура бамбука, що ріс окремо. Дід стояв і зачудовано дивився: за все його життя, що він різав бамбук, з такою дивиною ще не доводилося стикатися. Нарешті, він вирішив зрізати бамбучину та й поглянути, чого ж вона так світиться. Витягнув сокиру, замахнувся – цюк! – і зітнув одним ударом. Та вгадайте, що він знайшов усередині?! Ніколи не вгадаєте. Всередині трубчатої порожнечі бамбукового стебла була маленька дівчинка! Була вона не більше від дідової долоні, зате така гарнюсінька, така гарнюсінька, що дідові ще ніколи не доводилося бачити. Обережно взявши мацюпусіньке дівчатко в жменю, старий мерщій подибав додому.

– Ти поглянь лишень, стара, що нам милостивий Господь послав, – щойно відчинивши двері, вигукнув дід.

– О Боже! – сплеснула руками баба. – Яка ж вона гарнесенька!

– Це наша донечка.

Дід пояснив жінці, як він знайшов це немовля, а потім обоє вирішили назвати її Кагуя-хіме, що значить <<Осяйна принцеса>>.

Але це ще не кінець чудесам. Майже щодня ходив дід різати бамбук і майже щодня натикався на бамбучини, що променилися срібним сяйвом. Він стинав їх, проте всередині ніяких дівчаток більше не було. Натомість у кожному стеблі він знаходив великі срібні монети! Невдовзі старе подружжя зробилося справді дуже багатим, і це дозволило їм ростити Кагую-хіме за таких умов, як і належить справжній принцесі.

Кагуя-хіме зростала навдивовиж швидко, ледве не по одному суну в день. І з кожним днем вона ставала все чарівнішою і життерадіснішою. Цілими днями вона жваво забавлялася: її можна було бачити то як вона ганяє з вітрячком у руці, то як полює на бабок, що перелітають з квітки на квітку... Старі не могли навтішатися нею. Вони готові були на все заради неї.

Звичайно, недовго довелося їй захоплюватися дитячими забавами. Вже за три місяці Кагуя-хіме перетворилася на прекрасну діву, таку прекрасну, що люди просто німіли перед її неземною красою. Кожен юнак, якому довелося бачити її, відразу безнадійно закохувався.

Слава про красу доньки різальника бамбука вмить поширилася по всій країні, і незабаром черга багатих і знатних женихів добре втопта-

ла стежку до дверей її хатини. Та Кануя-хіме усім відмовляла.

– Я ніколи не одружуся, – казала вона дідові й бабі, – і ніколи самохіть вас не покину.

Старого, звісна річ, такі слова вельми втішали, бо любив він Каную-хіме, як, мабуть, жоден батько у світі не любив свою дитину. Він навіть саму думку відганяв, що може її втратити. Проте п'ять найбагатших і найзначніших юнаків уперто наполягали на тому, щоб прекрасна діва все-таки зробила з-поміж них вибір. Вони днювали й ночували біля воріт садиби, аби лишень улучити мить і ще раз поглянути на Кануюхіме. Старий відчував себе незручно, бачачи все це, але оскільки час спливав, а шляхетні юнаки все затялися на своєму, йому стало навіть жаль їх. Нарешті, він вирішив, що його донька має все-таки когось вибрати з-поміж них, і сказав Кануї-хіме:

– Доню, кожна дівчина рано чи пізно, а мусить-таки одружитися. Чи варто зволікати далі? Вибери гарного для себе нареченого з-поміж цих шляхетних юнаків.

Та прекрасна діва відповіла:

– Серце моє мовчить.

– Ну що ж, тоді давай-но зробимо так. Хай кожен із них отримає по одному химерному завданню. Той, хто, мовляв, найкраще виконає його, той і стане твоїм обранцем. Хай перший принесе тобі золоту гілку з кетягом

живого бурштину, другий – хутро з чистого золота, третій...

Кожна з наступних вимог старого була все неймовірнішою: віяло, яке б сяяло, немов сонце, намисто з очей дракона, папір, що сам би світився у темряві.

Повідомив старий від імені Кануї-хіме про це рішення п'ятьом залицяльникам – і п'ять шляхетних юнаків негайно кинулися виконувати свої завдання, присягнувшись повернутися з загаданим ніби Кануєю-хіме дарунком. <<Легко сказати – важко зробити>>, – подумав старий. Він був переконаний, що такі неймовірні вимоги змусять їх усіх відмовитися від шлюбного задуму.

Уявіть лишень собі його здивування, коли через місяць всі п'ятеро виконали вимоги і повернулися з химерними скарбами! Тут були і бурштинові плоди, і золоте хутро, і сяюче віяло, і намисто з драконових очей, і світлоносний папір. Від дивовижної краси цих коштовностей не в силі було відвести очей. Та коли всі дари принесли Кануї-хіме, вона заявила, оглянувши їх, що вони нічого не варті. І дійсно, її власна природна краса так променилася, так струменіла сяйвом, що всі залицяльники змушені були визнати: їхні скарби – це прості підробки. Пригнічені й понурі всі п'ятеро вийшли з будинку, помилувавшись прекрасною принцесою востаннє.

Старий полегшено зітхнув від того, що справа врешті-решт вирішилася і що його прекрасна

донька залишиться з ними. Проте нетривалим було його щастя. На восьмий місяць року з Кануею-хіме стало відбуватися щось незрозуміле. Щоночі вона сідала біля вікна і не зводила очей з місяця, диск якого ставав усе більшим і яскравішим. Ніч у ніч зростала туга й задума в очах Кануї-хіме.

Бачачи таке, старі почали турбуватися:

– Кануя-хіме, Кануя-хіме, чому ти така сумна? – запитали вони нарешті, не в змозі далі дивитися на страждання своєї доні. Кануя-хіме залилася слізьми, увіткнувшись обличчям у поділ старої.

– Ох, якби я могла, я б завжди залишалася з вами, – схлипувала вона, – та незабаром я маю повернутися.

– Повернутися? – схопився зі стільця старий. – Куди повернутися?

– До місячної країни, де я народилася.

– До місячної країни?

– Так, тепер, коли я виросла, вони прибудуть за мною.

– Що? Хто? Коли?

– Місячні мешканці. П'ятнадцятої ночі цього місяця, коли буде повня.

– Але ж це завтра! Ні! Не бажаю цього чути! – кричав старий, – ти наша доня, і ніхто не забере тебе від нас!

Старий і його дружина обхопили діву руками, і всі троє гірко заплакали.

– Ми ніколи не відпустимо тебе, Кануя-хіме, – ридав старий, – ніколи!

Наступного дня він найняв тисячу найміцніших самураїв для захисту від місячних мешканців. Ставши пліч-о-пліч, воїни оточили будинок, навіть на даху вишикувалися воїни з луками. І от, коли звечоріло, і місяць став підійматися з-за гір, усі вони напнули свої луки, спрямувавши стріли в небо. А старий та жінка, тим часом, сиділи з Каґуєю-хіме у внутрішньому покої будинку.

Ось величезне кружало місяця в повні цілком показалося з-за гір. Раптом від нього відділилося велике осяйне срібляcте коло і стало стрімко наближатися до безпристрасних самураїв. Тоді самураї випустили свої стріли, але вони, не влучивши, зникли в нічній пітьмі. Біля самої землі осяйно-срібляcте коло випустило безліч срібних променів-стріл, які пронизали лати воїнів, знерухомівши їх. Кожен із них застиг без руху, там, де стояв.

Тоді в осяйно-сріблястому колі на срібній кареті, запряженій крилатим конем, показалися дві місячні діви і стали спускатися над будинком. Водночас двері-передiлка до внутрішнього покою сама собою поступово відсунулася вбік. Каґуя-хіме мимоволі підвелася і рушила до виходу, ніби її тягнула якась невидима сила. Старий і стара зрозуміли, що тепер вони нічого не спроможні вдіяти.

– Каґуя-хіме! – голосили вони, шкандибаючи за нею. – Якщо ти таки мусиш іти, візьми нас із собою.

– Якби я тільки могла... Ви не уявляєте, як я багато втрачаю разом із вами. Будь ласка, візьміть це як знак глибокої вдячності за ту любов до мене, яку я від вас відчувала.

У Кануї-хіме випала з рук торбиночка.

– Там ліки, еліксир молодості, – промовила вона, – вживаючи його, ви не будете далі старіти. Будьте завжди здоровими і щасливими. Прощавайте!

Кануя-хіме ступила до срібної карети, і крилатий кінь, потрясши своєю гривою, шугнув угору.

Старий різальник бамбука і його дружина розпачливо дивилися, як крилатий кінь, карета і небесні діви здіймалися все вище, вище, як вони зникли в промінні місяця, і сльози струменіли по їхньому обличчі.

Довго тієї ночі старе подружжя стояло біля багаття, розпаленого у дворі. Старий тримав чарівну торбинку, яку залишила їм на прощання Кануя-хіме.

– Отож, із цим зіллям ми зможемо жити вічно, – зітхнув він, пильно вдивляючись у яскравий повний диск місяця, – але без тебе, Кануя-хіме, хіба зможемо ми коли-небудь знову стати щасливими. А що толку у вічному житті без щастя?

І з цими словами він кинув торбинку до багаття.

Сніговиця

Зимова пора в Японії по-своєму привабliва. Недаремно ж її, як і весну, оспівують поети, змальовують на полотні художники. Та й хіба не захоплююче спостерігати, як тихо падають з неба білі і ніжні, як лебединий пух, снігові пластівці, вкриваючи вигадливо оздоблені дахи буддійських храмів, ажурні аркові мости, тендітні гілки плакучих верб, гарні яскраво розфарбовані ліхтарі, яких так багато в японських садах! Певно що тільки в Японії можна побачити таку ідилічну зимову картину.

Та вишукана форма приховує далеко не привабливу і не прихильну до людини суть.

Мосаку та його підмайстрові Мінокіті якось довелося мандрувати від свого села до сусіднього села взимку через ліс. Стояла морозна ніч, коли вони пройшли вже більшу частину шляху і підійшли до річки. Вони збиралися переплисти через річку на човні, але перевізник вже пішов додому, залишивши човна на другому березі. Долати крижану воду вплав за такої морозної погоди не випадало, тому вони раді були знайти притулок на ніч у невеликій будці перевізника по цей бік річки.

Мосаку повалився на підлогу й заснув, щойно зайшов до скромної, але затишної хатинки. А Мінокіті щось ніяк не спалося: тривалий час він лежав і слухав завивання вітру і шурхіт снігу, що бив у двері, заліплював шибку. Та ось втома

далася взнаки, і Мінокіті вже засинав, як раптом знову прокинувся від різкого подмуху крижаного вітру і снігової заметілі. Підвівши голову, він побачив, що двері відчинені навстіж, а посеред кімнати стоїть чарівна жінка у сліпуче-білому вбранні. Якусь мить вона стояла без руху, тоді підійшла і нахилилася над Мосаку. З її вуст, як білий морозний дим, струменів видих. Так подихавши на Мосаку протягом хвилини чи двох, вона повернулася до Мінокіті і дмухнула на нього. Він силкувався закричати, бо дихання цієї жінки було подібним до подмуху крижаного вітру, та голос десь застряг у горлі. Жінка вперла свій холодний погляд просто у вічі Мінокіті, а потім промовила тихо, але чітко:

– Я збиралася зробити з тобою те саме, що з цим старим, але зважаючи на твою юність і вроду, не стану цього робити. Від одного застерігаю: якщот тільки комусь розповіси про те, що тут чув і бачив, – загинеш.

Після цього вона зненацька розтанула в повітрі.

Якусь хвилю Мінокіті приходив до тями, а тоді кинувся кликати свого улюбленого хазяїна:

– Пане Мосаку, пане Мосаку, просинайтеся! Трапилося щось надзвичайно жахливе!

Та відповіді не було. Він намацав потемки руку хазяїна – вона була холодна як шматок криги. Мосаку був мертвий!

Минув рік. Знову настала зима. Знову довелося якось Мінокіті повертатися додому через

засніжений ліс. Несподівано посеред стежини він зустрів вродливу дівчину.

– Хто ти дівчино, як тебе звати? – запитав Мінокіті.

– Я Юкі.

– Куди прямуєш?

– Я йду до Едо [12] найматися на роботу.

Краса дівчини приворожила Мінокіті, і він зважився запитати, чи не заручена вона. Почувши заперечну відповідь, Мінокіті запропонував їй піти з ним до нього додому. Красуня згодилася, а через деякий час вони й побралися.

Збій час. Юкі подарувала своєму чоловікові десятьох гарненьких і розумненьких дітей. Щоправда, з якимсь блідішим кольором шкіри, ніж звичайно. Юкі була вірною і дбайливою дружиною. Коли менька Мінокіті помирала, останніми словами її були слова похвали Юкі. Про зразковість і добропорядність Юкі говорили по всіх довколишніх селах.

Одного вечора, коли Юкі щось саме шила, схилившись над паперовим ліхтарем, Мінокіті ненароком подивився на її обличчя. Воно було якось так освітлене ліхтарем, що ні з того ні з сього йому раптом згадалася та жахлива ніч у хатинці перевізника.

– Юкі, – звернувся він до дружини, – зараз ти так нагадуєш мені прекрасну білу жінку, яку я бачив, коли мені було вісімнадцять років. Вона

[12] Едо – давня назва Токіо, сучасної столиці Японії.

погубила мого хазяїна своїм крижаним диханням. Я переконаний, що вона була якимось злим духом, а ось цього вечора мені здалося, що ти дуже схожа на неї.

Юкі мить була нерухома, далі відкинула своє шиття. Страшна посмішка з'явилася на її обличчі, вона нахилилася поближче до чоловіка і... пронизливо завила:

– Це була я, Юкі-Онна [13], це я приходила тоді й тихо замордувала твого хазяїна! О нещасний, ти зламав свою присягу, ти обіцяв нікому не розповідати про це. Тепер нашому щасливому подружньому життю прийшов кінець. І якби не наші діти, я б зараз негайно розправилася з тобою. Закарбуй собі, якщо тільки я почую, що вони нарікатимуть на тебе, скаржитимуться, то зимової снігової ночі я прийду, і ти розпрощаєшся-таки з життям!

Тоді Юкі-Онна, що значить Сніговиця, стала поступово розчинятися в білій імлі, шиплячи і здригаючись усім тілом, і зникла у димоході, щоб більше ніколи не повернутися.

Переклад О. І. Бондаря,
Уемури Сусуму

---

[13] Юкі-Онна – Снігова діва, від япон.: «юкі» – «сніг» і «онна» – «жінка», на відміну від Снігуроньки з українських казок часто виступає як зла сила. Казки про Юкі-Онну поширені на о. Хоккайдо і в північній частині о. Хонсю, де зима досить холодна.

Цукурі моноватарі

У передмові до однієї збірки буддійських легенд сецува, що датується 984 р., сказано: <<Романів (моноватарі) у наші часи стало більше, ніж піщинок на березі моря Арісо>>. Однак поняття <<моноватарі>> як одного з провідних прозових жанрів японської класичної літератури дуже широке. До нього відносяться і казки, і легенди, і новели, і повісті, і романи. Тобто головною формальною ознакою моноватарі є те, що до цього літературного жанру належить практично вся сюжетна проза, яка була написана японською мовою в період з IX по XV ст.

У свою чергу художні твори жанру моноватарі традиційно підрозділяються на два види: а) цукурі моноватарі – <<складені / зроблені, створені / повісті / сказання>>; б) ута моноватарі – <<пісенні повісті / сказання>>.

Незадовго до появи першого з відомих творів жанру цукурі моноватарі, <<Такеторі моноватарі>>, в Японії була запроваджена до широкого обігу національна писемність, створена на основі китайської ієрогліфіки, так звана кана (хіраґана і катакана). Її створення легенда приписує Кукаю (Кобо Дайсі /774–835/) – відомому поету, філософу, буддійському ченцю, засновнику власної релігійної школи буддизму Сінґон-сю. Існують відомості (назви, сюжети) про майже 200 романів (повістей) доби Хейан, які відносяться до жанру цукурі моноватарі,

однак збереглися тексти чи фрагменти текстів лише 20 із них. Понад 180 романів було втрачено назавжди. Серед цих прикрих втрат – такі популярні свого часу художні твори, як, наприклад, роман <<Сумійосі моноватарі>>, що був написаний відразу після <<Такеторі моноватарі>>, та інші, від яких до нас дійшли лише згадки і назви. Головними причинами втрати художніх творів були обмежена кількість списків, пожежі, землетруси й елементарне забуття. Попри це, жанр цукурі моноватарі в японській літературі за досить короткий історичний період досяг значного прогресу у своєму розвитку.

Якщо зміст першого художнього твору цього жанру <<Такеторі моноватарі>> був своєрідним переплетінням казковості з елементами тогочасної реальності, то вже в другому за часом написання подібному творі <<Повісті про чарівну Отікубо>> (друга половина X ст.) все навпаки – повна художня реальність лише з окремими елементами казковості. Що ж стосується твору <<Гендзі моноватарі>> Мурасакі сікібу (початок XI ст.) – першого у світовій літературі справжнього великого роману, то в ньому вже – повна реальність сюжету, реалістичність усіх подій і персонажів без будь-якої казковості.

Такеторі моноватарі

Часом створення <<Такеторі моноватарі>>, на думку більшості японських фахівців, є кінець IX – початок X століття. М. Дж. Конрад вважав датою написання цього твору початок IX ст., а Д. Кін появу <<Такеторі моноватарі>> датує періодом між 871 та 881 роками.

У повісті йдеться про події кінця IX – початку X ст., тобто епоху Хейан, але імена героїв більше характерні для епохи Нара, наприклад:

Дід Такеторі – справжнє ім'я
Санукі-но Міяцукомаро.
Дівчинка – Найотаке-но Каґуя-хіме.
Жрець, який дав їй це ім'я –
Імбе-но Акіта із Мімуродо.
Женихи: принц Ісіцукурі, принц Курамоті,
правий міністр Абе-но Мімурадзі,
дайнагон Отомо-но Міюкі,
тюнагон Ісонокамі-но Маро.

Автор повісті невідомий, проте існує гіпотеза, що її написав Мінамото-но Сітаґо (911–983). Перші переклади <<Такеторі моноватарі>> на слов'янські мови датуються кінцем XIX ст.

Структура повісті складається з 10 невеликих за обсягом новел-частин, пов'язаних між собою єдністю сюжету та героями.

Окрім казковості сюжету, художніми особливостями повісті <<Такеторі моноватарі>> є:

а) насиченість прозового тексту
поетичними вставками – повість
містить 15 віршів-танка;

б) наявність цікавих етимологічних розвідок – тлумачення походження деяких давніх японських прислів'їв та приказок наприкінці кожної з п'яти глав, присвячених женихам Кауя-хіме: <<Випити чашу ганьби>>, <<Марно розсипати перла красномовства>>, <<Згоріла його справа>> (<<Пішла димом>>), <<Щастя з крихітну скойку>> тощо;

в) присутність окремих елементів наукової фантастики. Так, опис <<літучої колісниці з навісом із тонкого шовку>> нагадує опис космічного корабля з парашутом; <<променисті істоти, які могли триматися у повітрі над землею>> схожі на сучасних космонавтів; а слова, сказані Кауя-хіме: <<Там на Місяці у мене залишились батьки. Для них розлука зі мною була короткою миттю, а тут, на Землі, за цей час минули довгі роки>> – наштовхують на думку про теорію відносності А. Ейнштейна.

Такеторі моноватарі
<<Повість про Діву місячного сяйва>>

1. Дивовижне народження Кауя-хіме.

Давним-давно жив собі дід, збирач бамбуку – Такеторі. Він ходив у гори і долини, де збирав бамбук, щоб виготовляти з нього речі на продаж, за що й отримав прізвисько Такеторі [14]. Справжнє ж ім'я діда було Санукі-но Міяцукомаро.

[14] Таке – бамбук, тору – брати. Такеторі – той, хто збирає бамбук.

Одного дня, збираючи бамбук, Такеторі помітив незвичайне сяйво від одного зі стволів бамбуку. Підійшовши ближче, він побачив надзвичайної краси дівчинку, яка була залита сяйвом, неначе вогнем, і дуже маленька на зріст – з мізинчик. Тоді сказав їй дід Такеторі:

– Кожного дня я з самого ранку до пізнього вечора збираю бамбук, але такого дива я ще не бачив. Мабуть, судилося тобі стати моєю донькою.

Так сказав Такеторі і, взявши обережно маленьку дівчинку на руки, поніс її додому, де й віддав крихітну красуню дружині.

З того часу як Такеторі знайшов дівчинку, кожного дня він знаходив чудесний бамбук, у кожному кільці якого були золоті монети. Потроху стали вони багатіти, а маленька дівчинка рости, тягнутися вгору до сонечка. І ось диво: уже через три місяці вона зробилася справжньою нареченою на видання. Їй зробили зачіску, яку носять дорослі, наділи на неї мо [15].

Дівчину нікому не показували з-під шовкової вуалі, щоб інші не бачили такої краси, якій в світі не було рівних. У домі не лишилося жодного темного місця – усе було залито сяйвом і красою дівчини. Як стане дідові Такеторі зле, гляне він

[15] Мо – предмет жіночого вбрання із довгим шлейфом, прикрашений кольоровим візерунком. В Японії, коли дівчині зі знатного роду виповнювалося 12–13 років, проводилася церемонія повноліття, під час якої на неї вперше надягали мо.

на свою донечку і одразу ставало йому краще, про все він забував: і про біль, і про недуг.

Дід Такеторі продовжував ходити в ліс за бамбуком, знаходячи при цьому золоті монети, тому вже через деякий час ця родина стала дуже і дуже багатою.

Коли дівчина вже зовсім виросла, то запросив Такеторі жреця Імібе-но Акіта з Мімуродо і той дав дівчині ім'я: Найотаке-но Каууя-хіме, що означає <<Діва місячного сяйва, стрункa як бамбук>>[16].

2. Сватання до Каууя-хіме.

Наречені з усієї Японії закохувались у Каууя-хіме; навіть не бачивши її, можна було закохатися у цю дівчину з чужих слів. Усі ночі, не змикаючи очей, молоді чоловіки проводили біля дому дівчини. Вони кликали її і навіть, проробивши у огорожі дірки, сподівались таким чином побачити красуню.

Туди, де жила прекрасна дівчина, приходило багато юнаків. Дехто намагався передати послання для Каууя-хіме через її слуг, дехто, зрозумівши, що все це марно, полишали ту місцевість, а разом із цим і думки про Каууя-хіме. І от залишилось лише п'ятеро чоловіків, які не припиняли думати про Каууя-хіме, приходити до її дверей. Один із них був принц Ісіцукурі,

[16] Найотаке – гнучкий бамбук, Каууя означає <<світ>> і одночасно <<темряву>>, Хіме – (дитина сонця) – ввічливий суфікс, що використовували по відношенню до жінок зі знатних родів.

другий був принц Курамоті, третій був правим міністром [17] на ім'я Абе-но Мімурадзі, четвертий звався Отомо-но Міюкі, що займав посаду дайнагона [18], а п'ятого звали Ісінокамі-но Маро, який був тюнагоном [19]. Як тільки вони дізналися про Каґуя-хіме, то не могли ні їсти, ні спати, а хотіли тільки одного: побачити чудо-дівчину. Вони писали їй, а у відповідь не приходило нічого, складали вірші про своє кохання до неї, і... знову не було відповіді. Але всі п'ятеро продовжували приходити до дівчини, і у місяць інею, коли все було покрито льодом, і у безводний місяць, коли у небі суворо гуркотів грім.

Одного разу зібрались усі п'ятеро чоловіків і прийшли до діда Такеторі, промовивши так:

– Віддай одному з нас свою доньку, хай буде йому за дружину!

Почувши це, дід відповів:

– Не можу я цього зробити, оскільки не рідна вона мені дочка, не можу я наказувати її серцю.

Почувши такі слова, чоловіки повернулись додому, але як би не бажали, не могли припинити думати про Каґуя-хіме, а тому знову прийшли до її дверей. Побачивши це, дід Такеторі звернувся до дівчини:

---

[17] Правий міністр (удайдзін) – третій за ступінню поважності чин після головного і лівого міністрів у Вищій державній раді.

[18] Дайнагон – старший державний радник.

[19] Тюнагон – другий (середній) державний радник.

– Дівчинка моя мила, ти божество, а я тобі не батько, але все ж таки виховував я тебе як свою рідну доньку. Чи не послухаєш ти старого?

– Так, кажіть, вислухаю все, що ви скажете. Однак, не знала, що я божество і що Ви мені не батько.

– Порадувала ти старого добрим словом. Послухай, донечко, мені вже за сімдесят і не знаю я, скільки ще залишилось. Так вже повелось у світі, що чоловіки сватаються до жінок, а жінки виходять заміж за чоловіків. Потім вони зводять широкі ворота і живуть собі щасливо у своєму домі. І тобі теж не можна без чоловіка.

– А навіщо ж мені заміж виходити?

– Люба моя донечко, хоч ти і божество, але ж на землю прийшла у жіночій подобі. Поки я живий, то про тебе є кому подбати, але що ж з тобою буде, коли я помру... А от ці п'ятеро чоловіків приходять до наших воріт місяць за місяцем, рік за роком. Подумай гарно, обери когось із них собі у чоловіки.

– Не знаю я, наскільки сильне їх почуття, боюсь, щоб потім я не пожалкувала, одруживши з одним з них. Який би не був знатний чоловік, я думаю, що одразу одружуватись, не дізнавшись його почуттів, – це велика помилка.

– Усі вони варті тебе, їх почуття сильні.

– Як же Ви можете бути такими впевненими? Необхідно перевірити справжність їх почуттів. Передайте їм, тато, що той із п'яти,

хто зможе принести мені те, що я побажаю, і буде моїм чоловіком.

– Хай буде так, – погодився дід Такеторі.

І ось, як настали сутінки, всі вже зібрались біля дому Кауя-хіме як завжди. Хтось грав на флейті, хтось співав пісню, хтось грав і підспівував, а хтось просто постукував віялом. Раптом до чоловіків вийшов дід Такеторі і сказав їм:

– Мені і справді дуже незручно перед вами, за те, що ви вже стільки місяців, навіть років, приходите до цих воріт, і все дарма. Я говорив своїй доньці, що вже скоро помру, що їй треба обрати собі чоловіка, який би подбав про неї, після того як мене не стане. Але вона не зможе стати вашою дружиною, допоки не перевірить справжність ваших почуттів, мовлявв, той, хто принесе те, що вона побажає, і стане її чоловіком. І я вважаю, це справедливо, – сказав дід Такеторі, а у відповідь почув голоси п'ятьох наречених: <<Це справедливо!>>.

Тоді Кауя-хіме попросила передати принцу Ісіцукурі, щоб той привіз з Індії глиняну чашу, яка належала самому Будді. Принцу Курамоті переказала наступне: <<У східному морі є гора Хорай, там росте дерево, яке має срібне коріння, золотий стовбур, а на гілках того дерева ростуть білі перлинки. Хай привезе мені такий подарунок>>.

Ще одному нареченому наказала Кауя-хіме привезти з Китаю сукню, зіткану з шерсті

Вогняної миші [20]. Дайнагону Отомо-но необхідно було дістати камінь, що висить на шиї у дракона та виблискує п'ятьма кольорами. І останньому претенденту на руку Кагуя-хіме – тюнагону Ісінокамі-но Маро – дівчина наказала привезти раковинку ластівки, що допомагала б при народженні дитини [21].

Почувши все це, дід Такеторі сказав своїй доньці:

– Ну і важкі задачі ти поставила їм. І в усьому світі не знайти тих речей, які ти просиш привезти. Як же мені їм сказати про такі завдання?

– Та хіба? Що ж тут важкого?

Вийшовши до принців та чиновників, Такеторі розповів їм про завдання, що були поставлені Кагуя-хіме. Однак чоловіки розсердились, мовляв, краще б одразу заборонила ходити до неї та й усе, аніж видумувала такі завдання, і розчаровані повернулись додому.

3. Чаша Будди.

Та все ж таки не мій принц Ісіцукурі прожити без тієї прекрасної дівчини, а тому став думати, як йому дістати кам'яну чашу з Індії.

[20] Згідно з китайськими переказами, є в Китаї місце вогняних гір, де живуть миші, на зріст з бика і з білою шовковистою шерстю. Таку шерсть мили не водою, а вогнем.

[21] Раковинки ластівок в Японії були засобом народної магічної медицини. Жінка під час пологів тримала в руках цю раковинку, схожу на пташине яйце.

<<Навіть якщо я пройду сотні тисяч рі [22] для того, щоб дістатися Індії, чи є шанс, що я знайду ту чашу>>, – думав чоловік. Принц велів передати Каґуя-хіме, що вирушає до Індії, а сам три роки ховався, щоб його ніхто не бачив. Потім узяв першу ж ліпшу чашу з храму в провінції Ямато, поклав її у мішечок, прив'язав його до гілки з живих квітів і пішов до будинку, де мешкала Каґуя-хіме. Коли дівчина розгорнула мішечок, то побачила там лист. Розгорнула його і прочитала:

Я довго шукав,
Минувши гори, моря,
Чашу Будди шукав.
Тобі, кохана моя,
Серце і чашу віддав!

Але, взявши чашу, дівчина не побачила того сяйва, яким має сяяти Чаша Будди, а тому повернула її принцу з такими словами:

Ах, крапля роси
Яскравіша від чаші,
Що привіз сюди
Ти з Кокура-гори,
Навіщо все це, скажи!

Осоромлений принц кинув чашу перед воротами дівчини і пішов, відправивши їй останнього листа:

Немає світла
Від чаші несправжньої.

[22] *Один рі приблизно дорівнює чотирьом кілометрам.*

Губиться світло
У сяйві гори Білої,
А мені соромно...

Саме тоді і з'явилось прислів'я <<Випити чашу сорому>> про таких нечесних людей.

4. Коштовна гілка з гори Хорай.

Принц Курамоті був дуже розумний. У імператорському дворі він узяв відпустку, сказавши, що їде купатися у гарячих джерелах на острові Цукусі, а Кагуя-хіме просив передати, що їде шукати коштовну гілку. Слуги його супроводжували лише до порту Наніва, а далі він залишив лише найвідданіших, відпустивши всіх інших, мовляв, їде у важливих справах. Однак через три дні, обманувши всіх, принц теж повернувся до пристані Наніва. Також чоловік запросив до себе шістьох найкращих майстрів золотої справи і, поселивши їх там, де ніхто не міг би побачити, доручив їм виробити точно таку ж гілку, яку попросила привезти Кагуя-хіме. А сам, переховуючись від сторонніх допитливих очей, приніс у жертву богам шістнадцять своїх маєтків. Потім, коли майстри завершили свою справу, принц у свій же палац прислав листа: <<Я прибув на кораблі>>. Принца прийшло зустрічати багато людей, а він удав, ніби дуже сильно втомився після дальньої і виснажливої подорожі.

Тож, поклавши коштовний виріб у сундук, принц вирушив до Кагуя-хіме. І ось він уже біля воріт дівчини. Пролунало:

– Принц Курамоті прийшов!

– Я як був в одязі, в якому подорожував, так одразу і до вас прийшов. Я привіз коштовну гілку з гори Хорай. Покажіть її Кагуя-хіме! – сказав принц, віддаючи дівчині гілку, на якій було прив'язано листа:

Хай краще б помер
Я десь далеко від тебе,
Далеко-далеко,
Аніж вернувся без гілки
Коштовної для тебе.

Тоді дід Такеторі, побачивши старання принца, сказав своїй доньці:

– Принц привіз тобі, як ти і просила, гілку з гори Хорай. Чого ж ти ще бажаєш, чого ще чекаєш? Бідолаха навіть не переодягнувся, одразу з подорожі до тебе прийшов. Вийди до нього.

Принц же Курамоті виглядав дуже впевнено і зухвало, і вже точно був переконаний, що Кагуя-хіме буде його нареченою. Дід Такеторі теж думав, що Кагуя-хіме тепер вже не зможе відмовити чоловікові, і лише додав:

– Так, дерева з перлинами на гілках не ростуть у нашій країні. Як же ти тепер відмовиш йому. Та і чому ж йому відмовляти, і чоловік він гарний, і дуже йому довелося постаратися, щоб дістати таку гілку.

На що Кагуя-хіме відповіла:

– Не хотіла я одразу відмовляти, Вам, тато, а тому і попросила річ, яку неможливо здобути.

А коли мені таку річ принесли, не знаю, що й робити тепер.

Тоді спитав Такеторі, де росте таке прекрасне дерево. І принц поспішив розповідати:

– Позаминулого року другого місяця десятого числа я вийшов у море на кораблі із порту Наніва. Не знав я, куди мені плисти, але подумав, нащо ж мені жити, якщо не іти до своєї мети, а тому довірився вітру, хай він веде мене. Я був готовий прийняти смерть, але якщо все ж таки залишуся живим, думав я, то вірив, що все ж таки трапиться мені гора Хорай. Багато що ми витримали, будучи далеко від нашої країни: сильний вітер і високі хвилі були готові затягнути нас до дна морського, інколи наш корабель притягувало до незнайомих берегів, інколи нападали на нас страшні істоти, схожі на демонів, які погрожували смертю. Інколи ми губили курс, не знаючи, звідки приплили і куди плисти далі. Було і таке, що нам не було що їсти, а тому ми їли траву і корінці, а інколи харчувались і мушлями. Там, під відкритим небом, не від кого було чекати допомоги. Не знаючи, куди плисти, важко нам було. Та от на п'ятисотий день нашої подорожі у час Дракона[23] ми побачили гору. Ми всі стояли разом на кораблі і дивились на неї: величезна гора ніби пливла сама по собі по морю, а вершина її була

[23] *У давній Японії доба ділилась на дванадцять частин, по дві години в кожній. Час Дракона – з восьмої до десятої ранку.*

надзвичайної краси. Це була та сама гора, яку я так довго шукав, і мені аж страшно зробилося. Два чи три дні ми плавали навколо неї, любуючись її красою, аж ось побачили там діву, райської краси, яка набирала воду срібним глечиком.

Ми одразу зійшли з корабля. <<Як називається ця гора?>>, – запитав я у дівчини. <<Це гора Хорай>>, – відповіла вона. Коли я це почув, моїй радості не було меж, а дівчина вже зникла у горах. Гора була така стрімка, що не можна було дістатися на саму її верхівку, дерева були усіяні квітами небаченої краси. З гори збігали золоті та срібні струмки, а над ними мости, вироблені з коштовних каменів. Дерева навколо світились і сяяли. Рослини з перлинками на гілках серед тієї всієї краси були непримітними, але я не зміг не послухатися Вас, а тому зірвав саме гілку з того дерева, яку ви просили. Гора Хорай прекрасна, але, зірвавши гілку, я одразу поквапився до рідної країни. На щастя, нам дув попутний вітер, а тому через чотириста днів ми прибули додому. Саме, можливо, завдяки моїм молитвам, моїм сильним бажанням, я вернувся живим і, прибувши вчора до столиці, одразу прийшов до Вас, навіть не змінивши одяг, що увесь промочений сіллю океану.

Почувши історію принца, Такеторі склав вірша:

Бамбук здобував
я у горах і хащах,
було важко мені,

але праця ця ніщо
у порівнянні з подвигом Вашим.

– Все, тепер моє вимучене серце знайшло спокій, – сказав принц і склав вірша у відповідь:

Висох мій рукав,
Що був змочений сльозами,
Сльозами кохання.
На полях трави багато,
Так і сліз не зрахувати.

Аж раптом у сад діда Такеторі ввірвалось шестеро незнайомих чоловіків. Один із них, той, що ніс листа, сказав:

– Я голова майстрів золотої справи. Звуть мене Утімаро. Я з іншими майстрами більше тисячі днів тяжко працював, дотримуючись постів, для того, щоб виготовити коштовну гілку, але не отримав аж нічогісінько! Тож ми просимо заплатити нам грошей.

Однак Такеторі ніяк не міг зрозуміти, про що іде мова. А у принца аж у п'ятах захололо. Кагуя-хіме попросила майстрів дати їй той лист, який вони принесли з собою, і прочитала: <<Господарю, ми більше тисячі днів, переховуючись разом із Вами, виготовляли коштовну гілку. За це Ви нам обіцяли гарну платню, проте не отримали ми нічого. Ми дізналися, що гілка, яку виготовляли, була для Вашої майбутньої дружини – Кагуя-хіме, а тому прийшли сюди в надії отримати платню від неї>>.

Тоді сумне обличчя Кагуя-хіме одразу перетворилось на сонячне, залите посмішкою. Радісна, вона сказала діду Такеторі:

– А я і справді повірила, що ця гілка з гори Хорай. Віддайте, батечку, цю підробку скоріше назад.

– Так, безумовно, якщо це підробка, то треба її повернути.

І тоді Кагуя-хіме склала таку пісню:

Я повірила Вам,
Думала, справжнє усе,
Але все це обман,
І гілля, і слова,
Все це підробка і брехня!

Із цими ж словами дівчина відіслала коштовну гілку назад принцу, а дід Такеторі, який нещодавно так привітно розмовляв із чоловіком, удав, що спить. А сам принц не знав, куди себе й подіти від сорому, і коли настали сутінки, він зміг непомітно покинути дім Кагуя-хіме.

А що до майстрів, то Кагуя-хіме їх добряче нагородила за те, що вони вчасно встигли прибути до її воріт. Однак, коли майстри вертались додому, їх перестрів принц Курамоті зі своїми слугами і побив їх так, що вони, залишивши ті подарунки, тікали що є сили.

Принц Курамоті сказав:

– Який сором! Я не лише втратив кохану, а й осоромив себе так, що і на люди соромно виходити.

Після цього випадку принц почав переховуватися далеко у горах. Його слуги шукали принца,

але все марно. Можливо, він соромився навіть своїх слуг, а можливо, його і на світі не стало вже. Але після того про таких людей, як він, стали говорити: <<Марно він сипле перлами красномовства>>.

5. Сукня з шерсті Вогняної миші.

Правий міністр Абе-но Мімурадзі був із дуже знатного роду. Якраз у той же рік, коли Кагуя-хіме сказала міністру привезти сукню, із Китаю на кораблі приїхав купець, якому міністр і написав листа: <<Привезіть, будь ласка, сукню, зіткану з шерсті Вогняної миші>>. Тоді Абе-но Мімурадзі віддав листа і гроші Оно-но Фусаморі і відправив його до купця. Отримавши ж листа, купець написав у відповідь:

<<Сукні з шерсті Вогняної миші у нас у країні немає. Я чув про таке, але сам не зустрічав такого дива. Я думаю, що якби була така річ у світі, то в Японію її точно би привезли, а тому, мабуть, немає такої речі. Однак я спитаю у найбагатших людей моєї країни, чи немає раптом такого товару в Індії. Та от якщо і там немає, то я поверну вам гроші>>.

І от купець разом з Оно-но Фусаморі відпливли до Китаю. Через деякий час міністр почув, що його посланець вже прибув до Японії, але йому так кортіло дізнатися відповідь, що той послав свого найшвидшого коня, щоб Оно-но Фусаморі вернувся якомога швидше. І ось посланець уже через вісім днів прибув до міністра з листом від купця, в якому було написано таке:

<<Я знайшов товар, який ви просили. Не лише в минулі часи, але і зараз надзвичайно важко здобути сукню, зіткану з шерсті такої незвичайної тварини. Почув я, що є в нашій країні такий товар, що був привезений з Індії, і знаходиться він в одному з храмів у Західних горах. Тоді я одразу відіслав людину з грошима, але їх виявилося недостатньо. Тоді я відіслав ще п'ятдесят золотих. Якщо ж ви відмовляєтесь прислати мені ці гроші, то поверніть товар>>.

– Знайшов про що говорити! Яке безглуздя! Безумовно я одразу ж вишлю йому ці гроші, – говорив ошаленілий від щастя міністр.

Скринька, у якій лежало вбрання, була прикрашена дорогоцінним камінням, а сама сукня була кольору лазурі, а кінці шерстинок сяяли золотом. А що ще дивніше, що не водою чистили таке вбрання, а вогнем.

– Так, тепер я розумію, чому Кауя-хіме хотіла отримати саме такий подарунок, – сказав міністр і, поклавши сукню до скриньки, прикріпивши до неї красиву квітку, вдягнувшись якнайкраще, пішов до дому дівчини, будучи впевненим, що вже ніч він проведе у неї вдома. До того ж, міністр склав пісню, ось вона:

Я хвилювався,
Що сукня ця коштовна
Згорить у полум'ї
Безмежного кохання,
Та дарма. Ось це вбрання!

І коли міністр уже прийшов до воріт дівчини, він зупинився, чекаючи, коли його впустять. До нього прийшов Такеторі і, взявши прекрасне вбрання, пішов показувати його доньці. Побачивши подарунок, Кауя-хіме сказала:

– Так, і справді це прекрасне вбрання, але ж я не знаю, чи це та сама сукня, що зіткана з шерсті Вогняної миші.

На що дід відповів:

– Як би там не було, я все ж таки запрошу гостя у дім. Я ще Ніколи не бачив такої прекрасної тканини, – сказав Такеторі і покликав міністра.

– Необхідно випробувати цю сукню вогнем, якщо вона не горить, то це справжня сукня, зіткана з шерсті Вогняної миші.

– Так, донечко, тут ти права, – погодився дід і переказав ці слова міністру.

На що міністр відповів:

– Шерсті Вогняної миші в Китаї немає, ми насилу її відшукали, які тут можуть бути сумніви, але якщо хочете, давайте випробуємо її вогнем, – і кинув сукню у вогонь, а та миттю і згоріла.

– Бачите, це підробка! – зраділа дівчина, а у міністра обличчя зробилося зеленіше від трави.

Кауя-хіме ж дуже зраділа цій події і повернула міністру порожню скриньку, вклавши туди вірша:

Ти знав наперед,
Що сукня ця у вогні горить,
Але навіщо ж

Ти до нас прийшов сюди
І подарунок цей спалив?

А міністру не залишалось нічого, окрім того, щоб повернутися додому.

Потім одні питали в інших: <<А чи правда, що міністр Абе знайшов сукню, зіткану із шерсті Вогняної миші, і одружився на Кагуя-хіме?>>. А інші відповідали: <<Та ні, цю сукню кинули у вогонь і вона згоріла, а дівчина вигнала міністра>>. Із тих пір і кажуть: <<Погоріла його справа>>.

6. Коштовний камінь із шиї дракона.

Одного дня дайнагон Отомо-но Мікокі зібрав усіх своїх слуг і сказав їм:

– Є у світі дракон із каменем на шиї. Цей камінь виблискує п'ятьма різними кольорами. Хто цей камінь знайде, той отримає все, що тільки побажає.

– Ми, безумовно, поважаємо Вашу волю, але де ж такий дракон є? – питали слуги всі як один.

– Є і в Японії такі дракони, що живуть десь у глибині гір і кожного дня вилітають у небо. Що ж тут складного?

– Це дуже складна задача, але, якщо це Ваш наказ, то нічого не поробиш, – сказали слуги та почали збиратися у подорож; для цього ж їм надали всі необхідні речі і їжу.

– Поки ви будете шукати цей чарівний камінь, я буду дотримуватися суворого посту. Але знайте, не смійте вертатися без каменя! – пригрозив слугам їх господар.

Вийшовши від дайнагона, слуги порозходились у різні сторони.

<<Без каменя дракона не повертатись! Але ж це неможливо!>>, – кожний з них думав. Розділивши отримані гроші, хтось із них залишився вдома, хтось пішов, куди очі бачили.

А тим часом дайнагон подумав, що Кагуя-хіме має жити не у звичайному домі, а в палаці, а тому наказав побудувати для неї незвичайної краси палац, в якому має жити лише вона. Всіх своїх дружин чоловік повиганяв і став чекати на Кагуя-хіме.

Довго чекав дайнагон своїх слуг, і от уже і рік старий закінчився, не міг більше він чекати, а тому поїхав сам до порту Наніва. Зустрівши там першого ліпшого, він запитав:

– А чи раптом не чув ти про те, що хтось із людей дайнагона Отомо поплив шукати камінь дракона?

– Та ні, це ж дуже небезпечно. Я ще не бачив нікого, хто б вирушив на таке полювання, – відповів рибалка.

– Та це ж дрібниці! Якщо я побачу дракона, то моя стріла одразу ж вб'є його і я з легкістю здобуду цей камінь, – сказав дайнагон і миттю вирушив на пошуки п'ятикольорового каменя.

Ось так плив дайнагон, аж поки не натрапив на береги острова Цукусі. Та ось, раптово почалася буря: сильний вітер, дощ, височенні хвилі. Шторм викинув корабель у відкрите море. Дайнагон у ту мить думав:

– Такого лиха я ще в своєму житті не бачив. Що ж мені тепер робити?!

На що один із тих, хто був на кораблі, сказав йому:

– За все своє життя не бачив я такої бурі. Я думаю, що нам уже не уникнути смерті: або нас занесе на морське дно, або нас вб'є громом. І навіть, якщо нас і пожаліють боги, то нас віднесе кудись до далеких берегів Південного моря. Мабуть, тому я маю померти, що служу такій людині, як Ви!

– Люди, що знаходяться на кораблі, завжди вірять своєму рульовому, він їх захищає, він для них як висока і міцна гора посеред відкритого моря. А ти мені не залишаєш жодної надії на життя! – докоряв дайнаон рульовому.

– Це Боги нас прокляли за те, що ми хочемо вбити дракона. Скоріше проси богів помилувати нас!

– Так, ти правий! О, милостиві Боги, пробачте мене. Так, я і справді надумав вбити дракона, але тепер обіцяю і мізинчика його не чіпати, – ось так молився дайнаон, тисячу разів повторюючи свою молитву. І після цього і справді грім затих, але буря все ще продовжувалась.

– Тепер ви бачите, – продовжував рульовий, – що бурю цю на нас дракон наслав. А тепер після молитов нас вітер не несе у відкрите море, а допомагає нам дібратися до наших берегів.

Однак дайнаон був так наляканйй, що не міг повірити, що все, на щастя, обійшлося.

Так вони пливли три-чотири дні і, нарешті, вітер прибив їх до рідних берегів. Але дайнагон не вірив у це і все думав, що їх прибило до невідомих берегів Південного моря. Тоді люди чоловіка пішли до правителя тієї землі і сказали про приїзд високого чиновника. Коли ж слуги, яким було доручено дістати камінь дракона, почули про приїзд свого хазяїна, то вони всі прийшли до нього каятися, мовляв:

– Не змогли ми дістати каменя, але приходити без нього теж було заборонено. Зараз же Ви й самі впевнились, як важко це робити, а тому сподіваємося, що Ви не покараєте нас.

– Та це ж дуже добре, що Ви не змогли вбити дракона і взяти той злощасний камінь, оскільки дракон – це є божество, тоді б воно розгнівалось і повбивало і всіх вас, і мене. Тепер я розумію, злодійка Каґуя-хіме хотіла моєї смерті. Тепер я ніколи не підійду до її воріт.

Тоді дайнагон віддав все, що у нього ще залишилось, своїм слугам, за те що вони не здобули камінь дракона. Коли ж про все це почули колишні дружини чоловіка, то так сміялись, що мало животи соб і не порвали.

А палац, що було побудовано для Каґуя-хіме, почали руйнувати птахи: розносити різнокольорові ниточки, якими він був прикрашений, до своїх гнізд.

Потім деякі питали:

– А правда, що дайнагон Отомо здобув камінь, що висить на шиї у дракона?

– Та що ви, ні! У нього у самого тепер замість очей дві величезні сливи, як те каміння.

Кажуть, що саме з тих пір з'явилось слово <<боягуз>>.

7. Раковинка ластівки.

Тюнагон Ісінокамі-но Маро сказав своїм підданим:

– Коли ластівки почнуть звивати гнізда, обов'язково повідомте мене.

– Навіщо ж, господарю? – здивувались слуги.

– Кажуть, що у ластівок у гнізді є мушлі, що допомагають при пологах. Так от я хочу мати таку раковинку.

– Але ж ми багато ластівок підстрелювали і жодного разу не бачили ніякої такої раковинки. Єдине що, можливо, ця раковинка може бути у ластівки, коли вона висиджує яйця. Але ж дуже важко буде наблизитися до цієї пташки, оскільки вона не підпускає до себе людей.

Тоді хтось сказав:

– Біля їдальні, під дахом, є дуже багато ластівок. Хай твої піддані побудують там вежі і спостерігають за цими птахами. Ізвісно ж вони будуть відкладати яйця. Тож тоді і можна буде забрати ту раковинку.

– Який хитрий план. Я й не знав про таке, – похваливши слугу, зраділий тюнагон доручив двадцятьом своїм людям це завдання.

Тюнагон постійно посилав слуг спитати, чи вже здобули раковинку, але весь час слідувала не-

гативна відповідь. Однак, одного разу до палацу прийшов чоловік на ім'я Курацумаро і сказав:

– Поганий спосіб тобі порадили. Я навчу тебе, як можна здобути раковинку ластівки. Ти сам подумай: твої двадцять підданих підіймають такий гамір, що ластівки бояться, і ти так ніколи не здобудеш те, за чим полюєш. Хай ті двадцять слуг злізуть з башт, а візьми лише одного, однак найспритнішого, та й посади його у корзину. Як тільки він побачить, що ластівка збирається відкласти яйце, одразу ж підніметься вгору і забере його.

– Ти молодець, дуже добре придумав! – сказав тюнагон і наказав розламати башти. Однак продовжував свій діалог з Курацумаро, запитавши у нього:

– А як же та людина в корзині дізнається, що ластівка ось-ось знесе яйце?

– Якраз перед цим ластівка підіймає вгору свій хвіст і починає обертатися сім разів. Це і буде знаком підіймати корзину, щоб здобути мушлю.

Тоді тюнагон сам пішов до того місця, де були ластівки, і почав їх вистежувати. Також чоловік подякував Курацумаро за його слушну пораду і попросив його прийти ввечері до їдальні; можливо, і він теж мій би стати у пригоді у полюванні за мушлею.

Коли вже настали сутінки, тюнагон став спостерігати за ластівками, і от, одна з них і справді, як сказав Курацумаро, підняла догори

хвіст і почала крутитися. Слугу у корзині одразу ж підняли, той просунув руку у гніздо і закричав:

– Тут ніякої раковинки немає!

– Значить, ти погано шукаєш, дурень! Лише на себе можу я покластися, підіймайте мене у корзині! – нервував тюнаюн.

От тільки підняли чоловіка, той бачить: ще одна ластівка хвіст підняла і давай обертатися навколо себе. Тюнаюн одразу руку і сунув у гніздо та як закричить:

– Знайшов! Спускайте мене униз. Спускайте швидше, що ви там позасинали всі?!

Всі як один почали тягнути мотузку та так сильно, що і розірвали її, а тюнаюн та й впав на землю. Всі перелякались, підбігли до свого господаря, а він наче закляк. Слуги дали йому води і той трохи прийшов до тями.

– Ну як ви, хазяїне? – питали перелякані слуги.

– Тіло у мене все болить, але серце радіє, що зміг я дістати раковинку, посвітіть сюди, щоб міг я роздивитися цю цілющу мушлю. Але от лихо: замість цілющої раковинки у тюнаюна в руці був всього лише птичий послід. Тож, тюнаюн не зміг дістати раковинки та ще і дуже забився, коли падав. Почали люди про це говорити, сміятись, а тюнаюну від цього ще гірше, і почав він все слабшати від болю і кохання. Про таку долю свого шанувальника почула і Кауя-хіме і відіслала йому вірша:

Чула я про те,
Що чекаєш ти мене.

Як хвилі у шторміПоблизу Суміное,Так і серце не знає покою.

Коли ж тюнагону прочитали цей лист, він, дуже слабкий, узяв папір і написав, збираючи свої останні сили:

Не знайшовши те,Про що так довго мріяв я, –О, де ж вона?!Ця чудодійна мушля?!Я з миром розлучаюсь...

Написавши цей вірш, тюнагон помер. Почувши про це, Каґуя-хіме трохи засмутилась. А тому про таких людей, що після довгих старань отримали маленьку винагороду, кажуть: <<Отримав винагороду розміром з маленьку мушлю>>.

8. Сватання імператора.

Про красу Каґуя-хіме почув навіть імператор. Одного дня він покликав придворну даму Накатомі-но Фусако і сказав їй:

– Піди і подивись, що це за красуня така, що відмовила вже багатьом знатним людям.

Фусако ж миттю відправилась до будинку діда Такеторі і, коли прийшла, так сказала дружині Такеторі:

– Чув наш імператор про красу твоєї доньки і наказав мені переконатись, чи правда це.

Каґуя-хіме сказали вийти і показатися, на що дівчина відповіла:

– Ні, не вийду я нізащо. Я зовсім не така вже красуня, як люди кажуть. Соромно мені показуватись на очі людині, що прийшла від імені самого імператора.

І як би не вмовляла мати свою доньку, вона не погоджувалась, навіть після того, як говорила придворна дама:

– Імператор наказав мені подивитись на Кагуя-хіме, а тепер я повертаюсь, так і не виконавши його наказ. Хіба можна не послухатися наказу самого мікадо [24]?

– Якщо я не виконую наказів імператора, то хай мене стратять! – так відповіла Кагуя-хіме.

І тоді Фусако була змушена повернутися до палацу і переказати слова дівчини.

– Це жорстоке серце багато вбило чоловіків, – думав мікадо.

Можна було б подумати, що імператор на цьому і зупинився, але думка про цю дівчину глибоко увійшла у його душу. Одного дня імператор покликав до себе діда Такеторі і звернувся до нього:

– Чув я про красу твоєї доньки. Нещодавно я прислав до тебе жінку, щоб вона подивилась на Кагуя-хіме, але та не вийшла. Тож приведи її ти до мене.

– Донька моя не хоче бути придворною дамою, як би я її не вмовляв. Але я ще раз спробую, – відповідав дід Такеторі.

[24] Мікадо означає <<імператор>>, <<правитель>>.

– Так і зроби, приведи її до мене. Донька твоя стане знатною дамою, і тобі я теж обіцяю високе звання при дворі.

Почувши такі приємні новини, дід повернувся додому і став вмовляти свою доньку не перечити волі самого імператора. Але дівчина продовжувала відстоювати свою точку зору:

– Не піду я до імператора, для мене краще смерть. Якщо для тебе так важливо отримати чиновника п'ятого рангу, то отримай його, а потім я вб'ю себе!

– Та що ти таке кажеш! Нащо ж мені тоді ті звання, якщо не буде поруч моєї донечки. Але скажи ти мені, чого ж ти так не бажаєш прислужувати імператорові, що для тебе краща навіть смерть?

– Якщо віддаси мене йому, то побачиш, шуткую я чи ні. Мікадо думає про мене лише пару днів. Що ж люди про таке скажуть?

– Та хай хоч весь світ тебе засуджує, то й що? Але ж нічого не зробиш, піду до імператора, скажу йому твою волю.

Прийшовши до імператора, так сказав Такеторі:

– Не схотіла Кагуя-хіме прийти, лише сказала: <<Чим прислужувати імператорові, краще вмерти>>. Імператоре, Ви зрозумійте, вона ж мені не рідна донька, а знайшов я її у горах у бамбукові, тому не маю права я їй наказувати. Вона не така, як усі.

– Он як. Ти казав, що живеш просто біля самих гір. А якщо я буду проїжджати біля твоєї оселі,

нібито, скажімо, на полювання і, можливо, мені посміхнеться вдача побачити твою доньку.

– Це дуже гарна ідея. Тільки, мікадо, зробіть це, будь ласка, так, ніби ви випадково до нас заїхали.

Тоді імператор визначився з днем полювання, і коли він настав – вирушив. Приїхавши до будинку Кагуя-хіме і ввійшовши до нього, імператор побачив надзвичайної краси дівчину, яка освітила все довкола. Кагуя-хіме хотіла заховатися, побігла, мікадо ж взяв її за рукав, але дівчина прикрила обличчя іншим рукавом і сказала:

– Ах, імператоре! Не можу я служити у Вас, оскільки я не така, як усі, і народилась я не тут.

– Ні, ні, ні! Я навіть не хочу цього чути. Ходімо, ходімо.

Але тут Кагуя-хіме почала зникати. І тоді імператор почав благати:

– Добре, добре, я тепер зрозумів, що ти і справді не така, але, будь ласка, повернись, я тепер не буду тебе змушувати іти зі мною у палац. Тільки, будь ласка, покажись іще раз!

І як тільки чоловік це сказав, дівчина знову прийняла свій звичайний образ. Але ще прекраснішою вона була для мікадо. Імператор добряче нагородив Такеторі, а той у свою чергу влаштував величезний бенкет для всієї свити імператора. Від'їжджаючи, імператор склав таку пісню:

Треба їхати,
Треба вирушати.

Але як примусити
Ноги переступати,
А тебе – не кохати!
А у відповідь мікадо отримав такий лист:
Все життя своє
Провела під дахом цим.
Хай він весь заріс,
Але серцю милий він.
Не хочу вашу розкіш.

Імператорові треба було повертатись у палац, навіть всупереч своєму бажанню залишитися до світанку поруч із прекрасною дівчиною.

Віднині лише Кагуя-хіме була у серці мікадо, лише про неї він думав. Про інших жінок імператор забув. Він писав Кагуя-хіме, і вона теж відповідала йому. Так продовжувалась ця переписка дуже довгий час.

9. Небесне вбрання, зіткане з пір'я.

Усе частіше люди стали помічати, що Кагуя-хіме стає все більш сумною, а особливо, коли дивиться на Місяць. Вже і слуги почали говорити дівчині:

– Не дивіться так довго на Місяць, це не дуже добре [25].

Але як тільки Кагуя-хіме залишалась одна, то починала дивитися на Місяць і гірко плакати. І ось одного вечора сьомого місяця Кагуя-хіме вийшла на подвір'я і почала дивитися на Місяць.

[25] В Японії існує прикмета, що не можна довго дивитися на Місяць, що це приносить лихо в дім.

І тоді вже слуги не витримали і пішли до діда Такеторі, та й мовили:

– Кагуя-хіме і раніше сумувала, дивлячись на Місяць, але зараз вона щось уже зовсім зажурилась. Мабуть, щось її турбує.

Тоді Такеторі спитав у своєї доньки:

– Чому ти невесела, донечку? Ти ще молода і мусиш насолоджуватися кожною хвилиною свого життя! Скажи мені, що тебе турбує?

– Я і сама не знаю, але, коли я дивлюсь на Місяць, то наш світ здається мені складнішим, темнішим...

І от знову одного вечора, коли дід Такеторі зайшов до доньки в кімнату, побачив, що вона сумна і дивиться на Місяць.

– Про що ти думаєш, моє серденько, – питав схвильований Такеторі.

– Та так, ні про що.

– Я тебе благаю, не дивись на Місяць. Коли ти на нього дивишся, то робишся такою сумною...

Але дівчина продовжувала виходити, коли було видно Місяць, і дивитись, дивитись... Однак, коли ніч була темна, що навіть не було видно Місяця, то дівчину як підміняли, вона ні про що не думала і була весела, як і раніше. Проте, як тільки виходив на небо Місяць, одразу з'являлись у дівчини сльози.

– Дивись, дивись. Знову вона сумна, – шептались слуги.

І от, коли настав восьмий місяць і була повня, Кагуя-хіме заплакала так сильно, як ще ніколи до цього. Батьки її перелякались, стали питати:

– Що таке? Що трапилось?

І тоді, плачучи, дівчина почала свою розповідь:

– Давно я хотіла Вам про все розповісти, але все ніяк не могла. А тепер вже, на жаль, не можна відкладати. Я не земна, а народжена на Місяці. У минулому житті я зробила помилку, а тому була відправлена на Землю спокутувати свою провину, але вже цього місяця за мною мають прибути люди з того місця, де я народилась. Саме тому, коли я бачила Місяць, то так сумувала, оскільки знала, що скоро покину Вас.

І Кагуя-хіме заплакала ще голосніше.

– Ні, не кажи цього. Коли я тебе знайшов у бамбуку, ти була зовсім крихітна. Я тебе виховав, ти моя донька. Я тебе нікому не віддам! Я вмру без тебе!

– У мене там є і мама, і тато. Для них той час, що для нас видався роками, – всього лише коротенька мить. Навіть не дивлячись на мій сум, я повинна повернутися у свій світ.

Не лише батьки Кагуя-хіме журилися за дівчиною, але і слуги, які так полюбили Діву місячного сяйва, її доброту, красу, щирість, теж сумували за дівчиною.

Та от про це нещастя дізнався і сам імператор, і одразу ж відіслав посланця до Такеторі, який дуже сильно змінився: волосся його стало

білим, спину скрутило, очі нагнало – все це від горя, звісно ж. До цього Такеторі виглядав на п'ятдесят і не більше.

Тоді посланець спитав у діда:

– Чи правда те, що Каґуя-хіме останнім часом весь час ходить сумна?

Дід Такеторі, проливаючи сльози, відповів:

– Передай імператорові, що п'ятнадцятого числа цього місяця за Каґуя-хіме прийдуть люди з Місяця, а тому хай він пришле багато стражі, щоб охороняти нашу дівчинку.

Посланець повернувся до палацу та розповів імператорові про все, що дізнався від Такеторі, і ще додав, який був жахливий вигляд у діда.

– Я його розумію. Один лише раз зміг я побачити Каґуя-хіме і вже не можу її забути, а він милувався нею весь час, з ранку до вечора.

Коли ж настало п'ятнадцяте число, імператор відправив до будинку Такеторі дві тисячі воїнів з шести головних підрозділів, якими командував Такано Окуні. Одна тисяча охороняла дім з землі, а інша вилізла на дах. Також на охорону дівчини стали і слуги, у яких також був лук і стріли. У домі ж, там де була Каґуя-хіме, охороняли жінки. Дружина Такеторі сховалась разом із дівчиною у потаємній кімнаті, а сам дід став перед дверима і сказав:

– Так, охорона у нас хоч куди! Ми тепер навіть і небесному війську не програємо! Гей ви, там на даху, стріляйте у все, що побачите, у все, що рухається!

На що охоронці відповіли:

– Не хвилюйтеся, ми гарні стрільці, а тому і мухи не пропустимо!

Почувши ці слова, дід трохи заспокоївся, але Кагуя-хіме сказала:

– Як би ви мене не охороняли, але це не допоможе. Коли охоронці побачать тих людей, то вони кинуть свою зброю. Як тільки охоронці побачать їх, то хоробрість, якою вони володіють, одразу ж зникне.

На що Такеторі відповів:

– Тоді я сам їм своїми нігтями очі повиколюю, волосся повидираю. Не віддам я тебе!

– Не кричіть так, батечку. Я теж не хочу покидати вас. Вже давно я почала виходити на веранду і прохати людей на Місяці лишитися ще на трохи, хоча б на рік, однак вони відмовили мені, і тому я останнім часом ходила така сумна. Там, на Місяці, життя прекрасне: там немає старості і потворності, однак я все рівно не хочу повертатися. Як же мені Вам віддячити за всю ту ласку?

– Хай лишень спробують наблизитися до моєї донечки, – пригрожував Такеторі.

Спокійно пройшла перша половина ночі, однак раптом все замилось сяйвом, що було в десятки разів сильніше від місячного світла. Світило так яскраво, що навіть можна було побачити кожну рису на обличчі людини, кожну її лінію. Тим часом з неба спустились істоти, що випромінюва-

ли яскраве світло. Вони парили у повітрі, вишикувавшись у ряд. Побачивши це, охоронці як один миттю загубили минулу хоробрість і бажання змагатися з надзвичайними істотами. Раптом один із них сказав:

– Міяцукомаро, виходь! А ти старий, відпусти її. Вона була відіслана на Землю, на короткий час до такого нікчемного старця, щоб спокутувати свої гріхи за минуле життя, але строк її перебування на Землі закінчився. Хіба ми не винагороджували тебе за те, що ти дбав про Кауя-хіме? Хіба ти не отримував золоті монети, які знаходив у бамбуку? А тепер віддай її нам!

– Ти кажеш, що ви послали дівчину до мене на короткий час, але ця дівчина у мене вже двадцять років, а тому, можливо, ви шукаєте іншу, оскільки моя Кауя-хіме лежить тяжко хвора і навіть не може до вас вийти.

– Скоріше поспішай, Кауя-хіме! – знову покликав дівчину неземний посланець, наказавши готувати колісницю. І тоді все миттю повідчинялось само собою: вікна і двері – і Кауя-хіме вийшла до неземних істот і звернулась до свого <<земного>> батька:

– Ви завжди будете у моєму серці. Я Вас прошу, Ви проведіть мене поглядом. Подивіться, як я буду підійматись до неба.

– Що зі мною тепер буде? Як же мені тепер жити без тебе? – плакав Такеторі.

– Я напишу Вам листа, і кожного разу, коли Вам буде сумно, коли Ви захочете мене побачи-

ти, мій лист буде поруч, а значить, і частинка мене завжди буде з Вами.

<<Якщо би я народилася на Землі, то ніколи, ніколи Вас не покинула, мої любі! Я скину вбрання, що носила раніше, і залишу його Вам на згадку про мене... Коли буде безхмарна ніч, дивіться на Місяць, там буду я>>.

У одного з посланців було вбрання, зроблене із пір'їв[26]. Ще один тримав у руках сосуд, де містилась рідина безсмертя. Тоді дівчині протягнули сосуд і сказали:

– Випий, діво, цієї безсмертної води, – і посланець підніс сосуд Каґуя-хіме. Дівчина випила зовсім трохи, а решту хотіла віддати своїм <<земним>> батькам, однак їй не дозволили цього зробити. На діву вже хотіли накинути вбрання, коли вона заголосила:

– Зачекайте, коли я надягну це вбрання, то всі мої почуття зникнуть, а я ще маю написати листа одній людині! – прохала дівчина, але посланці вже починали дратуватися.

– Не судіть про те, чого вам не зрозуміти, – продовжувала Каґуя-хіме і почала писати листа для імператора.

<<Дякую Вам за те, що прислали своє військо, але ніхто мене не зміг би втримати... Я не погодилась бути у Вас при дворі не тому, що пихата, а тому, що я з іншої планети. Мені дуже шкода,

[26] За легендами феї могли літати по небу лише у небесному вбранні, зітканому з пір'я.

що Ви могли подумати, що я зухвала, чи байдужа до ваших почуттів>>.

Не побачу вже
Більше ніколи тебе.
Тебе згадую,
Вбрання я надіваю,
Та серце калатає!

Тоді дівчина віддала листа разом із напоєм безсмертя начальнику стражі, щоб він передав його імператорові, а потім вона одягнула вбрання і миттю забула все, і всі почуття теж зникли, більше не шкода їй було ні діда Такеторі, ні імператора. Діва сіла у колісницю і разом із сотнею посланців відлетіла.

10. Безсмертна гора Фудзі.

Дід Такеторі та його дружина все плакали і плакали, що вже почали проливати пекучі сльози.

– Навіщо ж нам тепер наші життя? Для кого нам тепер жити? – казали старі, відмовляючись пити ліки, а тому вже дуже скоро навіть не могли і підвестися.

Начальник стражі, вернувшись до палацу, віддав імператорові лист від дівчини і напій безсмертя. Імператор же, після того як дізнався, що Каґуя-хіме покинула їх світ, так зажурився, що не їв і не пив. Одного разу покликав він своїх чиновників і спитав у них:

– Яка гора найближча до небес?

– Гора Саруґа – найвища, і до хмар вона найближча завжди, – відповіли чиновники.

Тоді мікадо написав листа:

Покинула мене!
Навіщо світ без тебе?!
Навіщо зілля?!
Коли не має сяйва.
Коли нема твого кохання...

Потім імператор віддав це послання і зілля безсмертя і пояснив, що треба з цим зробити.

Слуги піднялися на найвищу гору, вилили зілля безсмертя і запалили його разом з посланням імператора – зілля запалало і не гасне воно й до сьогоднішніх днів. А гору відтоді так і назвали Фудзі, що означає <<безсмертна гора>>.

Дим підіймався все вище й вище, досягаючи небес і Місяця, а разом із ним і послання мікадо до коханої – Діви місячного сяйва...

Переклад Н. Бортнік

Отікубо монограмі

Слово «отікубо» в давньояпонській мові означало: «приміщення на землі» (з земляною підлогою), «комора», «коміркина», тобто допоміжне приміщення господарського призначення, розташоване на подвір'ї оселі заможнього мешканця столиці Хейан, де могли зберігатися непотрібні речі, запас харчів тощо.

Саме це слово стало власним ім'ям головної героїні повісті – доньки імператорського радника другого (середнього) рангу Мінамото-но Тадайорі, яку після смерті рідної матері зненавиділа її мачуха – перша дружина батька на ім'я Кітано-ката («Господиня північних покоїв»). Поселивши її в такій коміркині, вона постійно знущалася над бідною дівчиною, доручаючи їй непосильну за обсягом роботу (переважно – шиття одягу для членів родини і власних доньок), з якою та змушена була справлятися, щоб не накликати на себе черговий гнів злої мачухи.

Тобто перед нами – добре відомий світовій літературі художній образ Попелюшки з відповідним сюжетом – обов'язковим щасливим кінцем і неминучим покаранням зла. Що, до речі, гармонійно перекликалось з релігійним вченням популярної в тогочасній Японії буддійської школи Сінгон, засновником якої був Кукай (Кобо Дайсі, 774–835), зокрема з тезою про те, що просвітління (тобто справжнього щастя) можна досягнути ще за цього життя. Серед

японських та зарубіжних фахівців і досі тривають дискусії щодо дати написання й авторства цього художнього твору, оскільки найдавніший список <<Повісті про Отікубо>>, який дійшов до нашого часу, датується кінцем доби Муроматі (1333–1568). Більшість фахівців вважає, що повість була написана в 990–998 рр., а її автором є Мінамото-но Сітаґо. Проте відомо, що він помер 983 р. Саме цей факт породив ще одну версію, відповідно до якої Мінамото-но Сітаґо (911–983) написав лише початок цієї повісті, яку згодом завершила Сей-сьонаґон – відома письменниця доби Хейан, автор першого в японській літературі твору жанру дзуйхіцу <<Макура-но сосі>> (<<Записки край узголів'я>>). Ще за однією версією <<Повість про Отікубо>> була написана вже після доби Хейан. Однак про те, що цей твір був відомий японським читачам ще до початку XI ст., свідчить та обставина, що про нього згадується в романі <<Ґендзі моноґатарі>>, написаному Мурасакі Ікібу на межі X–XI ст., правда, без згадки назви самої повісті.

<<Повість про Отікубо>>

Глава перша

У давні часи жив один тюнаґон [27] на ім'я Мінамото-но Дадайорі та мав він багато вродливих дочок. Двох старших вигідно видали заміж

[27] Тюнаґон – посада при імператорському дворі, другий радник міністра.

і оселили в розкішних покоях батьківського палацу: одну в західній частині, іншу – в східній. Двох молодших оточили найніжнішими турботами, готуючись найближчим часом урочисто відсвяткувати обряд їх повноліття, коли на дівчину вперше вдягають вбрання з довгим складчастим шлейфом мо. Та була в тюнагона ще одна донька. Колись він іноді навідувався до її матері, яка походила зі збіднілої гілки імператорського роду, але його кохана рано залишила цей світ.

У законної дружини тюнагона Кітано-ката, тобто Пані північних покоїв [28], було жорстоке серце. Не злюбила вона свою пасербицю і ставилася до неї гірше, ніж до останньої служниці, та оселила її подалі від головних покоїв палацу, в маленькому будиночку поруч із воротами. Називали цей будиночок просто <<отікубо>> – <<комірчиною>>, тому що підлога в ньому була майже врівень із землею [29].

Зрозуміло, що до пасербиці не дозволено було звертатися, як до інших дочок, ані високошля-

[28] Стародавній японський будинок був суворо орієнтований по частинах світу: головний вхід розташовувався з південної сторони, далекі (жіночі) покої – на північній. Традиційно в середньовічній Японії законну дружину називали <<Пані північних покоїв>>.

[29] Палац знатної людини являв собою ансамбль будівель, об'єднаних галереями і переходами. Підлога була піднята над землею за допомогою опорних стовпів, а будиночки службового чи господарчого призначення були традиційно з низькою підлогою.

хетною пані, ані будь-яким іншим шанобливим ім'ям. Пані північних покоїв намагалась дати їй таке прізвисько, яке б підходило тільки для служниці, але побоювалася, що чоловікові це може не сподобатись, і наказала: <<Живе вона в отікубо – коміркині, так нехай і кличуть її Отікубо>> [30]. Так це ім'я за нею й залишилося.

Та й сам тюнагон не надто дошкуляв своїй доньці батьківською ніжністю: від самого її дитинства він був до неї нечуйним, і тому потрапила вона під владу мачухи й раз-у-раз почувалася самотньою й беззахисною.

У всьому світі не мала вона ані рідних, ані близьких, ані навіть годувальниці, нікого, хто міг би подбати про неї в цьому житті, окрім однієї молоденької служниці. Служниця ця, жвавого розуму дівиця на прізвисько Усіромі, ходила за нею ще за життя її матері. Обидві дівчини від усієї душі піклувалися одна про одну й не розлучалися ані на мить.

Красою Отікубо ані трохи не поступалася своїм плеканим і розпещеним сестрам, але на людях вона не показувалася, і тому при дворі про неї нічого не знали. Чим дорослішою ставала Отікубо, чим більше розумнішала, тим сильніше

[30] Дівчат у знатних родинах називали або відповідно до черговості їх народження порядковими номерами – перша, друга і т. д., або згідно з будинками, в яких вони проживали (наприклад <<Павільйон гліциній>>, <<Яшмовий палац>> тощо). Прізвисько <<Отікубо>> носило знущально-зневажливий характер.

страждала від того, що життя до неї таке немилосердне і що на її долю випадають одні тільки неприємності. Вона нарікала на свою долю у піснях-віршах, завжди таких безрадісних. Ось один з них:

Кожен новий ранок новою бідою загрожує, новою образою вражає.
Що мені чекати від цього світу? Чим я утішуся?

Дівчина завжди була сумною. Її засмучений вигляд без слів промовляв про те, як глибоко її вражала людська несправедливість. Проте, від народження Отікубо була обдарована ясним розумом і багатьма талантами. Вона б могла чарівно грати на семиструнному кото [31], але хто став би навчати її? Тільки в ранньому дитинстві, коли їй було років шість-сім, вона вчилася у своєї матінки грати на кото з тринадцятьома струнами, і досконало опанувала це мистецтво.

Коли її молодшому братові Сабуро, синові законної дружини тюнагона, виповнилося десять років, він дуже полюбив гру на кото.

– Навчи його, – наказала мачуха, й Отікубо зрідка показувала хлопчикові, як треба грати.

Від нудьги у вільний час вона займалася шиттям і скоро навчилася відмінно вправлятися з голкою.

– От це схвально! – зраділа мачуха. – Дівки нічим не примітної зовнішності мають старанно навчатися хоча б якій-небудь корисній справі!

---

[31] Дівчат зі знатних родин навчали грі на тринадцятиструнному кото, але іноді вони грали на семиструнному.

І посадила пасербицю за шиття, не даючи бідолашній ані хвилини відпочинку. Отікубо довелося одній займатися всіма вбраннями для обох чоловіків своїх старших сестер. Іноді вона ночами очей не стуляла. Ледве спізниться, мачуха почне дошкуляти докорами:

– Попросиш цю неробу зробити якусь дрібничку, а вона починає корчити невдоволене обличчя. Що ж вона вважає за пристойну для себе роботу, скажіть мені на милість?

Дівчина нишком лила сльози й зітхала:

– Якби скоріше вмерти!

Тим часом урочисто відсвяткували повноліття третьої дочки, Сан-но-кіміі [32], і незабаром видали її заміж за одного парубка, який мав посаду куродо-но сьосьо [33]. Отікубо стало ще важче: довелося шити для зятя нові вбрання. У будинку не бракувало молодих і гарних служниць, але хто з них погодився б братися за таку нікчемну працю, як робота голкою! Служниці часто зле поводилися з Отікубо, і вона, проливаючи сльози над шиттям, жалілася в своїх піснях:

Даремно шлях шукаю, щоб назавжди покинути цей жорстокий світ.
Несу важкий тягар: сумне моє життя.

---

[32] Сан-но-кіміі – жіноче ім'я, дослівно означає «третя панна»; кіміі (як інваріант кімі) – ввічлива назва дочок зі знатних аристократичних родин.

[33] Куродо-но сьосьо – посада, молодший воєначальник (сьосьо) при Імператорському архіві (куродо – докоро). Назначалися, як правило, з осіб п'ятого рангу та входили до складу Особистої імператорської охорони.

Усіромі могла посперечатися з ким завгодно гарною зовнішністю й довгим прекрасним волоссям[34], а тому її призначили служницею до молодої пані. Мимоволі довелося підкоритися. Прикро й гірко було Усіромі, але що могла вона зробити?

– Більше за все в цьому житті я бажаю ніколи не розлучатися з вами. Навіть коли моя рідна тітонька послала за мною, я навіть тоді відмовилася залишити вас. За що ж на мене доля наслала таке покарання? Чому повинна я служити не вам, моїй улюбленій пані, а чужій жінці?

– Годі тобі, яка різниця? Адже ми, як і раніше, будемо жити в одному будинку. Я навіть тішуся з того, адже ти ходиш у жалюгідних лахах, а відтепер тебе обдарують новим вбранням...

Усіромі була сповнена вдячності своїй юній пані за її ласку і любов. Серце її стискав біль, коли бачила, як Отікубо нудьгує на самоті, та, страждаючи за неї душею, кожну вільну хвилину прибігала до неї. Як же ж сильно діставалося за це Усіромі!

– Отікубо, як і раніше, раз у раз смикає цю служницю! – гнівалася пані Кітано-ката.

Не часто тепер дівчата мали нагоду поговорити відверто. Навіть кликати Усіромі стали тепер по новому: мачуха вирішила, якщо вона

[34] Знатні жінки зачісували волосся на прямий проділ і залишали їх вільно спадати на спину й плечі. Довге волосся вважалося однією з головних ознак жіночої вроди.

прислужує за новою пані, то й колишнє ім'я їй вже не личить, і дала їй нове – Акові.

У світі нового зятя, чоловіка Сан-но-кімі, був один мечоносець, дуже тямущий юнак на ім'я Коренарі. Йому припала до серця Акові. Довгий час вони посилали один одному любовні листи й, нарешті, побралися. Подружжя відверто повіряло один одному свої думки. Акові частенько розповідала чоловікові про свою улюблену пані, про те, яке добре серце має Отікубо, яка вона вродлива та скільки їй доводиться зносити несправедливих приниблень і образ від безсердечної мачухи. Заливаючись сльозами, Акові благала:

– Нумо, допоможи мені влаштувати її долю! Як було би добре, аби мою славну панянку потайки викрав з будинку який-небудь пристойний чоловік і одружився б з нею!

Акові з мечоносцем увесь час говорили між собою про сумну долю Отікубо й від душі жаліли її, намагаючись вигадати спосіб, як допомогти їй.

Мати цього мечоносця була годувальницею одного знатного юнака на ім'я Мітійорі, який був сином головного начальника Лівої гвардії й сам мав звання сакон-но сьосьо, тобто молодшого начальника Лівої гвардії. Юнак був ще не одружений і тому розпитував усіх про те, які дочки зі шляхетних родин є на виданні.

Одного разу мечоносець почав при ньому розмову про лиху долю Отікубо, і ця оповідь запала юнакові в серце. Якось Мітійорі дочекався хви-

лини, коли залишився з мечоносцем наодинці, та став його докладно розпитувати про Отікубо.

– От, бідолашна! Напевно, в неї так важко на душі! – випукнув він. – Але ж ти говориш, вона походить зі шляхетнішого роду... Влаштуй мені з нею таємне побачення!

– Отак відразу?! А якщо вона й думок таких не має?.. Я повинен спочатку повідомити їй про ваші наміри й дізнатися її думку.

– Влаштуй так, аби я потрапив до неї в покої, неодмінно! Адже вона живе окремо від родини, близько самісінької брами...

Мечоносець про все розповів Акові.

– Та моя пані зараз нічого подібного й в думках не має! Чула я, до речі, що юнак цей – чималий джигун, – спробувала заперечити Акові. – Як же я стану вмовляти її довіритися славнозвісному вітрогону?

Але, побачивши, що чоловік її розлютився через відмову, вона поволі піддалася.

– Добре, при нагоді я поговорю з моєю пані.

Акові оселили в тісному закуточку поруч із кімнатою Отікубо, але вона вважала, що їй, як служниці, не надто пристойно стелити свою постіль в один рівень із панським ліжком, і йшла спати в клітинку, підлога якої була ще нижче за покої молодої пані.

Був перший день восьмого місяця року. Отікубо самотньо лежала на ліжку. Не в силах

заснути, вона послала тихе моління до своєї покійної матері:

– Матінко, заберіть мене до себе, мені так важко. Якщо маєш до мене хоч краплину жалю, повернися, забери із собою.
Не лишай мене на здобич печалям сумної землі.

Так шукала вона розради в марних ремствуваннях.

Наступного ранку Акові спробувала завести з нею розмову про любовні шукання молодого вельможі:

– Чоловік мій розказав мені про такі-то справи... А що ви про це думаєте? Адже ви не можете до кінця днів залишатися самотньою.

Коли дівчина нічого не відповіла, Акові зніяковіла й не знала, як продовжувати, але саме в цей час її покликали: <<Подай пані Сан-но-кіші воду для умивання!>>. Так і довелося їй піти ні з чим.

У глибині душі Отікубо вирішила, що в цьому житті їй однаково немає чого чекати хорошого. Бідолашна сирота, вона ще в раннього дитинстві втратила мати, і тепер тільки й мріяла про смерть. Навіть якби вона постриглася в черниці, то їй однаково не вдалося б залишити батьківський будинок, де до неї так безжалісно ставляться. Ні, краще вже померти!

А тим часом мечоносець прямував до палацу батька Мітійорі.

– Ну, що чутно щодо тієї справи? – нетерпляче запитав юнак.

– Я мав розмову з моєю дружиною, а вона у відповідь: <<Так відразу тут нічого не доб'ешся!>>. Звичайно, коли дівчина має батьків, то можна як-небудь сватання поквапити, але батько молодої пані настільки підвладний своїй дружині, що навряд чи з ним можна домовитися.

– Я ж тобі говорив від самого початку: влаштуй нам таємну зустріч! У таке сімейство не надто приємно входити на правах законного зятя. Якщо вона мені приглянеться, то заберу її до себе в будинок. А якщо вона мені не полюбиться, то стосунки можна припинити під тим приводом, що світом пішли різні пересуди.

– Я дізнаюся про її рішення й відразу повідомлю вас, – сказав мечоносець.

– Та зачекай! Спочатку я маю подивитися на цю дівчину, а вже потім вирішувати остаточно. Як я можу дати обіцянку, не побачивши її? Ти скажи, що я, мовляв, людина надійна та не залишу її відразу.

– Не покинете відразу? І це, на вашу думку, сповнене почуттів зізнання у коханні? – насупився мечоносець.

– Я хотів сказати <<ніколи>>, але обмовився. – І Мітійорі, сміючись, вручив мечоносцеві любовне послання. – Ось, бери та передай.

Той з неохотою прийняв лист і віддав його Акові.

– Це послання для твоєї пані.

– Яка небачена підступність! Ні, позбав мене! Я не прагну підбивати свою панянку на різні дурощі.

– А ти спробуй вмовити її написати відповідь. Нічого в цьому ганебного немає.

Акові віднесла лист до Отікубо:

– Це лист того юнака, про якого я вам нещодавно розповідала.

– Чому ти так вчиняєш зі мною? Якщо про це довідається матінка, то вона мене не похвалить! – вжахнулася Отікубо.

– За весь час ваша мачуха не сказала вам жодного ласкавого слова! І ви ще турбуєтеся, що вона скаже?

Отікубо у відповідь промовчала.

Акові запалила свічку й прочитала листа, в якому був тільки один єдиний вірш:

Як дізнався, що ти є в цьому світі, серце лине до тебе.
Чисте джерело на горі Цукуба,
Незримий мандрівнику, скажи, де ключ до мого незримого кохання?

– Який витончений почерк! – тихенько ойкнула від захвату Акові, але, побачивши, що Отікубо залишилася незворушною, склала лист, сховала його в скриньку та вийшла з кімнати.

– Ну як, прочитала твоя пані листа? – поцікавився мечоносець.

– Не глянула навіть... Так я його непрочитаним і сховала.

– Не розумію. Усе краще, аніж жити так, як вона зараз живе... Та й нам обом ці любовні стосунки були б вигідні.

Зранку тюнагон заглянув дорогою з будинку до кімнатки своєї дочки й побачив її в жалюгідному вбранні й тільки її довге чорне волосся, що красиво розсипалося по плечах, трохи скрадало вбогість цього вбрання. Батько засумував над дівчиною.

– Як ти погано одягнена! Жаль мені тебе, ти зовсім геть забута, але спочатку я маю подбати про законних дочок. Якщо навернеться тобі нагода влаштувати своє життя, будь ласка, вчиняй, як сама знаєш. Бідненька, скрутно тобі живеться!

Отікубо від зніяковілості не могла вимовити ані слова...

Під враженням цієї зустрічі тюнагон сказав своїй дружині:

– Зараз я зазирнув до Отікубо. На ній тільки одна вбога тонка сукня з нефарбованої тканини. Чи немає в наших дочок якого-небудь зайвого старого плаття? Нині ночі такі холодні...

– Я весь час дарувала їй вбрання. І куди тільки вона їх поділа, недбале дівчисько?

– Що тут вдіяти?! Отікубо рано залишилась без материнської турботи й до того ж, мабуть, вона неохайна за вдачею, – з прикрістю вигукнув тюнагон.

Пані Кітано-ката наказала пасербиці зшити парадні хакама [35] для молодшого зятя: «Доклади

[35] Хакама – штани різних фасонів, предмет як чоловічого, так і жіночого одягу. За добу Хейан хакама мали вигляд широких шаровар або складчастих штанів, що ззовні нагадують спідницю.

зусиль, зший якнайкраще! За працю я подарую тобі гарну сукню». Захопленню дівчини не було меж. Вона зшила хакама швидко й так красиво, що мачуха залишилася задоволена й подарувала їй зі свого плеча прикрашене тканими візерунками старе шовкове плаття на ваті.

Стояла осіння пора, коли крижаний вітер проти нає до кісток і не знаєш, куди подітися від холоднечі. Отікубо так мерзнула, що зраділа й цьому жалюгідному дарунку. Вочевидь, життя, сповнене турбот і печалі, вже надломило її гордий дух.

У молодшого зятя, куродо, була гаряча вдача: він галасливо обурювався усім дурним речам, проте й до небес звеличував усе, що припадало йому до душі. От і тепер він не скупився на похвали:

– Чудова річ! Відмінно зроблена! Служниці переказали його слова мачусі.

– Тихіше, не так голосно! – прикрикнула вона на них. – Ще чого доброго, Отікубо почує. Вона й без того зазнається! Таких треба тримати суворіше. На щастя, вона прислуговується іншим, а то була б про себе невідомо якої думки...

Жінки тихенько шепотілися поміж собою:

– Як тільки пані не совісно так безжалісно говорити про таку люб'язну й скромну дівчину!

А тим часом Мітійорі, вирішивши не відступати від свого, послав Отікубо другий любовний лист, прив'язавши до нього жмуток польового міскан ту.

Уже сколосилися паростки кохання в моєму серці.
Прекрасна польова квітко!
Прошелести ледь чутно, голову тихо схили у відповідь.

Відповіді не було.

Одного дня, коли лив осінній дощ, він знову надіслав їй листа:

<<Я чув, що у вас ніжна душа, а тим часом ви такі безжалісні.

Просвіту немає у хмарах, але нескінченний дощ...
Немов осінній день, туманиться від суму серце,
що кохає тебе>>.

І знову ніякої відповіді.

Але Мітійорі, наполягаючи, написав знову:

Хитний міст хмар понад Небесною рікою...
Ти на тому березі.
Зберігаю надію в дорозі,
що блисне мені промінь у відповідь.

Так він писав їй майже щодня, але Отікубо все не відповідала. Нарешті Мітійорі сказав меченосцеві:

– Дівчина ця, мабуть, дуже сором'язлива. Вона ніколи ще не отримувала любовних листів і, напевно, навіть не знає, як відповідати на них. Але ти казав, що вона має добре серце, відкрите для співчуття, так чому ж вона не надішле мені хоча б коротеньку відповідь?

– Не знаю чому. Може, боїться? Мачуха в неї – справжня відьма. Молода панянка живе

у постійному побоюванні, тільки й думає, як би не прогнівати Пані північних покоїв якою-небудь дрібничкою. Того й дивися, з будинку її виженуть.

– Я ж тобі увесь час кажу, проведи мене без зайвих слів до покоїв дівчини, – наполегливо жадав Мітійорі. І той, не насмілившись ослухатися, залишалося тільки дочекатися сприятливої нагоди.

Десять днів від закоханого не було звісток. Нарешті він написав:

<<Час мені схаменутись...
Навіщо писати даремно?
Твоя холодність росте,
як на озері Масута гусне трава водяна.

Скільки я не намагався притупити свої почуття, але даремно! Вкрай виснажений стражданнями, я знову пишу до вас, хоча й розумію, що порушую цим світські пристойності>>.

Меченосець сказав Акові:

– Цього разу неодмінно потрібно дати відповідь. Ти вже як-небудь умов свою панянку, а то молодий пан сварить мене за брак сумлінності з мого боку...

– Пані моя сказала, що не вміє писати любовних листів, – відговорювалася Акові. – Ти б бачив, як вона зніяковіла...

Вона показала лист Отікубо, але саме в цей час чоловік другої дочки збирався у від'їзд у терміновій справі. Отікубо спішно шила для нього урочистий одяг і знову не відповіла на лист.

Мітійорі подумав, що вона й насправді, як говорить Акові, не вміє писати любовних листів, але він багато чув про те, яке добре, чуйне серце в Отікубо, і тому не втрачав надії. Йому була до душі така сором'язлива дівчина.

– Чого ти тягнеш! – квапив він мечоносця.

Однак на панському подвір'ї завжди маячило багато народу і сприятливої нагоди усе не випадало. Мітійорі знемагав від любовної туги. Але тут стало відомо, що тюнагон відправляється до храму Ісіяма [36] виконати одну зі своїх давніх обітниць. Усі домочадці осаджали тюнагона проханнями, щоб той взяв їх із собою. Навіть старих жінок і тих посоромилися залишити в будинку, одну тільки Отікубо покинули в її комірці.

Нака-но-кіміі [37], середня дочка, спробувала було заступитися за сестру:

– Візьмемо з собою також і Отікубо! Прикро залишити її, бідненьку, в будинку на самоті.

Але Пані північних покоїв навіть слухати не стала.

– Що за новина! Вона ніколи порогу будинку не переступала. Та й як вона буде шити в дорозі? Ні до чого привчати її до непотрібних розваг, нехай-но краще сидить вдома.

---

[36] Храм Ісіяма – буддійський храм, який знаходився у провінції Омі. За доби Хейан був популярним місцем для паломництва, але свята в храмі носили не тільки релігійний, але й розважальний характер.

[37] Нака-но-кіміі – дослівно означає «середня панна».

Акові, як служницю третьої дочки Сан-но-кімі, збиралися було красиво вирядити та взяти із собою, але та не захотіла залишати свою колишню пані на самоті й відмовилася під приводом, що в неї раптово настало місячне очищення й у храмі їй з'являтися ніяк не можна.

– От ще вигадки! – розсердилася Кітаноката. – Ти навмисно так говориш, бо не хочеш залишати на самоті Отікубо!

– Та ні, навпаки, мені дуже прикро, що так сталося. Але ж строк очищення доходить кінця. Якщо накажете, я з радістю поїду. Хто ж з доброї волі відмовиться від такої цікавої подорожі? Літні жінки й ті просяться... – говорила Акові так переконливо, що Пані північних покоїв нарешті повірила й наказала нарядити щокрасивіше та взяти замість неї в дорогу просту дівчину для чорної роботи, а їй дозволила залишитися.

У будинку почалися гучні збори, піднялася дорожня метушня, але нарешті всі виїхали, і Акові в тиші, що настала, почала сердечну бесіду зі своєю юною пані, аби розвіяти її журбу. У цей час принесли записку від мечоносця: <<Я чув, що ти не поїхала до храму разом із іншими. Якщо це правда, я відразу ж прийду>>.

Акові написала йому у відповідь:

<<Пані моя нездужає, і вона залишилася в будинку. Як я могла залишити її? Нам вельми нудно. Приходь відвідати нас і принеси із собою ті картини, які ти одного разу пообіцяв нам показати>>.

Варто сказати, що в молодшої сестри Мітійорі, що мала високе звання молодшої імператриці, було багато сувоїв із гарними картинами. Мечоносець якось говорив Акові, що якщо молодий пан почне відвідувати Отікубо, то він неодмінно покаже їм ці сувої.

Мечоносець показав Мітійорі записку, отриману ним від Акові.

– То це лист від твоєї дружини, Коренарі? Дуже красиво пише. Ось нагода, на яку ми чекали. Йди-но туди та влаштуй усе!

– Дайте мені на деякий час один сувій з картинами.

– Ні, я сам покажу їй, як ти мені раніше радив. Коли буду в неї...

– Здається, зараз і насправді видалася сприятлива нагода, – погодився мечоносець.

Мітійорі, сміючись, пройшов до своїх покоїв і намалював на білому папері незадоволену фізіономію чоловіка: палець у роті, губи поморщені. Внизу він написав:

<<Ви прагли помилуватися картинами, будь ласка, надсилаю вам одну з них.

Стиснуті сумно вуста, втомлено дивляться очі.
Чи може бути інакше?
Мало в житті насолод у тих, до кого так жорстокі.

Втім, цей лист – хлоп'яцтво з мого боку>>.

Збираючись віднести послання пана, мечоносець сказав своїй матері, яка колись була годувальницею Мітійорі:

– Приготуй яких-небудь смачних ласощів і вклади їх у кошик. Я скоро за ними надішлю.

Він попрямував до будинку тюнаюна й викликав Акові.

– А де ж картини? – поцікавилася вона.

– Отут. Віддай-но цього листа панянці, тоді все довідаєтеся.

– Знову яка-небудь омана, – насупилася Акові, але все одно віднесла листа до своєї юної пані.

Отікубо нудилася й тому пробілася по ньому очима.

– Що таке? Ти просила сувої з картинами? – випукнула вона.

– Так, я писала про них мечоносцеві, а пан сакон-но сьосьо, напевно, побачив мого листа.

– О, як це неприємно! У мене таке відчуття, неначе зазирнули у глиб мого серця. Для такої самітниці, як я, краще залишатися байдужою до всього в світі, – сказала з незадоволеним видом Отікубо.

Мечоносець покликав Акові, та вийшла до нього.

– А хто залишився стерегти будинок? – запитав він начебто ненароком. – Як у вас стало порожньо й сумно! Я зараз пошлю до своєї старої за ласощами. – І він відправив посильного до своєї матері з наказом надіслати все смачне, що тільки знайдеться в будинку.

Та якнайкраще уклала різні ласощі у два кошики. Більшу з них вона наповнила до країв різноманітним рисовим печивом, білим і червоним

упереміж, не забула навіть покласти згорток із підсмаженими зернами рису. І надіслала супровідного листа: <<Такі страви їдять неохоче навіть у бідних будинках. Боюся, що особам, що живуть у палаці, вони будуть не до смаку. Цей смажений рис прошу передати служниці на ім'я, здається, Цую>>.

Стара знала, як гірко живеться покинутій усіма Отікубо, та всіляко намагалася засвідчити, що рада прислужитися їй хоч як-небудь.

Побачивши кошик із ласощами, Акові випукнула:

– Це дивно! Для чого ще цей смажений рис і солодощі? Що ти надумав?

Мечоносець засміявся:

– Знати нічого не знаю. Навіщо б я став дарувати такі дрібниці? Це моя стара домудрувалася. Агов, Цую! Прибери, прибери це куди-небудь.

І Акові з мечоносцем стали, як завжди, розмовляти про своїх панів. Вирішили, що молодий пан навряд чи навідується у таку дощову ніч, і спокійно лягли спати.

Отікубо теж прилягла й одна в нічній тиші стала перебирати струни свого кото. Полилася прекрасна, повна задушевного смутку мелодія.

Мечоносець заслухався.

– Як чудово вона грає!

– Правда добре? Але ж покійна пані вчила її музиці дуже недовго, коли дівчинці було всього років шість...

Поки вони так мирно розмовляли між собою, Мітійорі нишком наблизився до будинку. Він послав одного зі слуг сказати мечоносцеві:

– Вийди до мене негайно для важливої розмови.

Той відразу все зрозумів, і збентежено відгукнувся:

– Слухаюся, зараз іду! – і поспішно вийшов. Акові тим часом пішла до своєї пані.

– Ну що? – запитав Мітійорі. – Я приїхав у таку страшенну зливу, невже мені вертатися ні з чим?

– Ви так раптово з'явилися, навіть мене не попередили заздалегідь. Як же ж так, зненацька! – дорікнув йому мечоносець. – До того ж, ще невідомо, що відповість молода пані. Навряд чи що-небудь сьогодні вийде.

– Не роби такої прісної пики! – і Мітійорі вдарив мечоносця.

Той кисло посміхнувся.

– Що з вами поробиш! Виходьте з екіпажу.

І він показав Мітійорі дорогу до будинку.

Слугам було наказано надіслати екіпаж вранці, ще до того, як почне світати. Мечоносець зупинився біля дверей своєї кімнати й став тихим голосом давати юнакові поради, що далі робити. У таку пізню пору можна було не побоюватися несподіваних гостей.

– Я спочатку хоч у щілинку подивлюся на неї, – сказав Мітійорі.

Мечоносець ухопив його за рукав.

– Стійте! А що, як раптом вона здасться вам не такою вродливою, як ви очікуєте? Що тоді? Як пишуть у романах, коханець поглянув на неї, а вона – огидна потвора...

– Ну, тоді я замість капелюха прикрию голову рукавом і втечу, – засміявся Мітійорі.

Мечоносець сховав його біля ґратчастого вікна [38], а сам вирішив чатувати ззовні, побоюючись, аби залишені сторожити будинок слуги не помітили незваного гостя.

Мітійорі заглянув усередину. Тісна комірка була ледве освітлена тьмяним вогником світильника, але усе було видно як на долоні – ні традиційна завіса, ні ширми не заважали погляду.

Обличчям до нього сиділа якась миловидна молода жінка з довгими прекрасним волоссям, очевидно, Акові. Поверх тонкого білого плаття на ній було одягнене інше – із блискучого червоного шовку.

Перед нею, спираючись на лікоть, напівлежала на постелі зовсім юна дівчина. Напевно, вона! Біле плаття огортало її тонкий стан вільними легкими складками, ноги були прикриті теплим одягом із червоного шовку на ваті... Вона дивилася в інший бік, обличчя майже не було видне. Голівка в неї була чарівної форми, волосся на по-

[38] ...біля ґратчастого вікна – двостулчастими ґратчастими перегородками (сітомі) відгороджували внутрішні покої від веранди; верхня стулка могла лише підніматися.

див гарно падало на плечі... Але не встигнув він намилуватися, як вогонь раптом згас.

<<Яка прикрість!>>, – подумав Мітійорі, і в душі його спалахнула рішучість добитися перемоги будь-якою ціною.

– Яка темрява! Ти говорила, що до тебе прийшов твій чоловік. Йди скоріше до нього!

Голос дівчини, такий ніжний, гарний, зачаровував...

– До чоловіка прийшов гість, тому краще я поки що побуду з вами. Вдома майже нікого не залишилося, мабуть, вам страшно одній, – відповіла служниця.

– Мені часто буває страшно. Я вже звикла.

Коли Мітійорі вийшов зі своєї схованки, меченосець почав його піддразнювати:

– Ну, що скажете? Проводжати вас додому? А де ж ваш капелюх? Чи забули його з переляку?

– Ти – людина упереджена, адже ти без пам'яті закоханий у свою дружину, – посміхнувся у відповідь Мітійорі. А сам у цей час думав: <<Яке старе, зношене плаття у бідолашної! Їй буде соромно переді мною...>>.

– Поклич свою дружину скоріш і лягай-но спати, – нетерпляче наказав він.

Меченосець пішов до себе в опочивальню і покликав Акові.

– Ні, цю ніч я проведу біля пані. А ти лягай скоріше спати або в нашому закутку, або де сам знаєш, – почала було відмовлятися Акові.

– Я тільки прагну переказати тобі те, що розповів мені мій гість. Це дуже важлива справа. Вийди до мене хоч на хвилинку, – попросив він знову через служницю Цую.

Нарешті Акові відсунула убік двері й крикнула в серцях:

– Ну, у чому справа? Чому це ти тут пустуєш?

Мечоносець обійняв її:

– Гість сказав мені: <<Не спи один, коли на дворі така злива>>. Йдемо зі мною!

Акові засміялася.

– Послухайте його! Отзнайшов важливу справу!

Але мечоносець насильно змусив її лягти з ним поруч і, не говорячи ні слова, прикинувся сплячим.

Сон не йшов до Отікубо. Напівлежачи на своїй постелі, вона стала перебирати струни кото і тихо заспівала:

Коли весь світ здається сумним,
Серед гірських скель притулок знайти,
навіки від людей сховатись.

Мітійорі втомився чекати і, подумавши, що зараз настала очікувана хвилина, коли поблизу немає нікого; спритно за допомогою шматочка дерева підняв верхню стулку ґратчастого вікна і крадькома продерся до кімнати.

Отікубо злякано намагалася втекти, але він міцно стис її в обіймах.

Акові, яка спала поруч із мечоносцем у сусідній кімнаті, почула, як стукнуло вікно. <<Що там

таке?>>, – перелякано подумала вона й спробувала було підхопитися з постелі, але мечоносець силою утримав її.

– Пусти мене! Там стулка вікна стукнула. Піду подивлюся, що там таке трапилось.

– А, пусте! Це собака або пацюк. Немає чого боятися. Чому ти така сполошена? – умовляв він дружину.

– Ні, щось неладне. Це, напевно, ти щось підстроїв. Тому мене й не пускаєш.

– Чому б це я став влаштовувати підступ! Заспокойся та лягай! – міцно обійнявши дружину, він змусив її лягти знову.

Через страх за свою пані Акові гірко плакала і гнівалася, але вирватися так і не змогла.

– От нещастя! Ах ти, безжалісний!

Тим часом Мітійорі, тримаючи дівчину в обіймах, розпустив на ній пояс і ліг поруч із нею на ложі. Сповнена жаху й відчаю Отікубо заливалася слізьозами, тремтячи всім тілом.

– Ви так засмучені! Світ видається вам пристанищем смутку. Ви прагнете зникнути в глибині гір, де вас не наздоженуть вісті про земні неприємності, – спробував заговорити до неї Мітійорі.

<<Хто це так говорить зі мною? – подумала Отікубо. – Та, напевно, той знатний юнак!>>. І раптом вона згадала, що на ній старе плаття та заношені хакама! Дівчині захотілося відразу вмерти від сорому на місці, і вона заплакала. Вид

її суму невимовно проникав до глибини серця. Мітійорі в сердечному неспокої не знаходив слів, аби якось утішити її.

Акові була поруч, за стіною, до неї донеслися звуки приглушених схлипувань пані. <<Так воно і є!>>, – подумала вона і, стривожена, хотіла було побігти на допомогу, але мечоносець знову не пустив її. <<Як це так?! Погубив мою пані, а мене втримуєш силою! О, недарма мені здалося щось недобре! Жорстока ти, низька людина!>>, – Акові, не пам'ятаючи себе від гніву, вирвалася з рук мечоносця.

А той лише посміювався:

– Знати нічого не знаю, навіщо даремно мене винити! Злодій не мій зараз продертися до опочивальні твоєї пані. Отже, виходить, там коханець. Яка користь бігти туди зараз, подумай сама.

– Немає чого прикидатися, начебто ти тут ні до чого, – ридала Акові. – Кажи негайно, хто цей чоловік? Як жахливо! Бідна моя панянка!

– Ти ще гірша за дитину! – тішився мечоносець.

Акові ще сильніше розсердилася на нього.

– Як я могла довіритися такій безсердечній людині?! – випукнула вона з гіркотою.

Мечоносець змилостивився над нею.

– Чесно кажучи, молодий пан навідався сюди, щоб поговорити з твоєю пані. Що в цьому поганого? Навіщо ж такий гамас здіймати? Напевне, їх шлюб було укладено ще за минулого життя. З долею сперечатися не варто.

– Ти мені навіть словом не натякнув, а пані моя подумає, що я з тобою у змові, от через що мені гірко! І навіщо тільки я покинула її цієї ночі! – нарікала Акові, обурюючись поведінкою чоловіка.

– Не турбуйся ти так, вона ж зрозуміє, що ти ні про що не знала. Чому ти так гніваєшся на мене? – і не даючи їй часу наново вибухнути дорікання ми, мечоносець знову обійняв дружину.

Мітійорі тихо говорив дівчині:

– Чому ви так байдужі до мого кохання? Нехай я людина незначна, але все-таки, мені здається, ви не маєте причин бути у такому розпачі. Скільки разів посилав я вам листи, а ви жодного разу не надіслали мені відповіді! Я навіть вирішив не обтяжувати вас більше, раз я настільки вам огидний. Але сам не знаю чому, відколи я почав писати вам, ви зробилися мені дуже дорогі. Та, напевне, ваша ненависть до мене визначена ще за минулого життя, й тому я не відчуваю гіркоти за те, що ви до мене такі невблаганні.

Отікубо здавалося, що вона помре від сорому. На ній було тільки одне тонке плаття і хакама, зношені настільки, що місцями проглядало відкрите тіло. Не описати словами, як їй було тяжко. По її обличчі струменів холодний піт, ще рясніший, аніж сльози. Помітивши, у якому вона стані, Мітійорі пройнявся до неї співчуттям і ніжністю. Він усіляко намагався заспокоїти та втішити її, але Отікубо була не в силах сказати жодного слова.

Згораючи від сорому, дівчина в душі винила в усьому Акові.

Нарешті закінчилася ця сумна ніч. Роздався крик півня. Мітійорі випукнув у печалі розлуки:

– Усю ніч до світанку ти лише сльози лила...
Я сповнений печалю,
та все ж ненавиджу крик півня на світанку.

Благаю, відповідайте мені хоч інколи, а то я подумаю, що ви зовсім дикунка, якій не відомо світло.

І раптом Отікубо мимоволі, немов у напівзабутті, прошепотіла:

– Ти сповнений печалі... В устах завмерла відповідь.
І вторить риданням крик півня на світанку.
Не скоро сльози витру.

Голос її всолоджував. До цих пір Мітійорі був закоханий не надто сильно, але з цієї миті полюбив по-справжньому.

– Екіпаж прибув! – донеслося з вулиці.

– Піди й доповіси! – велів мечоносець дружині.

– Сьогодні вночі я вдавала, начебто нічого не чую. Але якщо я прибіжу до неї так рано, вона зрозуміє, що я про все знала. Підступна ти людина! Через тебе моя дорога пані мене зненавидить!

У своєму дитячому незадоволенні Акові здавалася йому ще милішою, аніж раніше.

– Ну от що! Якщо твоя пані тебе зненавидить, то я ще міцніше буду любити, – пожартував мечоносець і, підійшовши до вікна кімна-

ти Отікубо, подав умовний знак, кашлянувши два-три рази.

Мітійорі швидко підхопився з постелі й став допомагати Отікубо переодягтися в денний одяг. Побачивши, що дівчина тримтить від холоду, тому що в неї немає навіть тонкого плаття хітое [39], він знав із себе своє й накинув їй на плечі. Отікубо сильно зніяковіла. Акові тим часом була у важкому стані. Вона не сміла без будь-якого очевидного приводу залишатися в своїй кімнаті довше та пішла до своєї пані. Отікубо лежала на ліжку. Поки Акові міркувала, з чого б почати розмову, принесли два листи – і від її чоловіка, і від Мітійорі.

У листі мечоносця говорилося:

<<Несправедливо нападати на мене з такими жорстокими докорами за те, що відбулося минулої ночі без мого відома. Надалі я не буду супроводжувати молодого пана, якщо твоїй пані буде загрожувати хоч найменша зневага. Перелякана тим, що відбулося вчора, ти боїшся, щоб у майбутньому не трапилося чого-небудь ще гіршого, і, напевне, клянеш мене, думаючи: „Який негідник! Він міг скривдити навіть мою лагідну пані!“. Через це мені стала нестерпною сама думка про любовний зв'язок між нашими панами. Але як бути? Молодий пан надсилає листа. Треба дати на нього відповідь. Так вже у

[39] Хітое – тонкий одношаровий натільний одяг з широкими рукавами та без підкладки, який носили і чоловіки, і жінки.

світі повелося. А ти зі свого боку напиши мені про все, що тебе Бентежить».

Акові подала Отікубо любовне послання від Мітійорі.

– От лист до вашої милості. Дивна справа, учора я раптом заснула міцним сном і не помітила, як настав ранок... Однак, напевне, ви думаєте, що я шукаю виправдань...

Акові намагалася вгадати, що на серці в її юної пані.

– Якщо б я тільки знала, невже б я стала мовчати! – усіляко клялася вона у своїй невинності, але відповіді не було. Отікубо продовжувала лежати нерухомо.

– Так ви думаєте, що я про все знала! Яка жорстокість! Я багато років служила вам вірою й правдою. Невже я б наважилася на таку ганебну справу! Вас покинули саму в будинку, я зглянулася над вами і відмовилась від чудової подорожі, й от мені нагорода! Ви навіть не хочете слухати ніяких виправдань. Якщо ваше серце нічим не можна зворушити, то як я можу служити вам? Піду куди очі дивляться! – плакала Акові.

Отікубо змилувалась над нею.

– Та ні, я не думаю, що ти загодя знала про це. Усе трапилося так зненацька, так раптово! Але яким великим не був мій розпач, до нього ще домішується сором, позаяк він бачив мене в такому жалюгідному ганчір'ї. Якщо б жива

була моя матінка, хіба могло б зі мною трапитися таке нещастя? – говорила Отікубо, заливаючись сльозами.

– Це істинна правда. У вас страшенно зла мачуха. Напевне, пан сакон-но сьосьо почув про те, яка вона безжальна, і перейнявся співчуттям до вашої долі. Уявляю, що у вас зараз на душі. Але якщо почуття молодого пана до вас залишаться незмінними, то радіти треба тому, що трапилося, а не плакати.

– На що я можу сподіватися! Він бачив мене в лахмітті... Хто може полюбити таке опудало! А що скаже моя мачуха, коли чутки дійдуть до її вух? <<Якщо вона обрала собі чоловіка й збирається без мого відома обшивати чужу родину, – скажже мачуха, – то немає чого їй залишатися в моєму будинку!>>.

Побачивши, в якому страху перебуває Отікубо, Акові стала її заспокоювати:

– Ну й нехай, от ще лихо! Що ж вам усе своє життя тут страждати! Так це щастя, якщо вона вас вижене! Скільки можна терпіти! Хіба не лякає вас думка про те, що вам доведеться увесь час шити на її зятів?

Тим часом посланець попросив дати відповідь на лист.

– Скоріше прочитаємо це послання. Адже тепер слізьми не зарадиш. Акові розкрила лист і показала своїй пані. Та пробігла його очима, не піднімаючи голови.

Хто скаже, чому кохаю тебе по-інакшому сьогодні?
Закоханість минулих днів зараз ніщо,
повір, перед новим коханням.

У листі був лише цей вірш, і більше нічого. Отікубо не стала відповідати, сказавши, що погано себе почуває.

Акові написала мечоносцеві:

<<Не до душі мені твої вчинки. Що все це означає? Вчорашня твоя поведінка огидна, підступна, незвична! Ти виявив таку безодню щиросердної ницості! То як зможу довіряти тобі в майбутньому? Пані моя так жорстоко страждає, що навіть дотепер не може піднятися з постелі. Лист молодого пана залишився непрочитаним. Мені так прикро за мою пані! Душа надривається, коли дивишся на неї!>>.

Мечоносець поспішив розповісти про все Мітійорі, але той не повірив, що він настільки неприємний дівчині, а лише подумав, що вона соромиться свого злидарського вбрання, пошкодував її та ще більше засумував за нею.

У той самий день він написав до неї іншого листа: <<Чому так? Ви, як і раніше, суворі до мене, а тим часом моя ніжність до вас усе зростає.

Кохаю все гарячіше, та чи сказала ти „Так"?
Крига твого серця
не може розтопити кохання полум'ям мого>>.

У листі мечоносця говорилося:

<<Буде вельми непристойно, якщо панянка твоя й цього разу не дасть відповіді. Треба поста-

ратися, щоб вони полюбили один одного всією душею. Почуття молодого пана, як я бачу, довговічне. Він і сам так говорить>>.

Акові стала просити свою пані цього разу неодмінно відповісти на лист. Але навіть від думки про те, яке враження на Мітійорі справив її жалюгідний вигляд, Отікубо не пам'ятала себе від сорому і розпачу та ніяк не могла зібратися з силами і написати відповідь. Вона лежала на постелі, натягнувши ковдру на голову.

Втомившись вмовляти її, Акові написала чоловікові:

<<Пані моя прочитала лист, але так страждає, що не має сил відповідати. Ти пишеш, що любов молодого пана міцна й довговічна. Але як можна про це судити? Адже не пройшло й дня з часу їх першої зустрічі... Якщо пан сакон-но сьосьо розсердиться на те, що відповіді знову не було, спробуй як-небудь пом'якшити його незадоволення>>.

Мечоносець показав Мітійорі лист своєї дружини.

– Та дружина в тебе розумниця, вміє сказати доречні слова, – посміхнувся Мітійорі. – А панянка, мабуть, відчула легку нудоту через надмірну сором'язливість...

Тим часом Акові була одна, порадитися їй було ні з ким, а серце її від тривоги розривалося на тисячу частин. Їй не сиділося на місці. Вона прийнялася змахувати пил, але прибрати красивіше

кімнатку Отікубо ніяк не вдавалося: не було ані ширм, ані завіси. Отікубо все лежала нерухомо. Акові хотіла було підвести її, щоб прибрати постіль, але обличчя дівчини опухло від сліз, очі почервоніли настільки, що вона стала сама не схожа на себе. Акові, зглянувшись над нею, дбайливо сказала тоном старшої:

– Зачешіть волосся.

Але Отікубо тільки у відповідь:

– Мені зовсім зле, – і навіть не підняла голови.

В Отікубо було трохи цінних речей, що дісталися у спадщину від покійної матері; серед них – дуже красиве дзеркало. <<Добре, що хоч дзеркало є! – подумала Акові й, обтерши його, поклала біля голови Отікубо. Акові клопотала, виконуючи одна роботу за двох: і камеристки, і простої служниці. – Сьогодні він прийде неодмінно>>, – думала вона з тривогою.

– Вибачте за нахабність, але ці хакама ще зовсім нові... Як прикро! Перша зустріч, і раптом він побачить вас у такому жалюгідному вбранні...

На Акові були ошатні хакама, які вона надягла всього раз чи два під час нічного чергування у панських покоях. Вона вирішила тайкома від усіх подарувати їх Отікубо.

– З мого боку це, звичайно, велике нахабство... Але ж ніхто не довідається. Будь ласка, не відмовляйтеся.

Отікубо соромилася прийняти подарунок, але тоді їй занадто гірко було думати, що й сьогодні

вночі вона постане перед своїм коханим у такому жалюгідному вигляді, і вона, подякувавши, знехотя надягла їх.

– На святі з приводу повноліття вашої сестри Сан-но-кіші мені подарували дві-три палички для запалювання ароматів. Зараз вони нам стануть у нагоді.

Акові запалила палички й окурила ароматом плаття Отікубо.

<<Необхідно знайти широку завісу, щоб загородити постіль, – думала вона. – Як тут бути? Може, позичити на деякий час у кого-небудь? Нічний одяг у неї зовсім негожий, тонкий... У кого б попросити гарний одяг?..>>.

В Акові в голові паморочилося від турбот. Вона вирішила терміново послати листа своїй тітці, чоловік якої раніше служив в імператорському палаці, а тепер був призначений правителем провінції Ідзумі. <<Прошу вас не відмовити мені у терміновому проханні. Одна поважна особа має провести ніч у нашому будинку, тому що дорога загрожує їй лихом. Потрібна завіса. І нічний одяг моєї пані мені видається зовсім негодящим для такої важливої гості. Чи немає у вас гарного? Будь ласка, позичте на деякий час. Я б не стала турбувати вас через дрібниці...>>, – гарячково писала Акові.

Тітка відповіла їй: <<Я була дуже засмучена твоїм довгим мовчанням, що тепер невимовно тішуся цьому випадку. Напишу тобі про

все пізніше, а тепер про справу: нічний одяг у мене грубий, адже я шила його для себе самої. У вашому будинку, напевно, таких є багато. Посилаю й завісу>>.

Теплий одяг на ваті був двокольоровим: верх – світло-пурпурний, а підбивка – синя. Радості Акові не було краю. Вона урочисто показала своїй пані нове вбрання. Але саме коли Акові поспішно розв'язувала шнури завіси, з'явився Мітійорі, і вона провела його до своєї пані. Отікубо усе ще лежала на постелі. Побачивши гостя, вона задля ввічливості хотіла було встати.

– Навіщо ви встаєте, вам нездужається! – ласкаво промовив до неї Мітійорі. Одяг дівчини був духмяним. На ній було й доладне хітое й ошатні хакама. Почуваючи, що зараз вона одягнена не гірше за інших, Отікубо не відчувала колишнього пекучого сорому, і Мітійорі теж почував себе спокійніше. Цієї ночі Отікубо іноді наважувалася промовити декілька слів у відповідь своєму коханому. Настав світанок, перервавши любовні розмови юнака.

Доповіли, що прибув екіпаж.

– Що це, начебто дощ! Зачекайте недовго, – відгукнувся він, не піднімаючись з ліжка. Молодим панам треба було подати води для вмивання й сніданок. Акові відправилася на кухню. Взагалі-то, коли пани були відсутні, у будинку ніяких страв не готували, але вона спробувала випросити що-небудь у кухарки.

– Минулого вечора до мого чоловіка зайшов один приятель, аби поговорити про справи, але через проливний дощ йому довелося заночувати. Хотілося б почастувати його сніданком, так, як на лихо, у мене нічого немає. Пробач, будь ласка, за прохання, та чи не даси мені небагато їжі? Чи не залишилося в тебе небагато сушених водоростей на обід? Дай хоч трішки.

– Від душі жалую тебе. Прикро, звичайно, якщо нема чим почастувати знайому людину. У мене, мабуть, знайдуться деякі ласощі. Я берегла їх до приїзду хазяїв.

– Коли добродії приїдуть, то, вірно, на честь їх приїзду відразу ж буде влаштовано славетне частування. Ти на це перша майстриня!

Акові помітила, що до кухарки повернувся добрий настрій, і без зайвих церемоній наповнила вином глечик, що стояв поблизу.

– Залиш, будь ласка, хоч небагато на донечку.

– Добре, добре! – відгукнулася Акові й, загорнувши у папір небагато сушених водоростей і рисових зерен, поклала згорток у кошик для вугілля й понесла до своєї кімнати. Покликавши служницю Цую, вона наказала їй:

– Приготуй-но сніданок, так дивися, смачніше, – а сама подалася шукати красиву тацю.

Однак насамперед вона стала думати, де можна знайти посуд для вливання. <<У моєї пані, звичайно, такого не знайдеться. Позичу на деякий час у Сан-но-кімі та принесу воду в нью-

му>>, – сказала вона сама собі й розпустила по плечах своє скручене у вузол волосся, щоб постати перед панами в належному вигляді.

Отікубо лежала на постелі, стомлена душевною мукою. З'явилася Акові в гарному одязі, прибрана надзвичайно урочисто, навіть пасок був зав'язаний із витонченою невимушеністю... Зі спини було видно, що її довге чорне волосся стелеться за нею по підлозі. Мечоносець проводив свою дружину закоханим поглядом. Дорогою до кімнати Отікубо Акові сказала ніби про себе:

– Залишити, чи як, віконні грати закритими?

Мітійорі почув, і йому захотілося подивитися на свою кохану у яскравому світлі.

– Пані наказала відкрити вікно. Тут дуже темно, – сказав він.

Акові підставила собі під ноги якийсь ящик, що випадково стояв на веранді, та підняла ґратчасту раму.

Мітійорі підвівся з ліжка, одягся і запитав:

– Екіпаж мій уже прибув?

– Стоїть перед брамою.

Він вже збирався йти, як раптом Акові принесла на таці вишуканий сніданок. Не був забутий і посуд із водою для вмивання.

<<Що за диво!>>, – вразився Мітійорі, я так багато чув про те, в якій убогості живе дівчина. Він ніяк не міг втямити, звідки все це взялося.

На щастя, почав накрапати невеликий дощ. Околиці були безлюдні й тихі. Збираючись іти,

Мітійорі кинув швидкий погляд на свою кохану. У яскравім ранковім світлі вона здалася йому невимовно прекрасною та ще бажанішою, аніж раніше. Коли Мітійорі пішов, Отікубо тріщечки скуштувала поданих на сніданок ласощів і потім знову лягла.

Переклад Ю. В. Осадчої

Ута моноватарі

Поєднання прози та поезії в одному художньому тексті в японському літературознавстві має назву ута моноватарі, що традиційно у вітчизняному японознавстві перекладається як «поетичні повісті», «повість про вірші» чи навіть «повість у віршах», хоча переклад терміну «моноватарі» як «повість» носить доволі умовний характер. В японській середньовічній літературі жанр ута моноватарі представлений декількома пам'ятками, що збереглися до наших часів – насамперед йдеться про повісті «Ісе моноватарі» та «Ямато моноватарі» – остаточне формування корпусів яких датують X ст., тобто періодом формування та розквіту аристократичної літератури, яка писалася японською мовою та мала суто розважальне, «непрактичне» призначення.

Безпосереднім літературним прототипом ута моноватарі стали тексти, в яких організа-

ція текстового простору властива поетичним антологіям і персональним поетичним збіркам доби Хейан (VIII–XII ст.), коли проза (котобагакі чи хасіґакі) передувала віршу, який можна розцінювати як одну з форм прямого мовлення, та завершується також невеличким прозовим текстом сатю (дослівно – <<ліва примітка>>), що містить інформацію, яка не має безпосереднього стосунку до власне вірша (наприклад, подія, яка сталася в рік написання вірша тощо). Отже, оскільки, за традицією, японські пісні вака повинні складатися як безпосередній відгук на ситуацію, то й так званим формальним обставинам твору написання чи декламування вірша – часу, місцю, безпосередньому приводу – надається посилена увага: неможливо просто обмежитись складанням однієї вака, необхідно прокоментувати цю подію, причому як подію зовнішню (умови та обставини), так і подію внутрішню (почуття та думки автора).

На відміну від антологій і прозовий, і поетичний тексти в ута моноґатарі організовані таким чином, що вони у своєму поєднанні перетворюються на цілісний сюжет (найчастіше цілком осмислений і без поетичного тексту) – вимога відпочатку непритаманна котобагакі. Крім того, на відміну від коментарів, що наводяться в приватних та офіційних поетичних антологіях, в ута моноґатарі проза записувалася виключно японською мовою та, згодом, стала невід'єм-

ною частиною художнього тексту. Поступово необхідність у розвитку фабульності оповідань рідною мовою знайшла своє вираження у кількісному збільшенні прозаїчного супроводу вірша та його художній обробці.

У тексті ута моноватарі також можуть міститися ремарки (слова або репліки персонажів і авторські примітки), що стосуються достоїнств або недоліків наведених віршів (як, наприклад, у дані № 13 <<Jce моноватарі>>). Подібні оцінки свідчать про часткову приналежність ута моноватарі до текстів <<другого порядку>>. Своєрідність їх <<вторинності>> полягає в тому, що вони приймають форму не трактатів, в яких <<науково>> доводиться хибність або неперевершеність майстерності автора вірша, а сюжетного оповідання, в якому міркування автора щодо майстерності складання віршів висловлюється ніби <<поза іншим>> або вплетене в канву оповіді. Те, що роль вака в організації тексту в очах сучасного дослідника виглядає декоративною, тобто необов'язковою, жодною мірою не применшує естетичної цінності поетичного елемента в оповіданні. Отже, для ута моноватарі як жанру притаманна відносна рівноправність віршів та прози, коли одне зумовлює буття іншого. Рівновага ця означає одну з можливостей закріплення за ута моноватарі характеристики і розгляду повістей як справжнього цілісного художнього тексту.

Жанр ута моноватарі досить повно відповідає вимозі середньовічної аристократичної літератури Японії, коли сукупність прийомів, що утворюють композиційну, стильову і комунікативну єдність, звернені до одного об'єкту зображення чи опису. Специфічність соціального побутування вака до певної міри обмежувала описові можливості прози ута моноватарі, у центрі зображення якої знаходиться спілкування (переважно між чоловіком і жінкою). Для вака типовою ситуацією і приводом для складання вірша є взаємодія переважно двох партнерів – найчастіше жінки (пані) та чоловіка (пана). Відносини між ними зводяться в цілому до схеми зустрічей та прощань, кульмінацією яких стає обмін віршами. Тому можна зробити припущення, що в ута моноватарі герой цікавий лише в момент створення короткої пісні танка чи вака. <<До>> твору і <<після>> нього персонаж приречений на забуття – читачеві цікава лише сила прояву його почуття, його майстерність та емоційність, ступінь <<співпадіння>> з обставинами створення вака.

Якщо складання вака значною мірою обмежене публічним характером твору (кожен вірш обов'язково має конкретний адресат) і умовами його існування – на побутування поезії накладаються етикетні обмеження, що забезпечують збереження авторського тексту поезії, – то прозова творчість подібних обмежень не знає,

а відтак не має канонічної незмінності, може піддаватися постійному художньому переосмисленню. Тому саме проза має найбільшу варіативність, зумовлену відношенням до неї як до особливої частини тексту, в котру можна вносити зміни, скорочувати, переставляти місцями тощо: у цьому й полягає найважливіша відмінність прози від поезії в японському розумінні. З часом основна лінія розвитку літератури доби Хейан була спрямована на розподіл по різним розділам художньої літератури і подальший відокремлений розвиток поезії та прози, хоча значимість і вагомість віршів у прозовому тексті була суттєвою не тільки за добу розквіту літератури аристократії, а й залишається доволі значимою навіть у сучасній літературі Японії.

Слід також зазначити, що термін <<ута моногатарі>> як жанрове означення з'явився тільки в новий час, а тому його використання носить доволі умовний характер і не відбиває цілковито літературну свідомість епохи, хоча поява самого слова <<ута моногатарі>> фіксується ще в літературних пам'ятках хейанської епохи, наприклад, <<Ейґа моногатарі>> (<<Повість про процвітання>>, XI ст.).

Останні дослідження японських учених показали, що в сучасному вигляді повість <<Ісе моногатарі>> існувала вже в середині X ст., а, можливо, й раніше. Однак, і досі немає одноголосної думки щодо авторської ініціації повісті. З

одного боку, Дональд Кін вважає, що робота над завершенням твору тривала, ймовірно, років 70 і складалася з трьох стадій, значно віддалених у часі одна від іншої, а тому не має ґрунтовних підстав вважати одну конкретну людину єдиним автором <<Ісе моноватарі>>. З іншого боку, японськими текстологами в повісті зареєстровані деякі деталі, що привертають до себе увагу: серед численних списків повісті виділяється група, що сходить до декількох копій, знятих найвидатнішим японським текстологом, літературознавцем і поетом XIII в. Фудзівара-но Тейка (відомим також під ім'ям Фудзівара-но Садаіе). Коли наприкінці XII ст. виникла необхідність у кодифікації тексту, він протягом 1202–1234 років власноруч переписав повість вісім разів. Ці уривки поєднуються під загальною назвою <<Ден Тейка хіцу бон>> (<<Списки, що йдуть від пензля Тейка>>) і складаються зі 125 мініатюр. В цих списках частка віршів знаменитого та славетного поета і художника Арівара-но Наріхіра (825–880) значно більша, ніж у більших за кількістю уривків чи коротеньких оповідань данів списках. Ці обставини дають підстави вважати автором повісті Арівара-но Наріхіра.

Наріхіра був онуком імператора та обіймав високу придворну посаду, славився красою і численними любовними пригодами. Окрім авторства йому також приписується і роль головного героя повісті <<Ісе моноватарі>>. В історії

японської літератури існують численні випадки, коли ім'я чи звання автора входило до назви художнього тексту. Так, велика частина віршів (загальноприйнятий варіант пам'ятки містить 125 данів), розміщених навіть у розповсюджених списках <<Ісе моноватарі>>, текстуально збігається з віршами Наріхіра в <<Поетичних збірках Наріхіра>>, але навіть цей факт не може бути переконливим аргументом у суперечці щодо атрибуції пам'ятки.

У наші часи складно достеменно встановити, чи стали вірші зі збірок Наріхіра матеріалом для <<Ісе моноватарі>>, чи ж самі збірки були складені з віршів, взятих готовими з текстів повісті. Цілком ймовірно припустити, що обидва твори мали якесь третє джерело, яке не дійшло до нашого часу. Однак, безперечним залишається одне – особистість Арівара-но Наріхіра як центрального героя майже не всієї пам'ятки <<Ісе моноватарі>> надає їй цілісний вигляд.

За загальноприйнятою думкою свою назву повість <<Ісе моноватарі>> отримала за назвою місцевості Ісе, де відбувається більшість подій, а, можливо, також і через те, що в деяких уривках данах (наприклад, № 68–74) головною героїнею виступає верховна жриця синтоїстського храму з провінції Ісе (ще раніше, наприкінці X століття, поширювалися списки цієї самої повісті, але включали вони лише 510 мініатюр і починалися з епізоду, пов'язаного з відвідуванням головно-

го героя жриці Ісе). Існує також гіпотеза про те, що раніше ці уривки були розташовані на початку твору, але згодом їх було перенесено в середину оповідання; однак більшість дослідників схиляються до думки, що повість отримала свою назву саме завдяки ним.

Принципова <<антиісторичність>> оповідань в <<Ісе моноватарі>> забезпечується майже казковим початком кожного епізоду – <<за давніх часів>>, що позбавляє його хронологічному визначення в історичному часі та знімає з автора відповідальність за вірогідність описуваних подій. Не випадково персонажі <<Ісе моноватарі>> не мають імен і позначаються <<чоловік / пан>> і <<жінка / пані>>. Техніка оповідання може представлятися уніфікованою також і тому, що всі епізоди побудовані за однаковим принципом, оскільки повідомляють, хто, коли, де та з якої нагоди яку танку склав – ця схема покладена в основу оповідальної канви <<Ісе моноватарі>>.

Як літературний герой Арівара-но Наріхіра (у повісті він називається <<один пан>> – ару отоко чи <<цей пан>> – соно отоко) започаткував традицію Дон Жуана на японський манер, що у подальшій японській літературі втілиться в образі головного героя Гендзі в <<Повісті про Гендзі>> Мурасакі сікібу (XI ст.). Вемелюбний герой у японській літературі відрізняється двома особливостями: для нього не існує заборон і перешкод у любовних пригодах: серед його коханок

можуть бути як дружина імператора, так і незаміжня принцеса чи верховна жриця синтоїстського святилища в Ісе. Друга особливість – симпатії автора і читачів <<Ісе моногатарі>> викликають не любовні пригоди як такі, а елегантність твору, де естетичний критерій стає визначальним під час оцінки не лише самого героя, але й явищ природи, подій і т. п.

За думкою більшості японських дослідників, свою назву збірка <<Ямато>> отримала тому, що події, описані в оповіданнях, відбувалися в Ямато, хоча самий топонім Ямато інтерпретується по-різному. Одні вважають Ямато всією країною (Ямато – давня назва Японії), що протиставить <<японські оповідання>> <<Оповіданням про китайські землі>> (<<Каракуні-но іфу моногатарі>>, текст, який згадується в хейанській повісті <<Хамамацутюнагон моногатарі>>). З цього приводу в 1853 р. Іноуе Фуміо писав: <<...назва дана лише тому, що оповідання японські>>. Інші вважають, що Ямато – не вся країна, а лише провінція Ямато, таким чином, за Камо Мабуті (японський філолог XVIII ст.), <<смисл назви в тому, щоб повісті з провінції Ісе протиставити оповіданням зі столиці>>. Ще одну гіпотезу висунув у 1776 р. Кідзакі Масаокі, написавши, що назва твору пов'язана з ім'ям фрейліни принця Ацуйосі – Ямато, яка, власне й уклала його. Питання авторства пам'ятки також

залишається відкритим, оскільки традиційно автором вважається другий син славетного Аріхіра-но Наріхіра, Арівара-но Сівехару; значно рідше висловлюється думка про авторство імператора Кадзан-ін.

Вважається, що збірка невеличких оповідок під назвою <<Ямато моноватарі>> (роком створення більшість літературних енциклопедичних словників зазначає 951 р., а офіційний список пам'ятки складається зі 179 уривків) походить від <<Ісе моноватарі>> та зазнала потужного впливу з боку першої, принаймні це засвідчує і спосіб організації тексту, і умови його функціонування, оскільки принцип пояснення місця, часу та обставин написання танка як центральної складової частини зберігається незмінним. Так само, як і в <<Ісе>>, в <<Ямато моноватарі>> немає одного центрального героя чи групи персонажів, навколо яких вибудовується суцільний наратив. Однак, події в збірці розгортаються в певній хронологічній послідовності; часом епізоди можна логічно об'єднати в групи за спільним персонажем, сюжетною чи образною асоціацією, схожістю ліричної теми танка тощо. Водночас, на відміну від <<Ісе моноватарі>> в <<Ямато моноватарі>> епізоди доволі різнорідні: співвіднесеність як кількісна, так і якісна віршів і прози нерівнозначна, в окремих данах оповідний, фабульний елемент превалює над поетичним (ліричним), а в останніх данах вірші набувають

властивостей <<декоративного оздоблення>> прозової частини тексту (за стилістикою останній тип оповідань є найбільш притаманним і характерним для збірки <<Ямато>>).

Усе моноватарі

1

У давні часи жив один пан. Коли він уперше одягнув капелюх дорослого чоловіка [40], то поїхав на полювання до селища Касуґа поблизу столиці Нара, де в нього був успадкований ним маєток.

У тому селищі мешкали дві молоді та надзвичайно привабливі сестри. Той пан підгледів за ними крізь щілини огорожі. Ця картина, яку він ніяк не очікував побачити у старому селищі, схвилювала його. Пан відірвав поділ мисливського одягу, в який він був одягнутий, і, написавши вірш-пісню, надіслав сестрам. Одягнутий пан був у мисливський одяг з візерункової тканини Сінобу.

Рівнини Касуґа молодих фіалок
на тобі візерунки на тканині.
Не знаєш ти межі бунтівних заколотів,
як і сінобу.

[40] Капелюх дорослого чоловіка – по досягненні повноліття (за доби Хейан це – дванадцять років) юнаки проходили певний обряд одягання першого капелюха дорослого чоловіка, коли обрізалося довге волосся та укладалася чоловіча зачіска.

Такий він склав вірш-пісню і надіслав. Схоже, це зацікавило сестер.

А зміст вірша був такий самий, як і в пісні:

Тканина з візерунками, сінобу з Мітіноку,
З провини чиєї стала ти така бентежна?
Адже я тут ні до чого... [41]

Ось якими рішучими та швидкими були люди у давні часи.

2

У давні часи жив один пан.

Столицю Нара вже було перенесено, а нова столиця все ще не була розбудована належним чином [42]. Саме в ці часи у західному кварталі столиці мешкала одна пані. Ця пані перевершувала решту жінок. Перевершувала більше серцем, аніж своєю зовнішністю. І, схоже, навідувався до неї не один пан.

---

[41] Наслідуючи японську коментаторську традицію, М. Конрад у коментарях до власного перекладу <<Ісе моноґатарі>> зазначає, що зрозуміти зміст цього дану надзвичайно складно, адже тут відбувається складна гра слів, яка викриває щонайменше два зміст. Перший зміст полягає в тому, що одежина пана набула фіолетового кольору через молодих фіалок в Касуґа (тобто сестер), оскільки трава сінобу при фарбуванні мала схожий відтінок. Водночас, плутана за візерунком трава сінобу звучить однаково з <<любовною нудьгою>> – в цьому полягає другий зміст вірша.

[42] Мова йде про столицю Хейан, будівництво якої тривало доволі довгий час.

Одного дня, а було це на початку третього місяця, і дощичок накрапував понуро, відданий пан після того, як повернувся до власної домівки, чи то надумав щось, але склав наступний вірш-пісню:

Не пильную, але й не сплю. Так минає ніч...
А на світанку – весінній довгий дощ і
про тебе думки.

3

У давні часи жив один пан. Пані, в яку він був тоді закоханий, надіслав пучок морської трави, і написав при цьому:

Якби ти мене кохала, ми б лягли у курені,
оповитому плющем.
Підіславши в узголів'я, рукава одежин.

4

У давні часи у східній частині міста, на п'ятій вулиці у прибудові палацу, де мешкала імператриця-мати, жила одна пані. До неї навідувався один пан, та попервах його відвідини були несерйозними, але коли його наміри стали по-справжньому глибокими, вона в десятих числах першого місяця кудись зникла.

Навіть дізнавшись, куди вона переїхала, він так і не міг дістатися її, та, сповнений відчаю, поринув у горьовані думки.

Наступного року, так само першого місяця, коли дерева сливи буяли квітом, пан згадав ми-

минулий рік і прийшов до флігеля, дивиться і так і сяк – все змінилося з минулого року. Сльози полилися з його очей, впав він на підлогу з грубої дошки та пробув там, доки на небі не з'явився місяць. Сумуючи за колишнім коханням, він склав наступний вірш:

Місяць... чи немає? Весна?
Чи це не та весна, що була раніше?
І лише я один колишній, поза тим.

Так він склав і, коли небо прояснилося на світанку, в сльозах повернувся додому.

5

У давні часи жив один пан. Таємничо, так, щоб ніхто не дізнався, він відвідував один маєток поблизу п'ятої вулиці у східній частині міста. Навідувався він туди потайки, тому йшов до будинку не через центральну браму, а пролазив крізь дірку в огорожі, яку витоптали дітлахи. Хоч і людей тут жило не багато, але навідувався він доволі часто; хазяїн запримітив це і поставив на цій стежці охоронця, а пан, хоча й приходив щодня, однак вертався додому, так і не зустрівшись із пані. Якось він склав вірш:

Охоронець пікету на моїй дорозі,
невідомій людям.
Чому не засинаєш ти щоночі?

Почувши вірш, пані сильно захвилювалася. Тоді хазяїн дозволив.

6

У давні часи жив один пан. Йому складно було зустрічатися з його коханою, однак цілий рік вони підтримували стосунки. Нарешті пані погодилася, він викрав її та забрав з собою, коли знадвору була повна темрява. І коли вони йшли берегом річки Акутачава, пані запитала у пана про краплинки роси, що лежали на траві: «Що це?». Але шлях вів далеко, ніч була темною, схоже навіть було на місцевість демонів. Грім вигримлявжахливо, лила дошкульна злива, тому пан – на щастя поблизу був звичайний сарай – сховав туди пані, штовхнувши її до середини, а сам став на вході з луком і сагайдаком, невпинно благаючи: «Скоріше б минула ніч!». Але ту пані демони проковтнули одним ковтком. «Ой!», – тільки й встигла випукнути вона, але через гріх пан її не почув. Поступово почало світати. Дивиться він, але пані, яку він привів із собою, зникла. З відчаю затупотів пан ногами, заголосив, але вже нічого було не вдіяти.

«То білі перли або що?», – якби так запитала, «Роса», – я б відповів та разом з нею зник.

7

У давні часи жив один пан. Коли йому вже стало край як жити в столиці, він подався на Схід. Проходячи вздовж узбережжя Ісе та Оварі, він побачив білі хвилі, що здіймаються білою піною, і склав:

Все далі та далі веде мене подорож від коханої.
І заздриш хвилям: <<Коли ж і я повернусь?>>.

8

У давні часи жив один пан. Якось він вирішив, що не потрібен нікому, та сказав собі: <<Не можу більше в столиці я. Подамся шукати місце, де б мій я жити>>. Та поїхав собі. Коли побачив, як здіймається догори димок з вершини гори Асама в провінції Сінано, він склав:

О дим, що здіймається
на вершині Асама в Сінано!
Дивуватися має попутник,
коли тебе побачить.

У подорож із ним вирушили один чи два його товаришів. Ніхто не знав дороги, і тому вони блукали. Так вони дістамися до провінції Мікава, саме того місця, що зветься <<вісім мостів>>. Це місце назвали <<вісім мостів>> тому, що вода тече, немов павучі лапи, у різні боки, і вісім деревин перекинуто через ці потоки – ось тому і називають <<вісім мостів>>. Близько цього болота вони злізли з коней і почали в тіні дерев їсти взятий із собою рис. А на болоті пишною красою цвіли лілеї. Один з них, побачивши це, сказав: <<Ось, слово „лілея“. Давайте візьмемо і, кожну літеру зробивши початком кожного нового рядка, у віршах висловимо настрій нашої подорожі>>. Й коли так він мовив, пан склав наступний вірш:

Любу мою в одежах, зніжених там, у столиці,
люблячи я залишив...
І з сумом гадаю, наскільки я від неї далеко.

Склав він такий вірш, і в усіх полилися сльози з очей на сушений рис, і так багато, що той розбухнув від вологи.

Рушили вони далі та їхали, доки не дісталися провінції Суруґа. Дісталися до гір <<Яві>>, а стежина, якою пролягав шлях, була темною, вузькою та поросло хащами. Всі сполошилися, а кожен думав: <<Як би нам у біду не потрапити?>>.

І раптом назустріч іде відлюдник: <<Як ви опинилися на цій стежці?>>, – здивовано запитав він. Та подорожні впізнали в ньому знайомого. Тоді до столиці пан тій пані з відлюдником надіслав листа:

Ані в уяві, серед гір Суруґа,
що звуть <<дійсністю>>,
Ані у снах з тобою вже не зустрінусь.

Побачили вони потім гору Фудзі. Надворі був п'ятий місяць, та сніг яскраво блищав на вершині.

Гора, що часу непідвладна,
вершина Фудзі.
Яка пора тепер, що снігом вкрита ти,
немов оленя шкіра?

Ця гора, якщо порівнювати її з горами навколо столиці, така велика, як гору Хіе поставити

саму на себе разів двадцять! За виглядом вона нагадує солані насипи на морському узбережжі.

І знову вони рушили у подорож. Та ось опинилися поміж двох провінцій – Мусасі та Сімоса, там де річка була дуже велика. Називають її річка Суміда. На березі її вони зупинилися та засмутилися: <<Ох, як далеко ми заїхали!>>. Але паромник закричав: <<Хуткіше сідайте у човен! Вже вечоріє!>>. Сіли вони у човен, і почалася переправа. Кожен з них був зажурений, адже кожен залишив у столиці ту, яку кохав. І саме у цей час білі птахи з червоними дзьобами та лапками, завбільшки з вівчарика, літали понад водою та ловили рибу. У столиці таких птахів не було, й жоден з них не знав, що це за птиці. Запитали в паромника, а той у відповідь: <<Так це ж „столичний птах“!>> [43], – відповів. Почувши це, пан склав наступний вірш:

<<Столичний птах>>, коли такий
самий ти, як і ім'я твоє,
То запитаю: <<Та, що в думках
моїх, жива?>>.

І всі, хто був у човні, зворушені, заплакали.

9

У давні часи один пан подався у мандри та дістався провінції Мусасі. Згодом почав він залицятися до пані, яка там жила. Її батько хотів

[43] На Сході вівчарика називали <<міяко дорі>>, тобто <<столичний птах>> у дослівному перекладі.

видати її за іншого, але мати її серцем була на боці людини шляхетного походження. Батько був людиною звичайною, а мати – походила з роду Фудзівара [44]. Тому й хотіла вона віддати дочку за чоловіка шляхетного походження.

Одного дня вона склала вірші та надіслала їх бажаному жениху, а мешкали вони тоді в селищі Мійосіно місцевості Ярума.

А жених бажаний у відповідь їй надіслав:

До мене, все до мене – тих диких гусей,
що кричать понад полями Мійосіно, –
чи зможу забути колись?

У провінції подібне траплялося з ним безперестанно.

10

У давні часи жив один пан. Як поїхав він на Схід країни, то надіслав:

Не забувай! Нехай між нами відстань,
як між небом і землею,
Але на зустріч я чекаю,
адже місяць, зробивши коло,
вертається на місце.

11

У давні часи жив один пан. Якось викрав він дочку одного пана та втік з нею на долину Мусасі, але дорогою – адже вони були втікача-

[44] Рід Фудзівара – один з наймогутніших і найдавніших аристократичних родів у Японії.

ми – їх схопив управитель провінції. Заховавши пані у чагарниках, пан почав тікати. Та коли пані почула, як шукачі: <<Десь тут у полі викрадач!>>, – і зібралися траву палити, вона у відчаї склала такий вірш:

Поля Мусасі! Ви сьогодні не горіть!
Мій чоловік тут криється, і я ховаюсь тут...

Почувши це, люди схопили її та разом із ними повели.

12

У давні часи один пан, який мешкав у Мусасі, написав пані, що жила у столиці: <<Соромлюсь сказати, а не сказати – неприємно>>. Та зробивши лише примітку <<стремено Мусасі>> [45], у такому вигляді й надіслав їй. А після того жодної вісточки не надіслав, тому пані зі столиці йому:

Тобі довірилась, немов стременам Мусасі!
Немає вістки – гірко. Надішлеш – жах!

Прочитавши це, пан втратив спокій і розгубився:

Кажу тобі – докори, мовчу – нагани.
Мусасі стремено,
чи не в такому разі й смерть людською долею стане?

13

У давні часи один пан потрапив якимось чином до провінції Мітіноку. Пані, що мешкала там,

[45] За традицією слід було зазначити місце чи місцевість, де перебуває адресант. Крім того, провінція Мусасі вже в ті часи славилася виробництвом стремен; цей спогад про стремена мав засвідчити відданість і вірність пані.

такий столичний гість видався дивовижним чи ще що, але вона надзвичайно ним захопилася. Та якось ця пані:

Замість того, щоб помирати від кохання,
Чи не стати нам парою шовкових хробаків
хоча б на мить?[46]

Навіть вірші її тхнули провінцією.

Але чи зглянувся на неї пан чи ще що, тільки пішов він до неї та розділив з нею постіль.

Ще світати не починало, але пан пішов. Тоді пані:

Як настане світанок віддам тебе лису,
огидний півню!
Надто рано ти заспівав,
мого коханого випнав!

Такий вірш склала вона, а пан, коли збирався їхати до столиці:

Коли б сосна в Анева
на рівнині Куріхара людиною стала,
То сказав би їй: <<Ходімо зі мною,
до столиці, як рідкісна річ!>>.

Так він сказав, та вона від радощів усе приказувала: <<Але ж він кохав мене! Кохав!>>.

14

У давні часи один пан з провінції Мітіноку познайомився з дочкою одного незначного чоловіка.

[46] Самець і самка шовкових хробаків в японській поезії є сталим образом подружжя чи коханців, оскільки живуть в одному шовковому коконі.

Але на подив вона виявилася зовсім не такою, якою б мала бути. А тому він склав:

Гора <<Любовні мрії>>...
як би знайти таємний шлях до тебе...
Й дізнатися хотів би серця твого таємницю.

Пані була щаслива безмежно, але в такому глухому місці що можна було зробити?

15

У давні часи жив чоловік на ім'я Кі Аріцуне. Він служив при дворі, коли три імператори змінили один одного, та час від часу щастя посміхалося йому. Однак потім світ перевернувсь, часи змінювалися, та став він жити ще гірше, аніж пересічні люди.

Був він людиною вишуканою, з витонченою душею та рідким смаком, і не мав турбот про власне існування; був він людиною бідною, але серцем залишався таким, як і раніше, у кращі часи, та все одно не знав клопоту щодо буденного життя. Його дружина, з якою він зійшовся за довгі роки, поступово стала віддалятися від нього, та, врешті-решт, коли стала черницею, пішла слідом за своєю старшою сестрою, яка ще раніше прийняла постриг.

Хоча стосунки між ними й не були такими щирими, але коли вона пішла, він відчув жаліть, а через бідність не мій зробити всього того, що слід було. Своєму товаришеві, з яким у біді повірями один одному все, написав так: <<Ось такі спра-

ви. Тепер відпускаю її та нічого, навіть дрібнички для неї зробити не можу>>, а в листі:

Коли на пальцях рахувати роки, проведені разом,
Усі десять повторивши, чотири рази буде.

Товариш його, прочитавши це все, пожалів його та відіслав усе необхідне, навіть нічний одяг. А потім склав:

Навіть якщо років десять по чотири рази
З тих пір минуло,
Скільки ж разів припадало їй в тобі
підтримку шукати?

Так він сказав, а Аріцуне від радощів додав:

Невже це та крилата з небес одежина?
Саме вона! Тобі її піднесли.

Та, не стримуючи свою радість, ще написав:

Невже це осінь?
А може роса? А може сльози
Мої ллються так,
що їх сприймаю за росу?

16

У давні часи один пан, який місяцями не давав про себе звістки, прийшов подивитися, як квітнуть вишні сакура. А господар йому:

<<Ненадійні>> – так кажуть про вас,
квіти сакура!
Втім, дочекалися ви того,
хто на рік раз приходить!

А пан у відповідь:

Якби сьогодні не прийшов,
то завтра, немов сніг,
розтанули б вони...
І хоч я не розтану,
все ж невже на квіти схожий?

17

У давні часи жила одна пані, що була занадто високої думки про себе. Поблизу неї жив один пан. Пані була поетичною особою, та якось, аби випробовувати пана, зламала повну квіту гілку хризантеми та надіслала тому пану.

Краса і білість куди зникли?
На погляд – білий сніг на гілках,
так вигинаються вони.

Пан надіслав відповідь, але таку, мов не зрозумів, про що йдеться:

Краса і білість, і білий сніг на них.
Чи не колір це рукавів, тієї,
що гілку зламала, – міркую я.

18

У давнину один пан познайомився з пані, що була на службі в іншої знатної пані, яка служила при дворі. Та через певний час охолонув до неї. Так вони жили поруч в одному місці, пан постійно був на її очах, але поводився так, ніби не знав про її існування. Тоді пані:

Чому так далеко ти ходиш,
немов ті хмарини на небі?
Нехай навіть й так,
але ж у тебе я на очах.

Так вона написала, але пан у відповідь:

Туди й назад, постійно небом я перебрідаю.
І це тому, що
Пагорб, де я раніше мешкав,
вітри сильнні обдувають...

Так написав він через те, що та пані мала інших залицяльників.

19

У давні часи один пан познайомився з пані, що мешкала в Ямато, і став навідуватися до неї. Через деякий час, коли він повертався додому, – а служив він при дворі, – дорогою зламав гілку клену з червоним листям, хоча й був третій місяць, та надіслав її до пані з віскою:

Для тебе, мій друже, гілка,
зламана мною, навіть весною
Червона настільки, як восени
вона має бути.

Таке надіслав він пані, але відповідь від неї принесли, коли він уже прибув до столиці:

Коли ж встигла квітка,
що пишно квітнула, уже відцвісти?
У твоїй стороні, милий,
уже й не весна, напевне.

20

У давні часи один пан і пані мали дуже тісні стосунки, та ні про що інше й думати навіть не могли. Та якось пані через дрібниці розчарувалася в їхніх стосунках. Та коли вирішила вона залишити пана, то написала на видному місці:

Піду я від тебе, але люди скажуть:
<<До чого ж мілке її серце!>>.
Не звісно людям нічого про наше подружжя!

Написала так, залишила та пішла. Пан, коли побачив цього листа, подумав: <<Як дивно! Нічого я не пам'ятаю з того, щоб запало в серце... Чого б це вона?>>. Гірко заплакав він і вийшов за браму шукати її. Вийшов, дивився, шукав, де тільки мій, але, як не намагався, не міг здогадатися, де вона могла б бути. А коли повернувся додому:

Позбавленим сенсу став наш шлюб!
Та хіба жартома подружжям
довго з тобою я мав намір жити!

Так склав і занурився у сумні думки:

Чи кохала мене? Не знаю...
Тільки образ її у дорогоцінній підв'язці
повсякчас переді мною.

Багато часу минуло з тих пір, пані тій чи немічно стало або що, тільки надіслала вона пану:

Тепер лише одне бажаю я:
Аби не сіяв ти в своєму серці насіння
забуття-трави!

Але пан у відповідь:

Якби я тільки почув,
що ти хоча б забуття-траву сіеш,
Тоді б я знав, що кохала мене...

І ще, і ще, і ще... так потроху вони стали ближчими один до одного, аніж були раніше. Та якось пан:

<<Забудеш знову!>>, – майнула думка.
У сумніві серце сильніше, аніж коли. Сумно...

Та пані йому у відповідь:

Немов хмари на небі чистому зникають.
Настала також і моя черга.

Та хоча так сказала, але знову з ним поєднала-ся. Одначе стосунки між ними не були такими близькими, як раніше.

21

У давні часи кохання між паном і пані чомусь перервалося, та все одно від пані – чи то вона ніяк не могла забути – прийшли вірші:

Як не гірко мені, але все не можу забути тебе!
І ненавиджу я, але і кохаю водночас!

Так вона написала, а пан: <<Он воно як!>>, – подумав і склав:

Побачень немає, але ж наші душі
немов струмені в річці:
Розділені островом, а за ним –
єднаються знову.

Так сказав і тієї ж ночі навідався до пані, та розділили вони постіль. Та коли говорили про минуле та про майбутнє, пан промовив:

Якби довга ніч, які бувають восени,
була б як тисячі ночей!
Та навіть їх буде вісім, але чи зможу
насититись я?

А пані у відповідь:

Нехай довга ніч, які бувають восени,
буде як тисяча ночей!
Чи не стане нам про що розмовляти,
коли заспівають птахи?

Та ще з більшою любов'ю, ніж раніше, став навідуватися до неї.

Переклад Ю. В. Осадчої

Ямато моноватарі

2

Коли імператор відійшов від державних справ і восени наступного року прийнявся постриг, відправився він подорожувати різними гірськими місцями, аби прямувати шляхом Будди і здійснювати служіння йому. Чиновник третього рангу з місцевості Бідзен, людина на ім'я Татібана-но Йосітосі прислужував [імператору] в палаці, коли той був на престолі, та після прийняття постригу він також пішов слідом

імператора. Не повідомивши нікого, імператор залишав палац, а цей чоловік неодмінно приєднався до нього. <<Не личить такій людині таким чином відправлятися у подорож>>, – сказав він і віддав наказ: <<Сьосьо, тюдзьо [47], решта слуг, нумо разом із ним!>>, а потім і свиту надіслали слідом за ним, та імператор уже був вирушив у дорогу, аби не зустрітися з ними.

Дістамися вони до земель Ідзумі, а на ніч зупинилися в місцевості Хіне. Йосітосі вирішив, що імператору надзвичайно нерадісно, та й сам зажурився. У цей час імператор: <<Хочу, аби ти склав пісню про Хіне>>, – сказав, і Йосітосі-дайтоку:

У снах дорожніх побачив рідні місця,
що дорікають мені:
З тих пір, як вирушив у путь, і
разу тут не був...

Та коли склав, то всі присутні заплакали, і жоден з них уже не зміг скласти вірша. А Йосітосі до кінця служив імператору під іменем Канрен-дайтоку [48].

[47] Сьосьо, тюсьо – придворні чини правого та лівого приказу стайні; несли варту в палаці, а під час виїздів імператора супроводжували його дорогою.

[48] Дайтоку – первинно використовувалося лише до найвищих чинів буддійського духовенства, але згодом так стали називати буддійських священиків різних рангів.

5

Коли пішов з цього світу Сенбо-но кіші[49], скорботі Тайфу[50] не було кінця, а імператриця, коли настав день її призначення [на цей сан], вважаючи, що сльози – це дурна прикмета, заховала Тайфу від людей.

І тоді Тайфу склала такий вірш:

Плачу за ним, хоча й знаю, що вже пізно та марно...
Але ллються сльози з очей, непідвласні думкам.

6

Асатада-но тюдзьо[51] потай навідувався до однієї пані, хоча й та була дружиною іншого чоловіка. Пані також мала любовні почуття до тюдзьо, тому й зустрічі їхні тривали. Одного дня чоловіка цієї пані призначили намісником однієї провінції, отже, мали вони залишити столицю. Засмутилися дуже і тюдзьо, і пані. Ось тоді тюдзьо склав і надіслав пані такого вірша:

Тобі в попутники призначене серце моє
Навіщо ти лишаєш у небі неспокійним?

Так він склав і надіслав у той день, коли вона залишала столицю.

---

[49] Сейбоно-но кіші – син імператора Дайго (898–980), принц Ясуакі (903–923).

[50] Тайфу – дочка придворного Мінамото Тасуку. Служила в імператриці Сідзуко, була годувальницею Сейбоно-но кіші.

[51] Асатада-но тюдзьо – Фудзівара Асатада (910–966), один з «тридцяти шести безсмертних поетів», майстерно грав на флейті.

9

Коли пішов із життя Момодзоно-но хьобуґьо-но мія [52], церемонію поховання було призначено на останні дні дев'ятого місяця. Тоді Тосіко і надіслала до Пані північних покоїв:

Завжди буває так сумно в останні осені дні...
Та сьогоднішній день ти як переживеш?

Імператриця дуже зажурилася і заплакала; у відповідь склала наступний вірш:

Якби живим був, то початок і кінець
я б розпізнала...
Не дочекався сьогодення, згаснув!

Це й була її відповідь.

11

Мінамото-но дайнаґон, якого вже немає серед живих, довгі роки прожив у любові та злагоді з Пані східних покоїв, яка була дочкою Тадафуса [53]. Але якось він захопився юною принцесою Тейдзіїн і віддалився від попередньої пані... Минав час... Однак, мав пан дітей, яких народила йому Пані східних покоїв, тому жили вони в одному місці та спілкуватися не переставали. Якось він надіслав їй:

---

[52] Момодзоно-но хьобуґьо-но мія – принц Кацуаки (?–927), поховання якого відбулося 24-го дня 9-го місяця.

[53] Фуджівара-но Тадафуса (?–928) – один з <<тридцяти шести безсмертних поетів>>, знавець музики.

Соснами в Сумійосі не стати нам...
І довгі ночі, що провів я не з тобою,
ще тягнуться [54].

Такий лист надіслав він до неї. А вона – у відповідь:

Занадто довго – не здалось мені.
І в бухті Суміное сосни вдруге, напевне, виросли.

Такою була її відповідь.

12

Коли один пан, який служив при дворі, зав'язав стосунки з принцесою, сам імператор був посередником у цій справі. Перший час пан навідувався до принцеси щоночі та одного дня, повернувшись від неї додому, він написав такий вірш:

Коли кажуть, світає,
подібна сну неспокійного серця
Весінньою ніччю! Тільки вночі тебе бачу...

40

До принцеси Кацура навідувався принц Сікібуґьо-но мія, тільки дівчині, що служила в цьому палаці, видалося, що принц надзвичайно привабливий ззовні, та закохалася в нього. Але він нічого й не знав про те. Одного дня, коли він милувався світлячками, наказав дівчині зловити їх. Дівчина зловила одного світлячка, загорнула

[54] Дві сосни, що ростуть в Сумійосі на березі бухти Суміное, в японській поезії є усталеним символом довголітнього подружнього життя та вірності.

його в рукав свого одягу та, показуючи принцеві, так сказала:

Нехай ізагорнеш, але не приховати... мої почуття
Палають сильніше за комахи літньої тіло.

45

Перед тим, як Цуцумі-но тюнагон-но кіміˢ⁵⁵ відправив власну дочку, яка [згодом стала] матір'ю Дзюсан-но міко ⁵⁶, аби вона прислуговувала імператорові, страшенно непокоївся, як імператор зустріне її. Зрештою, він склав і надіслав імператору таку пісню:

Батьківське серце не вкрите мороком, але
На шляху любові до власної дитини розгублене...

Імператор був надзвичайно розчуленим цим листом. Відповідь імператора також була, але людям вона невідома.

100

Лівий міністр, після того як його призначили бути супутником імператору Тейдзі, подався до Ої. На горі Огура було безліч красивого кленового листя; зачарований красою, лівий міністр сказав: <<Саме має бути виїзд імператора; і на таке чудове я натрапив. Неодмінно доповім і запропоную йому приїхати сюди!>>. А потім:

---

[55] *Цуцумі-но тюнагон-но кіміˢ – Фудзівара-но Канеске (877–933), один з <<тридцяти шести безсмертних поетів>>.*

[56] *Дзюсан-но міко – тринадцятий принц Акітосі (924–990), син імператора Дайго.*

На вершині Оуура червоне листя клена,
Якби ти мало серце,
то чекало б на приїзд подорожнього!

А коли повернувсь, то доповів про все побачене імператорові; йому видалася ця історія цікавою. Так відбувся виїзд імператора до Ої.

Коли Суенава-но сьосьо [57] мешкав в Ої, імператор Уда сказав: <<Скоро почнеться пишне цвітіння, неодмінно поїду помилуватися!>>, але забув і не поїхав. Тоді сьосьо:

Якщо квіти осиплються, як журно буде!
Дерево ямабукі на березі річки буяє квітом...

Саме так було сказано в його посланні, а імператору це послання видалося сповненим чарівності, отже, він відразу вирушив у путь, а потім милувавсь цвітінням.

101

Той самий Суенава-но сьосьо тяжко страждав від хвороби, але коли йому трішечки покращало, то відправився до палацу. У той час управитель Омі, Кумітада-но кімі, одночасно виконував обов'язки куродо [58] та обіймав посаду каморі-но

---

[57] Суенава-но сьосьо – Фудзівара-но Суенава (?–914), його танка увійшли до антологій <<Кокін-вака-сю>> та <<Сінкокін-вака-сю>>; був відомий також як майстерний мисливець.

[58] Куродо – посада при Імператорському архіві (куродо – докоро), займалися секретною документацією, а згодом завідували одягом імператора, його трапезами, церемоніалом тощо. Назначалися, як правило, з осіб п'ятого рангу та входили до складу Особистої імператорської охорони.

суке [59]. Коли Суенава зустрівся з куродо, то сказав йому: <<Хвороба й досі не відступає, але так важко на серці та душі, що вирішив прийти сюди. Як воно складеться надалі – невідомо, але поки що живий. Сьогодні я повертаюся додому, але в палаці буду післязавтра. Доповісте про це імператору?>>, – сказав і пішов додому. Три дні минуло, та ось з будинку сьосьо принесли листа:

Домовленість була зустрітися
за кілька днів,
Та краще б я сказав:
<<Сьогодні бачимось в останнє>>...

Тільки це й написав. Вельми наляканий [цією звісткою] Кімутада заплакав і запитав посильного: <<Як він себе почуває?>>. Посланець:

<<Дуже слабким став>>, – відповів і заплакав, і так гірко, що лише ридання й було чутно, а допитатися про решту було неможливо. <<Зараз я сам поїду>>, – сказав Кімутада і послав за каретою, але в очікуванні не міг знайти собі місця від занепокоєння. Вийшов за браму коное та чекав на карету, а коли подали, якнайшвидше вирушив. Будинок сьосьо був на П'ятій лінії, та коли він прибув, то побачив, що люди в страшенному сум'ятті голосно шуміли, а ворота були зачинені. Сьосьо був уже мертвий. Намагався доповісти про свій приїзд, але все було марно. Зажурений, в сльозах він повернувсь до-

[59] Каморі-но суке – посада придворного, чиїми обов'язками було будівництво палацу, обладнання та прибирання приміщень.

дому. Та доклав він імператору по порядку все, що сталося; імператор також був дуже засмучений смертю Суенава-но сьосьо.

125

Ідзумі-но тайсьо [60] частенько навідувався до будинку вже покійного [лівого міністра Фудзівара Токіхіра]. Одного разу напившись добряче міцного, сп'янілий, глибокої ночі тайсьо прийшов до Токіхіра. Лівий міністр здивувався: <<Де ж це ви були?>>, – допитувався. А коли домашні підняли верх карети, то побачили там [разом із Ідзумі-но тайсьо] ще й Мібу-но Тадаміне [61]. Внизу сходів будинку запалили смолоскипи, але в Мібу-но Тадаміне ноги підкосилися, і замість привітання:

На паморозь, що вкрила сходи до Вашого будинку,
Вночі прийшов навмисне подивитись я.

– ось що відповідає Вам тайсьо, – сказав він. Хазяїн будинку, лівий міністр, визнав цей вірш сповненим глибокого почуття та глибокої чарівності, а тому всю ніч вони провели за випиванням міцного та улюбленими розвагами; і тайсьо отримав подарунки, і Тадаміне обдарували.

---

[60] *Ідзумі-но тайсьо – Фудзівара-но Садакуні (867–906), дайнагон, правий тайсьо, вищий чин при дворі, в обов'язки якого входило слідкувати за охороною приміщень імператорського палацу, розпоряджатися церемоніями тощо.*

[61] *Мібу-но Тадаміне (868–965) – відомий поет, один з укладачів антології <<Кокін-вака-сю>>.*

Почувши, що Тадаміне має дочку, один [зі співтрапезників] вигукнув: <<Нехай буде мені дружиною!>>. Тоді Тадаміне сказав: <<Це велика честь для мене!>>. Невдовзі з будинку цього пана прийшов лист: <<Сподіваюся, найближчим часом наша домовленість здійсниться>>. У відповідь:

Трава сусукі близько мого дому ще молода,
Занадто рано її в'язати ще.

– так склав Тадаміне. І, справді, дочка його була ще дуже маленькою дівчинкою.

126

Пані на ім'я Хіракі-но уо [62], яка мешкала в місцевості Цукусі, в світі мала славу жінки, наділеної великим розумом, та вела вишуканий спосіб життя. Так минали місяці-роки, аж поки не стався заколот Сумітомо [63]: будинок її спалили до останку, все майно її відібрали, і залишилася вона в край жалюгідному стані. Не знаючи про це анічогісінько, задля наведення порядку прибув посланцем імператора Ядайні Йосіфуру; шукаючи місце, де стояв будинок, він мовив: <<Як би мені зустрітися з пані на ім'я Хіракі-но уо?>>. І тільки промовив це, як його попутники: <<Десь у цих місцях вона мала б

[62] Хіракі-но уо – гетера, яка мешкала на півночі о. Кюсю.

[63] Ядайні Йосіфуру (884–967) на початку 940-х був відряджений на захід для приборкання заколоту, здійнятого Фудзівара-но Сумітомо.

мешкати>>. – <<А як же ж тут було під час бучі? Хотів би я розпитати!>>. І тільки проговорив це, як побачив, що срібноволоса жінка набрала води, пройшла повз нього і зайшла до якоїсь убогої будівлі. Один з тих, хто був там, сказав: <<А ось і Хіякі-но уо>>. [Ядайні] вжахнувся, дуже засмутився, але наказав покликати її, однак літня жінка засоромилась і не вийшла до нього, а тільки сказала наступне:

Немов шовковиці, чорне волосся моє побілішало.
Ніби зачерпую воду в білих водах ріки Сіравава.

Такий вона склала вірш, а дуже засмучений [Ядайні] зняв із себе одежину, в якій був, та передав її пані.

Переклад Ю. В. Осадчої

Ніккі

Головна особливість культури доби Хейан – це дуальність світосприйняття як принцип побудови і функціонування японського суспільства.

Вона доволі легко простежується у філософсько-релігійній сфері, зокрема давній китайській концепції Інь-Ян, а також у теорії рьобу сінто (буквально – «двосторонне сінто» чи «подвійний шлях Богів»). Дуальність релігійного світосприйняття відобразилася певним чином і на культурі світській, насамперед йдеться про розподіл функцій у родині, відмінності в освіті та літературі, які, проте, не сприймалися середньовічними японцями за ґатунком «низьке-піднесене», а як належне, як порядок речей, встановлений пращурами та який не підлягає сумнівам. Так, хлопчаки і дівчатка в аристократичних сім'ях виховувалися за різними принципами і готувалися до виконання різних соціальних обов'язків і функцій. Водночас придворний етикет, релігійні свята, ритуали та різноманітні церемонії в імператорському палаці, освіта аристократів, писемність і література (як поезія, так і проза) почали розвиватися двома різними, однак взаємодоповнюючими напрямами.

Література так само поділялася на чоловічу, в основу якої було покладено китайську вченість, і жіночу, що розвивалася в межах національних літературних традицій. Перша створювалася за канонами канбун, друга – вабун. Відповідно

до всього вищезазначеного, і література розподілялася на <<китайську>>, тобто офіційну і <<чоловічу>>, та <<японську>> – <<жіночу>>, інтимну, забарвлену в ліричні кольори. Одним з найяскравіших прикладів подібної двоїстості також є літературні щоденники придворної аристократії доби Хейан.

Літературною парафією в прозі чоловіків середнього та пізнього Хейану були історичні записи сі, напівофіційні літописи дзіцуроку моногатарі, а також література, що створювалася китайською мовою, за канонами традиційної китайської поетики та літературознавства. Це були приватні щоденники ніккі, які згодом включалися до списку сімейних антологій та старанно зберігалися нащадками і основним змістом яких був опис урочистих подій при дворі, поетичні турніри, змагання в танцях, гра на музичних інструментах, стрільба з лука, виїзди на полювання, паломництво у свиті імператора чи осіб наближених до нього, а також мандрівки з метою милування квітами тощо.

Як відомо, жанри в літературі взагалі та в японській середньовічній літературі аристократії зокрема не розвиваються у повній ізоляції один від одного. Значно ближчою до щоденникової форми запису була форма особистих поетичних збірок сікасю. Матеріал у них також розташовувався у хронологічному порядку, а розлогі прозові вступи до деяких з них іноді займали

більше ніж сторінку рукописного тексту. Процес становлення щоденникової літератури не був поступовим перетворенням поетичних збірок з широкими й емоційно насиченими прозовими вставками у прозові щоденники з віршовими вставками. Обидва жанри співіснували паралельно, водночас, а розвиток одного не призводив до зникнення іншого.

Щоденник, яким розпочинається історія щоденникової японської літератури та традиція <<літератури жіночого потоку>>, належить одному з найвидатніших літераторів своєї доби, поету і філологу своєї доби Кі-но Цураюкі (868–946), який увійшов до історії японської літератури та прослав своє ім'я укладанням і написанням передмови до поетичної антології <<Кокін-вака-сю>>, що стала водорозділом і межею переходу японської національної літератури <<від давнини до середньовіччя>>.

<<Щоденник подорожі з Тоса>> (<<Тоса ніккі>>, 935 р.) Кі-но Цураюкі цілком можна назвати першими дорожніми нотатками, написаними японською мовою, що згодом набули небувалого розповсюдження та стали одним з найулюбленіших прозових жанрів у середньовічній Японії. Автор описує всі події від імені невідомої жінки, розказуючи про подорож невеличкої групи мандрівників на кораблі з Тоса до столиці. Виклад подій має два плани – внутрішній та зовнішній, але сам Кі-но Цураюкі жодного разу

не називає себе по імені – ані як герой, ані якось інакше. У <<Щоденнику подорожі з Тоса>> автор видає себе за жінку з деяких причин, серед яких – і небажання наслідувати літературні канони, що до того часу склалися для чоловічих щоденників, які писалися виключно китайською.

Починаючи з VI ст. існування двох мов в японському аристократичному суспільстві (китайської – офіційно-паперової, етикетної та японської – як повсякденної, так і художньо-літературної) і використання цих мов <<залежно від ситуації>> стають переконливим прикладом того, що разом із розподілом життя <<хейанця>> на світське, в соціумі та особисте, інтимне відбувся певний розподіл сфер використання мов: до <<раціоналістичної>> китайської мови звертатися, коли була необхідна порада <<холодного, гострого розуму>>, а <<чуттєвою>> японською мовою говорило серце (кокоро), коли почуття наповнювали душу. Отже, <<Щоденник подорожі з Тоса>> був написаний каною, а кількість китайських слів у ньому зведено до мінімуму. Так було засновано традицію щоденників, написаних не китайською мовою та не за канонами китайської поетики, водночас була закладена можливість для створення щоденників рідною мовою, а найголовніше – то була можливість писати про те, що відчуває серце, про особисті почуття, спогади, враження і т. п., іншими словами, про те, що не передбачено, а тому – старанно

оминається і замовчується в офіційних і напівофіційних записах, літописах, нотатках тощо.

Японський дослідник Ікеда Цутому називає хейанську щоденникову літературу узагальненою назвою <<ватакусі бунгаку>>, тобто <<приватною>>, <<інтимною>> літературою, яка, вочевидь, позначала літературу, що виражала внутрішній світ індивідуума, зображала його, а значить – визнавала. <<Література жіночого потоку>> представлена насамперед повістями моногатарі (<<Гендзі моногатарі>> Мурасакі сікібу, <<Нідзьо>> та ін.), щоденниками ніккі, серед яких найбільш відомі <<Щоденник Сарасіни>> (<<Сарасіна ніккі>>), <<Щоденник Мурасакі сікібу>> (<<Мурасакі сікібу ніккі>>) та <<Щоденник ефемерного життя>> або <<Щоденник матері Мітіцуна>> (<<Кагеро ніккі>>), і, врешті-решт, есеями дзуйхіцу (єдиним твором літератури жіночого потоку, що зберігся до наших часів є <<Записи край узголів'я>> Сей сьонагон).

Одним з найвідоміших і водночас найповніших жіночих щоденників за повнотою розкриття витонченості та вишуканості хейанських аристократів вважається <<Щоденник Мурасакі сікібу>>, в якому письменниця розповіла, а точніше – описала, життя придворних пані та чиновників з 1008 по 1010 рік. Саме в ці роки Мурасакі сікібу була на службі у молодої імператриці Сьосі. Деякі записи в щоденнику містять

велику кількість дрібних подробиць і деталей, як, наприклад, опис урочистого та повсякденного вбрання, що наводить багатьох дослідників на думку про синхронний запис. Але в інших записах міститься відступ від історичних фактів, який можна пояснити лише більш пізнім внесенням до щоденника. Це свідчить про те, що Мурасакі, можливо, використовувала чернетки.

У центрі її уваги була безсумнівно найголовніша подія в житті імператорської родини – народження імператрицею Сьосі в 1008 році первістка й урочисті церемонії та ритуали, які проводилися у цьому зв'язку в імператорському палаці. Детальний опис церемоній та її учасників, прискіплива, але не нав'язлива оцінка їх вбрання, зовнішності, манер і поведінки, фіксація погляду на найдрібніших речах відобразили не тільки внутрішній світ і зацікавлення письменниці, але й усієї аристократії та доби в цілому.

В японській літературі середньовіччя художній щоденник, особливо якщо його автор – жінка, має дві межі. Одна відмежовує його від не-художньої літератури, яка цурається художньої мови (насамперед образності та емоційної насиченості), а друга проходить між художніми жанрами, відділяючи щоденник від творів художньої вигадки. Поза тим, літературний щоденник завжди залишається щоденником, якщо він заснований на справжніх фактах і на особистих переживаннях його автора. Провести межу між щоденником

і повістю – значить визначити специфіку так званої фактоописової літератури у порівнянні з літературою художньої вигадки. Таким чином, більшість дослідників вважає, що головна ознака щоденника – це опис емоцій, пов'язаних із подіями, які стосуються безпосередньо самого автора щоденника. Кожний автор постає перед читачем носієм певної ідеології, однак художній твір відрізняє конкретна ідея, яку автор свідомо чи мимоволі доводить прикладами, міркуваннями і висновками. Ця ідея і є тим, що організує весь матеріал твору.

Тоса ніккі

Кі-но Цураюкі

Кажуть, що чоловіки також пишуть власні щоденники чи як там їх ще називають. І нехай це лише намагання спромогтися на щось подібне, але пише цей щоденник жінка.

Для початку скажу, що у цьому році, двадцять першого дня дванадцятого місяця, в годину собаки ми виїхали за браму. Отже, опишу хоч трохи цю подорож.

Один чоловік після чотири- чи п'ятиріччого перебування у провінції закінчив із передачею усіх справ [у інші руки], як і відповідало його посаді, та, отримавши належні посвідчення цього, залишив свій службовий будинок і рушив до місця посадки на човен. Ті та інші, знайомі та незнайомі йому

люди вийшли провести його. Ті, хто віддано служив разом із ним протягом усього цього часу, засмучені розлукою, не покладаючи рук, протягом дня усіляко клопотали навколо, доки в шарпанині та загальному галасі наступила ніч.

22-го дня підносимо молитву, аби благополучно дістатися до земель Ідзумі. Токідзане з роду Фудзівара – хоча подорож наша і була морем – розвернув кінський ніс за вітром і <<вислав коней наших на шлях>>. З такої нагоди і шляхетні, і звичайні, і голота – всі добряче перепили, і хоча то й відбувалося на морському узбережжі, але від їхніх жартів відгонило сумнівним душком.

23-й день. Був тут чоловік на ім'я Ясуморі з роду Яві. Він не був на службі в управителів тих країв. Та саме він із серйозним виглядом обдарував нас прощальними дарунками. Можливо, все це через самого правителя, але місцеві мешканці мають такі нечуйні серця! Однак, ті, хто розуміє те, що відбувається, не соромиться прийти. І думка моя така зовсім не через отримані подарунки.

24-й день. Монах місцевого храму також обдарував нас прощальними дарунками. Усі присутні – і знатні, і прислуга, і навіть діти – напилися до непритомності так, що навіть ті, хто не мій написати <<аз>>, ногами вимальовували <<абабагала>>.

25-й день. З маєтку нового правителя принесли запрошувального листа. Як покликали –

треба йти; у розвагах щосили та кому як спало ми провели там цілий день і цілу ніч, аж поки не стало світати.

26-й день. Усе ще п'ячимо та галасливо розважаємося у палатах правителя; усі – навіть служки! – отримали подарунки. Дехто галасливо складає заморські вірші. Решта – і хазяїн, і гості – один за одним складають вірші Ямато. Китайські вірші тут наводити не стану. Однак, ось складена самим господарем пісня:

Заради зустрічі з тобою я залишив столицю.
Дістався чи не дістався... та все одно – розлука!

Так він мовив, а правитель перед тим, як повернутися, у відповідь:

Час настав вирушати в дорогу білими хвилями.
Та чи не схожу долю маєш і ти?

Інші також було склали кожен по віршу, та, здається, вартих уваги серед них не було. За цим і колишній, і теперішній правителі зійшли сходами до саду, і теперішній хазяїн, і колишній після обміну взаємними привітаннями та компліментами, що говорять, коли добряче сп'яніють, кожен попрямував своєю дорогою: один повернувся до маєтку, а інший – пішов.

27-й день. Виходимо на веслах з Оцу курсом на Урато... А між тим у Тоса несподівано померла дівчинка, яка народилася в столиці; і хоча весь цей недавнішній гамір, пов'язаний зі зборами в дорогу, відбувався у нього перед очима, але він і словом

не обмовився, а зараз, дорогою до столиці, він все сумує за втраченою дівчинкою. Навіть інші люди не можуть стриматися. А тим часом хтось склав наступні рядки:

Сумно так від думок про повернення до столиці...
Адже з нею разом повернутися не судилось!

Та деякий час потому:

Немов бракує когось... — Ту, що залишила нас
Шукаю поглядом, і сум стискає серце...

Та не встиг він скласти цей вірш, як у місцевості під назвою Како-но-сакі слідом за нами прибули та висадилися на берег рідний брат правителя разом із іншими: привезли нам вина та інших різних страв, а коли злізли з коней — висловили нам свій сум із приводу розлуки. А люди з оточення управителя нахвалювали їх: <<Відразу видно, що ось ці люди, що прийшли сюди, мають чутливе серце!>>. А ті, засмучені через розставання, витрухнули, нарешті, загальними зусиллями з тенет ротів своїх на берег рядки:

Сповнені сумом, за тобою
ми натовпом зібралися немов
Зграя качечок-нерозлучниць.

Та коли це все було висловлено, той, хто від'їздив, розсипаючи похвали, сам склав:

Занурюю жердину в воду та дна не знаю...
Глибини серця вашого я бачу.

Поміж тим керманич корабля, який не надто тямив у прекрасному та який нажерся вина,

здійнявся страшенний гамір, аби швидше вирушати: <<Море не спокійне! Вітер здіймається!>>, примусив усіх зійти на корабель. Тут дехто почав декламувати заморські вірші, приурочені до обставин і відповідні моменту. А дехто, хоч і в західних землях то відбувалося, виголошували кайські пісні. Та <<від тих пісень пил на настилі корабля вихорився, хмари на небі завмерли на місці>> – навіть так сказати не буде помилкою! Увечері зупиняємося в Урато. Сюди ж слідом за нами прибули Фудзівара-но Токісане, Татібана-но Суехіра та інші.

28-й день. Виходимо на веслах з Урато у напрямі Омінато. Тим часом син у колишнього правителя Ямавуті-но Тіміне допровадив нам на корабель вино з підобідом. Їдемо, випиваємо та закусюємо.

29-й день. Зупинка в Омінато. Місцевий лікар особисто для нас приніс новорічної лікувальної настоянки тосо і бякусан, а також вина на додаток. Людина, схоже, доброзичлива та люб'язна.

1-й день нового року. Все ще стоїмо там само. Хтось, запевнивши, що залишає так на ніч, заткнув бякусан під настил корабля, та той бякусан здуло вітром в море, і ми так і не змогли його скуштувати. Ані сушеної солодкої картоплі, ані морської капусти, ані їжі, що укріплює зуби, – нічого цього не має. У цій місцевості такого корму немає. А наперед ми нічим не запасалися.

Ось і обсмоктуємо роти в'яленої корюшки. А що, якби корюшка відчула роти людей, що її обсмоктують? Напевне, рибини розмовляли б поміж собою: <<Сьогодні ні про що, як про столицю й думати не можуть... Цікаво, а на брамах будівель солом'яного скрутня увіткнута головешка чи вилетений гострolист?>>.

2-й день. Все ще на стоянці в Омінато. Наставник храму надіслав різних речей та вина.

3-й день. Там само. А що, коли вітер і хвилі у серці своєму не бажають нас відпускати: <<Ще не на довго...>>, – ніби кажуть. Терпець вривається...

4-й день. Вітер не вщухає, все ще не можемо вирушити. Масацура пригощає нас вином і закускою. Людину, яка принесла все це в подарунок, залишити так, навіть без невеличкого підношення – така незручність. Нічого з собою немає. Хоча й настрій був дещо пожвавлений, але якось незручно почуваєш себе.

5-й день. Вітер і хвилі ніяк не вгамовуються. Стоїмо все на старому місці. Безперестанно приходять нові й нові відвідувачі.

6-й день. Те саме, що вчора.

7-й день. Сьомий день настав, а ми все на тій самій стоянці. Згадалася процесія білих коней, але безрадісно на серці! Видно тільки білі хвилі. У той самий час з будинку однієї особи, що мешкала

в місцевості з назвою Стави, підносили один за іншим на плечах декілька коробів усякої поживи: річкової, починаючи з плотиці, і морської, і решти, але [ставкових] коропів як раз і не було... Свіжа зелень якнайкраще відповідала сьогоднішньому дню. Були й вірші. Цей, наприклад:

Захаращений пустир <<Стави>> безводний,
А ось і зелень молода, яку там зібрали.

До чого же це кумедно! Назвати місцевість <<Ставами>>! Там мешкала одна шляхетна пані, що приїхала з чоловіком зі столиці. Зміст цих коробів був розданий усім, аж до дітей, та всі донесхочу набили собі шлунки, а гребці так стукотіли по наїженим черевам, що нажахали море та ледь було хвиль не здійняли. Взагалі за цей час багато чого сталося... Прийшов сьогодні хтось з погрібцем, який принесли за ним. Як його звати? Зараз і не згадаю... Та хотілося йому прочитати свої вірші. Говорив і говорив він багато, схвильовано висловлювався щодо <<хвилі здійняти>>. Ось прочитаний ним вірш:

На шляху корабля бурхливі хвилі все голосніше,
Залишений тут тільки я нарікати!

Саме так і сказав! А голос в нього був, вочевидь, нівроку! Подарунок подарунком, але що це за вірші! І хоча дехто й виказав щодо них зичливі зауваження, але відповідати піснею жоден не став. Звісна річ, були серед нас і такі, що змогли б це зробити, але обмежилися лише легкою зацікав-

леністю; а поки їли та пили принесене, надворі вечорілo. Автор цієї пісні, підвівшись, сказав, що повернеться. Тут дитина одного з присутніх шепоче. Каже: <<Відповім на вірш>>. А до неї здивовано: <<Оце так справа! Та невже зможеш вірш скласти? Ну, коли зможеш, то швидше викладай!>>. <<Спочатку дочекаюся того дядька, що сказав, що ще повернеться, а тоді складу>>, – вимагала дитина. Чи то час нічний, чи ще чомусь, але той пішов зовсім. <<Але що ж, врешті-решт, хотів ти скласти?>>, – здивовано допитувалися присутні. Але дитина, природно, сором'язливо мовчала. До неї пристали з допитами, та ось, нарешті, вірш, що вона змогла скласти:

І подорожній, і той, хто залишився
Ллють сльози з рукавів на берег річковий.

– саме так склав! Ось це склав – так склав! Ніхто й не сподівався почути таку красу! <<Ну на що, здавалося б, може бути здатна дитина? Старий чи літня жінка, то зовсім інша справа! Та й навіть якщо б вірші були поганими, варто зберегти, аби переказати тому, кому вони призначені!>>, – на цьому, здається відгуки й закінчилися.

8-й день. Щось завадило, тому знову стоїмо на тому самому місці. Вечірній місяць ховається в море. Коли бачиш це, згадуються рядки поета Наріхіра: <<Обрії гір – втечіть! Не хочу, щоб за вас сховався [місяць]>>. Але якби він той вірш

складав на морському узбережжі, він, напевне, звучав би так: <<Хвилі морські, завадьте! Не хочу, щоб за вас сховався [місяць]>>. Хтось, згадавши цей вірш, склав так:

Поглянути на місяць, що пливе морем і сяє,
Немов би в море витікає Небесна річка![64]

На 9-й день зранку вийшли з Омінато у напрямі стоянки в Нава. Серед тих багатьох, хто прийшов провести нас, можливо, були й ті, хто думав: <<Хоч як би там було, але зараз ми разом знаходимося в чужому краю>>, однак з усіх проводжаючих нас тільки Фудзівара-но Токісане, Татібана-но Суехіра та Хасебе-но Юкімаса, відтоді, коли він виїхав зі своєї резиденції, усюди супроводжували нас. Це були люди зі щирими почуттями! Глибина їх почуттів не поступилася б глибині цього моря. Однак зараз ми відпливаємо. І люди ці, звісна річ, прийшли провести нас. Ми поволі відпливали, а ті, хто лишився на березі поволі віддалялися від нас. Тих, хто був на кораблі, напевне, вже й не розпізнати. На березі, мабуть, були сказані [прощальні] слова. А на кораблі – думки, та якісь несміливі. В одному вірші виразилися вони:

Серце, сповнене думок, перетинає море...
Про ненаписану вістку як дізнатися?

А тим часом проїздимо повз сосновий гай в Уда. Скільки тут сосен, і хтозна скільки століть

[64] Небесна ріка – Чумацький шлях.

стоять вони! Хвилі б'ються об їхнє коріння, а з гілки на гілки перелітають лелеки. <<Який краєвид!>>, – не утримався один з нас, а ось і вірш, який склав хтось із попутників:

Погляд прикутий.
На верхівках сосен лелеки мостяться,
Напевне вбачають у соснах друзів давніх.

Але цей вірш значно програвав красі побаченого. Поволі як ми, милуючись краєвидом, просуваємося вперед, гори та море вкриваються мороком, сутеніє, не розібрати ані Сходу, ані Заходу, керманича серцю ввірили стежити за погодою. Навіть звиклі до подорожей чоловіки юртуються. Тим більше жінки: схиливши голови до палуби, жалібно голосили. Та попри занепокоєння гребцям і керманичу аби що! Вони знай своє, наспівують:

Як на весняних на лугах вполос плачу.
Травою молодою руки зранюю,
Зранюю, траву збираю.
Матінко моя жадає,
Та свекруха пожирає.
Вже й вертатись час...
Вечором вчорашнім хлоп
Піддурив і ну тікати.
Грошей вже не принесе
Та і сам не прийде!

Окрім цієї пісні співали й багато інших, але я не стану їх наводити. Коли слухали, як люди сміялися з цих пісень, на серці ставало трохи

спокійніше, хоча море нуртувалося. Так, розважаючи себе дорогою, ми, нарешті, дістались стоянки; один старий і одна похилого віку пані, які були серед нас, почували себе зле, нічого не хотіли скоштувати та лише тихо лежали.

10-й день. Сьогодні стоїмо в порту Нава.

11-й день. На світанку знаряджаємо корабель і рухаємося вбік порту Муроцу.

Усі на кораблі лежать, а про стан речей на морі нічого не відомо. Дивимося на місяць і гадаємо, де Схід, а де Захід. А тим часом зовсім розвиднюється, та, поки ми миємо руки та займаємося щоденними справами, наступає день. Теперечки під'їздимо до місцевості під назвою Хане. Малеча, почувши про назву місцевості: <<Як цю місцевість називають? Крила? Такі самісінькі, як у птахів?>> [65]. Та коли дорослі лише посміхалися у відповідь на ці дитячі питання, дівчинка, що вже складала вірші [66], прочитала наступний:

Якщо насправді назва місцини звучить як крила,
До столиці летіти б хотіла!

Саме так і склала. Більшість і жінок, і чоловіків не могли дочекатися приїзду до столиці, та навіть якщо вірші були не надто вдатні, і всі вважали їх посередніми, та вони не йшли з думки. Коли пояснювали дітлахам про місцевість під назвою

[65] Хане у перекладі з японської мови означає <<крила>>.
[66] Йдеться про каесі-ута (<<пісню – відповідь>>), яку склала дитина в сьомий день подорожі.

Крила, згадалася дитина з минулого [67], та й чи прийде той час, коли її образ залишить пам'ять? Особливо сьогодні мати [дівчинки] засмучена. Хтось згадав, що не всім судилося повернутися до столиці, висловив це в старовинному вірші: <<У меншій кількості ви летите назад>>, а потім сам склав:

Чи є в цьому світі страждання,
що перебільшити може
Відчай і сум від утрати рідної дитини?

12-й день. Збирається на дощ. Фумітокі та Коремоті спізнилися на корабель, тому прибули до Муроцу з Нарасіцу.

13-й день. На світанку почав накрапувати дощик. Але невдовзі перестав. Жінки та решта подорожніх один за одним сходять на берег з корабля та прямують до належного місця в цих околицях, щоб <<скупатися>>. Хтось, подивившись на море, склав:

Тут навіть хмари не відрізнити
від хвиль морських.
Чи зможе бодай нирець вказати,
де небо і море де?

Від 10-го дня минуло вже декілька днів, а тому і місяць на небі прегарний!

Від самого початку подорожі ніхто з нас на кораблі не надягав особливо ошатних одежин. Це, як казали, <<аби не викликати заздрощі морського

[67] Йдеться про померлу дівчинку.

божества», але тут, на березі у тіні очерету, однак без тіні будь-якого умислу, ми, підіткнувши одяг вище колін, відверто виставили те, чого в нас і на думці не було: червоні асцидії, що так добре смакують із маринованими мідіями з одиничними мушлями... [68]

14-й день. Від самого ранку йде дощ. Стоїмо там, де й раніше. Старшина корабля робить приготування до посту. Після години Бика [69], коли мінял на рис рибу тай, яку впіймав вчора керманич, оскоромився – не було пісної їжі, та й грошей з собою ми не мали. Так траплялося частенько. Керманич приносив рибу тай. А потім йому за те давали рис і вино. І вигляд його був не таким вже й огидним.

15-й день. Сьогодні так і не варили щерби з червоних бобів. Так прикро, і погода знову мерзенна; сьогодні вже більше ніж двадцять днів, як ми вирушили в подорож. Дні минають марно, погляди усіх нерухомо спрямовані до морської далечини. Тут одна дівчинка склала:

Задме й бурхливим стане,
а стихне – завмирає.
Повіви вітру й хвилі сплески –
невже пов'язані обітницею?

[68] У цьому уривку і «червоні мушлі асцидії», і «мариновані мідії з одиничними стулками» є алегоричною назвою чоловічих та жіночих статевих органів.

[69] Година Бика – час від першої до третьої години ранку.

Для не вартої уваги дитини вірші вийшли нівроку!

16-й день. Через вітер і хвилі стоїмо там, де і раніше. І весь час думка: коли ж нарешті море заспокоїться, та ми зможемо рушити до Місакі? Але ні вітер, ні хвилі навіть не думають вгамовуватися. Один серед нас, дивлячись на ці хвилі, що здіймаються, склав:

А кажуть люди, в цих місцях навіть інею не буває.
Але ж на хвилях білий випав сніг!

Отже, з того дня, як ми зійшли на корабель, минуло двадцять і ще п'ять днів.

17-й день. Хмари над нами розійшлися, місячна ніч на світанку чарівна! Вирушаємо на кораблі. У цей час і верхівки хмар, і морське дно ніби злилися в одне. І насправді, як у давні часи, один склав: <<Ключина над морськими хвилями місяць пройшла, човен прогинає небо в середині моря>>, – чи щось подібне. За чутками, здається, так. Ось знову хтось продекламував:

Над місяцем, який в глибинах вод, пливе
Наш човен підрубок зачепив багряник місячний.

Почувши це, хтось інший відповів:

На днині хвиль морських тінява від човна,
Пливуть дочасні у небесній височині...

Поки складали вірші, поволі стало світати, а керманич зі своїми помічниками: <<Насуваються чорні хмари. Невдовзі подме зустрічний вітер. Повертаємося назад!>>, –

і почали розвертати корабель. Тим часом пішов дощ. І стало зовсім сумно.

18-й день. Отже, стоїмо там, де й раніше. Море нуртується, корабель не відправляють.

Місце зупинки – чи то дивитися в далечінь, чи то на околиці поблизу – дивовижне! Однак від скрутностей у подорожі ми втратили будь-яку цікавість. Чоловіки, аби якось розважитися, декламували китайські вірші. Корабель не відправляють, і ось один з нас, нудьгуючи, склав:

Кам'янисте узбережжя моря,
яку штурмують буйні хвилі,
Байдужий до погоди та сезонів
вкриває білий сніг.

Ці вірші були прочитані людиною пересічною. Але ось іще вірші, прочитані кимось:

На березі, що вітер миє хвилями,
цвітуть квітки,
І навіть соловей не знайде їх весною.

Почувши, що ці вірші не такі вже й погані, старий, який займав на кораблі почесне місце, аби втішити своє серце, що втомилося за довгий час, прочитав:

Чи то сніжком, чи то цвітом
здіймаються хвилі? –
Просто вітер грайливо піддурює нас...

Тут один з присутніх, який уважно слухав різні думки про вірші, і сам склав вірша. Але складів

у цьому вірші виявилося на сім більше тридцяти. Ніхто з присутніх не міг більше стримувати сміх. А тому, хто склав цей вірш, було вельми зле. Як не намагайся, але такі вірші відтворити неможливо. Навіть якщо записати, але ж як потім розібратися? Навіть зараз їх складно вимовити. А як бути потім?

19-й день. Погода жахлива. Корабель не відправляють.

20-й день. З учорашнього дня все без змін. Корабель не відправляють. Усі прикро зітхають. Настрій пригніченій, тільки й роблять, що рахують по пальцях, скільки днів уже триває подорож: <<Двадцятий? Тридцятий?>>. Напевне, й пальці собі вже натерли! Самотньо. Вночі б поспати, але не спалося. Зійшов місяць двадцятої ночі. <<Гірських вершин>> тут не було, і вийшов він прямо з-за моря. Та, глядячи на це, згадалося... У давні часи чоловік на ім'я Абе-но Накамаро переплив море і дістався до Китаю, та коли він мав повертатися назад на місце, звідки мав рушати, зібралися засмучені розлукою мешканці тієї країни та почали складати заморські вірші й тому подібне. Але цього всього було замало, позаяк були вони там, доки не зійшов місяць двадцятої ночі. І тоді місяць зійшов з-за моря. Побачивши його, пан Накамаро мовив: <<У нашій країні ще за віки богів вірші навіть самі боги складали, а тепер їх складають і знатні, і середні, і простолюдини у хвилини гіркоти розставання, саме як зараз, або

ж у хвилини радощів, а часом, буває, й у хвилину горя складають». Сказавши так, сам склав:

Блакитну морську рівнину окинувши оком,
Бачу я місяць...
Чи не в Касуга, понад горою Мікаса?

Саме так і склав.

Вважаючи, що тамошні люди цього не зрозуміють, він смисл вірша накреслив «чоловічими знаками» та, коли вірш перекладач, чи тому, що вони зрозуміли зміст вірша, але нахвалювали його понад очікування. Хоча Китай і наша країна різняться, але ж відображення місяця, треба думати, всюди однакове, та й серця людей чи не одні й ті самі? І ось один з нас, згадавши роки минулі, виголосив:

Чи не той це місяць, що бачили
в столиці на верхів'ях гір?
З-за хвиль він сходить, у хвилях ховається.

21-й день. Виходимо лише в годину Зайця. Інші човни також усі відчалюють. Як подивитися на них, таке враження, ніби весною на море нападало осіннє листя. Чи то через нашу скромну молитву, але вітер вщухнув і піднялося яскраве сонце, рухаємося вперед. Була серед нас дитина, яка нещодавно причепилася до нас, чи не візьмемо її собі в служки. Ось морський вірш, який вона склала:

Ще видно рідний край. Як здумаєш,
Там батько й мати. Чи не повернутися?

Як тільки він склав їх, так і викликав жаліть у всіх до себе.

Так просувалися ми, слухаючи вірші, а в цей час на скелі зграєю зібралися птахи, що звуться чорними птахами. Внизу під скелею билися білі хвилі. І ось керманич виголошує: <<У підніжжя чорних птахів набігають білі хвилі>>. І хоча слова його нічого особливого собою не являли, але тим часом сприймалися як щось. Але так вони не пасували керманичу, що викликали в'їдливі зауваги...

Так ми і рухалися морем, обговорюючи, а між тим наш корабельний старшина, дивлячись на хвилі: <<Відколи вирушили в подорож, постійно наздоганяють пірати, і море зараз приховує загрози, волосся все геть посивіло. У морі починаєш відчувати, що тобі сімдесят-вісімдесят років.

Сніжне волосся моє біліше за хвилі морські.
А може ні?
Дай відповідь,
Божество-охоронець острова морського!
Ти, керманичу, нумо!>>.

22-й день. Рушивши з учорашньої стоянки, прямуємо до наступної.

Вдалечині видніються гори. Був з нами один дев'ятилітній хлопчик, хоча виглядав він значно молодше за свої роки. І ось цей хлопча, як корабель поволі просувався вперед, дивився, дивився на те, як гори також рухаються, і склав дивні вірші:

Плавно прямує човен уперед.
Як подивлюся – ланцюги довгих гір
Тягнуться вдалечінь. Та чи знають сосни про це?

Саме так і склав. Коли такі вірші складає малолітня дитина, це добре.

Море сьогодні б'ється о берег і розсипається снігом; цвітом цвітуть хвилі. І ось хтось серед нас складає:

Чую сплеск і думаю, що хвилі це, та коли
Бачу колір – квіти зі снігом змішались.

23-й день. Сонечко було вийшло з-за хмар, але знову зробилося похмуро. Подейкують: <<У цих місцях подорожнім загрожують пірати>>, тож молимося богам і буддам.

24-й день. На тому самому місці, що і вчора.

25-й день. Керманич і його помічники кажуть, що північний вітер не обіцяє нічого доброго, і не відправляють корабля. Невпинно чути, що пірати нас наздоганяють.

26-й день. Дуже схоже було на те, що пірати на нас нападуть, тому і вийшли в море лише глибокої ночі; по дорозі трапилося місце для моління за безпечну подорож. Керманичу звеліли вшанувати богів підношенням <<нуса>>, і коли останні розлетілися у східному напрямі, то він звернувся з молитвою до богів: <<У напрямі, куди полетіли нуса, даруйте нам якнайшвидше відправлення нашого славетного корабля!>>.

Почувши це, одна дівчинка склала:

Попутний вітер із підношеннями муса
Для бога морських шляхів
нехай не припиняє подувати!

А тим часом вітер ущух, керманич вельми загордився і радісно закричав: <<Гей, піднімайте вітрила!>>. Жінки та діти особливо зраділи, почувши цей наказ, напевне, не могли дочекатися, коли ж нарешті корабель вирушить у напрямі столиці. А ось вірші однієї пані, яку називали <<вельмишановна пані з Авадзі>>:

Попутний вітерець нехай
не припиняє подувати! В цю мить
Від радощів наш корабель заплескав
у вітрила-долоні.

Молилися за сприятливу погоду.

27-й день. Дме вітер, здіймаються високі хвилі; і корабель не відправляють. Ми всі тужно зідхаємо. Та ось одна пані, аби якось заспокоїти серце, запитала про значення вислову <<навіть сонце видно, але ж столиця так далеко>> з китайської поезії, яку декламували чоловіки, і так сама склала:

До хмар і сонця на небі рукою
дотягнутись ближче,
Ніж линути думкою до столиці.

А хтось, знов, у відповідь:

Не знають обмежень буйні вітри!
Збурені хвилі здіймаються.

Довшим увижається шлях
у боротьбі з буревієм.

Увесь день вітер ніяк не вгамовується. Лягли спати, але від роздратованості ламали собі пальці.

28-й день. Цілу ніч невпинно мле дощ. І ранок сьогоднішній також.

29-й день. Відправляють корабель. Йдемо при яскравому сонячному світлі. Помітили, як у всіх, хто був на кораблі, відросли довгі нігті, але порахували дні та з'ясували, що сьогодні день Пацюка [70], та стригти нігті не стали. Був перший місяць, і згадався день Пацюка в столиці; всі примовляли: <<От, якби ж то були сосни!>>. Та де ж їх дістати посеред моря? А ось вірші, що їх склала одна пані:

Невже сьогодні навсправжки день Пацюка?
Якби була рибалкою,
витягла б з моря сосну морську!

Саме так склала. Але ж як це можливо?! На морі вірші на честь дня Пацюка! А ось ще чиїсь вірші:

Навіть у такий день
не набрати нам молодої зелені!
У бухтах не знайти касуна з полів.

Так і складали вірші, поки поволі просувалися вперед. І ось наш корабель причалив до живописної місцевості. А коли ми запитали, де ми зараз, то нам відповіли, що це <<зупинка Тоса>>. Була

[70] *День Пацюка – за місячним календарем у місяці три дні Пацюка: 5-й, 17-й і 29-й.*

серед нас одна пані, яка раніше жила в місцевості під назвою Тоса. Ось вона і каже: <<Назва цієї місцевості схожа на назву тих місць, де я жила раніше. Через те воно й миле мені>>. А потім склала вірш:

Назва місцевості, де я прожила
стільки років, схожа на цю...
Нехай набігають хвилі.
Вони також моєму серцю милі.

30-й день. Ані дощу, ані вітру. Прочувши, що пірати по ночах не виходять у море, корабель відправляють лише опівночі; благополучно минаємо протоку Ава. Посеред ночі розрізнити захід від сходу було неможливо. Коли минали протоку, і чоловіки, і жінки старанно молилися богам і буддам. Місцину Нусіма ми минули між годинами Тигра і Зайця [71] та проїхали до місцевості Танаґава. Відчайдушно поспішаючи, прибули до затоки Ідзумі. Сьогодні на морі жодної хвильки немає. Схоже, боги та будди почули наші молитви. Минуло тридцять і дев'ять днів, як ми вирушили у подорож. Ми прибули до місцевості Ідзумі, а тому й остраху піратів немає.

1-й день другого місяця. Протягом ранку дощило. Дощ заспокоївся лише о годині Бика, тож виходимо на веслах із затоки Ідзумі. На морі, так само як і вчора, ані хвиль, ані вітру. Минаємо сосновий гай в Куросакі, Чорному мисі. Назва

[71] Година Тигра – час з третьої до п'ятої години ранку, година Зайця – час з п'ятої до сьомої години ранку.

місця – чорна, колір сосен – зеленувато-синій, хвилі на узбережжі – білі немов сніг, а колір мушель – темно-червоний, тож лише одного кольору бракує до п'яти кольорів. А тим часом, сьогодні від місця під назвою Хаконоура корабель тягнуть на канатах. І поки ось так просуваємося, хтось із присутніх серед нас склав:

У бухті Коштовностей Скринька і хвильки немає.
Хто ж не побачить у безвітряний день,
що море дзеркалом стало?

Тут старшина корабля й каже: <<Ну, дожили до цього дня... Сповнені страждань... Інші також складають вірші...>>, – сказав. І сам, аби якось втішитися, склав:

Немов канати, на яких тягнуть човен,
тягнуться довгі весінні дні.
Вже сорок чи всі п'ятдесят днів ми у дорозі.

Напевне ті, хто почув їх, пошепки чи напівголоса казали: <<До чого ж пересічні!>>. Та шепіт припинився, коли хтось сказав, що непристойно критикувати вірші, коли ті склав самий старшина. Але тут знову здійнялися хвилі, змушені зробити зупинку.

2-й день. Дощ не припиняється. Весь день і всю ніч молимося богам і буддам.

3-й день. Море, як і вчора, бурхливе. Корабель не відправляють. Вітер дме безупинно, узбережні хвилі набігають і біжать назад. З цієї нагоди було складено вірш:

Нитку подорожі до столиці прядемо,
але через затримки
Перлини-сльози не нанизати на цю нитку!

Якось так і почали сходити сутінки.

4-й день. Керманич сказав, що сьогодні вітер і хмари виглядають застрашливо, і тому корабель відправити не довелося. Але ж увесь день ані вітерцю, ані хмаринки на небі! Цей керманич, ну й дурень: ані дні рахувати, ані погоди передбачити не може! На узбережжі, де ми стояли, було багато красивих мушель і камінців. Побачивши це, один з тих, хто був з нами на кораблі, все сумуючи за тією, що пішла до вирію, склав:

Бийте з силою хвилі о берег!
Моїй милій мушлю-забуття знайти
зійду на берег.

Почувши ці слова, один чоловік не втримавсь і, щоб розвіяти думки, що панували на кораблі, промовив:

Чи знайдеш ти ту мушлю-забуття?
Нехай буде на згадку про миму біла перлинка.

Ось так і склав. Либонь, через дівчинку батьки її самі впали у дитинство. Присутні могли, певна річ, сказати, що вона <<не схожа на дорогоцінний камінець>>. Однак, є навіть таке прислів'я: <<Обличчя померлої дитини завжди миле...>>. Тут одна пані, нудьгуючи від довготривалої стоянки на одному місці, склала вірш:

Джерела! Руки опадають, лишень не мерзнуть.
Мерзнемо тільки ми, так нічого не набравши.

5-й день. Насилу вийшли з Ідзумі та прямуємо до причалу Одзу, тобто Нитяний. Погляд тягнеться у далечінь слідом за сосновим переліссям. Усі в важкому настрої, та хтось склав вірші:

Рухаємося, та ніяк не можемо проминути
Галявину сосен в Одзу на узбережжі,
що, як коса дівоча, довге.

Поки так складали вірші та просувалися вперед, почали підгойкувати: <<Гребіть жвавіше! Погода чудова!>>; тоді керманич, звертаючись до гребців, наказав: <<З корабля поважного ось вам велиння! Ранковий вітер із півночі поки не здійнявся, нумо на канати!>>. Ці слова, сказані керманичем так природно, прозвучали як вірші. Але ж керманич зовсім не мав наміру видавати ці слова за вірші, складені з нагоди. Ті, хто почув, говорили: <<Як дивно! Він говорить немовби віршами!>>, та коли записали, то й насправді вийшло 31 склад! <<Сьогодні ані вітру, ані хвиль немає>>, – схоже, що наші молитви протягом усього дня справдилися, і хвилі вщухли. А зараз місце, куди злітаються чайки. Сповнена радощів від наближення до столиці, одна дитина склала такі вірші:

Сподіваєшся, що затишок нам Боги дарували...
Але навіть зграя чайок нетямучих виглядає як хвилі.

Складаємо вірші та просуваємося... Соснова галявина в Ісіцу мальовнича, а морське узбережжя тягнеться без краю. Так, минаємо місцевість Сумійосі. Та ось хтось склав:

Щойно я збагнув, що сосен вікових у Суміное
Раніше постарішав я.

Тут мати тієї, що пішла у вічність, не забуваючи [її] ані не на день, ані не на хвилину, сказала:

Швидше корабель прямуй до Суміное!
Може і даремно
Та трави-забуття хочу я набрати.

Напевне, цим вона хотіла сказати, що її мета – не поринути у забуття, зовсім ні, але лише на деякий час вгамувати біль страждань, аби потім були сили страждати знов.

Так, поки ми складали вірші та оглядали краєвиди, просуваючись уперед, несподівано здійнявся вітер, і як не гребли щосили, але корабель відносило і відносило назад, навіть ледь не перевернуло!

<<Це все, мабуть, через бога Сумійосі! Відомо, що в нього за вдача! Знову забажав чогось! – говорить керманич про вітер. – Піднесіть йому нуса!>>. Як і наказав керманич, Богу підносять нуса. Та попри це вітер і не збирався вщухати, навпаки – дме все зліше, все зліше здіймаються та стають загрозливими хвилі; тоді керманич знову каже: <<Нуса не зворушили серця божества, тому й поважний корабель не вирушає. Слід вшанувати бога більш приємним йому підношенням>>. Знову, як і сказав керманич, вирішили зробити. Але як? Хтось: <<[Людина] має два ока. Тоді, чи не піднести йому дзеркало, що ми маємо?>>. Так і зробили, та коли кинули дзеркало в море, так прикро стало. Раптово море

зробилося рівнесеньким немов поверхня дзеркала; хтось склав вірш:

Користолюбне серце бога
страхітного відбилося чітко
В дзеркалі, що кинули в море.

Ніяк не можна назвати цього бога добрим духом трави-забуття в Суміное чи ощадливих незайманих сосен! Відображене в дзеркалі серце цього бога всі чітко збагнули. Він мав серце таке саме, як і наш керманич.

6-й день. Виходимо з-під маяка, прибуваємо до Наніва і тут заходимо в річище. Тут усі – і старі, і малі – від небувалих радощів прихлопують себе по лобу. І навіть пані Оіко з острова Авадзі, що страждала від морської хвороби, зраділа: <<Наближаємося до столиці>>, та, підвівши голову над підлогою корабля, склала вірш:

Коли ж нарешті? – так думали безрадісно...
Та довгий шлях до Наніва
поважний корабель здолав.

Усі були приголомшені: вірш було складено людиною, від якої такого аж ніяк не очікували. Старшина нашого корабля, що був тоді серед нас, хоч і почував себе зле, але вірш нахвалював: <<Як це не поєднується з Вашим вистражданим від морської хвороби обличчям, але ж бачите!>>.

7-й день. Сьогодні корабель вирушив річкою, але як тільки ми почали йти уверх, вода стала убувати, та як тут зарадити? Піднімати

корабель стає все складніше. А тим часом наш старшина корабля, людина не надто вже й обдарована, а у речах витончених взагалі нетямуча – чи то після нахвалювань віршів пані з Авадзі, чи то від погорди за своє столичне походження – став щосили складати вірші дуже сумнівних достоїнств. Ось і вони:

Їхали й приїхали! Сьогодні на річній мілині
І корабель, і ми нудьгуємо!

Однак такі вірші можна скласти лише через хворобу! Але одним віршем він не міг задовольнитися, тому склав ще один:

Страждальницьки думає наш корабель, про те,
Як у місцевої річки серце змілілo для нас.

Напевне, цей вірш був складений через нестримні радощі від наближення до столиці. <<Але все ще [мої вірші] поступаються віршам пані з Авадзі. Яка прикрість! Краще б не починав>>, – шкодує він. А тим часом поволі наступає ніч, вкладаємося спати.

8-й день. Усе ще стовбичимо в гирлі річки, зупинилися на місці під назвою Торікаї-но Мімакі, що означає Вигін Пташників. Увечері зі старшиною корабля стався напад звичної хвороби, він дуже страждав. Хтось у знак уваги приніс небагато свіжої риби. Йому віддячили рисом. Чоловіки пошепки перемовлялися: <<Ти ба, по зернині рис виманює!>>. Таке траплялося в багатьох місцях. Але сьогодні, як навмисне, він постився та не їв риби.

9-й день. Перед світанком у безвідрадних почуттях ми підіймаємося річкою, тягнучи корабель, але в річці води майже немає, то все на одному місці, просуваємося поволі.

Тим часом дістамися до місцевості під назвою Аvаре, що поблизу причалу Вада. Випрохали рису та риби.

Тягнемо корабель далі вверх, аж бачимо: на шляху монастир Наvіса. Цей монастир, якщо згадати минуле, дивовижне місце. Позаду монастиря на пагорбах видніються сосни. В середині, в саду – квітнуть сливи. За словами місцевих мешканців, це місце було славетним у давні часи: покійний тюнагон Арівара-но Наріхіра, коли супроводжував уже покійного принца Коретака, склав тут такі вірші:

<<Нехай би не цвіла вишня в усьому світі!
Яка відрада була б на серці!>>.

І сьогодні один із нас присвятив цьому місцю такі рядки:

Тисячоліття простояли сосни ці,
та віє холоднечею
Від сивого переказу,
як і століття тому.

І знову хтось склав:

І аромат сливових квітів – так само повіває
В притулку, що стоїть віка на згадку про тебе.

Піднімаючись уверх по річці, складаємо вірші та тішимося наближенню до столиці. Серед

тих, хто був на кораблі, коли залишали столицю, дітей ще не було, але коли жили на землях [Тоса], у багатьох з'явилися дітлахи. Усі вони на стоянках сходили на землю та вертались на корабель з дітьми на руках. Мати тієї, що пішла у вічність, коли бачила це, не могла стриматися від скорботи:

Були без дітей, та вертаються усі з дітлахами.
Як сумно вертатися без тієї, яку втратили!

Сказавши це, заплакала. Але ж як це було чути батькові! Проте навряд чи цей вірш був виголошений через почуття до нього. У в Китаї, й у нас вірші – це справа миті, коли бракує сил стримати почуття.

Цього вечора ми зупинилися в місцевості під назвою Удоно.

10-й день. Щось стало на завадi, ми не піднімаємося.

11-й день. Накрапував дощик, але припинився.

Просуваємося на боці, на сході простягнулися гори, та коли запитуємо в людей, ті кажуть, що тут храм Яната. Почувши це, зраділи та піднесли пошану місцевим божествам.

Завиднів міст Ямадзакі. Тут радощам нашим не було меж. Тут корабель ненадовго пристав до берега поблизу храму Содзі, ми радилися про різні речі. На березі поблизу храму росте багато верб. Хтось у тіні цих верб, дивлячись на їх відображення на річній поверхні, склав вірш:

Лягають візерунки хвиль річних.
Відбитки зелені на вербах сплітають
килим на поверхні.

12-й день. Зупинка в Ямадзакі.

13-й день. Так само в Ямадзакі.

14-й день. Дощить. Сьогодні відправляємо до столиці за повозкою.

15-й день. Сьогодні притягнули повозку. На кораблі стає незатишно, тому переїздимо з корабля до будинку.

Тут нам, схоже, раді та пригощають, як тільки можуть. Від любʼязності хазяїна та пригощень ставало вельми незручно. Віддячуємо різними способами. Але поводження з нами в цьому будинку було хорошим і чемним.

16-й день. Сьогодні ввечері вирушили до столиці. Аж раптом помічаємо, що в крамничці в Ямадзакі такі самі як і малюнки форми трубочки на розписних шкатулках. Хтось: <<Ніколи не дізнатися, чи залишиться незмінним серце крамарчуків?>>.

Наближаємося до столиці, в Сімасака нас хтось вітає. Однак у таких вітаннях не було такої вже й необхідності. Зараз зустрічаєш значно більше різних гостинних людей, аніж у ті часи, коли ми вирушали в подорож до столиці. Також доводилося відповідати.

Ми планували повернутися до столиці до ночі, а тому й поспішали. А між тим зʼявився місяць.

Річку Кацура (Лаврову) перетинаємо в місячному сяйві. Чуються зауваження: <<Але це не річка Асука, вона анітрохи не змінила ні своєї течії, ні глибини>>. Хтось прочитав вірша:

Далекого місяця, де за повір'ям
росте лавровий кущ,
На річці Лавровій відображення
навіть незмінне.

І знову хтось склав:

Більше за хмари в небі
була оміяна Лаврова річка.
Тепер пливемо, змочивши рукава у воді.

І знову хтось прочитав:

Хоч у серці моєму не води річки Кацура течуть,
Та не поступиться серце глибині течії.

Усіх переповнювали радощі від повернення до столиці, тому і віршів було багацько.

Настала ніч, околиць було не розрізнити. Та ми тішилися в'їзду до столиці. Під'їздимо до будинку і минаємо браму, в місячному світлі добре видно майже все. Та якщо попитаєте, що саме ми побачили: руйнування і спустошення таке, що словами того не передати! У серці людини, якій довірили доглядати за будинком, також, напевне, владарювало спустошення! Але ж будинки наші були ніби єдиний, їх розмежовувала лише внутрішня перегородка, та й він же ж самий визвався доглядати за будинком, поки нас не буде. А ще кожного разу, як від нього надходили

повідомлення, на знак подяки постійно надсилалися подарунки. Сьогодні, поза іншим, про все це говорити голосно непристойно. І попри весь розпач, цій людині слід було віддячити.

У саду залишилася подоба ставу – баюра з водою. На березі росла сосна. Протягом п'яти-шести років вона втратила всі гілки з одного боку – таке враження, ніби минули тисячоліття! З'явилася мішима молода паросль. Все було в запустінні, люди це називають аваре – печальним смутком. І кожна дрібничка викликала стільки спогадів, і серед цих милих серцю думок особливо сумно було згадувати народжену в цьому будинку дівчинку, яка так і не повернулася разом з усіма... Галас навкруги наших попутників з корабля з дітьми на руках. Він ще більше додає страждань. Це вірші, неголосно сказані людиною, яка відчуває душу:

Тут вона побачила світ,
але не повернеться!
У рідному саду пагінці
маленьких сосен бачити гірко.

Можливо, сказаного виявилося недостатньо, оскільки знову було написано:

Якби віки росла та, що промайнула,
як ця паросль сосни,
Не довелося б відчути
печаль розлуки дальньої.

Авжеж, багато є речей незгладимих і сумних. Та усе хіба можна описати словами?

Так чи інакше, знищити б це все!

Переклад Ю. В. Осадчої

Мурасакі сікібу ніккі

Поволі, як все просочується осінню, і не підібрати слів, аби розказати про красу палацу Цутімікадо [72]. Листя на кожному дереві поблизу озера і маленька травичка близько струмочка – усе це має свій власний колір; і небо в передзахідні часи, і голоси, що за визначеним часом повторюють сутри, – зворушують серце надзвичайно. Повіває прохолодою, голоси зливаються із нескінченним журчанням, і чути їх безперестанку протягом усієї ночі.

Государиня [73] прилягла й дослухається до розмов придворних дам; здається, щось гнітить її, але вона приховує своє занепокоєння, але як вона вміє втішити розчароване серце – хоч і не жадаю зайвий раз звеличувати її – повернути звичну рівновагу серця, коли нещастя забуваються. Та якби ж тільки я шукала заступництва і служби в неї за часи більш давні...

---

[72] *Садиба в Кіото головного міністра Фудзівара-но Мітінава (966–1017).*

[73] *Перша дочка Фудзівара-но Мітінава, государиня – імператрица Сьосі; на той час, коли відбувалися описані в щоденнику події, їй був 21 рік.*

Надворі ще ніч, і місяць у хмарах, тіні дерев чорні, але вже чутні голоси: <<Час зачинити віконниці!>>, <<Служниці й досі ще не прийшли!>>, <<Гей, хто-небудь, спустіть віконниці!>>, але ось лунає нічний дзвін – настає час вранішньої. Голоси ченців перевершують один одного, вони лунають то зблизька, то здалеку; різкі та прекрасні доносяться і до нас.

Настоятель храму Каннон-ін, рухаючись з молитвою зі східного крила, очолює ходу з двадцяти ченців, ті бурмотять заклинання, їх гучна хода на мосту не схожа ні на що. Серце переповнює розчулення, і мені ясно бачиться, як настоятелі храмів Хоссе-дзі та Дзедо-дзі в урочистих одежинах розходяться витонченими китайськими містками у свої сховані листям дерев покої, розташовані близько стайні та бібліотеки. Бачу і як чернець Сайві[74] схилив коліна перед статуєю Будди Дайітоку. Прислужниці вже тут, починає світати.

Визираю з кімнати і бачу наприкінці коридору: на листі лежить ранкова роса й імла в саду ще не розсіялася, але Мітінава вже на ногах і наказує розчистити струмок від сміття. Зломивши гілку патринії з густих заростей на південь від моста, він просовує її мені у вікно поверх фіранки. Він – настільки прекрасний, що я зі своїм заспаним обличчям почуваю себе ніяково. <<А де

[74] *У тексті чернець Сайсі, але коментаторська традиція називає ім'я ченця Сайві (983–1047).*

ж вірш?>>, – запитує він. За його проханням ховаюся в глибині кімнати – адже каламар там.

Квітки патрінії буйний цвіт
бачу я та знаю, що
Навіть роса здатна образити [75].

– О, вправно! – говорить Мітінава з посмішкою та бере каламар.

Біла роса не може ображати.
Патрінія фарбується лише у любі серцю кольори.

Тихим надвечір'ям, коли я розмовляла з пані Сайсьо [76], старший син Мітінава – Йоріміті [77] – підняв край бамбукової штори й сів біля порога. Виглядає він значно старшим за свій вік, і рухи його шляхетні. <<Як не просто мати справи з жінками>>, – заводить він задушевну розмову про стосунки між чоловіками та жінками, і поволі розумієш, наскільки несправедливі ті, хто називає його дитиною, а він такий гарний, що навіть нітишся від збентеження. Розмова ще не закінчилася, але промовивши тільки <<На полях квітів патрінії забагато>>, він раптово йде, нагадуючи про героя повісті, яким так захоплюються.

[75] Навіть роса здатна образити – цим Мурасакі хоче сказати, що у порівнянні з ранковою росою вона виглядає змарнілою.

[76] Придворна пані в сані ньобо середніх покоїв, дочка старшого радника міністра Мітіцуна.

[77] Мітінава Йоріміті (992–1074), на той час йому було 47 років.

Але дивно усе це, коли дрібнички раптово спадають на думку, а те, що колись бентежило, з роками минає й забувається.

Того дня, коли управитель земель Харіма влаштував бенкет на кару за програш у шашки го, я відлучилася додому; уже потім мені показували столик, виготовлений з цієї нагоди: він був дивовижно красивий: ніжки у вигляді квітів, на стільниці зображені узбережжя та море, на якім написано:

На землях Кі виросте скелею високою
Камінчик, знайдений на узбережжі Сірара.

Того дня віяла у жінок також були надзвичайно красиві.

Після того, як минув двадцятий день восьмого місяця, у палаці почали збиратися і придворні вищих рангів, і люди рангами нижче – усі ті, чия присутність вважалася необхідною; вночі вони влаштовувалися на мосту або на веранді східного крила, до світанку безладно розважаючи себе музикою. Молоді придворні, не надто вправні у грі на кото та флейті, змагалися в умінні виголошувати сутри або ж виспівували пісні на новий манер [78], що сповна відповідало обставинам. Однієї ночі управитель палацом Таданобу, Лівий радник у чині тюдзьо Цунефуса, началь-

[78] Пісні на новий манер – пісні поетичного жанру імайо; виникли наприкінці доби Хейан, більшість із тих, що дійшли до наших днів, – релігійного характеру.

ник охорони Норісада і управитель земель Міно в чині сьосьо Нарімаса збиралися разом пограти на музичних інструментах. Але до справжньої вистави не дійшло, оскільки Мітінава визнав цю думку невдалою. Ті пані, які залишили службу при государині ще кілька років тому, шкодували про те і квапилися приїхати до палацу, й у цій бйанині спокою не було.

Двадцять шостого дня приготування повіву було закінчено, і государиня стала роздавати їх придворним пані. Зібралися всі, хто брав участь у підготовці, а їх виявилося багацько.

Дорогою від государині я завітала до пані Сайсьо, але вона заснула. Вона лежала обличчям до багатошарових одежин темно-багряного кольору <<хаві>> з зеленою підбивкою і світло-фіалкового кольору <<бузковий сад>> із темно-синьою спідкою, під головою була скринька з речами для письма, а поверх усього – кармінна накидка із надзвичайно гладкого шовку. Вона була чарівна. Мені здалося, що Сайсьо схожа на принцесу, зображену на картині; я потягнула за рукав, що прикривав її обличчя: <<Ви немов пані з дивовижної повісті!>>, – сказала я. Вона, відкривши очі: <<Ви в своєму розумі? Хіба можна будити так немилосердно!>>, – відповіла вона; потім трішечки підвелася, і рум'янець, що залив її щоки, був прекрасний. Часом буває й так, що людина вродлива часом видається ще прекраснішою.

Дев'ятого дня хьобу [79] принесла мені тканини, що пахнули квітами хризантем: <<Її Величність дружина Мітінава надіслала їх Вам, аби відігнати старість, і щоб та ніколи не наздогнала Вас!>> [80]. Я вже збиралася повернути подарунок і навіть склала вірш:

Щоб молодшою стати,
зрошених росою хризантем рукавів торкнулася.
Та знаю, володарці квітів
поступаються у вічності вони.

Але мені сказали, що Її Величність уже повернулася до своїх покоїв, тому я і залишила подарунок собі. Цього ж вечора прислужувала государині. Місячна ніч була прекрасною. Косьосьо [81] і дайнагон [82] сиділи на веранді, а краї їхнього вбрання витикалися з-під бамбукової завіски. Винесли курильню, аби государиня могла випробувати аромати, приготовлені напередодні. Ми говорили про те, який гарний сад, як багрянець не поспішає торкатися листя дикого винограду, але государиня здавалася ще сумнішою; прийшов час вечірньої служби, а государиня ніяк не могла заспокоїтися, тоді ми перебралися всередину. Хтось покликав мене, я повернулася

[79] Ввічлива назва придворної дами в сані ньобо.

[80] За традицією вважається, що витирання обличчя тканиною, просоченою ранковою росою з квіток хризантем, продовжує життя та зберігає молодість.

[81] Косьосьо – молодший воєначальник шостого рангу.

[82] Дайнагон – старший радник міністра.

до себе; хотіла прилягти зовсім ненадовго, але тут мене стомило. Прокинулася серед ночі від шуму й криків.

Десятого дня ще не настав світанок, але покої государині вже перемінили. Сама государиня перебралася на підмостки, закриті білими фіранками. Сам Мітінава з синами, придворні четвертого та п'ятого рангів, вносячи і розвішуючи матраци й подушки, гомінливо перемовлялися між собою. Увесь день государиня не могла знайти собі місця, то вставала, то знову лягала, доки не стемніло.

Голосно читалися нескінченні заклинання, покликані оборонити від злих духів. На додаток, до ченців, що були поруч із государинею останні місяці, у палац покликали всіх без останку пустельників з околишніх гірських храмів, і я уявляла собі, як Будди всіх трьох світів злітаються на їхній заклик. Запросили й усіх заклинателів, яких тільки можна було знайти в цьому світі, і, певне, жоден із сонмища богів не залишився незворушним до їхніх молитов. Усю ніч шуміли посланці, що відправлялися з приношеннями до храмів, в яких читалися сутри.

Зі східного боку помосту зібралися місцеві придворні пані. Із західного – знаходилися заклинательки, кожна з яких на вході була відгороджена ширмою й фіранкою, поруч кожної сидів пустельник, що читав молитву. На південь розташувалися рядком верховні настоятелі й

настоятелі храмів, які призивали Фудомьоо [83], та їхні захрипші від молитов голоси зливалися в піднесений гул. У вузькому просторі до півночі, відгородженому від помосту розсувною перегородкою, скупчилися люди, яких я потім нарахувала більше сорока. Від скупчення вони не могли ворухнутися, не розуміли нічого, що відбувалося, та не пам'ятали себе від хвилювання. Тим, хто прибув з дому пізніше, місця й зовсім не знайшлося. Не розібрати було, де чий поділ вбрання чи рукав, а літні дами потайки схлипували.

Надвечір одинадцятого дня дві розсувні перегородки на помосту прибрали, і государиня переміститася у внутрішню північну галерею. Оскільки бамбукові штори повісити було неможливо, довелося відгороджуватися численними фіранками. Головний настоятель Сьосан, настоятелі Дзьодзьо та Сайсін підносили молитви. Настоятель Інчен, додавши необхідні благі побажання до молитви, яку напередодні склав Мітінава, урочисто виголошував її, й так, що слова западали в душу і проникали в самісіньке серце. А коли сам Мітінава приєднався до нього, то голоси зазвучали так могутньо, що всі вірували: пологи минуться щасливо; але всі були схвильовані, і ніхто не міг стримати сліз. І хоча говорили один одному, що сльози – дурна ознака, але втриматися не було сил.

Занепокоєні, що таке стовпище людей може завдати государині тільки шкоди, розпоряди-

[83] Фудомьоо – буддійське божество.

лися, щоб придворні пані перейшли на південь й схід, і лише тим, хто був дійсно необхідний, було дозволено залишитися поруч із государинею. У внутрішній галереї перебували государиня з пані Сайсьо і Кура-но мьобу [84], за фіранки запросили настоятеля храму Нінна-дзі й посланника государя у храм Мії-дера. Накази віддавалися таким гучним голосом, що голоси священиків майже не було чутно. Перед входом до государині очікували придворні пані: пані дайнаґон, пані косьосьо, Мія-но найсі [85], Бэн-но найсі, пані Накацукаса, Таю-но мьобу та О-сікібу, наближена до Мітінава. Усі вони прислужували государині довгі роки, і тому легко зрозуміти їхнє сум'яття, коли навіть я, людина нова, відчувала надмірне хвилювання.

Ближче до входу поза нами протиснулися годувальниця другої дочки Мітінава Накацукаса, годувальниця третьої дочки в сані сьонаґон і годувальниця молодшої дочки Мітінава в сані ко-сікібу; набилося стільки людей, що стало неможливо пройти вузьким проходом за двома помостами, від тиснява й обличчя сусіда було важко впізнати. Не тільки сини Мітінава, радник Канетака у чині тюдзьо [86] та Масаміті у чині сьосьо [87], що мав четвертий ранг, але й такі

[84] Мьобу – один з рангів придворної пані в свиті государині.

[85] Найсі – вищий ранг придворної пані в свиті государині.

[86] Тюдзьо – один з чиновників при імператорському палаці; середній воєначальник четвертого рангу.

[87] Сьосьо – один з чиновників при імператорському палаці; молодший воєначальник п'ятого рангу.

далекі люди, як лівий радник Цунефуса у чині тюдзьо та керуючий справами палацу Таданобу, втратили всякий сором і спостерігали поверх фіранок за нашими заплаканими очима. Зерна рису летіли на наші голови [88] немов пластівці снігу, на зім'ятий одяг було страшно дивитися, але згодом це здаватиметься кумедним.

Коли государині остригли волосся і вона прийняла чернечу посвяту, всіх охопило страшне занепокоєння і безнадія, але пологи завершилися щасливо. Ще не відійшов послід, але і ченці, і миряни, скупчившись на великій площі від зали до південної галереї з балюстрадою, впали долу і ще раз об'єднали голоси в молитві.

Жінки в східній галереї ніби змішалися з придворними вищих рангів; пані котюдзьо [89] виявилася віч-на-віч із головним лівим діловодом Йорісада [90], та їх взаємний подив став потім об'єктом глузувань. Вигляд пані котюдзьо завжди бездоганний, от і сьогоднішнім ранком вона ретельно накладала на обличчя пудру, але зараз воно попухло від плачу, місцями сльози залишили сліди на шарах пудри, то було зовсім на її лице. Обличчя пані Сайсьо також змінилося не на краще. Та й я була, очевидно, не краща. Усе ж таки добре, що в таких випадках ніхто нічого як слід запам'ятати не може.

[88] Розкидування рису – ритуал, призначений для відлякування злих духів.

[89] Котюдзьо – придворна пані.

[90] Куродо – чиновник імператорського архіву.

Які оскаженілі крики видавали духи, коли відходив послід! До вівцунки Тен-но куродо був приставлений учитель Закону Будди Сінйо, до Хьое-но куродо – хтось на ім'я Мьосо, до Укон-но куродо – учитель із храму Ходзьодзі, а біля Мія-но найсі священно діяв учитель Тісан. Дух кинув останнього на підлогу, і Тісан перебував у такому жахливому стані, що для читання молитов йому на допомогу призвали вчителя Ненчаку. І не те щоб Тісан був слабкий, але вже дуже сильним був той дух. До пані Сайсьо запросили Ейко, та від безперервного читання молитов протягом усієї ночі він осипнув. Але ніхто не міг допомогти їй відігнати духів, і голоси не втихали.

До полудня небо прояснилося, і настрій став ранково-сонячний. Пологи закінчилися благополучно, і радощам не було краю, а коли довідалися, що народився хлопчик, то ми були у невимовному захваті! Увесь учорашній день, ніч і до самісінького ранку пані лили сльози, проплакали вони й сьогоднішній осінній мрячний ранок. Лише літні жінки, здатні краще за інших прислужувати государині, залишилися; решта розійшлася відпочивати по своїм покоям.

Мітінава з дружиною відправилися в іншу частину палацу, роздаючи подарунки і тим ченцям, які молилися й читали сутри протягом останніх місяців, і тим, кого запросили тільки на вчора і сьогодні; обдаровували також вправних лікарів і ворожок. У палаці починалися приготування до обряду першого купання.

У жіночі покої вносили величезні мішки та згортки з одіяннями, та накидки були розшиті надто яскраво, низ одежин був оброблений перламутром надмірно. Одіяння складалися в затишному місці; чулися голоси пані, які фарбувалися: <<Але ж віяла ще не принесли!>>.

За звичкою визирнувши з власної кімнати, я побачила наприкінці коридору декількох придворних, серед яких був і керуючий справами палацу государині Тадаобу і Ясухіра – керуючий справами палацу принца. До них наблизився Мітінава і звелів очистити струмок від листя, що нападали за останні дні. Дивитися на них було так зворушливо. Навіть ті, в чийому серці запали сумні думки, тепер, здавалося, позабули про свої прикрощі; але й зараз Тадаобу намагався не виявляти радощів, хоча по вигляду його обличчя можна було здогадатися, що саме він задоволений більше за всіх.

Головний діловод Йорісада, що мав сан тюдзьо, привіз із государевого палацу меч, Мітінава наказав йому дорогою назад докласти государеві про те, що всі перебувають у добрім здоров'ї. Оскільки в цей день відправлялися приношення до храму рідних богів Ісе, то Йорісада не мій затримуватися в садибі государині[91], та Мітінава розмовляв із ним стоячи. Очевидно, він обдаровував Йорісада, але я того не бачила.

[91] Місце народження дитини вважалося нечистим, тому перебувати там перед паломництвом до синтоїстського храму заборонялося.

Пуповину зав'язувала дружина Мітінава. Перше годування довірили Татібана-но Саммі, а постійною годувальницею була призначена Осаемон, оскільки вона служила давно й славилася доброю вдачею. Вона була дочкою управителя земель Біттю-но Мунетокі-но Асон, а чоловіком її був діловод Хіронарі.

Перше купання відбулося близько шостої години після обідні. Запалили вогні, слуги її величності в білих накидках поверх короткого зеленого одягу внесли гарячу воду. Тази й підставки для них також були вкриті білим. Управителі землі Оварі, Тікаміцу разом із Наканобу, старшим над палацовими слугами, донесли тази до бамбукової завіси. Там їх прийняли дві служниці – Кійосіко-но мьобу і Харіма, вони розбавили окріп холодною водою та передали тази двом іншим служницям – Омоку і Мума, які розлили воду по шістнадцяти глечиках, а залишки вилили в коритo. Вони були одягнені в тонкі накидки зі шлейфами, поверх яких були короткі накидки з тафти, а волосся було зібране назад і схоплено білою стрічкою. Зачіски виглядали чудово. Відповідальною за купання була пані Сайсьо, а допомагала їй пані дайнагон. Їхні фігури в білих фартухах виглядали напрочуд незвично і привабливо.

Мітінава тримав принца на руках, попереду нимі прямувала пані косьосьо з мечем і Мія-но найсі з головою тигра [92]. Її коротка накидка була

[92] Меч і зображення голови тигра вважалися оберегами новонародженого, а ритуальне купання, під час якого у воді відображається голова тигра, мало захистити немовля від злих духів.

прикрашена візерунком із соснових шишок, а на білому шлейфі блідо-голубими нитками вишите морське узбережжя. Пояс був із тонкої тканини з візерунком китайських трав. На шлейфі косьосью срібною ниткою були вишиті осінні трави, метелики і птахи. У кольорах одягу дотримувалися заборон, і нікому не дозволялося вирядитися на власний смак, і лише візерунок пояса було дозволено обирати на власний смак.

Двоє синів Мітінава, а також Мінамото-но Масаміті в чині сьодзьо шумно розкидали рис, намагаючись перекричати один одного. Настоятель храму Дзьодо-дзі, який виголошував молитви, що оберігають, був змушений заслонити віялом голову й очі від зерен, а молоді пані глузували з нього. Читати твори китайських авторів належало докторові словесності та діловоду Хіронарі. Він стояв біля балюстради й виголошував перший сувій «Історичних записів» [93]. За ним у два ряди стояли двадцять лучників [94]: десять — п'ятого рангу і десять — шостого.

Але нічне купання, власне, і не відбулося. Проводили тільки самий обряд, як і в день народження. Здається, лише чітець і змінився. Можливо, то був управитель земель Ісе на

[93] Виголошення «Історичних записів» китайського історика Сима Цяня (II ст. до н. е.) мало забезпечити немовляті мудрість під час вирішення державних справ.

[94] Вважалося, що звук нап'ятого лука відганяє духів, які можуть зашкодити новонародженому.

ім'я Мунетокі. Він читав відповідний уривок із <<Канону синівської шанобливості>> [95], а Такатіка, як говорили, читав сувій про імператора Вень-ді з <<Історичних записів>>. Таким чином троє читців змінювали один одного протягом семи днів.

Я кинула поглядом на придворних пані в білосніжних одежинах, які скупчились перед государинею, і виразна комбінація чорного з білим нагадала мені чудовий малюнок тушшю – темне волосся на білих одежинах. Того дня мені було якось не по собі, я почувала себе стиснутою і майже весь час до обіду не залишала своїх покоїв, спостерігаючи придворних дам, що поспішали зі східного крила до покоїв государині. Кому дозволялися заборонні кольори, були в коротких накидках із такого самого шовку, що й нижні одіяння, а тому попри всю пишноту одежин смак кожної не міг проявитися. Ті ж, кому заборонні кольори не дозволялися, а також дами більш літнього віку подбали, щоб виглядати скромно, і надягли чудові трьох- або ж п'ятишарові нижні одіяння, а поверх них – шовкові накидки й прості китайські накидки без візерунків, але деякі вирядилися у тканини з візерунками і тонкий шовк.

Віяла та решта спочатку не занадто притягували погляд, але вишуканість відчувалася

[95] <<Канон синівської шанобливості>> (<<Сяо цзин>>) – канонічний конфуціанський текст; повчання Конфуція його учню Цзен-цзи.

також і в них. На віялах були надписи з нагоди, вислови та вірші; кумедно, але кожен прагнув підібрати щось своє, та тільки написи ці виявилися настільки схожими, неначе про те змовилися наперед. Та й бажання не відставати від інших відчувалося надзвичайно сильно. Шлейфи й накидки були вишиті, обшлага рукавів у сріблі, шви знизу одежин вибиті сплетеною в шнурок срібною ниткою, а віяла були прикрашені сріблястим шаруванням, і враження таке виникало в душі, ніби бачиш перед собою глибокий сніг у горах, залитий яскравим місячним сяйвом, так сильно засліплювало очі, ніби на стінах були розвішані дзеркала.

Увечері третього дня Таданобу та інші служителі палацу влаштовували бенкет на честь немовляти. Начальник правої варти підніс государині святкову їжу, столик для страв із запашної деревини та срібні миски, але я не встигла роздивитися їх належним чином. Тюнагон Мінамото-но Тосіката і радник Фудзівара-но Саненарі піднесли одяг і постільну білизну для немовляти; і оббивка скриньки для одягу, і полотнина, якою він був накритий, і тканина, у яку були загорнені самі одежини, і покривало для столика з подарунками – все це було належного білого кольору, проте в усьому відчувався і особистий смак тих, хто їх підносив. Здається, рештою приготувань керував управитель земель Омі, Такамаса. Вищі за рангом сановники сиділи

в західній галереї східного крила, вони розташувалися у два ряди з півночі на південь, а місця решти придворних знаходилися у напрямі зі заходу на схід у південній галереї. Оздоблені білим візерунком ширми були звернені обличчям ззовні уздовж бамбукових фіранок, які відокремлювали галерею від покоїв.

Нічні святкування на п'ятий день після народження принца влаштовував Мітінава. Ніч видалася безхмарною, п'ятнадцятий за календарем місяць яскраво світив, слуги розводили вогнище під деревами край берега озера та розставляли підношення з коржами з рису і червоною квасолею, а їхня балаканина і метушня надавали урочистості пожвавлення. Решта слуг стояла зі світильниками так близько один до одного, що було світло, неначе вдень; місцями в тіні скелі або ж під деревами розташовувалися люди зі супроводу вищих за рангом сановників, які випромінювали посмішки й вдоволеність, повідомляючи один одному про те, як вони таємно молилися про благополучну появу сяйва, виявленого світові – народження принца. Врешті-решт, і люди Мітінава також, навіть ті з них, хто мав лише п'ятий ранг, снували заклопотані всюди, показуючи своїм виглядом впевненість, що настали добрі часи.

Як тільки віддали наказ піднести частування для государині, з'явилися вісім однаково одягнених у біле придворних пані з волоссям, зачесаним

назад і перехопленим білими стрічками, вони несли білі підношення. Государині прислужувала Мія-но найсі, яка завжди вирізнялася дивною привабливістю, та сьогодні з перев'язаним білою стрічкою волоссям, яке спадало на плечі, вона була особливо красива. Я бачила її обличчя вповоберта: сховане частково віялом, воно виглядало дивовижно вродливим!

Вісім придворних дам із зачесаним назад волоссям – Тен сікібу, кодзаемон, кохьое, Таю, Омума, Комума, кохьобу і Комоку – були молодими і вродливими, вони розташувалися у два ряди, одна навпроти іншої, та трималтся дуже пристойно. Їхні зачіски були звичайними для тих, хто прислужував государині, але через особливу важливість випадку вибір припав на найкрасивіших; ті, кого обійшли стороною, перебували в жахливому настрої, і скаржилися, і плакали від прикрощів – виглядали вони, одним словом, комічно.

Більше тридцяти пані, які розташувалися на площі в два ряди між стовпами залу на схід до помосту, являли собою живописне видовище. Служниці внесли святкову їжу. Перед фіранками, що відділяли ванну кімнату збоку, поставили ще одну, вже повернену на південь, і їжу подали туди на двох білих столиках. Поволі наступала ніч, і в яркому місячному освітленні я спостерігала за слугами та служницями, кухарками й відповідальними за зачіски, прибираль-

ницями, обличчя яких я бачила вперше. Там були й інші, можливо, ключниці чи ще хтось, оскільки одяг, рум'яна і гребінці на них виглядали незграбно, але цілком відповідно урочистості події. На східній веранді, впритул до виходу зі спальні в коридор, люди розташувалися настільки тісно, що й не протиснутися.

Коли столи вже було накрито, придворні пані сіли близько бамбукових фіранок. Полум'я світильників яскраво освітлювало усіх, але вбрання пані О-сікібу [96] було особливо красивим: її шлейф і коротка накидка були прикрашені вишивкою з видом містечка Камацубара, що на горі Осіо. Таю-но мьобу й пальцем не поворухнула, щоб прикрасити свою накидку, але на її шлейфі красиво сріблилася морська хвиля: нічого надзвичайного, але красиво. Малюнок на шлейфі Бенно найсі був відзначений рідкісним смаком: журавель стояв на сріблястому березі моря; розмістити разом це й гілку сосни, що суперничає з журавлем у довголітті, здалося мені дуже вдалим. Прикрашений срібними накладками шлейф пані сьосьо виглядав не настільки вражаюче, і люди нишком пересуджували про це. Цієї ночі государиня виглядала настільки привабливо, що мені хотілося, щоб її обов'язково побачили інші: <<Цей світ ще ніколи не бачив нічого подібного>>, – сказала я, посунувши фіранку, за якою сидів чернець,

[96] О-сікібу – дружина управителя земель Мітіноку, довірена Мітінава.

що був на нічному чергуванні. <<Прекрасно, просто прекрасно>>, – відгукнувся він, облишивши молитви й задоволено потираючи руки.

Сановники вищих рангів залишили свої місця й зібралися на мосту. Разом із Мітінава вони грали в кості. Було неприємно дивитися, як кожний прагнув заволодіти папером для письма, який призначався переможцеві.

Наближався і час для віршів. Вірш потрібно було виголосити, коли підносять чарку, й ми заворушили губами, думаючи, як би сказати вдаліше. Я склала наступний вірш:

Нехай у місячному сяйві чарка,
що колом всіх обходить
І дивним світлом сяє,
на довгі роки щастя принесе!

<<Коли дайнагон Кінто тут, варто думати не тільки про слова, але й про те, щоб голос звучав належно>>, – шепотілися між собою, але чи це тому, що було багато інших справ, або ж тому, що було пізно, тільки всі розійшлися, і нікому не судилося виголосити вірш. А потім стали роздавати подарунки. Вищі сановники отримали одяг для дружин, а також одяг і ковдри з числа підношень немовляті. Чиновникам четвертого рангу дісталося по набору одягу на підбивці та хакама, чиновники п'ятого рангу одержали по набору одягу, шостого – по парі хакама.

Наступного вечора місяць був дуже гарний, погода – чудова, і молодші пані вирішили розва-

житися катанням на човні. Білі одяги відтіняли чорноту волосся ще більше, ніж у дні, коли носять звичайні кольори. Кодаю, Ґен сікібу, Міяві-но дзідзю, Ґосеті-но бен, Укон, кохьо, Коемон, Муме, Ясураї та пані з Јсе сиділи поблизу веранди, коли Лівий радник у чині тюдзьо Цунефуса та другий син Мітінава Норіміті, який мав такий самий чин, умовили їх покататися, а багор взяв у свої руки правий радник Канетака в чині тюдзьо. Деякі жінки залишилися на березі, та вони, напевне, заздрили і спостерігали за човном. Обриси їх білих одежин у відблисках місячного світла на білому піску в саду виглядали дуже красиво.

Оголосили, що до північних воріт прибуло кілька екіпажів. То були пані з государевого палацу. Серед них були Тодзаммі, Дзідзю-но мьобу, Тосьосьо-но мьобу, Мума-но мьобу, Сакон-но мьобу, Тікудзен-но мьобу, Сьо-но мьобу та Омі-но мьобу та інші. Але я можу й помилитися, адже не знаю всіх у обличчя. Пані з човна збуджені зійшли на берег. Мітінава також вийшов до них і як ні в чому не бувало обмінювався люб'язностями. Подарунки були роздані відповідно до рангів.

Переклад Ю. В. Осадчої

Гендзі моноватарі

Слово моноватарі дослівно означає розмову-спогад, розповідь про різні події та речі. Вочевидь, воно стало вживатися ще наприкінці X ст. на позначення літературних творів, написаних японською мовою.

Роман «Гендзі моноватарі», написання якого дослідники датують першим десятиліттям XI ст., посідає чільне місце не лише в історії японської літератури середньовіччя, але й у світовій літературі. «Гендзі моноватарі» став першим твором, в якому не лише постав яскравий і витончений світ японської аристократії з його етикетом і світським життям, але й відобразилися філософсько-релігійні думки доби, процес формування окремої особистості. І хоча роман розповідає про життєвий шлях придворного на ім'я Гендзі, про радощі та печалі в його житті та житті його найближчого оточення, про любовні пригоди і тонкі душевні переживання, загальна кількість дійових осіб в ньому налічує близько трьохсот. Геній Мурасакі сікібу дозволив їй написати твір, в якому відобразилися всі головні естетичні й моральні домінанти доби, системи цінностей та життєві пріоритети як представників аристократичного прошарку, так і простих мирян. І, можливо, найкраще цей роман охарактеризував М. Й. Конрад, коли написав: «Японська літературна критика по-різному розглядає „Гендзі моноватарі". Одні намагають-

ся вбачати в цьому романі не більше й не менше як приховану проповідь буддійського вчення, особливо – ідеї „причин і наслідків", тобто Карми, вважаючи, що весь зміст „Ґендзі" найкращим чином ілюструє саме цю ідею. Інші намагаються бачити в „Ґендзі" дидактичний твір, написаний з метою повчання і особливо наставництва: як не слід вчиняти в житті. Треті вважають, що „Ґендзі" – просто аморальний роман, твір майже порнографічної літератури. Четверті переконані, що „Ґендзі" – дещо замаскована історична хроніка, в якій описуються реальні особи, реальні події і реальні обставини. Нарешті, п'яті проголошують, що „Ґендзі" є твором, написаним свідомо для виявлення того своєрідного принципу японської естетики, який виражається у формулі „моно-но аваре" – „замилування речами", яке слід розуміти як замилування, що може бути завжди викликаним умілим прийомом>> (Конрад Н. И. <<Гендзи-моногатари>>).

Про авторку першого у світі роману і водночас енциклопедії побуту аристократів доби Хейан, Мурасакі сікібу, відомо зовсім небагато. Основними джерелами відомостей про її життя є <<Збірка віршів Мурасакі сікібу>> (<<Мурасакі сікібу ка-сю>>) та <<Щоденник Мурасакі сікібу>> (<<Мурасакі сікібу ніккі>>). Рік народження письменниці достеменно не відомий, але вважається, що народилася Мурасакі в 978 р., за іншими даними – в 970 або 973 р., у родині

чиновника Фудзівара-но Таметокі, який належав до північної гілки роду Фудзівара.

Найкращим документом про Мурасакі сікібу є її твори, які увійшли до скарбниці світової літератури, а саме: <<Гендзі моноватарі>> та <<Щоденник Мурасакі сікібу>>. У них вона описала своє життя в імператорському палаці, де Мурасакі служила в 1008–1013 рр. Про її подальше життя майже нічого не відомо. Останнє згадування про Мурасакі в палаці датується 1013 роком у щоденнику Фудзівара Санесуке (957–1016). А останні її вірші датуються 1014 роком.

Мурасакі не є справжнім іменем письменниці. Уперше під псевдонімом Мурасакі письменниця згадується у <<Повісті про розквіт>>, однак тут вона також називається ім'ям То-сікібу, де То – китайське читання першого ієрогліфа прізвища Фудзівара. Багато хто з дослідників вважає, що додаток <<сікібу>> до її імені означає відомство, в якому працював батько Мурасакі. А саме ім'я Мурасакі (досл. з яп.: <<пурпуровий>>) авторка отримала слідом за іменем центральної героїні роману <<Гендзі моноватарі>>. Згадується це ім'я також і в <<Щоденнику Мурасакі сікібу>> начальником Лівої охорони Фудзівара-но Кінто, що свідчить про вже доволі широку популярність роману на час написання <<Щоденника...>>.

Мурасакі сікібу
Ґендзі моноватарі
Глава <<Вітер у соснах>>

Основні персонажі:

Міністр Двору (Ґендзі), 31 рік;

Пані з Саду, де опадають квіти (Ханатірусато) – кохана Ґендзі;

Особа з Акасі (пані Акасі), 22 роки – кохана Ґендзі, дочка Того, хто ступив на Шлях з Акасі;

Кореміцу – наближений Ґендзі;

Дівчинка, 3 роки – дочка Ґендзі та пані Акасі;

Юнеї-но дзьо (Укон-но дзьо-но куродо) – наближений Ґендзі, син правителя Хітаті (Йо-но ске);

Пані зі Західного флігеля (Мурасакі), 23 роки – дружина Ґендзі.

Будівництво Східної садиби було завершено, і Ґендзі оселив там пані, відому під іменем Ханатірусато, тобто пані з <<Саду, в якому опадають квіти>>. У Західному флігелі та галереях, які приєднуються до нього, були відповідно розміщені необхідні господарчі приміщення. Східний флігель призначався для пані з Акасі; в Північному – ширшому, а саме тому більшому – міністр Двору мав намір оселити жінок, із якими він колись мав тимчасові зв'язки й які мали підстави розраховувати на його заступництво в майбутньому, а задля їхньої зручності флігель

був розподілений на невеликі затишні, дбайливо й добірно прибрані покої. Головний будинок Східної садиби Ґендзі поки залишив вільним із розрахунком, що зможе сам іноді там жити й тому наказав, аби його прибрали відповідним чином.

Увесь цей час він підтримував постійні стосунки з пані Акасі й недавно знову написав до неї, пропонуючи перебратися до столиці, але жінка по колишньому сильно вагалася, нарікаючи на низьке положення в світі. <<Я чула, що легше зовсім не бачити його, ніж жити поруч і страждати від його холодності, – думала вона. – До того ж, так говорили про жінок найшляхетнішого походження. На що ж сподіватися мені, коли після переїзду до столиці я стану однією з тих, хто живе його призволенням? Моє становище ні для кого не буде таємницею, і дочці навряд чи вдасться позбутися цієї плями. Краще вже жити на самоті та у зневазі, задовольняючись його випадковими відвідинами. Дійсно, що може бути принизливішим?>>. Водночас вона не могла змиритися із думкою, що дочці доведеться зростати в глушині, що вона ніколи не матиме гідного положення в світі. Тому й відповісти Ґендзі рішучою відмовою жінка не наважувалася. Батьки приймали її сумніви і теж засмучено зітхали, так що лист від Ґендзі став джерелом нових хвилювань, хоча здавалося б...

Тим часом Той, хто ступив на Шлях згадав, що дід його дружини, принц Накацукаса, мав

колись володіння на околицях ріки Ої[97], що після його смерті за відсутністю прямого спадкоємця поступово прийшли у повний занепад. Він наказав викликати людину, яка протягом багатьох років незмінно доглядала за маєтком, аби поговорити з нею.

– Остаточно розірвав я стосунки з цим приморним світом і оселився у глушині, спокійно жив тут, поки не виникла одна зовсім несподівана для нас усіх обставина, що змусила мене знову шукати притулку в столиці, – говорив Той, хто ступив на Шлях. – Але, зізнатися, мене лякає необхідність поринути в повне блиску й метушні столичне життя. Я занадто довго жив у провінції, будь-який галас відворотний мені. Тому мені й захотілося відшукати яку-небудь тиху, стару садибу. Усі витрати я візьму на себе, але хочу перешикувати цей будинок, аби в ньому можна було жити цілком пристойно.

– За довгі роки не знайшлося нікого, хто б висунув хоч якісь права на це житло, і воно поступово набуло досить жалюгідного вигляду, – відповідав сторож. – Сам я живу в службових приміщеннях, які мені вдалося упорядкувати. Мушу вам сказати, що від весни на околицях панує небуване пожвавлення: пан міністр Двору будує неподалік храм. Будівля буде, мабуть, значна, у будь-якому випадку людей зібрано чи-

[97] Ої – річка в провінції Ямасіро, на захід від столиці Кіото, верхня течія р. Кацура.

мало. Отже, якщо ви бажаєте тиші, це місце навряд вас влаштує.

– Та чому? Зважаючи на деякі обставини, моя родина може розраховувати на заступництво пана міністра. Що стосується стану будинку, то згодом усе налагодиться. Хочу просити Вас якнайшвидше підготувати найнеобхідніше.

– Розумієте, я не є власником цих земель, та оскільки передати їх мені було нікому, я й жив там увесь цей час у тиші та спокої. Аби поля та інші угіддя не прийшли в повне запустіння, я розпоряджався ними за власним розсудом, але попередньо заручившись дозволом покійного Мімбуно таю і тепер виплачую все необхідне, – сказав сторож і невдоволено скривився. Скоріше за все, він злякався за нажите добро. Ніс його почервонів, на потворному обличчі, що заросло волоссям, застигла недовірлива усмішка.

– До ділянок та іншого мені справи немає, тому можете розпоряджатися ними так само, як і раніше. Зрозуміло, я маю всі необхідні папери на володіння цими землями, але не бажаю обтяжувати себе мирськими турботами, якими досі зневажав. Сподіваюся, що відтепер мені вдасться надолужити втрачене, – сказав Той, хто ступив на Шлях, та оскільки було згадане ім'я міністра Двору, охоронець поспішив розпочати перебудову будинку, отримавши на це досить значні кошти з Акасі.

Гендзі й гадки не мав наміри старого і дивувався, чому жінка так завзято відмовляється

переїхати до столиці. А той побоювався, що доля його дочки буде назавжди пов'язана з диким узбережжям Акасі – обставина, яка могла мати згубні наслідки для її майбутнього. Але саме закінчили перебудову будинку, і Той, хто ступив на Шлях повідомив Гендзі, мовляв, випадково згадав про існування такого житла.

Авжеж, Гендзі відразу збагнув, що думка про власний будинок виникла не випадково: жінка, вочевидь, дійсно боялася загубитися серед інших пані, які живуть під його заступництвом. <<Коли так, то це цілком гідне вирішення питання>>, – подумав він і відправив до Ої Кореміцу, свого незмінного помічника в таких справах, доручивши йому подбати про те, щоб усе було влаштовано належним чином.

– Місце прекрасне, є навіть деяка подібність із морським узбережжям, – доповів Кореміцу після повернення. Гендзі заспокоївся: <<Що ж, можливо, це й на краще>>.

Храм, який за його розпорядженням будували в горах, трохи південніше від храму Дайкаку-дзі[98], справляв дивовижне враження, і Павільйон близько водоспаду був не гіршим, аніж у самому Дайкаку-дзі.

Садиба, призначена для пані з Акасі, була збудована на березі річки. Рідкої краси сосни оточували

[98] Дайкаку-дзі – храм у провінції Ямасіро, в Сава, на захід від столиці. Один з основних храмів послідовників вчення Сінгон.

головний будинок, суворі й прості, відзначені особливим зачаруванням сільської оселі. Про все подбав міністр, навіть до внутрішнього оздоблення.

І от нарешті він потай відправив до Акасі своїх найвірніших слуг.

<<На жаль, уже час...>>, – зітхала жінка, розуміючи, що розлуки з Акасі не уникнути. Їй було сумно залишати дикий берег, де вона прожила стільки років, не хотілося залишати батька на самоті. Одна від іншої тяжча думки тіснилися в її голові. <<Невже я народжена лише для того, щоб вічно бути в скорботі?>>, – думала вона з болісною заздрістю до тих, на кого не впала роса його кохання.

Та чи могли старі батьки не тішитися щастю дочки, коли бачили, який пишний почет надіслав за нею Гендзі? Нарешті здійснювалися їхні заповітні мрії; та коли б думка про близьку розлуку не затьмарювала радощів...

Той, хто ступив на Шлях увесь час перебував у старечій розслабленості, і вдень і вночі повторював: <<Невже ніколи більше не побачу нашої крихітки?>>. Окрім цього від нього не можна було добитися ані слова; з жалістю дивилася на нього дружина. Вони вже давно не жили під одним дахом, і хоча, виріши вона залишитися в Акасі, їй зовсім не було б на кого покластися, та все одно... Навіть випадково поєднані долею люди, які й сказати один одному навіть декількох слів не встигли, і ті немов <<зблизившись давно>> засмучу-

ються під час розлуки. Чи вимірять засмученість подружжя, що прожило разом довгі роки? Звісно, норовливий старий ніколи не був для неї надійною підтримкою, але вона давно примирилася зі своєю долею і не збиралася лишати його тепер, коли кінця добігав відміряний їй час; і думала вона, що це узбережжя стане для неї останнім притулком, але ось доводилося прощатися...

Молоді панни, яким давно вже набридло тутешнє життя, раділи від'їзду, але іноді погляди їх мимоволі звертались до прекрасного морського плесу: <<Ми вже ніколи не повернемося сюди...>>, – думали вони, і сльози змішувалися із бризами хвиль, які набігали та воложили їхні рукава.

Надворі була осінь, пора, яка завжди вселяє в серце журбу. На світанку дня, коли був призначений від'їзд, дув прохолодний осінній вітер і настирливо дзенькали комахи. Пані сиділа і милувалася морем, а Той, хто ступив на Шлях встав сьогодні набагато раніше звичного, до другої нічної служби і читав молитви, раз у раз схлипуючи. Ніхто не міг стримати сліз, хоча й вважаються вони в такий день дурною ознакою. Дівчинка була надзвичайно мила собою – немов би той самий дорогоцінний нефрит, що випромінює сяйво вночі. Дотепер старий не відпускав її від себе, та й вона встигла до нього звикнути. Звичайно, він розумів, що чернець не повинен мати у своєму серці такі почуття, але, на жаль, він і години не міг прожити без неї...

У мить розставання молюся
за твій легкий життєвий шлях, але
Утриматись від сліз старому
все важче й важче...

– Але як же ж це огидно, – сказав він, старанно витираючи очі.

Колись разом залишали столицю, тепер –
одна повертаюсь туди.
Стежками знайомими чи доведеться
пройтись ще хоч раз?

Такою була відповідь монахині.

Ніхто не здивувався, коли побачив, як вона плаче. Минуло стільки років, відколи вони дали один одному подружню обітницю. І ось, коли вона має настільки непевне джерело надій, вертається до давно покинутого світу... Та чи не марно все це? А молода пані сказала:

Попереду шлях нелегкий...
І хоч невідомо, коли знову побачу тебе,
У серці моєму надія тиха жевріє...

– Хоча б проводьте нас, – благала вона, але Той, хто ступив на Шлях відмовився та пояснив, що різні справи заважають йому поїхати з Акасі, але разом із тим він не мій не думати про турботи їхньої майбутньої подорожі, й болісне занепокоєння проступало на його обличчі.

– Свого часу я пожертвував своєю посадою при дворі й подався до чужих земель, аби, як я спо-

дівався, у такий саме спосіб знайти людину, необхідну для вас. Я отримав чимало свідчень свого невдалого призначення та відмовився від думки повернутися до столиці, де, напевне, у такому разі приєднався б до числа так званих колишніх намісників і не зміг би навіть відновити колишній вигляд нашої бідної садиби, що суцільно поросла кущами й хмелем. Врешті-решт, думаю, моє життя, і приватне і суспільне, стало б предметом для глузувань і образ, а пам'ять предків моїх була б назавжди вкрита ганьбою. Крім того, я від самого початку дав зрозуміти, що мій переїзд до провінції є лише першим кроком на шляху до повної відмови від усього мирського, і був певний, що мені вдасться пройти цим шляхом до кінця. Однак, поволі того, як ви дорослішали й починали проникати в сутність явищ цього світу, я все частіше запитував себе: <<Для чого я ховаю цю дорогоцінну парчу в жалюгідній глушині?>>, – і душа моя блукала в пітьмах, а в голові були лише бентежні думки. Коли я звертався до будд і Богів, то молив їх лише про одне: аби ви не залишилися до кінця днів своїх у бідній гірській хатині, куди вас занесло гірке призначення батька.

І навіть коли прийшов до нас нарешті успіх, про який ми ніколи й не мріяли, я довго мучився сумнівами, тому що чіткіше, ніж коли-небудь, розумів, яким же ж незначним є ваш стан у світі. Але скоро народилося це миле дитятко, і коли побачив у його народженні ще один знак вашої

щасливої долі, то вирішив, що в жодному разі ви не повинні залишатися на цім дикім узбережжі. Я знаю, вашій дочці призначений особливий жереб, але мене доводить до відчаю думка, що я ніколи більше не побачу її; я вже давно сповнений рішучості відмовитися від світу, а ви будете нести в собі світло, яке має опромінити вашу дитину. Вочевидь, такою була її доля: потрапити ненадовго до цієї гірської хатини й позбавити спокою душу її мешканця. Адже не даремно кажуть: <<Люди, яким судилося переродитися на небесах, мають на якийсь час повернутися на один із трьох дурних шляхів>> [99], от і я також мушу пережити біль цієї розлуки. Якщо дійде коли-небудь до вас чутка, що залишив я цей світ, не турбуйтеся про поминальні обряди, й не схвилює вашого серця ця неминуча розлука... – рішучим тоном сказав старий, але відразу обличчя його спотворилося від стримуваних ридань. – Можливо, людина, що прагне очистити серце від нікчемних думок, не має так вчинять, але відтепер і до тієї ночі, коли з димом піднесуся на небо, я щодня під час усіх шести служб стану молитися за наше дитятко.

Переїзд передбачалося робити таємно, та хіба можна було сподіватися, що така довга низка

[99] Люди, яким судилося переродитися на небесах, мають на якийсь час повернутися на один із трьох дурних шляхів – у деяких буддійських трактатах говориться про те, що для того, щоб переродитися на небесах, люди мають пройти один із дурних шляхів – пекло, країну голодних духів або країну тварин.

ридванів залишиться непоміченою? Відправляти всіх по черзі було недоцільно, тому вирішили, що найкраще прямувати морем.

У варту Дракона вони рушили у подорож. Човен віддалявся, ховаючись у ранковому тумані, який огорнув затоку. Подібний вид дуже захоплював колись одного із прадавніх поетів; але коли вона почала зникати з виду, на серці в Того, хто ступив на Шлях ставало все сумніше. Печально вдивлявся він у морську далечінь, відчуваючи, що вряд чи йому вдасться тепер повністю позбутися суєтних думок. Засмутилася й стара черниця, адже вона прожила тут стільки років, і тепер доводилося так зненацька вертатися до столиці... Сльози струменіли по її щоках:

До дальніх берегів думки благі прибили човен,
та все одно –
У світ давно забутий штовхають її хвилі.

А молода пані відповіла:

Щороку осінь близько моря тут я вітала, але
На жалюгідному байдаку судилося
вертатись до столиці...

Вітер був погожий, і в точно призначений день вони зійшли на берег. Уникаючи недоброзичливих поглядів, пані з Акасі подбала, аби частину шляху було пройдено якомога непомітніше.

Будинок перевершив усі очікування. До чого ж він був схожий на той, близько моря, де вони провели стільки довгих років! Дорогою виникло

таке відчуття, що вони нікуди й не їхали з Акасі, тут багато що хвилювало їх і змушувало думками вертатися до минулого.

Наново прибудовані галереї надавали будинку шляхетного вигляду, дивним садом бігли струмки... Зрозуміло, що про деякі дрібниці слід було ще подбати, але для початку всього було цілком достатньо. Міністр Ґендзі доручив одному з найвідданіших йому слуг домашньої управи простежити, щоб жінок прийняли в будинку з належною випадку врочистістю.

Тільки через кілька днів Ґендзі вдалося нарешті знайти відповідний привід для того, щоб самому навідатися в Ої. Жінка тим часом засмучувалася ще більше, ніж колись; вона часто згадувала залишений будинок і, щоб хоч якось розважити себе, грала на китайському кото, що колись залишив їй Ґендзі. Осіння пора налаштовувала на журбу, і часто, не в силах перемогти туги, пані Акасі усамітнювалася в своїх покоях і цілковито віддавалася музиці, мимоволі шарпаючись від норовливого вітру в соснах, який під спів струн починав голосно завивати. У такі миті навіть стара черниця, яка цілими днями сумувала у своїй опочивальні, вставала з ліжка.

З гірської далечі я повернулася в новому вигляді,
Та вітер все одно, як і раніше, хитає сосни...

– казала вона, а молода пані їй відповідала:

Самотнього кото пісня тут невідома нікому.
За рідним краєм і близькими сумує серце.

Так на самоті проводили вони дні та ночі.

Тим часом Гендзі, як це не дивно, переймався за них ще більше колишнього й нарешті наважився відвідати їх попри всі можливі пересуди. Він поки не став повідомляти пані Мурасакі жодних подробиць, але, побоюючись, що вона дізнається про все від інших, перед від'їздом зазирнув до Західного флігелю:

– Є в мене одна справа в Кацура, яка давно вимагає моєї участі. Там поблизу живе жінка, яку я обіцяв колись відвідати, й зневажати нею незручно. А оскільки маю також навідатися до храму, який будується в Сава, щоб розпорядитися щодо незакінчених дотепер статуй будд, то повернуся я, ймовірно, за два або три дні.

<<Чула я, що за його вказівкою раптом почали будувати якийсь будинок, який, здається, називають Кацура-но-ін. Ймовірно, там він її й оселив>>, – подумала пані й відповіла досить сердито:

– Довго ж мені доведеться чекати! Напевне, варто запастися новим топориськом... [100]

Вид у неї був вкрай невдоволений.

– Ви невиправні! Але ж усі вважають, що я невпізнанно змінився, – казав Гендзі, намагаю-

[100] Напевне, варто запастися новим топориськом... – Мурасакі натякає на китайську легенду, за якою одного разу дроворуб зайшов до гірської печери, де діти грали уо. Він задивився на них, але раптом помітив, що топориськo його сокири зігнило. Повернувшись додому, він нікого не застав із своїх близьких: минуло багато років і вони всі померли.

чись її заспокоїти, а тим часом сонце сходило все вище і вище...

Намагаючись не давати привід для підозр навколишнім, Ґендзі виїхав з будинку й не брав із собою нікого, крім найвідданіших слуг. Коли він добрався до місця, вже сутеніло.

Навіть найскромніше мисливське плаття не могло применшити його разючої краси, а того дня він навмисно одягнув приготовлене для цього випадку вбрання й був такий прекрасний, що жінка забула всі свої неприємності. Легко уявити собі, як схвилювала Ґендзі ця довгоочікувана зустріч, із яким розчуленням дивився він на дочку... Йому лишалося лише шкодувати, що всі ці довгі місяці й роки росла вона далеко від нього.

Люди як могли звеличували миловидність його сина, народженого дочкою нинішнього Головного міністра, яка втекла, але як знати, чи не через те, що він належав до однієї з найвпливовіших столичних родин? Дівчинка була дійсно чарівна. <<Либонь, справжня краса проявляється ще в самому ранньому віці>>, – думав Ґендзі, коли дивився на миле, безгрішне створіння, що посміхалося йому.

Годувальниця за час, проведений в Акасі, стала ще виправнішою та красивішою. Коли Ґендзі слухав її розповідь про життя на узбережжі, відчував себе винним у тому, що вона мала стільки років жити поруч із рибалками.

– Це житло також далеко від столиці, мені не легко буде відвідувати вас тут. Чому б вам не

переїхати до приготовленого для вас будинку? – запитав Ґендзі, та пані Акасі відповідала: <<Я маю дещо звикнути. Можливо, тоді...>>.

Імовірно, зі свого боку вона мала рацію... Усю ніч вони безперервно розмовляли, і чимало обіцянок і клятв почула вона від Ґендзі. Дещо в будинку ще залишалося незавершеним, і він поспішив віддати відповідні вказівки сторожу і новим слугам домашньої управи. Почувши про те, що пан міністр вирішив навідатися до Кацура-ноін, почали сходитися навколишні жителі, які нарешті відшукали його в Ої. Саме їм він і доручив доглянути сад.

– Каміння в саду повалилося, а то й зовсім зникло, але ж тут могло б бути чудово, варто лише докласти небагато зусиль і вміння. Втім, яка з того користь? Адже ви тут не залишитеся надовго? До того ж, і прощатися з будинком буде сутужніше, якщо ви встигнете до нього звикнути. Так, мені те все добре відомо...

І знову Ґендзі заговорив про минуле, він плакав і сміявся з такою щирою простотою, що не можна було не зворушитися, дивлячись на нього. Навіть стара черниця, побачивши його крізь щілину у фіранці, забула про свою старість: похмурі думки її розсіялися, а обличчя осяяла посмішка. Очевидно, вирішивши особисто простежити за тим, аби слуги належним чином розчистили струмок, який біг від східної галереї, Ґендзі вийшов у сад в одному нижньому платті, а черниця,

милуючись його витонченою фігурою, захоплювалася й раділа. Помітивши посуд для священної води, Гендзі згадав і про неї.

– Адже тут і пані черниця? Боюся, що я недостатньо ввічливий... – сказав він і наказав принести свій верхній одяг, а потім, наблизившись до переносної заслони, проговорив досить люб'язним тоном:

– Я переконаний, що саме старання у молитвах допомогло вам виростити таку прекрасну дочку, і серце моє сповнене вдячності. Подумати тільки, ви знайшли в собі стільки твердості духу, щоб покинути житло, де ніщо не порушувало чистоти ваших думок, і повернутися до мінливого світу! Уявляю собі, як важко тепер поважному старцеві, що проводить дні на самоті та лине до вас своїми думками!

– Це так, повернення до давно залишеного світу збентежило мене, але таке розуміння з вашого боку переконало мене, що не даремно мені було дароване настільки довге життя... – говорила черниця, плачучи. – О, яка радість! Тепер я можу не турбуватися за майбутнє цього пагінця сосни, чия доля не давала спокою моєму серцю, поки ми жили серед диких скель. Боюся тільки, що занадто низько росте коріння...

Шляхетні манери старої черниці збудили жалість у серці Гендзі, й він прийнявся розпитувати її про те, яким було це місце в ті давні роки, коли жив тут принц Накацукаса. Тим часом стру-

мок налагодили, і він зажурчав жалібно, немов у тузі за минулим.

Туди, де жила колись, повернулась.
Хазяїном тут став струмок.
Несміло навколо озираюся...

Непідробна покора, з якої черниця вимовила ці слова, свідчила про її дивовижну витонченість і душевну шляхетність.

Попри довгі роки прозорий струмок
усе пам'ятає,
Тільки хазяйку колишню важко
йому впізнавати...

Схвильований до глибини душі, Ґендзі якийсь час стояв і мовчки споглядав сад, а черниця подумала, що навряд чи коли-небудь їй доводилося бачити людину, настільки витончену і обличчям, і постаттю.

Потім Ґендзі вирушив до храму, де насамперед замовив молебні Фуґен, Аміді та Шакья Муні, які слід було проводити на чотирнадцятий, п'ятнадцятий і останній день кожного місяця, після того віддав наказ про додаткові служби і подбав про внутрішнє оздоблення храму і священний посуд.

На небо вже сходив світлий місяць, коли Ґендзі повернувся до Ої. Йому мимоволі згадалися колишні ночі, а жінка, скориставшись нагодою, підсунула до нього те саме китайське кото. Розчулений до сліз, Ґендзі заграв. Знайома мело-

дія жваво нагадала їм минуле, немов перенесла їх у той давній вечір.

Струни кото сьогодні звучать, як і в минулі роки.
І щирість моїх почуттів так само незмінна.

– говорить Ґендзі, а жінка у відповідь:

Обітниці твоїй про кохання довічне
я вірила й чекала.
І звуки кото сумовиті могутніх сосен співу.

Такими віршами вони обмінялися; а пані Акасі виявилася цілком гідною співбесідницею, виявивши шляхетність більшу тієї, яку можна очікувати від особи її звання. За роки, що минули від дня їхньої останньої зустрічі, вона стала милішою, а дівчинка була така чарівна, що зовсім не хотілося відривати від неї погляду. <<Що ж із нею робити? Недобре ростити її таємно, нікому не розповідаючи про її існування. Зрозуміло, найкраще було б перевезти її до будинку на Другій лінії й виховувати самому. Тільки в такий спосіб удасться уникнути пересудів і подбати про її бездоганне майбутнє>>, – думав Ґендзі, але через небажання завдавати болю жінці не наважився сказати їй про цей відкрито і тільки дивився на дівчинку зі сльозами на очах. Вона ж мало що розуміла та спочатку цуралася Ґендзі, але поступово звикла, із задоволенням розмовляла з ним, сміялася, дерлася до нього на коліна й своєю спритністю привабливала його ще більше. Прекрасна то була картина: Ґендзі, який сидить

із дочкою на руках. Відразу ставало ясно, що їй призначене непросте майбутнє.

Наступного дня Ґендзі мав вертатися до столиці, а оскільки прокинувся він пізніше звичайного, то вирішив їхати прямо звідси; та велика кількість людей вже чекала на нього в Кацурано-ін, і навіть деякі придворні дісталися Ої, коли зуміли якимось чином дізнатися про його перебування тут. <<Яка прикрість! – сказав Ґендзі, вдягаючи парадний одяг. – А я вважав, що тут мене ніхто не знайде!>>.

Тим часом у будинку ставало гамасливо, був час їхати. Серце Ґендзі розривалося від жалості до пані Акасі, і він довго зволікав на виході, намагаючись нічим не виявляти свого неспокою.

Саме в цей час з'явилася годувальниця з дівчинкою на руках. Ґендзі погладив миле дитя по голівці та сказав:

– Вам може видатися, що я рахуюся тільки зі своїми бажаннями, але ж повірте, навряд чи я зможу жити в розлуці з нею. А ви що порадите? І справді, <<коли опинишся ти далеко...>>.

– Авжеж, усі ці роки, коли ми жили далеко, ми були змушені миритися з тим, що вас не було поруч, – відповіла годувальниця. – Але тепер... боюся, що у нас буде ще більше причин для занепокоєння.

Дівчинка тяглася до Ґендзі, немов намагаючись його утримати, і він, не наважуючись піти, сказав:

– Невже моєму серцю не судилося знайти спокій? Мені важко розлучатися з нею навіть на коротку мить. А де ж твоя матінка? Чому вона не захотіла попрощатися зі мною? Можливо, мені було б не так важко...

Годувальниця посміхнулася та передала його слова пані, але та не мала сил навіть піднятися – у такому сум'ятті були всі почуття!

«Зовсім як можновладна пані», – невдоволено подумав Гендзі.

Нарешті, почувши вмовляння служниць, вона вийшла до нього. Витончений, шляхетних обрисів профіль, наполовину схований завісою, м'які, неквапливі рухи – чим не принцеса крові! Гендзі підняв завісу та ніжно попрощався з нею, і коли виходив, то обернувся й побачив, що вона дивиться йому вслід, ледь стримуючи сльози.

На той час краса Гендзі сягнула свого повного розквіту, і навряд чи стане слів... Коли раніше він був, напевне, трішки худорлявіший, що було помітно при його відносно високому рості, але тепер фігура його вражала дивною домірністю. Постава стала ще величнішою, обличчя – ніжнішим, а рухи – витонченішими. Втім, цілком можливо, що пані Акасі просто була надто упереджена...

Тим часом з'явився той самий Укон-но дзьо-но куродо, якого колись розжалували, а потім знову поновили у званні. Тепер він прозивався Югеї-но дзьо, причому цього року на нього надягли шапку

придворного. Він невпізнанно змінився, лице його сяяло добробутом. Зайшовши до покоїв, аби взяти меч пана, він помітив за занавісками знайому жіночу фігуру й багатозначно сказав:

– Я зовсім не забув минулого, але слід пам'ятати і про пристойність... Сьогодні ранком мене збудив вітер, зовсім як там, близько моря... Нажаль, мені ні з ким було передати навіть листа.

– О, серед цих далеких вершин, над якими ланцюгом постають восьмишарові хмари, не менш сумно, ніж <<за тим островом...>>[101]. Та коли подумаю, що <<навіть ця сосна...>>[102], то хочеться, щоб поруч була людина, яка не забула тих давнішніх днів, – відповіла дама.

Але варто сказати, що ця відповідь дуже розчарувала Югеї-но дзьо, який розраховував на зовсім інше – адже свого часу він мав стосовно неї цілком конкретні наміри, однак на виході він поважно сказав:

– Ну що ж, якось іншим разом...

Пан міністр величною ходою йшов до карети, а передові метушливо розчищали перед ним шлях. Задні місця в каретї зайняли То-но тюдзьо та Хьое-но камі.

– Прикро, що вам удалося розкрити таємницю мого перебування у цій скромній оселі, – поскаржився Гендзі.

---

[101] Цитата з вірша невідомого автора, який увійшов до антології <<Кокін-вака-сю>>.

[102] Цитата з вірша Фудзівара-но Окікадзе, який увійшов до антології <<Кокін-вака-сю>>.

– А ми журилися, що через запізнення минулої ночі не змогли зустріти разом із вами місяць, тому сьогодні з ранку поспішали відшукати в тумані...

– Гори ще не вкрилися парчею, але польові квіти в повному блиску своєї краси...

– Деякі придворні захопилися соколиним полюванням і відстали. Невідомо, що з ними, – розповідали йому.

– Що ж, тоді варто провести ще один день у Кацура-но-ін, – вирішив Гендзі, і вони рушили.

Поява несподіваних гостей викликала найсильніше хвилювання серед мешканців Кацура-но-ін. Терміново послали за ловцями з бакланами[103], які прийшли гучною юрбою й нагадали Гендзі рибалок з Акасі. Скоро приїхали і юнаки, що провели ніч на лугах, і в своє виправдання вони піднесли Гендзі прив'язану до гілки хаві маленьку пташку. Чаша з вином багато раз обходила усіх присутніх на бенкеті, зрештою вони зовсім захмеліли, та ніж їхати уздовж річки в такому стані, вирішили залишитися в Кацура-но-ін на ніч.

Гості один за одним складали китайські вірші, а коли на небо зійшов яскравий місяць, справа дійшла й до музики. Зі струнних інструментів були лише біва та японське кото, зате флейтисти зібралися неабиякі. Коли вони почали гра-

[103] Ловці с бакланами – в Японії з давніх часів часто рибалили за допомогою бакланів, які були спеціально навчені ловити рибу та приносити її хазяїну, що сидів у човні.

ти відповідну до пори року мелодію, її підхопив вітер з ріки, і вона зазвучала особливо принадно. Місяць піднявся високо, здавалося, що це його сяйво підказує всі звуки та надає речам небувалу прозорість і чистоту.

Коли стемніло, з'явилися ще четверо чи п'ятеро придворних. Вони приїхали з Палацу, оскільки імператор, коли побажав розважитися музикою, був здивований відсутністю міністра Двору:

– Сьогодні кінчається шестиденний пост, і він неодмінно має бути в Палаці. Чому ж його немає?

Довідавшись, що Ґендзі заночував у Кацурано-ін, він надіслав йому листа. Посланцем став Курodo-но бен.

Залите місячним сяйвом далеке селище за рікою.
Дерево місячне спокій і мир пророкує [104].

Заздрю вам...

Міністр Ґендзі надіслав государеві свої вибачення.

Варто сказати, що навіть у Палаці музика не звучала так солодко, як тут, на березі річки; і, віддаючи їй шану, гості знову й знову передавали один одному чашу з вином. Не маючи з собою нічого, чим можна було б обдарити государевих посланців, Ґендзі відправив посланця до будинку близько ріки Ої:

---

[104] ...далеке селище... – у вірші обірана назва місцевості Кацура. За відомою китайською легендою, близько Місячного Палацу, де мешкають безсмертні небожителі, росте місячне дерево кацура, під яким заєць у ступі товче зілля безсмертя. Отже, у будь-якому випадку цей вірш пов'язаний із місяцем.

– Чи не знайдеться у вас яких-небудь дрібничок?

І пані Акасі відразу надіслала все, що змогла знайти. Усього вийшло дві скриньки з одягом, а оскільки Куродо-но бен мусив відразу вертатися до Палацу, йому подарували повне жіноче вбрання.

Гірського селища ім'я
місячним сяйвом відблискує, але
Не сходить ні вдень і ні вночі
туман понад тобою.

У вірші можна було вловити натяк на бажання Ґендзі прийняти імператора в Кацура-но-ін.

<<Гірського селища...>>, – вимовив Ґендзі, коли згадав острів Авадзі; і мимоволі згадалися слова Міцуне, який колись сказав: <<рукою дотягнусь можна ...>>.

Багато присутніх, дивлячись на міністра, плакали від замилування.

І місяць тут такий близький,
рукою дотягнусь можна,
Та саме він над хмарами в Авадзі сяяв нам.

– додав Ґендзі, а То-но тюдзьо відповів:

Обриси місяця в хмарах зажурених губляться.
Мить – і він знову сяйвом світу
про вічність нагадує.

А Удайбен, людина вже не молода, – колись він був одним з найближчих і найвідданіших наближених до імператора, якого вже немає серед нас, – сказав:

Літа минули, відколи оселю надхмарну залишив... В якій ущелині місяць тепер ховає сяйво?

Інші теж висловили свої почуття у віршах, але чи варто наводити їх тут усі?

Зважаючи на все це, міністр Ґендзі був у прекрасному настрої, і можна було просидіти хоч тисячу років, слухаючи його неквапливі розповіді та дивлячись на його гарне обличчя. Так, мабуть, і в сокири вступило б зігнити топориско...Але дуже скоро Ґендзі сказав:

– Сьогодні й насправді вже час... – і всі заспішили, збираючись у дорогу назад.

Придворні, отримавши відповідно до звання кожного дарунки, яскравими підпалинами миготіли в тумані, схожі на дивовижні квіти, що раптом розцвіли по берегах става. Важко уявити собі прекрасніше видовище. Серед супутників міністра були відомі своїми талантами воєначальники з Особистої імператорської охорони і видатні музиканти. Деякі з них, відверто невдоволені тим, що довелося їхати, затягнули кожен на свій лад: <<Цей кінь...>> [105], *а ті, хто це чув, у захопленні знімали з себе плаття та накидали їм на плечі – здавалося, ніби вітер зметнув до неба різнобарвну осінню парчу.*

Нарешті вони виїхали, і до віддаленої садиби близько ріки Ої ще довго доносився гамас передових, додаючи засмученій розлукою пані ще більшу

[105] *<<Цей кінь...>> (<<Соно кома>>) – народна пісня.*

печаль. А міністр був засмучений тим, що не зумів навіть написати їй на прощання.

Повернувшись додому, Ґендзі трохи відпочив і потім перейшов до Західного флігеля, щоб розповісти господині про свою подорож у гори.

– Боюся, що я пробув там дещо довше, ніж обіцяв вам. Молодь, що прагла розважатися, ув'язалася за мною і змусила затриматися. Я так втомився... – сказав він і мі почивати, начебто і не помічав поганого настрою пані.

– Та чи варто так мучити себе через особу, положення якої у світі значно нижче від вашого? – говорив він. – Ви повинні пам'ятати, що ви – це ви.

Увечері, коли Ґендзі збирався до Палацу, він відвернувся від пані та щось поспіхом написав на папері. <<Очевидно, до тієї самої пані...>>, – відразу здогадалася вона. Краєм ока їй вдалося розгледіти, що в листі було повно непевних визнань. Служниці її ледь стримували обурення, як бачили, що пан шепотів щось посланцю, споряджаючи його в дорогу.

Ґендзі планував провести цю ніч у Палаці, але стурбований поганим настроєм дружини, повернувся, хоч і досить пізно. Саме в цей час прибув посланець із відповіддю з Ої. Не маючи можливості сховати лист від пані, Ґендзі відразу прочитав його. А оскільки в ньому не було нічого, що могло б її вразити, сказав:

– Можете порвати його або викинути. У моєму віці не пристало розкидати всюди такі листи...

Потім він довго сидів, притулившись до підлокітника, і мовчки дивлячись на вогонь світильника, з любов'ю й ніжністю згадував пані Акасі. Розгорнутий лист лежав на видноті, але пані робила вигляд, начебто він її зовсім не цікавить.

– Я боюся за ваші очі, – посміхнувся міністр. – Дуже важко розгледіти щось, вдаючи, начебто не дивишся.

Його обличчя сяяло такою красою, що в приміщенні нібито стало світліше. Наблизившись до пані, Ґендзі сказав:

– Коли б визнали, яка чудова ця маленька істота! Я впевнений, що на неї чекає особливе майбутнє. Однак, навіть якщо я відкрито визнаю цю дівчинку, виховувати її буде нелегко. Відверто кажучи, я й дотепер не знаю, на що наважитися. Спробуйте поставити себе на моє місце, і допоможіть мені знайти вихід із цієї ситуації. Що ми можемо зробити для неї й чи можливо виховати її тут? Рочків їй стільки ж, скільки було богу-п'явці[106]. Побачивши її невинне личко, я зрозумів, що відмовитися від неї не зможу. У найближчі дні я хочу надягти на

[106] Рочків їй стільки ж, скільки було богу – п'явці... – тобто три роки. Йдеться про божество, народжене богами Ідзанагі та Ідзанамі, яке від народження не ставало на ноги, тому його посадили в човен і відправили в море.

неї хакама [107], і якби ви погодилися взяти на себе обов'язки тієї, хто зав'язує шнурівки...

– Останніми днями ви постійно щось приховували від мене, немов боялися, що я не здатна зрозуміти... – посміхаючись, відповіла пані. – Я ж робила вигляд, начебто нічого не помічаю... Звичайно, я докладу всіх зусиль, аби сподобатися дівчинці! Це ж такий чарівний вік!

Вона дуже любила дітей і тепер тільки про те й розмірковувала, як би швидше забрати дівчинку до себе й зайнятися її вихованням. Але Гендзі, як і раніше, страждав від вагань. Чи варто перевозити дочку в будинок на Другій лінії? Часто їздити в Ої він не міг, бував там не частіше двох разів на місяць, лише у дні, коли в храмі, збудованому в Сава, відбувалися відповідні служби. Звісно, це було краще, ніж зустрічатися на переправі [108], і жінка навряд чи могла розраховувати на більше, та чи могла вона не засмучуватися?..

Переклад Ю. В. Осадчої

[107] ...хочу надягти на неї хакама... – тобто провести обряд Надягання хакама (хака мавї), який проводився, коли дитині виповнювалося три-чотири роки незалежно від статі. Головна роль у цьому обряді належала тому, хто зав'язував шнурівки (косіюї); традиційно її доручали комусь із родичів, хто мав найвищу посаду чи сан.

[108] ...краще, ніж зустрічатися на переправі... – натяк на легенду про Небесну Ткаля та Волопаса (зірки Вега й Альтаїр), які зустрічаються раз на рік на мості, що перекинутий через Небесну річку (Чумацький шлях).

Науково-методичне видання

ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ

Ч. 1. Китай та Японія

Художньо-історична хрестоматія

Укладач – Ю. А. Добролюбська

Українською мовою

Технічний редактор і коректор – Є. А. Добролюбська

Підписано до друку 10.09.2020
Умовн. друк. арк. 11. Наклад – 300 прим.
Надруковано на поліграфічній базі приватного підприємства <<ЦВТ>>:
65014, Одеса, вул. Успенська, 9